T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BALKAN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

ÜSKÜP TÜRKLERİNİN SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASI

FEYHAN RUŞİD

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ LEVENT DOĞAN

EDİRNE 2022

ÖZET

17 Ekim 2003 tarihinde UNESCO'nun 32. Genel Konferansı sırasında imzalanan Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, somut olmayan kültürel mirasın korunmasını temel ilke olarak benimsemesinin yanı sıra mirasın yaşayabilirliğini güvence altına alıp, kimlik saptaması, belgeleme, araştırma, muhafaza edip kuşaktan kuşağa aktararak kültürel mirasın canlandırılmasını içermektedir. Somut olmayan kültürel zenginlikler, Balkanların merkezi konumunda olan ve yarım asrı aşkın bir süre zarfında Türk hâkimiyetinde kalarak zengin bir tarihi mirasa ev sahipliği yapan Üsküp şehrinde de canlılığını muhafaza etmektedir. Ancak küreselleşme ve sanayileşmenin, toplumların birtakım kültürel değerlerin üzerinde olumsuz etki yaratması kendini her geçen gün hissettirmektedir. Üsküp'teki somut olmayan Türk kültürel mirası üzerine yapılan bu çalışmada tespiti yapılan kültürel unsurlar toplamda üç ana başlık ve kırk iki alt başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklar içerisinde Üsküp Türkleri tarafından muhafaza edilip, canlı tutulan kültürel miras unsurları Somut Olmayan Kültürel Miras sözleşmesi açısından değerlendirilip incelenmiştir. Çalışmada öncelikle araştırma ve inceleme yöntemleri ile ilgili kısa bilgi verildikten sonra araştırma alanı hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. Ardından Üsküp'teki somut olmayan Türk kültürel mirası bölümünde Üsküp Türklerine ait sözlü gelenekler ve anlatımlar; görsel sanatlar; toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler; doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar ile Üsküp'te el sanatları geleneğine yer verilmiştir. Çalışma, Üsküp yöresinde incelenen somut olmayan kültürler unsurların önemine değinip var olan kültürel değerlerin yaşatılarak aktarılması, unutulmaya yüz tutmuş kültürel değerlerin ise gün yüzüne çıkarılmasını amaçlamıştır. Çalışma sırasında tespit edilen veriler tasnif edilmiş, sentez yapılmış ve yorumlaması yapılarak çalışmaya aktarılmıştır. Elde edilen verilerin belgelenmesi, arşivlenerek gelecek kuşaklara aktarılması suretiyle Üsküp ve çevresi dikkate alındığında bir Türk millî mirası anlayışını oluşturmak açısından önem arz etmektedir.

Yıl : 2022

Sayfa Sayısı : 485

Anahtar Kelimeler : UNESCO, Somut Olmayan Türk Kültürel Miras, Üsküp, Üsküp Türkleri, Kültürel Ürünler

ABSTRACT

The Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, signed on 17 October 2003 during the 32nd General Conference of UNESCO, adopts the safeguarding of intangible cultural heritage as a guiding principle, and alongside with ensuring the viability of the heritage, its identification, documentation, research, and preservation, it also encompasses its revival through the transfer of the cultural heritage from generation to generation. The intangible cultural richness also preserves its vitality in the city of Skopje, which is in the center of the Balkans and hosts a rich historical heritage after having been under Turkish rule for more than half a century. However, the negative effects of globalization and industrialization on a number of cultural values of societies make themselves felt every passing day. The cultural elements identified in this study on the intangible Turkish cultural heritage in Skopje are presented under three main chapters and forty-two subchapters. The cultural heritage elements preserved and kept alive by the Skopje Turks were evaluated and examined within these chapters from the standpoint of the Intangible Cultural Heritage Convention. The study initially provides brief information about the research and examination methods, and then gives general information regarding the research area. Then, in the section about the intangible Turkish cultural heritage in Skopje, space is given to: the oral traditions and narratives of Skopje Turks; visual arts; social practices, rituals and feasts; knowledge and practices related to nature and the universe, and the tradition of handicrafts in Skopje. The aim of the study was to convey and keep alive the existing cultural values by mentioning the importance of the intangible cultural elements examined in the Skopje region, and to bring the forgotten cultural values to light. The data identified in the course of the study was classified, synthesized and interpreted, and then transferred to the study. Documenting the data obtained and transferring it to future generations by archiving it is important in terms of generating understanding of the Turkish national heritage in Skopje and its surroundings.

Year : 2022

Pages : 485

Keywords : UNESCO, Intangible Turkish cultural heritage, Skopje, Skopje Turks, Cultural artifacts.

ÖN SÖZ

Kültür, bir toplumun tarihi süreç içerisinde oluşturduğu her türlü maddi ve manevi değerleri kapsayan bir olgudur. Aynı zamanda toplumun kimliği olarak da nitelendirilen kültür, bir toplumun diğer toplumlardan farklı kılınmasını da sağlamaktadır. Toplumların ayakta kalıp varlığını idame ettirebilmesi için dil, din gibi unsurların yanı sıra kültürel mirasına da sahip çıkması gerekir. Somut olan kültürel miras (cami, han, köprü vb.) gibi somut olmayan kültürel mirasın (masal, efsane, türkü, ninni, mâni vb.) da muhafaza edilip yaşatılması gerekmektedir.

Somut olmayan kültürel değerler, Balkanların önemli kültür merkezlerinden biri olan ve çok zengin bir kültürel mirasa sahip olan Üsküp şehrinde de varlığını göstermektedir. Üsküp Türkleri, farklı din, kültür ve ırka mensup toplumlarla bir arada yaşamasına rağmen özünden kopmayıp dillerine, dinlerine, gelenek ve göreneklerine sadık kalarak millî benliklerini muhafaza etmeye devam etmektedir.

Ancak toplumda meydana gelen sosyolojik ve kültürel olaylar, gelişen teknoloji, sanayileşme, küreselleşme, göç olayları gibi etkenler halk kültürünün farklı bir boyut kazanmasını sağlarken ne yazık ki mevcut kimi kültürel değerin de yavaş yavaş yitirilmesine neden olmaktadır.

Bu durum, Üsküp Türklerinin somut olmayan kültürel mirasını tespit edip inceleme gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Kaynak araştırmalara bakıldığında Üsküp Türklerinin somut olmayan kültürel mirası üzerine yapılmış geniş çaplı bilimsel bir çalışmaya rastlanmamıştır. Dolayısıyla çalışmamız söz konusu kültürel değerleri tespit edip incelemek, unutulmaya yüz tutmuş olanları gün yüzüne çıkarmak ve var olanları yaşatarak gelecek nesillere aktarmayı amaç edinmektedir.

Bu çalışma, 17 Ekim 2003 tarihinde UNESCO'nun 32. Genel Konferansı sırasında imzalanan "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması" sözleşmesinde belirlenen alanlar doğrultusunda sınıflandırılıp hazırlanmıştır. Sözleşmede somut olmayan kültürel miras beş başlık altında toplanmış ve tanımlanmıştır. Başlıklar, somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar; gösteri sanatları; toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler; doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar ile el sanatları geleneğinden

oluşmaktadır. Çalışma, Üsküp Türklerinin kültürü esas alınarak alan araştırmasına dayanarak ele alınmıştır. Yazılı kaynaklar ve kaynak kişilerden elde edilen veriler sözlü ve/veya yazılı malzemeler çözümlenip yazıya geçirilmiştir. Araştırma sürecinin Covid 19 salgın dönemine denk gelmesi birebir görüşmeleri kısmen etkilemiştir. Ancak salgın dönemi başlamadan ve bittikten sonra yapılan derlemeler sonucunda yeterince malzemeye ulaşıldığından çalışma eksiksiz bir şekilde tamamlanmaya çalışılmıştır.

Tezin yazım sürecinin öncesinde ve sonrasında bilimsel ilgi, destek ve yönlendirmeleriyle danışmanlığımı yürütmesinden gurur duyduğum kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Levent DOĞAN'a, Tez İzleme Komisyonu Üyeleri olarak değerli fikirleriyle tezime katkı sağlayan Doç. Dr. Muharrem ÖZDEN'e ve Doç. Dr. Gökhan ILGAZ'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Edebiyat alanında katkı ve desteğiyle bana her daim yol gösteren kıymetli hocam Doç. Dr. Selçuk Kürşad KOCA'ya ve Dr. Furkan KURT'a teşekkürü bir borç bilirim. Tezin oluşmasında büyük katkıları olan mesai arkadaşlarıma, Üsküp Türk Çarşısı esnafına, eş dost ve akrabalarıma, tezde ismi geçen tüm kaynak kişilere teşekkür ediyorum. Derleme yapma imkânı bulduğum ancak daha sonra ebedi aleme irtihal eden başta canım babam İsmail RUŞİD'e ve tüm ölmüşlerimize Allah'tan rahmet diliyorum. Eğitim hayatım boyunca desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen ve tezde de bir o kadar katkıları olan biricik annem Üsküplü Ümran RUŞİD'e ve ağabeyim Engin RUŞİD'e minnettarım.

Feyhan RUŞİD

Aralık 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET i
ABSTRACT ii
ÖN SÖZ iii
İÇİNDEKİLER v
FOTOĞRAFLAR TABLOSU ix
KISALTMALAR TABLOSU xiv
GİRİŞ 1
1. BÖLÜM: ARAŞTIRMA ALANI HAKKINDA GENEL BİLGİLER 6
1.1. Tarihi Süreç 6
1.1.1. Üsküp'ün Tarihi Süreci 11
1.2. Makedonya'nın Coğrafi Özellikleri 13
1.2.1. Üsküp'ün Coğrafi Özellikleri 18
1.3. Nüfus, Dini ve Etnik Yapı 19
1.4. Ekonomik Yapı 22
1.5. Sosyo - Kültürel Yapı 24
1.5.1. Üsküp'te Türkler 28
2. BÖLÜM: KÜLTÜR KAVRAMI ve KÜLTÜREL MİRAS 33
2.1. Kültürel Kavram 33
2.2. Kültürel Miras Kavramı 34
2.2.1. Somut Olan Kültürel Miras 35
2.2.2. Somut Olmayan Kültürel Miras 37
3. BÖLÜM: ÜSKÜP TÜRKLERİNİN SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASI 40

3.1. Üsküp'teki Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar 40
3.1.1. Masal 40
3.1.2. Efsane 87
3.1.3. Atasözü 100
3.1.4. Deyimler 117
3.1.5. Türküler 136
3.1.6. Mâniler 177
3.1.7. Bilmeceler 226
3.1.8. Tekerleme 242
3.2. Gösteri Sanatları 275
3.2.1. Halk Oyunları 275
3.2.2. Üsküp Türk Tiyatrosu 280
3.2.3. Giyim Kuşam ve Süslenme 282
3.3. Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler 295
3.3.1. Doğum 296
3.3.2. Sünnet 302
3.3.3. Evlilik 308
3.3.3.1. Kız İsteme 309
3.3.3.2. Nişan 311
3.3.3.3. Düğün 314
3.3.4. Ölüm 329
3.3.5. Dini Bayramlar 337
3.3.6. Baharı Karşılama Uygulamaları 339
3.3.6.1. Sultan Nevruz 340
3.3.6.2. Hıdrellez 341
3.3.7. Halk Mutfağı 345
3.3.7.1. Davet ve Tören Yemekleri 346

3.3.7.2. Ramazan ve Kurban Bayramı 347
3.3.7.3. Geleneksel Yemekler 347
3.3.7.3.1. Kahvaltılık 347
3.3.7.3.2. Ana Yemekler 352
3.3.7.3.3. Börekler 359
3.3.7.3.4. Tatlılar 364
3.3.7.3.5. İçecekler 370
3.4. Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar 371
3.4.1. Halk Hekimliği 371
3.4.2. Halk İnanışları 379
3.4.2.1. Geçiş Dönemleri 380
3.4.2.1.1. Doğum ile İlgili İnanışlar 380
3.4.2.1.2. Evlenme ile İlgili İnanışlar 382
3.4.2.1.3. Ölüm ile İlgili İnanışlar 383
3.4.2.2. Türbe ile İlgili İnanışlar 384
3.4.2.3. İnsan Bedeni ile İlgili İnanışlar 385
3.4.2.4. Haftanın Günleri ile İlgili Halk İnanışları 385
3.4.2.5. Uğur/Uğursuzluk ve Bereketle İlgili İnanışlar 386
3.4.2.6. Nazar ile İlgili Halk İnanışlar 387
3.4.2.7. Cansız Varlıklarla İlgili İnanışlar 388
3.4.2.8. Diğer İnanışlar 388
3.4.2.9. Hayvanlarla İlgili İnanışlar 389
3.4.2.10. Tabiat ile İlgili İnanışlar 390
3.4.2.11. Rüya ile İlgili İnanışlar 391
3.4.3. Halk Takvimi 392
3.5. Üsküp'te El Sanatları Geleneği 395
3.5.1. Geleneksel Meslekler 395
3.5.1.1. Berberlik 396
3.5.1.2. Çömlekçilik 399
3.5.1.3. Dericilik 400
3.5.1.3.1. Ayakkabıcılık (Kundracilik) 402

3.5.1.3.2. Çantacılık 405
3.1.1.4. Demircilik 406
3.1.1.5. Kuyumculuk 409
3.1.1.6. Marangozluk 413
3.1.1.7. Oyacılık 416
3.1.1.8. Terlikçilik 420
3.1.1.9. Saatçilik 422
3.1.1.10. Süpürgecilik 425
3.1.1.11. Yorgancılık 427
SONUÇ 431
KAYNAKLAR 436
KAYNAK KİŞİLER 446
EKLER 456
Araştırma Alanına Ait Haritalar 456
Sözlük 460
Öz Geçmiş 475

FOTOĞRAFLAR TABLOSU

Resim 1. Kuzey Makedonya Haritası
Resim 2. Üsküp Vardar Nehri
Resim 3. Ohri Gölü
Resim 4. Üsküp Şehri
Resim 5. “Yeni Yol” Derneği Halk Oyuncuları
Resim 6. Halk Oyunlarında Erkek Giysisi
Resim 7. Halk Oyunlarında Kadın Giysisi
Resim 8. Üsküp Türk Tiyatrosu
Resim 9. Kundaklanmış Bebek
Resim 10. “Geçme Tulum” Bebek Giyimi
Resim 11. Erkek Çocuk Giyimi
Resim 12. Kız ve Erkek Çocuk Giyimi
Resim 13. Başlık “File” Modeli
Resim 14. Başlık “Toledo” Modeli
Resim 15. Başlık “Toledo” Modeli
Resim 16. Başlık “Fisto” Modeli
Resim 17. Üsküp Türk Hanımefendileri (1950’li yıllar)
Resim 18. Kadın ve Çocuk Giyimi (1950’li yıllar)
Resim 19. Topuz ve Şamili Saç Modeli
Resim 20. Mum Çiçeği Modeli
Resim 21. Üsküp Türk Gelini (1974)
Resim 22. Zinnet
Resim 23. Çintan Modelleri
Resim 24. Güvegi ve Çintan Giymiş Gelin
Resim 25. Ellovo Köyü Gelin Giyimi
Resim 26. Ürme Tentene Tata Modelleri (Namaz Takkesi)
Resim 27. Yaşlı Erkek Giyimi
Resim 28. Kırsal Kesim Kadın Giysisi
Resim 29. Yaşlı Erkek Giyimi

Resim 30. Erkek, Kadın ve Şalvarlı Gelin Giyimi (1940'lı Yıllar)
Resim 31. Üsküplü Türk Ailesi (1950'li yıllar)
Resim 32. Gelin Arabası
Resim 33. Sünnet Çocuğu ve Yatağı (1980)
Resim 34. El Öpen Sünnet Çocuğu
Resim 35. Sünnet Düğünü Konvoyu (1980)
Resim 36. Sünnet Gömleği (1980)
Resim 37. Alnına Kurum Sürülüp Sünnet Olmuş Çocuk (1980)
Resim 38. Üsküp Aşağı Koliçan Köyü - Dibek taşı
Resim 39. Nişan Merasimi -Nişan Sepeti ve Baklava- (1963)
Resim 40. Küçekler - Kemancı Nuriye ve Tefçi Nako - (1963)
Resim 41. El İşi Dantel
Resim 42. El İşi İğne Oyası
Resim 43. Üsküp Türk Gelini (1974)
Resim 44. Gelinin Hediye Ettiği Bohçalar
Resim 45. Çeyiz ve Çintan Giymiş Gelinler (1976)
Resim 46. Çintan Giymiş Gelin (1981)
Resim 47. Mazı Dalı
Resim 48. Koçi Alki Arabası
Resim 49. Tapınan Üsküp Türk Gelini (1981)
Resim 50. Bekârlara Dağıtılan Bardak Modeli
Resim 51. Koçi Alki ve Gelin Güveyi Eve Doğru Yürürken (1976)
Resim 52. Gelin Güveyi Eve Girerken (1976)
Resim 53. Cuma Sabahı Pişirilen "Tiganitsa"
Resim 54. Ev Yapımı Baklava
Resim 55. "Dernek" te Tef Eşliğinde Eğlenen Kadınlar (1972)
Resim 56. Resmi Nikâh Kıyılırken (1971)
Resim 57. Üsküp Butel Müslüman Mezarlığı
Resim 58. Mezarın Başına Bırakılmış Su Testisi - Üsküp Butel Mezarlığı
Resim 59. Üsküp Pagaruşa Türk Köyü Mezarlığı
Resim 60. Üsküp Ellovo Türk Köyü Mezarlığı
Resim 61. Üsküp Güreler Türk Köyü Mezarlığı

Resim 62. Üsküp Dırjilova Türk Köyü Mezarlığı
Resim 63. Ayvar
Resim 64. Kaçamak
Resim 65. Pişi
Resim 66. Pincur
Resim 67. Simit Pogaça
Resim 68. Tiganitsa
Resim 69. Borani
Resim 70. Büryan
Resim 71. Çılbır
Resim 72. Gra / Tavçe Gravçe
Resim 73. Lana Sarmasi
Resim 74. Paça
Resim 75. Üsküp Yanisi
Resim 76. Yaprak Sarmasi
Resim 77. Ekşi Pite
Resim 78. Kol Pite
Resim 79. Manti Pite
Resim 80. Momoroz Pitesi
Resim 81. Pazi Pitesi
Resim 82. Samsa Pitesi
Resim 83. Sırali Pite
Resim 84. Ayligül Tatlisi
Resim 85. Ev Yapımı Baklava
Resim 86. Kabak Tatlisi
Resim 87. Kaymaçina
Resim 88. Sirke Tatlisi
Resim 89. Şekerpare
Resim 90. Gül Şurubi
Resim 91. Rasol/Lana Suyi
Resim 92. Mendu Ali (Berber)
Resim 93. Boynuz

Resim 94. Kan Taşi
Resim 95. Berberlik Aletleri
Resim 96. Çömlekçilik Ürünleri
Resim 97. Deri Ürünleri
Resim 98. Erkek Ayakkabı Modelleri
Resim 99. Kadın Ayakkabı Modelleri (1980)
Resim 100. Ayakkabı İmalathanesi
Resim 101. Zımba
Resim 102. Çanta Modelleri
Resim 103. Demirin Isıtılması
Resim 104. Demirin Dövülmesi
Resim 105. Demirin Sertleştirilmesi
Resim 106. Demircilik Aletleri
Resim 107. Nal Yapımı
Resim 108. Badem Yüzügi
Resim 109. Taşli Yüzük
Resim 110. Gülli Pantatif
Resim 111. Gül Küpesi
Resim 112. Elmas Küpe
Resim 113. Menekşe Dali
Resim 114. Burgili Kolluk
Resim 115. Pota
Resim 116. Kuyumculuk Aletleri
Resim 117. Reşadiye Altıni (Reşat Altın)
Resim 118. Marangoz Kapı ve Süsleme Modelleri
Resim 119. Marangoz Aletleri
Resim 120. Freze Bıçakları
Resim 121. İgne Oyasi Şamilar
Resim 122. Türkan Şoray Kirpigi
Resim 123. Karanfil
Resim 124. Üç Yaprakli Çiçek
Resim 125. Boncukli İgne Oyasi

Resim 126. Üzüm Salkımi
Resim 127. Adamciklar
Resim 128. Üzüm Salkımi
Resim 129. Kalıba Çekilen Terlik
Resim 130. Vezeni Pabuçlar
Resim 131. Tüvli Pabuç
Resim 132. Nagışli Pabuç
Resim 133. Üsküp Terlikleri Vitrini
Resim 134. Eski Kol Saati Modelleri
Resim 135. Masa Saati Modelleri
Resim 136. Antika Duvar ve Cep Saati (1902)
Resim 137. Saatçilik Aletleri
Resim 138. Kalıpta Dikilen Süpürge
Resim 139. Sopali Süpürge Yapımı
Resim 140. Süpürgecilik Aletleri
Resim 141. El İşi Yorgan Modelleri

KISALTMALAR TABLOSU

Kısaltmalar	Açıklama
Akt.	Aktaran
Çev.	Çeviren
Ed.	Editör
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
Haz.	Hazırlayan
KK	Kaynak kişi
km	kilometre
m	metre
mm	milimetre
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
Mk.	Makedonca
MRT	Makedonya Radyo Televizyon Kurumu
MÖ	Milâttan önce
s.	sayfa
SOKÜM	Somut Olmayan Kültürel Miras
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri
vs.	vesaire
yy.	yüzyıl

GİRİŞ

Kültür kelimesinin tanımı Türkçe Sözlükte "*Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin; Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü; Muhakeme, zevk ve eleştirme yeteneklerinin öğrenim ve yaşantılar yoluyla geliştirilmiş olan biçimi."* şeklinde verilmiştir (https://sozluk.gov.tr/ 25.08.2022).

Aynı zamanda kültür, kavimlerin geçmişten miras aldıkları ve hayatlarının her alanını tanzim eden maddi-manevi değerler bütününü oluşturmaktadır. Millet kavramının temellerinden biri olan kültür, toplumun duygu ve düşüncelerinin, dünya ve unsurlarını anlama ve anlamlandırma sistemlerinin, var olma ve geleceğe taşınma kaygılarının insan ve doğa gerçeğinin birleşmesiyle şekil kazanmıştır (Çelepi, 2016: 16). Toplumsal belleğin aktarımı için kültür, milli yapıda tutulmakta ve maddi ve manevi yönleri ile bireyin toplumsallaşma sürecinin de en önemli odak noktasını oluşturmaktadır (Koca, 2017: 531).

Kuşaktan kuşağa aktarılarak gelen her türlü eser ve değerlerin bir ülkenin zenginliğini ortaya koyduğu için ve gelecek kuşaklara aktarılması gerektiğine inanıldığı için tüm bu değerler bütününe kültürel miras adı verilmektedir. Kültürel miras, somut olan ve somut olmayan kültürel miras olarak iki ayrı kategoriden oluşmaktadır (Kaya, 2017: 4).

Ö. Oğuz, somut olmayan kültürel miras teriminin "somut kültürel miras" çalışmalarının doğal bir sonucu olarak UNESCO'nun "kültür varlıklarının korunması" için yürüttüğü programlar esnasında ortaya çıktığını belirtmektedir (Oğuz, 2009: 53). UNESCO, somut olan kültür mirasının yanında dille aktarılan, kuşaktan kuşağa usta – çırak ilişkisi içinde ve geleneksel ortamlarda görerek öğrenilen "somut olmayan" kültürel mirasın da korunması gerektiği tezini benimseyerek, bu konuyla ilgili birçok ulusal, bölgesel veya uluslararası toplantılar düzenleyerek insanlığın dikkatini bu noktaya çekmeye çalıştı (Oğuz, 2009: 53-54).

Bunun sonucunda nihayet 17 Ekim 2003 tarihinde UNESCO'nun 32. Genel Konferansı sırasında Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi

imzalanmıştır. 32. Genel Konferansta UNESCO üyesi 192 ülkenin büyük çoğunluğunun kabul oyunu alan Sözleşme kısa sürede birçok ülkenin taraf olmasıyla yürürlüğe girmiştir (Oğuz, 2009: 55).

Somut Olmayan Kültürel Miras UNESCO tarafından; toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar şeklinde tanımlanmaktadır.

Kuşaktan kuşağa aktarılan bu miras, toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli biçimde yeniden yaratılarak onlara kimlik ve devamlılık duygusu verir; böylece kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunur.

Somut olmayan kültürel miras, özellikle aşağıdaki alanlarda belirir:

a) Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar (destanlar, efsaneler, halk hikâyeleri, atasözleri, masallar, fıkralar vb.);
b) Gösteri sanatları (Karagöz, meddah, kukla, halk tiyatrosu vb.);
c) Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler (nişan, düğün, doğum, Nevruz, vb. kutlamalar);
d) Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar (geleneksel yemekler, halk hekimliği, halk takvimi, halk meteorolojisi vb.);
e) El sanatları geleneği (dokumacılık, nazar boncuğu, telkâri, bakırcılık, halk mimarisi).

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin amaçları olarak somut olmayan kültürel mirası korumak; somut olmayan kültürel mirasın taşıyıcısı konumundaki toplulukların, grupların ve bireylerin somut olmayan kültürel mirasına saygı göstermek; somut olmayan kültürel mirasın önemi konusunda yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde duyarlılığı arttırmak ve karşılıklı değerbilirliği sağlamak; uluslararası işbirliği ve yardımlaşmayı sağlamak yer almaktadır (https://aregem.ktb.gov.tr/TR-50837/somut-olmayan-kulturel-mirasin-korunmasi-sozlesmesi-hakkinda, 25.08.2022).

Sözleşme, somut olmayan kültürel mirasın korunmasını temel ilke olarak görmektedir; koruma terimi, somut olmayan kültürel mirasın yaşayabilirliğini güvence

altına alma anlamına gelir; bu da kimlik saptaması, belgeleme, araştırma, muhafaza, koruma, geliştirme, güçlendirme ve özellikle okul içi ya da okul dışı eğitim aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarma olduğu kadar, bu kültürel mirasın değişik yanlarının canlandırılmasını da içermektedir. (Oğuz, 2009: 58).

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi aynı zamanda bir toplumun kendi kültürel kimliğinin bir parçası olarak gördüğü ve kuşaktan kuşağa aktarmak suretiyle günümüze kadar getirdiği somut olmayan kültürel miraslarını korumasına ve gelecek kuşaklara aktarmasına katkı sağlayacak yol, yöntem ve imkânları tanımlamaktadır. (Oğuz, 2009: 102).

Bu bağlamda bir toplumun varlığını sürdürebilmesi açısından somut olan kültürel mirasın yanı sıra somut olmayan kültürel mirasa sahip çıkıp kuşaktan kuşağa aktarması son derece önem arz etmektedir. Somut olmayan kültürel zenginlikler, Balkanların merkezi konumunda olan ve yarım asrı aşkın bir süre zarfında Türk hâkimiyetinde kalarak zengin bir tarihi mirasa ev sahipliği yapan Üsküp şehrinde de canlılığını muhafaza etmektedir.

Çalışmanın Amacı

Çalışmanın amacı, Üsküp Türklerinin somut olmayan kültürel mirasını tespit etmek ve incelemektir. Türk kavimlerinin IV. yüzyılda bu topraklara gelmesiyle birlikte muhafaza edilen kültürel varlıklar kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Ancak küreselleşme ve sanayileşmenin etkisiyle toplumların kendi kültürel değerlerini yavaş yavaş kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya geldiği söylenebilir. Çalışmada, Üsküp yöresinde incelenen somut olmayan kültürel unsurların tespit edilip unutulmaya yüz tutmuş kültürel değerlerin gün yüzüne çıkarılması ve var olan kültürel değerlerin yaşatılarak gelecek nesillere aktarımı için katkıda bulunulması amaçlanmaktadır.

Çalışmanın Önemi

Kaynak araştırmalara bakıldığında Üsküp Türklerinin somut olmayan kültürel mirası üzerine herhangi bir tezin yazılmadığı tespit edilmiştir. Bu yöredeki somut olmayan kültürel değerler kısmen veya yüzeysel olarak ele alınarak birtakım çalışmalar yapılmakla yetinilmiştir. Üsküp Türklerinin somut olmayan kültürel mirası üzerine geniş çaplı bilimsel bir araştırma yapılmayıp konu, bir bütün olarak ve

kapsamlı bir şekilde incelenmediğinden böyle bir çalışmanın bu ihtiyacı karşılayacağı düşünülmektedir. Türk varlığının bu topraklarda eskiden beri var olduğunu ve canlılığını halen sürdürdüğünü ortaya koyma açısından böyle bir çalışmaya ne denli ihtiyaç olduğu aşikârdır. Aynı zamanda somut olmayan kültürel varlıkların kayıt altına alınarak arşivlenmesi, gelecek kuşaklara aktarılması açısından da fayda sağlayacağına inanılmaktadır. Bunun yanı sıra çalışmamızın, daha sonra yapılacak bilimsel çalışmalara kaynak teşkil edecek bir niteliğe sahip olacağı, dil bilimci, kültür bilim ve edebiyat alanında araştırma yapacakların yararlanabileceği özgün metinler kazandıracağı düşünülmektedir.

Araştırma Yöntemi

Çalışmada öncelikle UNESCO ile ilgili terimler incelenip uluslararası anlaşma metinlerine bakılarak literatür taraması yapılmıştır. Çalışmada, literatür taramasının yanı sıra alan araştırması da yapılmıştır. Sözlü ve yazılı kaynaklardan elde edilen bilgilere dayanarak derleme yapılarak Türk yerleşim yerleri tespit edilmiştir. Alan araştırma esnasında birebir görüşme ve gözlem teknikleri kullanılıp, kaynak kişilerden elde edilen veriler sözlü ve / veya yazılı malzemeler çözümlenmiştir. Metinler incelenerek bilimsel bir yapı çerçevesinde ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çalışmadaki konular UNESCO'nun sözleşmesinde yer alan kısımlara göre belirlenmiştir.

SOKÜM aşağıdaki alanlarda işlenmiştir:

a) Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar;
b) Gösteri sanatları;
c) Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler;
d) Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar;
e) El sanatları geleneği.

Sınırlılıkları

Çalışmanın yapıldığı saha Üsküp ve Üsküp'e bağlı mahalle, kasaba ve köyleri ile sınırlandırılmıştır. Üsküp yöresindeki Türk kültürel unsurların değerlendirilmesi ayrıntılı bir biçimde yapılmıştır. Ulaşılabilen ve veri sağlanabilen kaynak kişilerden elde edilen sözlü ve / veya yazılı malzemeden yararlanılmıştır. Yazılı kaynaklara paralel olarak sahaya uygun önceden hazırlanmış sorular birebir görüşmelerde kaynak kişilere sorulmuştur. Alan çalışması tamamlandıktan sonra elde edilen veriler deşifre edilip taranan kaynaklarla birlikte sentezlenerek yazıya geçirilmiştir.

1. BÖLÜM: ARAŞTIRMA ALANI HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. Tarihi Süreç

Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Makedonya, Balkan Yarımadasının önemli ve stratejik bir bölgesini oluşturmaktadır. Bölge aynı zamanda birbirinden farklı etnik, din ve kültürel yapıya sahip olmasıyla da dikkat çekmektedir. Makedonya kelimesinin anlamı ile birtakım görüşler öne sürülmektedir.

Hamzaoğlu'nun Balkan Türklüğü II isimli kitabında Makedon müelliflerinin, Makedonya adının geniş anlamına gelen "makos" ve diyar anlamına gelen "don" kelimelerinden geldiğini ileri sürdükleri yer almaktadır. Aynı zamanda Makedonya adına "geniş ülke, geniş diyar veya büyük ülke" anlamlarının hâkim olduğu da ifade edilmektedir. Söz konusu kitapta Yunanların, Makedonya adının bir Hellen Bölgesi'nin ismini taşıdığı, Bulgar müellifi A. Totev'e göre ise bu adın İllyrlerden kalmış olduğu belirtilmektedir. (Hamzaoğlu, 2010: 48)

Makedonya kelimesi ile ilgili öne sürülen görüşlerden bir diğeri de kelimenin, Yunanca kökenli olup Fransızcaya "karışık", "türlü", "muhtelif parçalardan oluşan", "yamalı bohça", "sebze veya meyve salatası" olarak geçtiği öne sürülmektedir. (Murtezan, 2007: 12).

Makedonya coğrafî teriminin Makedon etnik ismiyle bağlantılı olduğu ve "*Makedon*" isminin de Yunanca "*yüksek veya uzun*" anlamına gelen *"Maednos"* tan geldiği bir diğer görüş olarak karşımıza çıkmaktadır. (Bakırcılar, 2010: 2).

Altıntaş, Makedonya'nın coğrafi ismini ilk çağlarda bu bölgede yaşayan Maked veya Maketlerden aldığı, yer ismi olarak ise XIX. yüzyılda Avrupalılar tarafından kullanılmaya başlandığını ifade etmektedir. Makedonya ismi ne Bulgarlar ne Sırplar ne de Osmanlı Devleti tarafından bir coğrafi terim olarak kullanılmamıştır. Bu ismin daha geç kullanılması Avrupa'daki Rönesans ve reform hareketlerinin ortaya çıkması ve bunun sonucu olarak Yunan ve Roma'ya bir özlem olarak yer isimlerinin geçerlilik kazandırılmaya çalışılmasından kaynaklanmaktadır (Bolver, 2014: 22).

Tarih sahnesine bakıldığında, Bronz çağında yaklaşık MÖ 2800'de Anadolu'dan Balkanlara yeni göçlerin yaşandığı görülmektedir. MÖ 2300'de Anadolu'dan gelen Trakların ardından MÖ 2000'de güneyden Grekler ve kuzeyden İlliryalılar bölgeye yerleşti. MÖ 1200'den sonra Dorlarla birlikte Makedonlar kuzeyden geldi (Bakırcılar, 2010: 7).

Makedon Krallığı, Olympos ve Ege Denizi arasındaki Pieria Bölgesi ile Botialia olarak bilinen Selanik Ovası üzerinde hâkimiyetini sürdürmüştür. MÖ 808 – 778 tarihleri arasında ilk kral Caranus ile başlayan eski Makedon Krallığı, MÖ 413 – 399 yılları arasında Archelaus tarafından ekonomik bir güç haline getirilmiştir (Kalaycı, 2019: 11).

Tarih kayıtlarında, Makedonya topraklarının Milattan önce 513'ten 479'a kadar Perslerin işgali altında kaldığı yer almaktadır. Makedonya'nın güçlenmeye başlaması II. Filip' in kral olmasına dayandırılır. II. Filip Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan'ın paylaşamadığı bir Makedonya Kralı olarak da bilinmektedir (Kaya, 2011: 5).

II. Philip, MÖ 359 - 336 yılları arasında Makedon Krallığı'nı Avrupa'nın en güçlü krallığı haline gelmesini sağlamıştır (Kalaycı, 2019: 11).

Philip'in MÖ 349–348 yılları arasındaki seferi bütün bölgenin egemenliği altına alınmasıyla tamamlanmıştır. Bu şekilde Makedonya kıyı bölgesinin tamamı, onun kontrolü altına girerek Yunanistan ve Makedonya, Philip' in egemen olduğu bölge olmuştur (Bakırcılar, 2010: 7).

Krallığın başına geçtiğinde henüz yirmi dört yaşında olan II. Philip'in asıl amacı birleşik bir Balkan Devleti kurmakmış (Gülçin, 2014: 22).

II. Philip Yunan kentlerine saldırdığında Güney Yunanistan'a da saldırabileceği düşüncesiyle Yunanlılar, II Philip'e karşı birleşmiştir. II. Philip'in ölümünün ardından Makedon Krallığı'nın başına 20 yaşındaki oğlu Büyük İskender tahta geçen isim olmuştur (Kalaycı, 2019: 11).

MÖ 334-323 yılları arasında Makedonya Kralı olan Büyük İskender, ülkesinin sınırlarını Yunanistan, Anadolu, İran, Suriye ve Mısır'a kadar genişletip İskender, Türkistan ve Hindistan'ı da ülke sınırları içine almayı başardı (Kaya, 2011: 5).

Saltanatının başlangıcında sadece Makedonya Kralı unvanına sahip olan Büyük İskender, fethettiği Mısır'da Firavun ve Babil'de de Krallar Kralı (Şehinşah) unvanlarına sahip olmuştur (Gülçin, 2014: 53).

İskender'den sonra her biri ayrı ve büyük devlet şeklinde birçok krallık, Romalıların hâkimiyetiyle birlikte son bulmuştur. Makedonya yine İsa'dan önce 146'dan V. yüzyıla kadar Romalıların egemenliği altında kalmıştır. Roma parçalanınca; Doğu Roma, Mısır'dan Tuna'ya ve Doğu Anadolu'dan Adriyatik'e kadar olan hâkimiyetini yüz yıl kadar sürdürmeyi başarmıştır (Kaya, 2011: 6).

Makedonya çok uzun bir süre Romalıların yönetiminde kaldıktan sonra IX. yüzyılın ilk yarısında Slav istilasına uğramış, ardından da Bulgar'ın egemen olduğu bölge olmuştur (Dalkılıç, 2017: 99).

IX. yüzyılda (1018–1258) Makedonya'nın Bulgarlar tarafından idare edilmesi Bizans hâkimiyetine kadar devam etmiştir (Ameti, 2008: 4).

Bizans'ın Bulgar idaresine son vermesiyle 865 -1057 yılları, Bizans İmparatorluğunun hâkim olduğu dönem olmuştur (Dalkılıç, 2017: 99). Bizans hâkimiyeti ise 1185 yılında son bulmuştur (Sönmez, 1993: 4).

Sırp Stefan Uroş II Milutin döneminde (1282–1321) Makedonya'nın büyük bir kısmı Sırp yönetimi altına geçmiştir. Stefan Duşan döneminde ise (1331–1355) Üsküp, Sırp İmparatorluğu'nun başkenti konumundaymış (Bakırcılar, 2010: 11).

Makedonya toprakları, Osmanlı Türkleri tarafından ilk olarak XIV. yüzyılın ikinci yarısından sonra Sultan I. Murad devrinde ele geçirilmeye başlanmıştır. Türklerin Balkan topraklarına hızlı adımlarla ilerlemiş olması, 1364 yılında Edirne'nin batısında Meriç nehri önünde meydana gelen ve Osmanlı tarihinde Sırpsındığı veya birinci Çirmen muharebesi olarak bilinen savaşta, Osmanlıların sağladıkları başarıdan kaynaklanmaktadır. 1372 II. Çirmen veya Meriç muharebesinde Batı Trakya ve Makedonya'daki Sırp Devleti'nin kuvvetlerine karşı elde ettikleri başarı, Osmanlıların Makedonya'ya doğru yol almalarına sebep olmuştur (Nureski, 2016: 353).

Meriç Savaşı'ndan 1383 yılına kadar geçen dönem Türk idaresinin Makedonya'ya ve Balkanlara yerleşmesinin ilk dönemini teşkil etmektedir. Bu dönemde Makedonya'nın yarısı Osmanlı Devleti'nin egemenliği altına geçmiştir. 1382/83 yılı Makedonya'da Türk seferlerinin ikinci dönemi olarak bilinmektedir. Hamzaoğlu, Pirlepe ve Manastır şehirleri alındıktan sonra Selanik şehrinin kuşatıldığı,

Manastır ve Pirlepe'den sonra İştip, Koçana, Kıratova, Köprülü ve Arnavutluk'un Türk orduları tarafında fethedilmeye devam ettiğini ifade etmektedir. Türk ordularının 1385 yılında düzenledikleri Arnavutluk seferleri esnasında Ohri, Kastorya, Edessa ve diğer yerleşim yerleri fethettikleri bölgeler arasına girmiştir. 19 Ocak 1392 tarihinde Üsküp, 1393 yılında Serfice, Debre, Florina ve diğer yerleşim yerleri fethedilmiştir (Hamzaoğlu, 2010: 135-137). Böylece 1389'da Kosova Savaşı ve 1392 yılında Makedonya'nın Sırp egemenliğine Yıldırım Beyazıt zamanında son verilmiştir (Kaya, 2011: 6).

Nihayet Makedonya, Rovini Savaşı'ndan sonra (1395) ülkenin tamamı Osmanlı hâkimiyeti altına alınmıştır (Ameti, 2008: 4). Makedonya yaklaşık beş buçuk asırlık bir dönem (1371-1912/3) Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır (Kaya, 2011: 6).

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sonunda imzalanan Ayastefanos Antlaşması'nın (3 Mart 1878) 6. maddesine göre, batıda Sırbistan tarafında Vidin'den başlayarak Tuna yoluyla Silistre'ye kadar ve Rasova üzerinden geçerek Mankalya'da Karadeniz'e kadar olan bölge özerk Bulgaristan Prensliğinin sınırlarını oluşturmaktaydı. Aynı zamanda Vidin'den güney istikametine doğru Şehirköy (Pirot), İvraniye, Üsküp, Kalkandelen, Debre, Struga, Ohri, Manastır, Florina, Görice ve Kesriye sınırlara dâhildi. Prenslik sınırları, ayrıca Selanik ve Aynaroz yarımadasını Osmanlı Devleti'nde bırakacak şekilde Selanik'in güneyinde ve Kavala ve İskeçe bölgesinde Ege Denizi'ni kapsıyordu. Bulgaristan yoluyla Rus nüfuzunun Ege Denizi'ne inmesi, İngiltere ve diğer Avrupalı devletleri hareketlendirdi (Koyuncu, 2013: 180).

1900'lu yılların başında Kuzey Makedonya coğrafyasında, ayaklanma ve çetecilik faaliyetleri baş gösterirken Sırp ve Bulgar devletleri Osmanlı Devleti'ni bölgeden uzaklaştırdıktan sonra kendi aralarında yarışır duruma gelmişlerdir. Bu durum I. Dünya Savaşı'ndan sonra Sırbistan lehine olmuştur (Gjul, 2019: 45).

Ayastefanos Bulgaristan'ını yeniden oluşturma politikası çerçevesinde faaliyet gösteren Bulgar çetelerinin Makedonya'ya yönelik çalışmaları, bu topraklara hâkim olmak isteyen Yunanistan ve Sırbistan'ı rahatsız etmesiyle birlikte Makedonya Balkanlar'ın önemli çatışma noktalarından birini teşkil etmiştir (Kaya, 2011: 8).

Berlin Antlaşması'nda Bulgaristan Prensliğinin özerkliği teyit edilmekle birlikte sınırları kısıtlanmıştır. Makedonya, ıslahat yapılması şartıyla yeniden Osmanlı sınırlarına dâhil edilmiştir (Koyuncu, 2013: 180).

8 Ekim 1912'de Karadağ Prensliğinin Osmanlı İmparatorluğuna savaş açması, ardından 18 Ekim'de Osmanlı'nın, Bulgaristan ve Sırbistan, birkaç gün sonra da Yunanistan ile savaşa girmesi neticesinde Birinci Balkan Savaşı'nın başlamış olması Makedonya'yı derinden etkilemiştir (Bolver, 2014: 25). Rusya'nın teşviki ve desteği ile "Balkan İttifakı" nı kuran Balkan Devletleri tarafından İtalya ile "Trablusgarb" savaşı içinde olan Osmanlı Devletine 18 Ekim 1912'de savaş açılmıştır (Sönmez, 1993: 11).

Bulgar, Sırp, Yunan ve Karadağ'ın birleşmesiyle 8 Ekim 1912 – 30 Mart 1913 yılları arasında geçen Birinci Balkan Savaşı sonrasında Makedonya, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünden çıkıp bu devletlerin işgali altında kalmıştır (Ameti, 2008: 5).

30 Mayıs 1913'de Londra'da imzalanan anlaşmaya göre Gelibolu Yarımadası dışındaki tüm Trakya (Edirne dâhil) Bulgaristan idaresine bırakıldı. Arnavutluk ve Ege Denizi adalarının kaderi büyük devletlerin kararına bağlı kalırken Makedonya'nın diğer bölgeleri ise, Yunanistan ve Sırbistan arasında pay edildi. Londra Antlaşmasında yer alan koşullar Balkan devletlerinin birbirlerine düşmesine zemin niteliği taşımaktaydı (Bolver, 2014: 26).

Bulgaristan, I. Dünya Savası sırasında Sırbistan'a ait bölümü ele geçirmiş fakat 1919'da kendi topraklarının bir kısmını da kaybederek bölgeden ayağını çekmiştir (Kaya, 2011: 8).

Birinci Dünya Savaşı esnasında, Makedonya'nın Vardar bölümü, yani Makedonya Devleti'ni oluşturan bugünkü topraklar, 1919 yılında kurulan S. H. S. (Sırp – Hırvat – Sloven) krallığının idaresine bırakılmıştır (Ameti, 2008: 5).

Günümüzdeki Makedonya Cumhuriyeti İkinci Dünya Savaşı sırasında 2 Ağustos 1944 tarihinde Makedonya Demokratik Federe Devleti adı altında Vardar Makedonya'sı bölgesinde kurulmuştur. 29 Kasım 1945 tarihinde Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti adına sahip olmuştur. İkinci Dünya Savaş'ından sonra ise Makedonya'nın Sırbistan'a ait bölümü Yugoslavya idaresine devredilmiştir (Kaya, 2011: 9).

Yugoslavya'nın dağılmasıyla 8 Eylül 1991'deki %98 katılımlı referandum çerçevesinde 17 Eylül 1991'de Kuzey Makedonya, Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsız bir ülke konumuna geçmiştir (Gjul, 2019: 45).

1.1.1. Üsküp'ün Tarihi Süreci

Balkan Yarımadasının merkezinde yer alan Üsküp şehri, asırlar boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yaparak bulunduğu konum itibarıyla da her daim önemini muhafaza eden bir şehir olmuştur.

Bugün Kuzey Makedonya'nın başkenti olan şehir resmi olarak Skopye adını taşımaktadır ancak antik çağdan bugüne kadar farklı isimlerle anılmıştır. Örneğin, Skopye; Roma-Bizans imparatorlukları dönemlerinde Skopis, Skupis, Skopia; Osmanlı döneminde İskib, Uskup, Üskople; Slovenler döneminde Skopye, Skopie, Skoplye olarak adlandırılan şehir, Skupi ismini milattan önce üçüncü yüzyılda ilk defa İlirler tarafından almıştır (İdriz, 2007: 23).

MÖ IV. yüzyılda Dardanların başkenti olan şehir, Roma döneminde VII. Lejyon ile birlikte gelişme göstermiş ancak 518 yılında yaşanan deprem nedeniyle yeri değiştirilerek günümüzde çarşının alt bölgesinde yer alan Serava Çayı etrafında yeniden inşa edilmiştir (Feyzulai, 2019: 5).

Yeniden inşa edilen şehir, Bizans kıralı Justinianus (527–565) idaresinde ve hızlı bir şekilde gelişip zenginleşmiş, nüfusu hızla artmış ve devletleşme sürecine girmeyi başarmıştır. Bu dönemde ikinci kez kurulan Skupi'nin adı "Justiniana Prima" olarak değiştirilmiştir. VI. yüzyılın sonlarında Slavların bu bölgelere hücum etmesiyle birlikte şehir birtakım saldırılara uğramıştır. Nihayetinde de 695- 696 yılında Slavlar bu bölgeleri ele geçirmeyi başarmış, bölgenin adını da (skopia, skope, skopija) olarak değiştirip buralara hâkim olmuşlardır (İdriz, 2007: 24).

İlk bin yılda Bulgar Kralı Çar Samuil (976-1074) döneminde şehir, bölgenin en parlak ticaret merkezini oluşturmuştur. Bu dönemde değişimli olarak Bizans ve Bulgar Krallığı idaresinde olan bölge, 1282 yılında 13. yüzyıldan itibaren güçlenen Sırp Krallığı'nın idaresi altına geçmiş ve 110 yıl boyunca bu devletin başkenti olarak varlığını sürdürmüştür (Fejzulai, 2019: 6).

1371 yılında Çirmen Muharebesi'nde Üsküp bölgesine hâkim isimlerin öldürülmesiyle şehir, kuzey Sırp Beyleri tarafından paylaşılarak Vuk Brankoviç'in himayesine geçmiştir. 1380'lerin sonuna doğru Osmanlı akınlarına karşı koyamayan Vuk Brankoviç zor durumda kalarak şehri Osmanlılara teslim etmiştir (İbrahimgil, 2018: 73).

Üsküp'ün Osmanlı hâkimiyeti altına giriş tarihi hakkında Osmanlı kaynaklarında kesin bir bilgiye rastlanmamakla birlikte, 6 Ocak 1392 yani Yıldırım Bayezid'in Kosova'yı fethetmesiyle birlikte şehrin Osmanlı sınırlarına dâhil edildiği kabul edilmektedir. Üsküp 1392–1912 yılları arasında olmak üzere yaklaşık 520 yıllık bir dönem Osmanlı idaresi altında kalmıştır (İdriz, 2007: 24-25).

Üsküp 1392 yılında Osmanlı Devleti tarafından fethedildikten sonra idari ve ticari merkez haline gelmiştir (Sönmez, 1993: 29). Bu dönemde aynı zamanda Rumeli Beylerbeyliğine de bağlanmıştır (Fejzulai, 2019: 6).

Üsküp'ün XV. yüzyılda, daha çok bir askeri merkez olarak hızla Türkleşmesi Üsküp'ün ileri bölgelerine yerleşen Osmanlı kuvvetlerine destek olmasını sağlamıştır. Üsküp, uçbeyleri komutasında Bosna, Sırbistan, Arnavutluk ve Zeta topraklarına akın etmek için bir üs konumundaymış. İlk Üsküp uç beyinin Saruhanlı Yiğit Paşa'nın olduğu bilinmektedir (1391-1414). Onun yerine evladı veya evlatlığı İshak Bey geçmiş (1414-1439) ardından da Üsküp'ün son uç beyi İsa Bey (1439-1464) atanmıştır. İsa Bey ayrıca bu dönemde Bosna Sancak Beyi olarak da görev almıştır. Bu dönemde Üsküp'ün ileri bölgeleri Osmanlı asker ve idarecileri ve Sırp görevlileri tarafından ikili yönetim şeklinde idare edilmiştir (İbrahimgil, 2018: 74).

Avusturya birlikleri 1689 yılında meydana gelen kolera salgınını yok etme amacıyla Üsküp şehrini ateşe vermişler. Bu tarihten itibaren bir gerileme süreci yaşayan Üsküp, IX. yüzyılda Belgrad-Selanik demiryolunun yapılmasıyla eski canlılığına kavuşmuş (Sönmez, 1993: 29).

Üsküp Osmanlı döneminde de Balkanların önemli bir şehriydi. Osmanlının kuzeye ve batıya doğru yaptığı seferlerde Edirne'den sonra ikinci merkez halini almıştır. Şehir Osmanlı topraklarına dâhil olduktan sonra ismi değiştirilerek Üsküp (Usküb, Uskiup) ismini almıştır (İdriz, 2007: 25).

1912-13 yıllarında iki Balkan savaşı yaşanmış, biri Osmanlı İmparatorluğu'nu Balkanlardan çıkarmak için, diğeri ise bu elverişli topraklardan daha büyük bir parça

elde edebilmek amacıyla komşu ülkeler arasında çıkarak Makedonya'nın bölünmesini sağlamıştır (Timcheva, 2017: 34).

1913 yılında Balkan savaşı sonrası Üsküp, Bükreş Antlaşması ile Sırpların idaresine verilmiş ancak I. Dünya Savaşı'nda Bulgarlar tarafından işgal edilmiştir. 1918 yılından sonra da Sırplar tarafından işgal edilmiştir. 1941 yılında II. Dünya Savaşı'nda Alman işgaline uğrayan şehir daha sonra Bulgarların idaresine bırakılmıştır. 1945 yılında Üsküp, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti sınırları kapsamında Makedonya'nın başkenti olmuştur (Fejzulai, 2019: 7).

1980 yılında Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'nin kurucusu olan Josip Broz Tito'nun ölümüyle birlikte ekonomik çöküntü yaşayan federal, Sırp ve Hırvat radikallerin yıkıcı ve baskıcı faşizan tutumları neticesinde 1990 yıllarında Yugoslavya Sosyalist Federatif Halk Cumhuriyeti dağılmaya mahkûm olmuştur (Fejzulai, 2019: 7).

Üsküp, Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'nin dağılmasından sonra, 1991 yılında tam bağımsızlığını elde eden Makedonya Cumhuriyeti'nin başkenti olarak kalmıştır (İdriz, 2007: 28).

1.2. Makedonya'nın Coğrafi Özellikleri

Makedonya denilince, Büyük İskender'den bu yana Vardar Nehri boyunca uzanan geniş bir ova ve etrafı yüksek sıra dağlarla çevrili bugünkü Makedonya Cumhuriyeti'nden çok daha geniş bir alan akla gelmektedir (İbrahimgil, 2018: 65).

Avrupa'nın güneydoğusunda yer alan Makedonya Cumhuriyeti'nin komşuları batıda Arnavutluk, kuzeybatıda Kosova, kuzeyde Sırbistan, doğuda Bulgaristan, güneyde ise Yunanistan'dır. Makedonya Cumhuriyeti bulunduğu coğrafi konumdan dolayı Anadolu'dan Avrupa'ya ve hatta Avrupa'dan Anadolu, Akdeniz ve Rusya'ya doğru giden yolların stratejik bağlantı noktasını oluşturmaktadır (Loçi, 2017: 7).

Dolayısıyla Makedonya, sahip olduğu coğrafi konumu itibariyle Balkan Yarımadası'nın adeta kalpgâhını oluşturduğu söylenebilir (Kurt - Alaydın, 2015: 121).

Resim 1. Kuzey Makedonya Haritası[1]

Günümüz Makedonya Cumhuriyeti sınırları dışında kalan Makedonya toprakları Yunanistan ve Bulgaristan arasında paylaşılmıştır. Makedonya Cumhuriyeti'ni oluşturan kısım Yugoslav Makedonya veya Vardar Makedonya'sı, Yunanistan'a ait olan kısım Ege Makedonya'sı veya Yunan Makedonya'sı, Bulgaristan'a ait olan kısım ise Pirin Makedonya'sı olarak adlandırılmaktadır. Geçmişte 67,000 km²'lik bir alanı kapsayan Makedonya'nın, bugün sadece 25,714 km²'lik bir kısmı Makedonya Cumhuriyeti'nin topraklarını oluşturmaktadır (Loçi, 2017: 7).

Coğrafi Koordinatları 41, 50 Kuzey ve 22, 00 Doğu'dur. Yüzölçümü ise 25.333 km²'dir. Bu alanın kara ile kaplı olan kısmı 24.856 km², su ile kaplı olan kısmı ise 477 km²'dir. Ülkenin sahip olduğu sınırların toplamı 748 km'dir (Murtezan, 2007: 13).

[1] https://insamer.com/tr/makedonya-muslumanlari_150.html (31.03.2020)

Ülkenin Arnavutluk ile 151 km, Bulgaristan ile 148 km, Yunanistan ile 228 km, Yugoslavya ile 221 km sınırı bulunmaktadır (Kayacıklı - Sakınmaz, 1999: 3). Kıyı şeridi uzunluğu olmadığı gibi denize kıyısına da sahip değildir (Murtezan, 2007: 13).

Makedonya, Ege'ye sahili olmakla birlikte Balkanlar'ın ortasında yer almaktadır. Vardar ve Aliakmon (Bistrisa) gibi iki önemli nehir sisteminin çevresindeki ova Makedonya'nın kalbi konumundadır. Bu bölge güney, batı, kuzey ve doğuya bir kavis oluşturarak bir dağ silsilesi serisiyle çevrelenmiştir. Kuzeyde Şar, Üsküp Karadağı, Osogovski ve Rila dağları Makedonya'yı Kosova ve Sırbistan'dan ayıran dağlardır. Rodoplar'ın batı uçları Mesta nehri bölgenin doğu sınırını belirler. Güneyde Bistrica nehri ve Ege sahili vardır. Batıda ise Ohri gölü ile aynı hizadaki Korab, Jablanica, Gramos ve Pind dağları bölgeyi Arnavutluk ve Epir'den ayırmaktadır (Bakırcılar, 2010: 5).

Dağlık bir ülke olan Makedonya, çok yaşlı araziyle kaplı olmasına rağmen yakın jeolojik dönemdeki tektonik hareketler sonucunda gençleşmiş bir arazi görünümüne sahip olmuştur (Murati, 2015: 6).

Ülke 2000 metre yüksekliği aşan 34 dağa sahiptir. 2.753 metre yüksekliğindeki Golem Korab ülkenin en yüksek dağıdır (Ljusi, 2011: 3).

Makedonya'da en önemli akarsu başşehir Üsküp'ten geçerek ülkeyi ikiye bölen ***Vardar Nehri'dir***. Nehrin kaynağı ülkenin kuzeydoğusunda Gostivar yakınlarında olup Üsküp, Veles, Demirkapı ve Gevgeli kasabasından Yunanistan'a geçerek Ege Denizi'ne dökülmektedir. Bu akarsu ülkenin âdeta simgesi haline gelmiştir. 388 km uzunluğa sahip olan Vardar Nehri'nin geçmişte Selanik ve Gevgeli arasında yük taşımacılığında önemli bir rolü vardı (Kalaycı, 2019: 8).

Ülkenin belli başlı yükseklikliklerine bakıldığında en alçak noktanın; Vardar Nehri 50 m olup, en yüksek noktanın ise 2.753 m ile Korab Dağı'nın olduğu söylenebilir (Murtezan, 2011: 14).

Vardar Nehri'nin kaynağı her ne kadar ülkenin batısında olsa da yatağı doğuya doğru olduğundan ülkenin doğusunda geniş ovaların oluşmasına sebep olmaktadır (İbrahimgil, 2018: 65).

Resim 2. Üsküp Vardar Nehri[2]

Denize sınırı bulunmayan ülkenin 53 adet gölü vardır (Ljushi, 2011: 3). Göletlerin sayısı da 16'dır (Kayacıklı - Sakınmaz, 1999: 3). Ülkenin en önemli üç gölü, Ohri Gölü, Prespa Gölü ve Doyran Gölü'dür (Loçi, 2017: 8). Ülkenin sahip olduğu büyüklü küçüklü göller arasında, Ohri, Doyran, Prespa gölleri komşu ülkelerle de bağlantılıdır (Murati, 2015: 6). Ohri Makedonya-Arnavutluk sınırı üzerinde, Doyran Makedonya-Yunanistan sınırı üzerinde ve Prespa bir kısmı Makedonya, bir kısmı Arnavutluk, bir kısmı da Yunanistan sınırları içinde yer almaktadır (Kalaycı, 2019: 8).

Kapladığı 349 m² alana ve 286 metrelik derinliğe sahip ***Ohri Gölü*** ülkenin en büyük gölüdür (Loçi, 2017: 8).

Avrupa'nın en eski ve en derin göllerinden biri olan Ohri Gölü, benzersiz akuatik ekosistemi ve 200'den fazla endemik türüyle dünya çapında bir üne sahip olmayı başarmıştır (Kurt - Alaydın, 2015: 124).

[2] https://tr.wikipedia.org/wiki/Vardar Nehri (31.03.2020)

Resim 3. Ohri Gölü[3]

Ohri Gölü, Makedonya'nın güneybatısı ile Arnavutluk'un doğu sınırları arasındaki dağlık bir bölgede yer almaktadır. Göl sahasının 248 km²'si Makedonya, 110 km²'si ise Arnavutluk kısmındadır. Yaklaşık 87 km'lik uzunluğa sahip olan göl kıyılarının 56 km'si Makedonya, 31 km'si Arnavutluk sınırları içindedir (Kurt - Alaydın, 2015: 121-122).

Balkanlar'ın en eski ve en derin gölü olan Ohri'nin azami derinliği 288 m iken, ortalama derinliği 151 m'yi bulmaktadır. Maksimum uzunluğu 30 km olan gölün, en geniş yeri 14 km'dir (Kurt - Alaydın, 2015: 123).

Yunanistan ve Makedonya arasında yer alan ***Doyran Gölü*** Makedonya'nın güneydoğu kesimi ile Yunanistan'ın kuzeybatısında bulunmaktadır. Göl, Osmanlı öncesindeki kaynaklarda Polin adıyla anılmaktadır. Yüz ölçümü 43,1 km² olan gölün 27,3 km²'si Makedonya, 15,8 km'si ise Yunanistan sınırları içindedir. Gölün azami derinliği 10 m'dir (Kalaycı, 2019: 9).

Küçük ve Büyük ***Prespa*** gölleri çoğunlukla sularını bu göllere ulaştıran nehirler aracılığıyla dolmaktadır. Her on bir yılda bir Prespa Gölü'nde yer alan sular kendini tamamen yenilemektedir. Ohri Gölü ise 70 yılda bir göl suyunu yenilemektedir (Kalaycı, 2019: 8).

[3] https://macedonia-timeless.com/tur/ehirlerveblgeler/ehirler/ohrid/ (31.03.2020)

Ülke, güneyden gelen sıcak hava ile kuzeyden gelen sert soğuk havanın etkisinde karasal özellik gösteren bir iklime sahiptir (İbrahimgil, 2018: 65).

Ülkenin güneyinde Akdeniz ikliminin özellikleri (yazın sıcaklık ortalama 27°C) görülmektedir. Kuzeye doğru çıkıldıkça yüksek bölgelere sert bir iklim, kara iklimi hâkimdir. Yıl içerisinde dengeli bir yağış dağılımı mevcuttur. Kara ikliminin hâkim olduğu yerlerde kış mevsiminde kar yağışı kendini göstermektedir (Kayacıklı - Sakınmaz, 1999: 3).

Yıl içerisinde en düşük sıcaklıklar Aralık-Ocak aylarında ortalama 1-2 C^o civarında gerçekleşirken en yüksek sıcaklıklar Temmuz-Ağustos aylarında ortalama 22-23 C^o civarında gerçekleşmektedir. Ülkede Mayıs – Kasım ayları en yüksek yağışlı aylar olup bu aylarda yağış 60 mm civarına ulaşırken en az yağışlı aylar olan Temmuz-Ağustos aylarında ise yağış 30-40 mm civarını bulmaktadır (Kalaycı, 2019: 7).

Makedonya'nın iklimi sıcak iklim grubuna ait olduğundan genellikle yazları kurak, sonbahar ve kışları ise görece soğuk ve yoğun kar yağışlı geçmektedir. Dağlık alan, derin havzalar ve vadilerle kaplı olup ovaları tarım için oldukça verimlidir (Murtezan, 2007: 13).

1.2.1. Üsküp'ün Coğrafi Özellikleri

Balkan yarımadasında merkezi bir konuma sahip olan Üsküp şehrinin tarihi geçmişi milattan önceye dayanmaktadır. Dolayısıyla farklı dönemlerde farklı hegemonyaların idarelerine girmesiyle birlikte farklı yapılanmalar geçirmiş olması da kaçınılmaz olmuştur. Tarihçiler, şehrin yönetiminin tarih boyunca yaklaşık kırk kez el değiştirmiş olduğunu ifade etmektedirler (İdriz, 2007: 22).

Üsküp, konumu itibariyle ülkenin kuzeyinin tam ortasında yer almaktadır. Şehrin ortasından geçen Vardar Nehri güneye doğru genişleyen Vardar Ovası'nı meydana getirmektedir (İbrahimgil, 2018: 65).

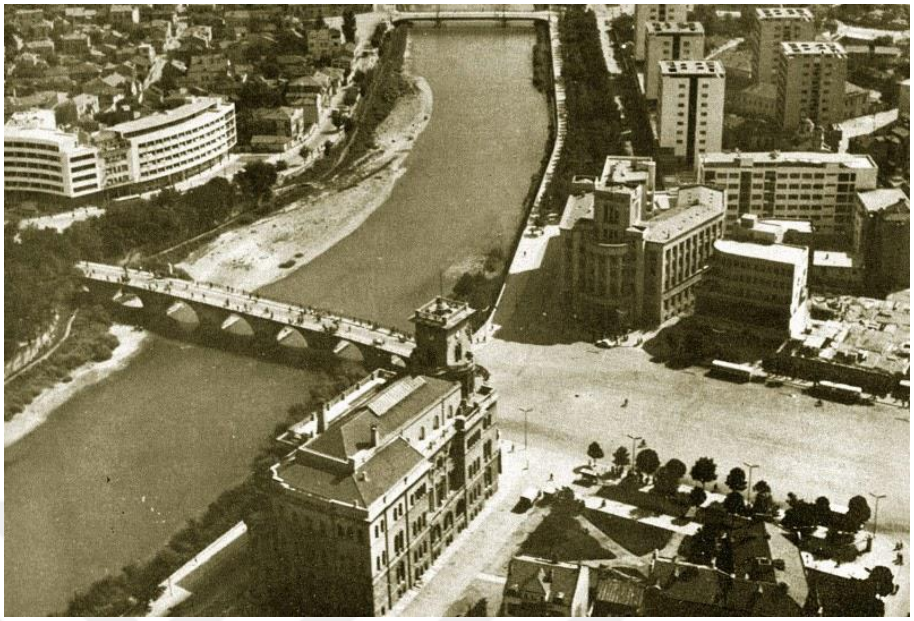

Resim 4. Üsküp Şehri[4]

Üsküp, güneyde Vardar-Morava vadilerinden Selanik ile Ege denizine, kuzeyde ise Panon havzası (Niş-Belgrad)'na ulaşan ana yol üzerinde konumlanmış durumdadır. Şehir, Kaçanik boğazından geçen yol ile Kosova-Priştine'ye, doğuya giden Kumanova - Kriva Palanka yolu ile Bulgaristan-Sofya'ya, batıya giden farklı bir güzergâhtan da Arnavutluk'a bağlanmaktadır. Yer yer deniz seviyesinden 220-340 yükseklikte bulunan Üsküp, Vardar mecrasının yukarı kısmında, kuzey-batı ve güney-doğu yönünde uzayan tektonik bir arazide sıralanmış vadilerden kendi adını taşıyan geniş ve verimli ovanın kuzeyinde Vardar nehrinin her iki yakasında bulunmaktadır (İdriz, 2007: 28). 240 m rakımlı Üsküp'te yıllık ortalama sıcaklık 12. 4 C º yıllık ortalama yağış 548 mm'yi bulmaktadır (Kalaycı, 2019: 7).

1.3. Nüfus, Dini ve Etnik Yapı

Devlet İstatistik Kurumunun vermiş olduğu verilere dayanarak 2002 yılında Makedonya'da yapılan nüfus sayımının sonuçları değerlendirilmiştir. Kurumun resmi sayfasında 1900 ila 1913 yılındaki verilerin resmi nüfus sayımına ait olmadıkları yer

[4] https://www.uskup.com/uskup-taskopru.html (02.04.2020)

almaktadır. Makedonya nüfusuna ilişkin ilk resmi veriler 1921 yılında yapılan resmi nüfus sayımına dayanmaktadır. Bu tarihten itibaren on nüfus sayımı gerçekleştirilmiştir. Ülkenin bağımsızlığından sonra ise yapılan ilk resmi nüfus sayımı 1991 yılına aittir. 2002 yılında yapılan resmi nüfus sayımı ise yapılan son sayım olarak yerini korumaktadır. (http://www.stat.gov.mk/OblastOpsto.aspx?id=31 , 02.04.2020)

Bölge var oluşundan itibaren yaşadığı birtakım olaylar nedeniyle demografik açıdan sürekli değişkenliğe maruz kalan bir yer olmuştur. Balkan Savaşı, Osmanlının bölgeden çekilmesiyle birlikte alevlenen I. Dünya Savaşı; II. Dünya Savaşı ile yaşanan işgallerin yanı sıra toplu göçlerin yaşanması da nüfusun dengesini büyük ölçüde etkileyen unsur olmuştur.

İstatistik Kurumu tarafından 2002 yılında gerçekleştirilen sayım verilerine göre ülke bazında nüfus dağılımı şöyledir: Makedonya'nın toplam nüfusu 2,022547'dir. Toplam nüfusun % 64,18'i Makedonlara (1297981); % 25,17'si Arnavutlara (509083); % 3,85'i Türklere (77959); % 2,66'sı Romanlara (53879); % 1,78'i Sırplara (35939); % 0,84'ü Boşnaklara (17018); % 0,48'i Ulahlara (9695) ve % 1,04'ü (20993) diğerlerine aittir (https://www.stat.gov.mk/Publikacii/knigaX.pdf, s.62, 02. 04. 2020).

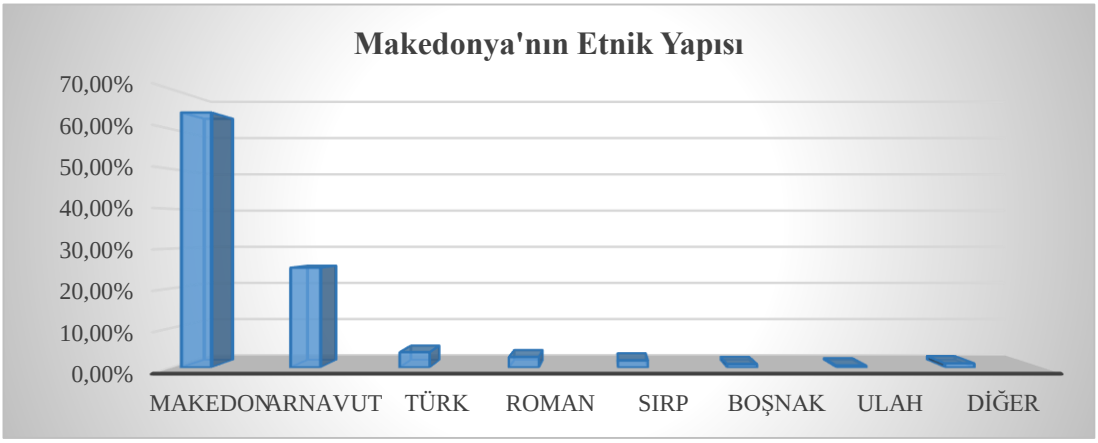

Aynı nüfus sayımında Üsküp'ün toplam nüfusu 467257'dir. Nüfusun % 71,22'si Makedonlara (332778 kişi); % 22,23'u Arnavutlara (103891 kişi); %1,84'si Türklere (8595 kişi); % 5,02'si Romanlara (23475 kişi); % 0,55'i Ulahlara (2557 kişi); % 3,06'sı Sırplara (14298 kişi); % 1,61'i Boşnaklara (7585 kişi) ve % 1,75'i (8167

kişi) diğerlerine aittir (https://www.stat.gov.mk/Publikacii/knigaX.pdf, s.62, 02. 04. 2020).

Makedonya'nın dini aidiyet açısından ülke genelinde nüfusun % 64,7'sini Ortodoks (1310184 kişi); % 33,3'ünü Müslüman (674015 kişi); % 0,35'ini Katolik (7008 kişi); % 0,03'ünü Protestan (520 kişi) ve % 1,5'ini (30820 kişi) diğer dinlere mensup olanlar oluşturmaktadır (https://www.stat.gov.mk/Publikacii/knigaX.pdf, s.334, 02. 04. 2020).

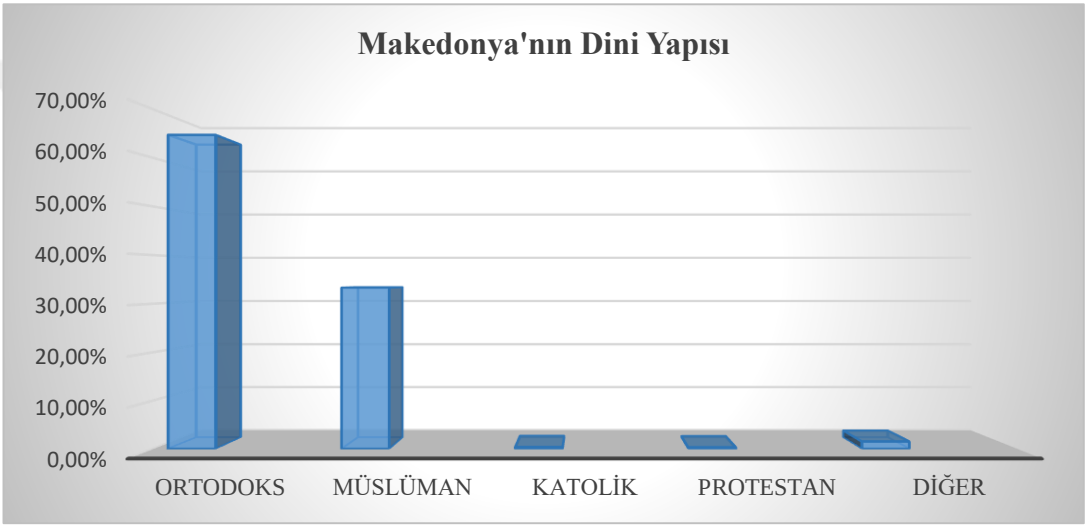

Makedonya Cumhuriyeti'nin Kilise, Dini Topluluk ve Dini Grubunun hukuki statüsü kanununun 9. maddesinin 2. paragrafına dayanarak 18 kilise; 9 dini topluluk (cemaat) ve 10 dini grubun kayıtlı olduğu belirtilmektedir (http://www.kovz.gov.mk/pocetna/pregled.nspx Kuzey Makedonya Dini Cemaatlerle ve Dini Gruplarla İlişkiler Komisyonu Web Sayfası, 07.04.2020).

Yukarıdaki tabloya bakıldığında ülkede Ortodoksluk (Hristiyanlık) ile Müslümanlığın yaygın olduğu görülmektedir.

Ülkenin nüfus çoğunluğunu Ortodoks ve Katolik olan Makedonlar oluştururken Müslüman nüfusu Arnavut, Türk, Boşnak gibi diğer etnik gruplar oluşturmaktadır. Tabloya bakıldığında verilen bilgiler iki milyonluk bir nüfusa sahip olan bölgenin karmaşık bir demografik yapıya sahip olduğunun bir göstergesidir. Birden çok millet ve dinin hâkim olduğu bölgede çok etnili bir yapının hâkim olduğu söylenebilir.

1.4. Ekonomik Yapı

Kuzey Makedonya bağımsızlığını kazandığı 1991 yılından itibaren serbest piyasa ekonomisine geçiş ve iş imkânlarını geliştirme çabalarında oldukça yol almış olmakla birlikte, yabancı yatırımları çekme konusunda diğer Balkan ülkelerine nazaran geride kaldığı söylenebilir.

Kuzey Makedonya genel olarak tarım ekonomisine dayanan bir ülkedir. Tarım sektörü GSYİH'nın yaklaşık % 10'unu ve aktif nüfusun da % 16,2'sini oluşturmaktadır. Başlıca tarım ürünleri; pirinç, pamuk, tütün ve çeşitli meyvelerdir. Koyun ve keçi besiciliğine de bir o kadar önem verilmektedir.

Sanayi sektörü GSYİH'nın yaklaşık % 24'üne katkıda bulunmakta, işgücünün de % 29,2'sine istihdam sağlamaktadır. Hizmet sektörü ise GSYİH'nın % 55'ini oluşturmakta ve nüfusun da % 54,5'ini istihdam etmektedir. Hizmetler özellikle ticaret, taşımacılık, telekomünikasyon, bankacılık alanlarında yoğunluk göstermektedir (https://www.ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/avrupa/makedonya/ulke-profili/genel-ekonomik-durum, 07.04.2020).

	2008	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
GSYİH Büyüme (Sabit Fiyatlar, %)	5,5	-0,4	3,4	2,3	-0,5	2,9	3,6	3,9	2,8	0,2	2,7
Enflasyon	8,3	-0,8	1,6	3,9	3,3	2,8	-0,3	-0,3	-0,2	1,4	1,5
İşsizlik Oranı (%)	33,8	32,2	32,1	31,4	31,0	29,0	28,0	26,1	23,7	22,4	20,7
Cari İşlemler Dengesi (GSYİH'ya oranı, %)	-12,7	-6,8	-2,0	-2,5	-3,2	-1,6	-0,5	-2,0	-2,8	-1,0	-0,3
Ticari Denge	-29,0	-25,1	-22,5	-24,4	-25,7	-21,4	-20,5	-18,9	-18,0	-18,1	-16,9

(GSYİH'ya %)											
Doğrudan Yabancı Yatırımlar (GSYİH'ya %)	6,0	2,0	2,2	4,6	1,7	2,8	2,3	2,2	3,3	1,8	5,8

Temel Ekonomik Göstergeler[5]

Makedonya'nın başlıca ekonomik göstergelerine baktığımızda GSYİH'nın 2008 yılında % 5,5 oranında gösterdiği artış bir sonraki yıl hayli düşüş yaşayarak 2009 yılında bu oran % - 0,4 olarak kaydedilmiştir. Aynı şekilde 2012 yılında GSYİH' da % - 0,5'lik bir oranla düşüş yaşanmıştır. 2013 yılından itibaren ise ülke ekonomisi istikrarlı ancak aradaki farkı çok da kapatmayarak büyümeye devam etmiştir. 2010 yılında GSYİH' daki % 3,4 oranında bir yükselme gösterirken 2018 yılında bu oran % 2,7 oranında bir seyir izlemiştir. Birtakım etkenlere bağlı olarak Makedonya'nın çalkantılı bir ekonomi yapısına sahip olduğu söylenebilir. Doğrudan yabancı yatırımların artmasıyla birlikte ekonominin büyüme hızı artarken işsizlik oranı da 2008 yılında % -29,0 iken 2018 yılında düşüş yaşayarak % - 16,9' a ulaşmıştır.

Ülkede tahmini rakamlara göre 1 milyon civarında işgücü bulunmaktadır. Bu işgücünün % 16,2'si tarım, % 29,2'si sanayi, % 54,5'i hizmetler sektöründe çalışmaktadır. Sanayi altyapısı, eski Yugoslavya döneminden miras kalan birkaç yatırımdan ibaret olan ülke, donanımlı ve rekabet edebilir bir işgücüne sahip olmakla birlikte iş olanakları çok yetersiz kalmaktadır. Ülkedeki işsiz sayısının toplam işgücüne oranı 2018 yılında %20,7 olup dünyada işsizliğin yüksek olduğu ülkeler arasında 8. sırada yer almaktadır (Dünya Bankası: 2018).[6]

Enflasyon oranlarına bakıldığında Makedonya'nın 2008 yılındaki enflasyon oranı % 8,3 iken 2009 yıllında küresel ekonomik küçülme ve uluslararası piyasalarda fiyatların gerilemesiyle birlikte enflasyon % -0,8 civarında bir gerileme göstermiştir.

[5] https://www.nbrm.mk/content/Годишен извештај за 2018, Скопје 2019, s. 9 (07.04.2020).

[6] http://koto.org.tr/files/MakedonyaRapor.pdf Kocaeli Ticaret Odası- Kuzey Makedonya Ülke Raporu, Kasım 2019, s.4-5. (07.04.2020).

2011 yılında % 3,9 oranında bir artış göstermiş ancak 2017 ve 2018 yılında % 1,4 – 1,5 oranında bir gerileme yaşamıştır.

Ülkede sınırlı kapasitede demir, bakır ve kurşun cevherleri bulunmaktadır. Ülkenin en önemli sanayi sektörleri arasında kimyevi ürünler, demir-çelik, makine, metalürji ve tekstil yer almaktadır. Tekstil, özellikle de deri sanayii, başta gelen sanayi kolunu oluşturmaktadır (https://www.ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/avrupa/makedonya/ulke-profili/genel-ekonomik-durum s.5, 07.04.2020).

Makedonya, bölge ülkeleri arasında işgücü, enerji ve diğer tüm üretim masrafları ve genel yatırım ortamı anlamında en elverişli ülke olarak yerini korumaktadır. Makedonya ile Türkiye arasında gerek tarihi ve kültürel gerekse Türkiye'nin jeo-ekonomik ve ticari çıkarları açısından Makedonya'nın ihmal edilmemesi gerektiği bilinciyle iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinin yanı sıra, daha çok sayıda ve büyük Türk firmalarının Makedonya'da yatırım yapmaları için yoğun çalışmalar sürdürülmektedir (Makedonya Ülke Raporu, Adana Ticaret Odası, 2018: 23).

1.5. Sosyo - Kültürel Yapı

Makedonya, Osmanlı döneminden kalan Türk izlerinin büyük ölçüde ayakta kalmasını sağlamıştır. Tam 541 yıllık bir Türk yurdu olan Makedonya, Balkan Savaşları'nda çok daha zayıf olan düşman saldırılarına maruz kalarak kolaylıkla Türk hâkimiyetinden çıkmıştır. Ancak birkaç asırlık Türk dönemi bu topraklara kendi yüksek medeniyetinin bütün nitelik ve değerlerini bırakmayı başarmıştır (Hamzaoğlu, 2010a: 279). Dolayısıyla Türklerle, Türk diliyle, Türk kültürüyle iç içe yaşayan Balkan halklarının Türk kültüründen etkilenmeleri kaçınılmaz olmuştur (Kayadibi, 2016: 37).

Türk kültürünü, Makedon, Arnavut, Bulgar, Sırp, Yunan, Ulah ve diğer milletlerin kültürlerinde, dil, edebiyat, sanat, folklor, müzik folkloru, çoğu adet, gelenek ve diğer niteliklerinde görmek mümkündür (Hamzaoğlu, 2010a: 279).

Balkan Yarımadasının Osmanlıların hâkimiyeti altına geçmesiyle birlikte Balkanlar'daki halkların yaşam tarzları gelenek ve görenekleri, kültürleri, Türk dilinin yaygınlaşması cami, hamam, medrese, tekke, türbe, çeşme, köprü, kervansaray vd.

Osmanlı eserlerinin hızlı bir şekilde inşa edilmesiyle değişiklik göstermiştir (Kayadibi, 2016: 37).

Osmanlı Devletinde, İstanbul ve Selanik'ten sonra birçok açıdan çok önemli şehir vasfına sahip olan Üsküp ile Manastır'ın, Türklerin buralara gelmeleriyle birlikte büyük bir hızla geliştiği bilinmektedir. İlk dönemde doğal olarak cami ve tekkelerin inşaatı ağır basmıştır. Evliya Çelebi, Üsküp'te 120 cami ile mescidin, 70 sübyan mektebinin, 20 tekke ve 70 kadar ilkokulun bulunduğunu belirtmektedir (Kaya, F. 2001: 6).

Makedonya'da Osmanlı döneminden kalan bütün mimari eserler tarihi değer taşımaktadır. Bu bölgenin en karakteristik Türk mimari eserlerinin başında Üsküp'te Vardar üzerindeki meşhur Taşköprü, Sultan Murat Camii, Koca Mustafa Paşa Camii, Yahya Paşa Camii, İsa Bey Camii, Kale, Kurşunlu, Sulu ve Kapan Han, Çifte ve Davut Paşa hamamları; Manastır'da Koca Mimar Sinan Camii, Yeni Cami ve Bedesten; Kalkandelen'de Alaca Cami ve Harabati Baba Tekkesi; İştip'te Hisar ve Bedesten ve Makedonya'nın diğer yerlerinde bulunan ve günümüze kadar savaşlar, su baskınları, yangınlar ve depremler atlatan çok sayıda mimari eser ayakta kalmayı başarmıştır (Hamzaoğlu, 2010a: 282).

Osmanlı Devleti'nin bölgeden çekilmesi ve yönetimin el değiştirmesiyle, 1913'ten sonra burada yaşayan Türklerin kültür, eğitim, bilim, sanat ve yayın hayatında bir duraklama süreci yaşanmıştır (Rahman, 2012: 23).

Devleti, özgürlüğü ve bütün hakları elinden alınan Makedonya Türklerini zor günler beklemekteydi. Kaya, Makedonya'da Türk Kültürünün Dünü Bugünü isimli yazısında 1918 yılında yeni Sırp, Hırvat ve Sloven devletinin kurulması ve parlamenter demokrasinin başlamasıyla yeni yöneticiler tarafından Türklere, daha doğrusu Güney Sırbistan olarak adlandırdıkları bugünkü Makedonya sınırları dâhilinde yaşayan Müslümanlara dini okulların açılması gibi birtakım küçük hakların tanındığını ifade etmektedir. Bu sayede 1919 yılında "Rehber" ve "Uhuvet" adlı Türkçe gazetelerin çıkarılmasına izin verildiğini belirtmektedir. Kaya, bu ve 1941 yılının ilk aylarına kadar çıkan "Hak", "Hak Yolu", "Sosyalist Fecri", "Yeni Vakit", "Seda-yı Millet" ve "Işık" gibi gazetelerin çoğu, aslında Sırp partilerinin, seçimlerde Türklerin oylarını toplamak amacıyla çıkmasını destekleyen gazetelerin olduğunu savunmaktadır. Buna rağmen özellikle "Hak", "Hak Yolu" ve "Mücahede" gazetelerinin, Makedonya

Türkleri arasında kültürün yeniden filizlenmesi açısından önemli bir rol oynadıklarının yadsınamaz bir gerçek olduğunu belirtmektedir (Kaya, F. 2001: 11).

İkinci Dünya savaşından sonra Yugoslavya devletinin sınırları içinde yer alan Makedonya'daki ilkokul ve ortaokullarda Türkçenin resmi olarak okutulmasına geçilmiştir. Çok sayfalı ve ilk Türkçe gazete olan *"Birlik"* (1944-2000) adlı gazete haftada bir defa yayımlanmak üzere yayın hayatına başlamıştır (Balkanlarda Türk Edebiyatı – II, 2013, s. 176). Uzun süre yayın hayatına devam eden Birlik gazetesi Makedonya Türklerinin tarih ve kültürlerini yaşatmalarında önemli bir rol üstlenmiştir (Bilgin, 2019: 78).

Başında Şükrü Ramo'nun bulunduğu Birlik gazetesinin yanı sıra 15 Eylül 1950 tarihinde çıkan Pioner Gazetesi Latin harfli ikinci Türkçe gazete olarak yayımlanmaya başlamıştır. 1951 yılının Eylül ayında Pioner Gazetesi yerini Sevinç Dergisi'ne bırakmıştır. Ayrıca 1949 yılında Yeni Kadın Dergisi çıkmaya başlamış (Rahman, 2012: 24) ancak kendisine uygun okuyucu kitlesine ulaşamayarak kısa bir süre sonra yayın hayatına son vermiştir (Bilgin, 2019: 78). Daha sonra *"Sevinç"* (1950-2000) ve *"Tomurcuk* (1957-2000) dergileri de yayın hayatında yerlerini almıştır. Ardından *"Sesler"* adlı edebiyat ve fikir dergisi (1966 – 2000) yayın hayatına başlamıştır (Balkanlarda Türk Edebiyatı – II, 2013: 177).

Makedonya Türklerinin en güçlü yayını olan "Birlik" gazetesinin basımına 2003 yılında son verilmiştir. Onun yerine "Yeni Balkan" gazetesi yayın hayatına başlamıştır (Kayadibi, 2016: 40). Makedonya Türkleri bağımsızlık döneminde ise 1991 sonrası Dere dergisi (2003-2005), Ufuk dergisi (2009-…), Köprü dergisi (2002-…), Yeni Balkan gazetesi (2003-…), Hikmet dergisi (2003-…), Kardelen dergisi (2009-…) gibi yayınlara da yer vermiştir (Bilgin, 2019: 78).

Türkçe radyo programları, Köprülü'ye bağlı bir Türk köyü olan Yukarı Vranovça'da 28 Aralık 1944'te 15'er dakikalık bir yayın yapılmıştır. Savaş sonrası Üsküp Radyosu kurulup Türkçe yayınlara yer verilmiştir. 1993'te radyodaki yayın süresi uzatılarak günlük yayın beş saati bulmuştur (Kayadibi, 2016: 40).

Televizyon teknolojisi daha geç geliştiğinden Makedonya Televizyonu'nda Türkçe televizyon programlarının yayımlanması 16 Nisan 1969 tarihini bulmaktadır. 1969 yılında on beşer dakika olmak üzere ayda iki defa magazin programı yayını

yapılmış, ancak 1970'e gelindiğinde bu yayın ayda dört defaya çıkarılmıştır. 1980'li yıllarda ise Türkçe yayınlar haftada beş güne çıkarılmıştır (Rahman, 2012: 26).

Türkçe televizyon programları 1990'larda bir buçuk saat olmak üzere haftanın her günü yayımlanmaya başlamıştır. Programlarda haberlerin yanı sıra belgesel, çocuk, kültür, gençlik, eğlence ve sağlık gibi programlara da yer verilmiştir. 1998 yılından sonra Türkçe yayın, günde 150 dakikalık bir süre ile Makedonya Devlet Televizyonu'nun 3. kanalında yayın hayatına devam etmektedir (Kayadibi, 2016: 41).

Nisan 2020 tarihinden itibaren Kuzey Makedonya'da, Radyo Televizyon Kurumunca (MRT) Türkçe yayınlar yeni açılan MRT 4 kanalına alınarak yayın süresi 11 saate çıkartıldı (https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kuzey-makedonya-devlet-televizyonunda-turkce-yayinlarin-suresi artirildi/1807803, 16.05.2020).

2003 yılında Makedonya Türk Sivil Toplum Teşkilatları Birliği (MATÜSİTEB) 24 Derneğin bir araya geldiği bir üst çatı teşkilatı olarak kurulmuştur. Ayrıca Üsküp'te faaliyet gösteren Köprü, Ensar, Makedonya Türkleri Medya geliştirme Derneği, Makedonya Türk İş Adamları Derneği, Türk Öğretmenler Derneği de önde gelen dernekler arasında yer almaktadır (Oruç, 2011: 225).

"Yeni Yol" 15 Mayıs 1948 yılında kurulan bir dernektir. Dernek çatısı altında Mustafa Karahasan'ın yazmış olduğu ''Hacer'' isimli oyunu ilk sunulan temsil sayılmaktadır (Stefanovski, 2009: 10).

Şehir halk heyetinin 4579 numaralı, 1950 tarihli resmi kararnamesi ile Üsküp'te Azınlıklar Tiyatrosu kurulmuştur. Azınlıklar Tiyatrosu'nun kurulmasıyla birlikte Makedonya'da azınlık toplulukların kendilerine ait bir tiyatroya sahip olma istek ve hayalleri de gerçekleşmiştir. Kurulan tiyatronun temel ilke ve yükümlülüklerinden biri şüphesiz ki, Türk ve Arnavut azınlıkların sahne sanatlarının profesyonel seviyede geliştirilmesi olmuştur. Azınlıklar Tiyatrosu'nun kurulmasıyla Üsküp'te ve dolayısıyla Makedonya'da yaşayan Türk ve Arnavut azınlıkları sahip oldukları kültür ve eğitim seviyesini geliştirecek toplumsal bir kuruma nail olmuşlardır. Üsküp Türk tiyatrosu, Türkiye tiyatroları yanı sıra Balkanlarda ve dünyada yegâne profesyonel Türk Tiyatrosu olarak yerini korumaktadır (Stefanovski, 2009: 12).

Makedonya topraklarında yaşayan Türkler her ne kadar birtakım engel ve zorluklarla karşılaşmış olsalar bile Türk varlığını idame ettirme konusunda milli

kimliklerinden hiçbir zaman ödün vermemişlerdir. Türk dili, edebiyatı ve kültürünün canlılığını muhafaza etme ve yaşatılmasında gösterdikleri mücadele sosyo kültürel hayatın da hareketlenmesine neden olmuştur.

1.5.1. Üsküp'te Türkler

Balkan coğrafyasındaki Türk varlığı çok eski ve köklü bir geçmişe dayanmaktadır. Makedonya'ya tarih boyunca yerleşen çeşitli kavimler arasında IV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Orta Asya'dan Karadeniz'in kuzeyine ve oradan Balkan Yarımadasının en güney noktasına kadar inen Hun, Avar, Proto Bulgar, Peçenek, Oğuz ve Kuman Türkleri bulunmaktadır (Hamzaoğlu, 2010a: 36).

Avarlar, Bulgarlar, Kumanlar ve Peçenekler IV. asırdan VIII. asra kadar durmaksızın Orta Avrupa'ya ve Balkanlara yerleşerek Türk kültürünün yayılması için çaba göstermişlerdir. Bulgar Türkleri zamanla Slavlaşırken Peçeneklerin de bir kısmı (Bizans'a sığınanlar) Hristiyanlığı kabul etmiştir. Balkanlara gelen son Şamanist Türk kavmi olan Kumanlar da zamanla Hristiyanlığı kabul eden kavimler arasına girmiştir (Çayırlı, 2013: 1).

Hamzaoğlu, 372 yılında Hun Türklerinin bu topraklara ayak basmasıyla Makedonya ve Balkan Türklüğünün başladığını öne sürmektedir (Hamzaoğlu, 2010a: 52).

Süroy, IV. yüzyıldan XI. yüzyıla kadarki dönemde Balkanlara yerleşmeye başlayan Türk boylarının Müslüman olmadığını ileri sürmektedir. Süroy' un "*XI. yüzyıldan itibaren Orta Asya'dan gelen Müslüman Türkler, daha doğrusu fütüvvet geleneği içerisinde gazi dervişler muhtemelen Türkçe anlaşabilecekleri bu Türk boylarına İslam'ı tebliğ etmek için gelmişlerdir*." ifadesinden XI. yüzyıldan sonra Balkanlara yerleşen Müslüman Türk boylarının geliş sebebini de bir şekilde ortaya koymaktadır (Öztürk, 2018: 31).

IV. yüzyılda bu topraklara gelip yerleşen Türkmen boylarının ardından gerçekleşen XIII. yüzyıldaki Moğol istilasıyla Sarı Saltuk ve takipçisi birçok Türkmen aşireti Balkanlara yerleşerek bölgede Türk kültürünün yeniden edebiyat, dini tasavvufi

düşünce ve yaşayışlarda etkisini gösterip hızla yayılmaya başladığı görülmüştür (Bingöl, 2013: 16).

XIII. asırda Sarı Saltuk gibi Türk dervişlerinin Makedonya'ya gelmeleriyle Müslüman Anadolu Türkleri bu topraklara ayak basmış oldu. Söz konusu dervişler askerî fütuhattan önce yerli halkın ve özellikle IX. asırda bölgeye gelip yerleşen Peçenek ve Kuman Türklerinin gönüllerini kazanarak asıl fetih hareketinin temelini oluşturmuşlardır. Makedonya, 1371 Meriç zaferiyle Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetine girmiştir. Fetihle birlikte Anadolu'nun Aydın, Konya, Karaman ve Maraş gibi yerlerinden bu bölgeye iskân edilen insanlarla Makedonya kısa sürede bir Türk yurdu hâlini almıştır (Kayadibi, 2016: 13).

İnalcık, Türklerin kesin olarak Balkanlara yerleşmesini "*Aslında genel anlamda Balkanlarda Osmanlı Devleti'nin yerleşmesi I. Murad Hüdavendigar'ın (1362-1368) önderliğinde başlamış ve kesin yerleşme ve yayılma ise II. Murad döneminde gerçekleşmiştir*." şeklinde ifade etmektedir (Öztürk, 2018: 33).

Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altına girdikten günümüze kadarki tarihsel ve toplumsal gelişme süreci içinde Makedonya'da Türk-İslam kültürünün maddî ve manevî değerlerinin sonraki nesillere aktarılmasını ve günümüze kadar ulaşmasını sağlayan birçok kültür eseri meydana getirilmiştir (Nureski, 2016: 355).

Balkanlar'ın diğer bölgelerinde olduğu gibi Makedonya'da da İslam'ın yayılışı XIV. yüzyılda Makedonya'nın Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle başlamış, XV. ve XVI. yüzyıllarda izlenen iskân politikasının neticesinde Osmanlı kültür ve medeniyetinin bölgeye yerleşmesinin ardından hızlanmıştır (Kayadibi, 2016: 14).

Ancak dört asır boyunca Devlet-i Aliye'nin bölgede kurduğu düzen XIX. yüzyılın sonlarında bozulmaya başlamıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşları ve 1912-1913'te gerçekleşen Balkan savaşları Müslüman-Türkler açısından oldukça ağır sonuçlara mal olmuştur (Öztürk, 2018: 33).

1914-1918 tarihlerinde yaşanan Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından İtilaf Devletleri'nin çabalarıyla bölgede yeni bir krallık olan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı meydana çıkmıştır. Daha sonra adı Yugoslavya Krallığı olan devlet İkinci Dünya Savaşı'na kadar varlığını idame ettirmiştir. Osmanlı egemenliğinin sona erdiği, Türklerin egemen ulus konumundan azınlık ulus konumuna düştükleri bu dönemde bu topraklarda yaşamaya

devam etmek Türkler için oldukça zor bir dönem olmuştur (Kayadibi, 2016: 17). Bu süreçlerde bir milyon Türk öldürülmüş ve iki milyondan fazlası da göçe zorlanmıştır (Öztürk, 2018: 33).

Hamzaoğlu, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Makedonya ve Yugoslavya komünist idarecileri, Türkleri tehlike olarak görmüş ve Türklere karşı yıldırma politikası uygulamaya, mal ve mülklerini kamulaştırmaya başladıklarını belirtmektedir. Zorla kolektiflere sevk edildikleri, karşı gelenlerin dövülüp hapishanelere atıldıklarını ve sürgüne götürüldüklerini ifade etmektedir (Hamzaoğlu, 2010a: 306).

İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra 1944 yılında Makedonya'da Türk diline ve millî, manevi değerlere sahip çıkmak için "Yücel" adında bir teşkilat kurulmuştur. Yücel Teşkilatı zamanla Makedonya Türklerinin en önemli kuruluşu haline gelmiştir. Makedonya Türkleri için büyük önem taşıyan "Birlik" gazetesi 1944 yılında Yücel Teşkilatı tarafından çıkarıldığında dönemin iktidarı bu durumdan rahatsız olmuştur. 27 Şubat 1948 yılında dört teşkilat üyesi ve Makedonya Türklerinin fikir liderleri kurşuna dizilerek idam edilmiştir (Kayadibi, 2016: 19).

Çavuşoğlu'nun Yugoslavya – Makedonya Topraklarından Türkiye'ye Göçler ve Nedenleri isimli makalesinde, Makedonya Cumhuriyeti'nin federe bir devlet olarak kurulmasıyla (11 Ekim 1944) da Türklerin uğradıkları zulmün yeni bir şekle büründüğü ifade edilmektedir. Yugoslavya, kendisi gibi komünist rejimi kabul etmiş olan Arnavutluk'a hoş görünmek için Makedonya'daki Arnavutlara geniş hak ve hürriyetler tanımış, onların da Türkleri asimile etme konusundaki çabalarına göz yummuştur. Milliyetçi Arnavut kuruluşları, Türk öğretmenleri işsiz bırakma amacıyla Türk okullarına öğretmen olarak Türkçe konuşan Arnavutları tayin ettirmiş, Türk ailelerini de tehdit veya çeşitli vaatlerle çocuklarını Arnavut okullarında Arnavutça eğitim almaya zorlamışlardır. Özellikle Batı Makedonya'daki şehir ve köylerde yaşayan Türklerin nüfus cüzdanlarına "Arnavut" yazdırma kampanyası da düzenlenmiştir (Çavuşoğlu, 2007: 141).

Hamzaoğlu, Batı Makedonya Türklerinin Türkçe eğitim alma haklarının ellerinden alındığını belirtmektedir. Bu politika Büyük Doğu Buhranı ve özellikle Balkan Savaşları sırasında uygulanmış şiddet politikasının iyice düşünülmüş bir planın devamıdır. Politikanın amacı da Makedonya Türklerini yok etmek. Söz konusu

idareciler Makedonya Türklerini kaçınılmaz bir şekilde eritmeye veya Türkiye Cumhuriyeti'ne göçe mecbur etmeye çalıştılar. 1952-1975 yıları arasındaki dönemde Yugoslavya'dan Türkiye Cumhuriyetine 296 bin Türk göç ettirildi, bu sayı ise bugün mutlaka 350 bini bulmuştur (Hamzaoğlu, 2010a: 307).

İkinci Dünya Savaşından sonra nüfusu 850 bin olan Makedonya Halk Cumhuriyetinde 350- 400 bin Türk yaşamaktaydı. Yugoslavya yöneticilerinin desteğini alan Makedon yöneticileri Türkleri, Türkiye Cumhuriyetine göç ettirmek için fırsat kolluyordu. Bu fırsat 1953 yılında Belgrad'ı ziyaret eden Celal Bayar tarafından verildi. Celal Bayar'ın Yosip Broz Tito'ya: "Yugoslavya'da yaşayan Türkleri bize gönderebilirsiniz" demesi, Yugoslavya ve Makedonya yöneticilerinin harekete geçmesini sağladı (Hamzaoğlu, 2010b: 34).

Balkan Savaşlarında, Sırplar, Bulgarlar, Yunanlar, Karadağlılar, Romenler ve diğer Balkan Hristiyanları, Makedonya, Trakya ve Rumeli'nin diğer bölgelerini Türklerden arındırmaya giriştiler. Ege ve Pirin kesimi de dâhil olmak üzere bugüne kadar sadece Makedonya'dan Türkiye'ye 800 binden çok Türk göç ettirildi. Hamzaoğlu, Osmanlı Devleti'nin adı geçen bölgelerde 1371-1912 yılları arasındaki dönemde yapmadığı etnik temizlemeyi Balkan Devletlerinin yapmayı başardığını ileri sürmektedir. Böylece, Balkan Yarımadası'nın nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan Türkler azınlık durumuna düşürüldü (Hamzaoğlu, 2010a: 269).

Çayırlı, Makedonya Türkleri isimli makalesinde göçler olmasaydı, şu anda Makedonya'daki Türk nüfusunun 380,000 – 450,000 civarında (nüfus içindeki oranı %19 - % 22) olacağını ifade ederek göçün Türk nüfus kaybının temel sebebi olduğuna dikkat çekmektedir (Çayırlı, 2013: 319). Hamzaoğlu ise, söz konusu göç olmasaydı bugün Makedonya Cumhuriyeti'nde Türk nüfusunun 800 binden fazla olacağını ileri sürmektedir (Hamzaoğlu, 2010a: 289).

Makedonya'da 1953'te yapılan ilk nüfus sayımına göre Türkler, 1.304.514 olan toplam nüfusun % 15,63'ünü oluştururken 1991 nüfus sayımına göre bu sayı 97.416 olup ülke nüfusunun % 4,8'ini oluşturmaktaydı. 2002 yılında yapılan son nüfus sayımına göre ülke genelinde 2.022.547 olan nüfusun, % 3,85'ini Türkler oluşturmaktadır. Makedonya'da en son yapılan 2002 nüfus sayımlarına göre 79.959 Türk nüfus bulunmaktadır (Kayadibi, 2016: 22).

Bugün Türkler, Batı Makedonya'nın Gostivar, Kalkandelen (Tetovo), Ohri, Struga, Manastır (Bitola), Kırçova, Debre bölgelerinden başka, başken Üsküp (Skopje) ile Doğu Makedonya'nın Köprülü (Veles), Valandova, Ustrumca, Radoviş, İştip bölgelerinde varlığını sürdürmektedir (Çayırlı, 2013: 315).

2. BÖLÜM: KÜLTÜR KAVRAMI ve KÜLTÜREL MİRAS

2.1. Kültürel Kavram

Kültür, birçok araştırmacı tarafından ele alınan bir konu olmuş ve üzerinde çok sayıda tanım ortaya konmuştur. Kültür kavramı kısa bir ifadeyle "*Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddî ve manevî değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların veya bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü.*" şeklinde tanımlanabilir (Nureski, 2016: 355).

Berger, kültürün toplum ve sanat hakkındaki çağdaş söylemlerde en hâkim ve anlaşılması güç kavramlardan biri olduğunu ifade etmektedir. Bunun nedenini de kavramın farklı insanlar tarafından farklı şekillerde kullanılmasına bağlamaktadır. Örneğin, antropologlar kültürü kendi disiplinlerinde merkezi bir düzenleyici kavram olarak görür. Onlara göre, kültür kuşaktan kuşağa geçen, insan eliyle yapılmış eserlerde, nesnelerde ve kurumlarda yansıtılan inanç ve değer kalıplarına gönderme yaparlar (Berger, 2011: 141).

Raymond Williams, kültür kelimesinin tanımlanması en güç kavramlardan biri olduğunu ileri sürmüş ve buna neden olarak da kelimenin birbirinden farklı düşünce sistemlerinde ve entelektüel disiplinlerde önemli kavramlar için kullanılmaya başlanmasını öne sürmüştür (Oğuz, 2011: 125).

Kültür, kavimlerin geçmişten miras aldıkları ve hayatlarının her alanını düzenleyen maddi-manevi değerler bütününü oluşturmaktadır. Millet kavramının temellerinden biri olan kültür, toplumun duygu ve düşüncelerinin, dünya ve unsurlarını anlama ve anlamlandırma sistemlerinin, var olma ve geleceğe taşınma kaygılarının insan ve doğa gerçeğinin birleşmesiyle şekillenmiştir (Çelepi, 2016: 16).

Kültür, sosyal hayat süreci içinde toplumun çevresiyle mücadele ve birlikte yaşamaktan kaynaklanan sorunların çözümü sırasında öğrenilmiş, topluma niteliklerini veren ve toplumlar arası farklılık gösteren işlevselliği nedeniyle yeni

katılan üyelere aktarılmak istenen beceri, deneyim, alışkanlık, yöntem, gelenek, görenek, değer ve inançların bütünüdür (Ar, 2015: 7).

Kültür kelimesinin ortaya çıkışına yönelik görüşlerin ortak noktası kelimenin kök anlamının tarımla ilgili olduğudur. Dilbilimciler "kültür" sözcüğünün Latincede daha çok toprak kültürü anlamında kullanılan *edere-cultura* sözcüğünden geldiğini ileri sürmektedirler. Bu görüşü destekler nitelikteki bir diğer çalışmada ise kültür kelimesinin kökeninin Latince ikamet etmek, yetiştirmek, korumak gibi anlamları olan *colere* kök sözcüğünden gelen *cultura* olduğu belirtilmektedir (Oğuz, 2011: 125).

UNESCO tarafından düzenlenen Dünya Kültür Politikaları Konferansı Sonuç Bildirgesi'nde kültür kavramı "En geniş anlamıyla kültür, bir toplumu ya da toplumsal bir grubu tanımlayan belirgin maddi, manevi, zihinsel ve duygusal özelliklerin bileşiminden oluşan bir bütün ve sadece bilim ve edebiyatı değil, aynı zamanda yaşam biçimlerini, insanın temel haklarını, değer yargılarını, geleneklerini ve inançlarını da kapsayan bir olgu." şeklinde tanımlanmıştır (Oğuz, 2011: 128).

2.2. Kültürel Miras Kavramı

Kuşaktan kuşağa aktarılarak gelen her türlü eserler ile değerler bir ülkenin zenginliği olarak görüldüğünden ve gelecek kuşaklara aktarmak için sahip çıkılması gerektiğine inanıldığından tüm bu değerler bütünü kültürel miras olarak değerlendirilmektedir (Kaya, 2017: 13). Kültürel miras kavramı, UNESCO'nun Dünya Mirası Sözleşmesi'ne (1972) göre anıtlar, yapı grupları ve sitlerden oluşmaktadır (Hydaverdı, 2018: 24). Avrupa Konseyi ise kültürel mirası, "İnsanların sürekli değişen değerlerinin, inançlarının, bilgilerinin ve geleneklerinin bir ifadesi ve yansıması olarak mülkiyetten ayrı olarak tanımladıkları geçmişten miras kalan kaynaklar." olarak tanımlamaktadır (Dönmez - Yeşilbursa, 2014: 427).

"Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme" ye göre kültürel miras üç gruba ayrılan kültür mirası: tarih, sanat ve bilim açısından olağanüstü evrensel değeri olan anıtlar (mimari eserler, heykeller, resimler, arkeolojik yapılar, yazıtlar, mağaralar, vd.). Mimarileri ya da bulundukları konum nedeniyle tarih, sanat ve bilim açısından olağanüstü evrensel değeri olan ayrı ya da birleşik yapı grupları ve

tarihsel, etnolojik, estetik, veya antropolojik açıdan evrensel değeri olan insan yapımı ya da insanla doğanın birlikte ürettikleri eserler ve arkeolojik alanları da kapsayan alanlar oluşturmaktadır (Sipahi, 2015: 8).

Kültürel miras, UNESCO sözleşmesinde somut olan kültürel miras ve somut olmayan kültürel miras olarak iki kategoriye ayrılmaktadır.

2.2.1. Somut Olan Kültürel Miras

İnsanoğlu tarih sahnesine adım attığından bu yana yaşadığı alanları değerli kılarak kültürünü gelecek nesillere taşıyacak büyük eserler ve izler bırakmaya özen göstermiştir. Tüm insanlığın mirası kabul edilen değerleri ortak bir geçmiş olarak benimsemek, tanıtmak ve gelecek nesillere aktarmak için UNESCO, 1972 yılında Paris'te toplanan 17. Genel Konferansı'nda "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme" yi kabul etmiştir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2014: 1).

Öcal Oğuz, bu sözleşmede kültürel mirasın korunması güçlü bir şekilde vurgulanmış olsa da yapılan miras tanımına göre hedeflenen korumanın sadece "*Tarih, sanat ve bilim bakımından evrensel değere sahip mimari eserler, buralarda yer alan resimler ve yazılar, arkeolojik karakterli yapılar, mağaralar, harabeler ve bunlarla bütünlük kazanan doğal çevre…"* olarak belirlenmesi, UNESCO'nun bu tarihe kadar hazırladığı sözleşmelerdeki korunması gereken kültürel miras algısının "obje/nesne" ve "yapı/mimari" odaklı olduğunu ifade etmektedir (Oğuz, 2013: 6-7).

Dünya Miras Listesi, UNESCO Dünya Miras Komitesi tarafından belirlenerek bulundukları ülkenin devleti tarafından korunması garanti edilen ve tüm dünya için önemli bir değer taşıdığı kabul edilen doğal ve/veya kültürel varlıkların yer aldığı bir listedir. UNESCO insanlığın ortak mirasını oluşturan değerleri koruma konusunda uluslararası iş birliği sağlamayı hedeflemktedir. 2014 yılı itibariyle dünya genelinde Dünya Miras Listesi'ne kayıtlı 779 tanesi kültürel, 197 tanesi doğal, 31 tanesi ise karma (kültürel/doğal) olmak üzere toplam 1007 varlık bulunmaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, K.B. 2014: 1).

Somut olan kültürel miras yapıları, tarihi mekânları, anıtları ve insan eli ile yapılmış her türlü şeyi kapsayan ve gelecek nesillere aktarılmak üzere korunması ve saklanması önem arz eden eserlerdir. Bunlar genellikle arkeoloji, mimari, teknolojik ve bilimsel alandaki eserlerdir (Kaya, 2017: 13-14).

Somut kültürel miras, tarihi kentler, arkeolojik sitler, kültürel objeler ve kültürel alanlar veya taşınabilir kültürel varlıklar gibi maddi kültürel değerlerin tamamını kapsamaktadır. Somut kültürel miras, Türkiye'de 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 3. maddesinde, *"Tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya sualtındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır."* şeklinde tanımlanmıştır. Somut kültürel miras da, taşınmaz kültürel miras ve taşınır kültürel miras biçiminde ikiye ayrılmaktadır (Koçak - Can, 2018: 152).

2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun (1983) 6. maddesinde korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları şunlardır:

a) Korunması gerekli tabiat varlıkları ile 19 uncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar;

b) Belirlenen tarihten sonra yapılmış olup önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığınca korunmalarında gerek görülen taşınmazlar;

c) Sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları;

d) Milli tarihimizdeki önlemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tespit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal ATATÜRK tarafından kullanılmış evler vd.

Ancak, Koruma Kurullarınca mimari, tarihi, estetik, arkeolojik ve diğer önem ve özellikleri bakımından korunması gerekli bulunmadığı karar altına alınan taşınmazlar, korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı sayılmazlar.

Kaya mezarlıkları, resimli mağaralar, ören yerleri, kale, hisar, harabeler, kervansaraylar, han, hamam ve medreseler; köprüler, köşkler, evler, yalılar ve konaklar; camiler, mescitler, çeşme ve sebiller; tekke ve zaviyeler; mezarlıklar, bedestenler, kapalı çarşılar, kiliseler, manastırlar vb. taşınmazlar; taşınmaz kültür varlığı örneklerini oluşturmaktadır.

2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun (1983) 23. maddesinde korunması gerekli taşınır kültür varlıkları şunlardır:

a) Jeolojik, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait, jeoloji, antropoloji, prehistorya, arkeoloji ve sanat tarihi açılarından belge değeri taşıyan ve ait oldukları dönemin sosyal, kültürel, teknik ve ilmi özellikleri ile seviyesini yansıtan her türlü kültür ve tabiat varlıkları;

Her çeşit hayvan ve bitki fosilleri, insan iskeletleri, çini, seramik, benzeri kap ve kacaklar, heykeller, putlar (ikon), cam eşyalar, süs eşyaları (hülliyat), maden üzerine yazılı veya tasvirli belgeler, sikkeler, damgalı veya yazılı levhalar, yazma veya tezhipli kitaplar, minyatürler, yağlıboya veya suluboya tablolar, madalyalar, çini, toprak, cam, ağaç, kumaş ve benzeri taşınır eşyalar ve bunların parçaları;

Halkın sosyal heyetini yansıtan, insan yapısı araç ve gereçler dâhil, bilim, din ve mihaniki sanatlarla ilgili etnografik nitelikteki kültür varlıkları.

b) Milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle, Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşuna ait tarihi değer taşıyan belge ve eşyalar, Mustafa Kemal ATATÜRK'e ait zati eşya, evrak, kitap, yazı ve benzeri taşınırlar.[7]

Yukarıda sayılan kültür varlıklarına bakıldığında somut kültürel miras varlıkları bir ok ucu kadar küçük bir varlıktan kent gibi geniş bir varlığa kadar çok çeşitli olduğu görülmektedir (Ar, 2015: 14).

2.2.2. Somut Olmayan Kültürel Miras

"Somut olmayan kültürel miras" terimi, "Somut kültürel miras" çalışmalarının doğal bir sonucu olarak kısa adı UNESCO'nun "Kültür varlıklarının korunması"' için yürüttüğü programlar sırasında ortaya çıkmıştır (Oğuz, 2009: 53).

UNESCO tarafından 17 Ekim 2003 tarihinde kabul edilen ve Türkiye'nin ise 27 Mart 2006 tarihinde resmen taraf olduğu Somut Olmayan kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin "Tanımlar" başlıklı ikinci maddesinde somut olmayan kültürel miras, "*Toplulukların, grupların ve bazı durumlarda bireylerin, kültürel*

[7] Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (1983).
http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2863.pdf adresinden, 01.09.2020 tarihinde alınmıştır.

miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar." olarak tanımlanmaktadır. Oğuz, sözleşmeye taraf olan devletlerin, somut olmayan kültürel mirasın korunması etkinlikleri çerçevesinde toplulukların, grupların ve gerekli durumlarda bu mirası yaratan, devam ettiren, aktaran bireylerin mümkün olduğunca en geniş biçimde katılımlarını sağlaması ve bunların yönetime etkin olarak iştiraklerini gerçekleştirmesini başarının anahtarı olarak görmektedir (Ar, 2015: 15).

UNESCO, Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) sözleşmesinde "somut olmayan" terimini özellikle kullanmıştır. "Somut olmayan" hem soyut hem de somuttan farklı bir terimdir. Örnek vermek gerektiğinde nazar boncuğu somut bir üründür. UNESCO somut olan nazar boncuğunu değil, nazar boncuğu üretimini, el sanatını, bu geleneğin yaşatılması gerektiğini somut olmayan olarak adlandırır ve koruma altına alınmasını amaçlar (Çelepi, 2016: 18-19).

Oğuz, somut olmayan kültürel miras teriminin yeni bir disiplinin adı olmadığını, bunun mevcut bir disipline yeni ad olarak da önerilmediğini öne sürmektedir. Bu sebeple halk biliminin yeni adının somut olmayan kültürel miras olduğunu düşünmenin yanlış olduğunu ifade etmektedir. Oğuza göre somut olmayan kültürel miras terimi, UNESCO'nun kültürel mirasın korunması ile ilgili çalışmalarından doğmuş ve yaygınlık kazanmıştır. Terimin icadı UNESCO içinde uzun bir serüvene dayanmaktadır. Özellikle 1972 tarihli Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi'nde tanımı yapılan kültürel mirasın tamamen somut oluşu, 2003 tarihli Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin hazırlanma gerekçesinin ve adının belirlenmesinde etkili olmuştur. 1972 Sözleşmesi'nin kabulünden sonraki dönemde UNESCO belgelerinde sırayla folklor, popüler ve geleneksel kültür, maddi olmayan miras ve sözlü ve somut olmayan kültürel miras gibi terimler kullanılmıştır (Oğuz, 2013: 5).

UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesini, bir toplumun kendi kültürel kimliğinin bir parçası olarak gördüğü ve kuşaktan kuşağa aktarmak suretiyle günümüze kadar getirdiği somut olmayan kültürel miraslarını korumasına ve gelecek kuşaklara aktarmasına katkı sağlayacak yol, yöntem ve imkânları olarak tanımlamakta ve sınırlarını toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları

uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar olarak sınırlandırmaktadır. Sözleşmenin korumayı amaçladığı somut olmayan kültürel miras sözlü gelenekler ve aktarımlar; gösteri sanatları; toplumsal uygulamalar; ritüeller ve şölenler; doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar ve el sanatları geleneği olarak belirlenmesine karar verilmiştir (Çelepi, 2016: 18).

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması ve Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi sözleşmeleri arasındaki bağ, Oğuz tarafından şu şekilde ifade edilmektedir: Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması ve Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi sözleşmeleri, küresel karşısında savunmasız kalmış yerelin ve ulusalın kendi bağlamlarında korunması ve kültürel ifade çeşitliliği için önemli bir kaynak olarak kullanılmasını hedeflemektedir. Bunu gerçekleştirmek için de toplumsal bilinç, eğitim ve katılımı öngörmektedir. Genç kuşakların kültür konusunda daha duyarlı ve korumacı refleksler oluşturması ve bu kapsamda oluşacak farkındalıkların kültür endüstrisine aktarılarak çeşitliliğinin korunmasına katkı sağlanacağı her iki sözleşmede de vurgulanmaktadır (Oğuz, 2009: 107).

Oğuz, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin temel amacının, her ülkenin kendi kültürüne sahip çıkması ve bu kültürü, küreselleşmenin, popüler kültürün ve tek-tipleşmenin olumsuzluklarından koruması ve gelecek kuşaklara aktarması olduğunun altını çizmektedir (Oğuz, 2009: 111).

Sonuç olarak, UNESCO'nun bu iki sözleşmesi, insanlığın binlerce yılda yarattığı ve bir şekilde günümüze getirdiği somut olmayan kültürel mirasların kaybolma tehlikesi altında olduğunu, bu kayboluşun ise kültürel ifade çeşitliliğini ortadan kaldırdığını savunmakta ve bunu önlemeye çalışan hükümetler arası birer uzlaşı belgesi olarak yerini almaktadır (Oğuz, 2009: 107-108).

3. BÖLÜM: ÜSKÜP TÜRKLERİNİN SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASI

3.1. Üsküp'teki Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar

3.1.1. Masal

Anonim halk edebiyatı ürünlerinin en yaygın olanlarından biri de masaldır. Bu ürünlere ad olarak verilen kelime Habeşçe «mesl», Âramîce •maslâ» ve İbranicedeki • masal»dan, Araplara • mesel, masal» şekli ile mukayese ve karşılaştırma manasıyla geçtikten sonra Türkçeye mal olmuştur (Elçin, 2004: 368).

Türk dünyasında masal karşılığı olarak daha çok dört kavram kullanılmaktadır. Bunlar, Türkiye ve Balkanlarda, "mesel", "masal", "hekât", "hikâye"; Kuzey ve Güney Azerbaycan ile Kafkasların büyük bir kısmında "nağıl"; Hazar Denizi'nin doğusundaki Türk ülkelerinde (Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, Uygur Özerk Cumhuriyeti) ise "ertek", "ertegi"dir (Sakaoğlu – Karadavut, 2013: 1).

Şemseddin Sami *Kamûs-ı Türkî* sözlüğünde masalın tanımını: *"Arapça "mesel"den gelen masal, öğüt ve ibret verici hikâye, ahlak dersi veren alegorik eser."* şekline yaparken benzer görüşü savunan Hüseyin K. Kadri ise masalı: *"Arapça mesel, emsâl muharrefi; hikâye, menkıbe, destan."* şeklinde tanımlar. Ferit Devellioğlu da Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat adlı sözlüğünde masalı: *"Arapça 'mesel' terbiye ve ahlâka faydalı, yararlı olan hikâye"* şeklinde açıklar (Destanov, 2016: 19).

Sözlü halk edebiyatının en eski ve en önemli ürünlerinden birini oluşturan masal ile ilgili farklı tanımlar yapılmıştır.

Pertev Naili Boratav masalı "*Nesirle söylenmiş, dinlik ve büyülük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamimiyle hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı*." olarak tanımlar (Boratav, 1969: 80).

Saim Sakaoğlu ise masalı "*Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden. Hayal mahsulü olduğu halde dinleyicileri inandırabilen bir sözlü anlatım türü*." şeklinde tanımlamaktadır (Arıcı, 2004: 160).

Şükrü Elçin masalı *"Bilinmeyen bir yerde, bilinmeyen şahıslara ve varlıklara ait hâdiselerin mâcerâsı, hikâyesi."* şeklinde tanımlamaktadır (Elçin, 2004: 368).

Masal tanımı Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'nde şu şekildedir: *"Masal kelimesi ile halk arsında yüzyıllardan beri anlatılmakta olan ve içinde olağanüstü kişilerin, olağanüstü olayların bulunduğu bir varmış bir yokmuş gibi klişe bir anlatımla başlayan, belli bir uzunluğu olan, sonunda yedi içti muratlarına erdiler, yahut onlar erdi muratlarına biz çıkalım kerevetine, gökten üç elma düştü biri anlatana biri dinleyene biri de bana gibi belirli sözlerle sona eren, zaman ve mekân kavramlarıyla kayıtlı olmayan bir sözlü anlatım türü kastedilmektedir."* (Destanov, 2016: 21).

Öcal Oğuz, masalın üç kısımdan oluştuğunu ifade etmektedir: tekerleme ile başlayan, "masalın başı, masalın kendisi ve masalın sonu." Masal başı veya başlangıç tekerlemesi adı verilen bölüm "*Evvel zaman içinde kalbur saman içinde\ zaman içinde, deve tellal iken, pire bakkal iken, ben babamın beşiğini tıngır mıngır sallar iken veya "bir varmış bir yokmuş, …*" örneklerinde olduğu gibi ilgili olmayan sözcüklerin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Masalın girişinde bu tür söz ve akıl oyunlarının yer almasının amacı hem masal dinleyicisini istenilenin söylenebileceği bir kurgu dünyasına davet etme hem de masala hazırlama düşünceleri olduğu söylenebilir (Oğuz; 2008: 4).

Masalın asıl bölümünde masalda anlatılacak olan olaylar yer alır. Masalın son bölümünde ise masalda gelişen olaylar sonuca bağlanarak anlatıcı tarafından *"Onlar ermiş muradına biz çıkalım kerevetine", "Gökten üç elma düşmüş, biri kahramana, biri anlatana, biri de dinleyenlere"* şeklinde bir sonla bitirilir. Masalın her üç bölümünde her bölüme özgü tekerlemeler kullanılır (Oğuz, 2008: 4).

Boratav'a göre masalı, destan, hikâye ve efsaneden ayıran en belirgin özelliğinin her şeyden önce onun bir hayal ürünü olmasıdır. Bunun yanı sıra üslup ve anlatım, kişi ve yerlere değin birtakım kuralların olması; konuda olduğu kadar biçimde de kendine özgü birtakım özelliklere sahip olması masalın ana özelliklerini oluşturmaktadır (Boratav, 1969: 80).

Türk masalları üzerinde durulması gereken bir diğer özellik ise genel olarak masallarda yer alan üçlü bakışım kuralıdır. "*Olaylar önemlerine göre sıralanarak üç süreli bir düzen içinde geçerler; kişiler yine önemlerine göre, üç bölüğe ayrılırlar:*

örneğin padişahın üç oğlu, her biri bir başka yerde oturan üç kardeş dev vb. …" (Boratav, 1969: 81).

Masal üzerine yapılan sınıflandırmada milletlerarası masal kataloğunda (Aniti Aame ve Stith Thompson, The types of the folktale) masallar şu ana çeşitlere ayrılmıştır: 1) Hayvan masalları; 2) Asıl masallar; olağanüstü masallar, gerçekçi masallar; 3) Güldürücü hikâyeler, nükteli fıkralar, yalanlamalar; 4) Zincirlemeli masallar. Boratav, bu çeşitlemelerin her birine Türk masal geleneğinde uyan örneklerin bulunduğunu vurgulamaktadır (Boratav, 1969: 84).

Üsküp yöresinde söylenen masalların çoğu nesir şeklinde söylenmiş, nazım kısımları yok denecek kadar azdır. Üsküp masallarının geneli Üsküp ağzıyla söylenmiştir. Masalın başlangıcında ve sonunda kalıplaşmış ifadeler kullanılmıştır: "Ne var imiş ne yog imiş; Bir var imiş bir yog imiş; Masala kümür bize ümür; Masal ütede biz beride gibi…"

Masallara sıra dışı kahramanlar ve olaylar hâkimdir. Masalda, cin, peri, olağanüstü özelliklere sahip insan ve hayvanlar ana karakterler olarak yerini almaktadır. Olayların geçtiği yer ve mekân belli değildir. Masal anlatılırken genelde miş'li geçmiş zaman, şimdiki veya geniş zaman kullanılmaktadır. Masalların genellikle iyilik – kötülük; zenginlik – fakirlik; dostluk – düşmanlık gibi konuları içerdiği görülmektedir. Masalların belli başlı bölümlerinde dinleyicinin dikkatini ve ilgisini çeken özellikler olduğu gibi aynı zamanda özellikle masalın sonuna doğru ders alınabilecek ifadelere de rastlanmaktadır.

Günümüzde masallar daha çok aile büyükleri tarafından anlatılmaktadır. Yapmış olduğumuz derlemeler sonucunda teknolojinin hâkim olduğu bu çağda maalesef masallara eskiye nazaran pek rağbet edilmediğini söyleyebiliriz. Genç anne babaların çoğu bildiği masalı zamanla unuttuğu gibi hiç masal bilmeyen anne babaların sayısı da az değil.

Somut olmayan kültürel miras çerçevesinde bir araya getireceğimiz Üsküp masallarının yaşatılması ve kalıcı olması açısından farklı çalışmalar neticesinde bu ürünlerin canlı kalmasına katkı sağlanması gerekmektedir.

Masal – 1

Süfli Memeda

Ne var imiş ne yog imiş. Bir zamanlar bir süfli Memeda var imiş. O süfli Memeda o kadar korkak imiş ki tavşanlardan bile korkaymiş. Bir gün Memeda mutfaga girmiş mutfaktaki masanın üstündeki bir tepsiye vurmiş. Sora o tepsiyi çevırmiş em ne gürsün o tepsinın altında 40 tane sinek em bir siçan üldürmiş.

-"Vay be demiş ben ne kadar da yegit imişim, ben bilmemişim."

Sora birdenbire azgın olmiş ve demiş:

-"Ben bir salıştan 40 can em bir babacan üldürdüm."

Sora hemen bir kovaca girmiş ve demiş:

-"Usta, bana emen bir kılıç yap ama üzerıne 40 canle bir babacan yazsın!"

Usta da:

-"Hay hay." demiş.

Sora üle bir kılıç yapmış ki o yerde üle bir kılıç yok imiş ve ordan sora emen bir at pazarına gitmiş, çok güzel bir at satın almış. Ordan da bir kaltakçiya gitmiş, altına en meşur bir kaltak yaptırmış. Evıne gelmiş, girmiş mutfaga emen kendisine bir büyük pogaça yapmış ve yola çikmiş. Birkaç gün yol almiş ama o kadar yorulmiş ve açolmiş ki çok halsız kalmiş. Evınden o kadar uzakmış ki kendisını balkanlarda bulmiş ve atına demiş:

-"Ayde biraz dinlenelim artık, sen bu çayırlıkta otla ben biraz uyam."

Süfli Memeda o kadar yorgun ve aç imiş ki birden uykiya dalmiş ve hırlamaya başlamiş. O balkanda beş kardeş em bir kıs kardeş yaşaymış, onlar haydut kaçaklari imiş. O balkandaki çayırlık, o beş kardeş em bir kıskardeşın imiş. Bu çayırlıgi o kaçaklar kullanimiş çünki o balkanda onlardan mada kimse yok imiş em o güne kadar çayırlıga kimse girememiş. Bu kaçaklar er gün o yeri kontrol edeymişlar, o gün da dürbinlerle bakarken ne gürsünlar o çayırın çimenleri sanki rüzgâr esey gibi otlar sallani ve bir de çayırlıkta bir at otlay. Otların içinden ise bir ışık gürünmiş, o ışık da Süfli Memeda'nın kılıcından gelimiş. Kaçaklar şaşkına dünmişlar:

-"Eyva, bu yegit kim acaba bizim yerımıze girmiş?"

Sora emen en büyük kardaş kıs kardaşına emretmiş:

-“Emen bir kaz kesın em o kazın kanından bir kazan pilav yapın em o pilavi uykiya dalmiş olan yegidın yanına bırakın! O yegit bu pilavi yerse demek ki bizi da yer!” demiş.

Kıs kardaşi emen o pilavi yapmış em kardaşlari pilavi Süfli Memeda’nın yanına brkamişlar. Süfli Memeda o pilavın kokisini duymiş em birden oyanmış, ne gürsün yanında bir kazan dolisi pilav.

-“Oh Alla’ya şükür” demiş em birden başlamiş pilavi yesın.

Pilavi silmiş süpürmiş, doyduktan sora gene uykiya dalmiş. Kardaşlar Süfli Memeda’yi takip ettmişlar em gürmişlar ki bütün pilavi silmiş süpürmiş em devam etmiş uyusun. En büyük kardaş en küçük kardaşa:

-“Git o yegidi bize misafir et!” demiş.

En küçük kardaş gitmiş yavaşlen Süfli Memeda’nın yanına etrafını yoklamiş bir de ne gürsün Süfli Memeda’nın kılıcında “Bir salışlen 40 canle bir babacan” yazisi yazay. En küçük kardaş çok şaşırmış yavaşlen Süfli Memeda’yi oyandırmiş fakat Süfli Memeda o kadar korkakmiş ki emen ayaga sıçramiş. Bu hareketını güren kardaş korkmiş, Süfli Memeda oni üle gürünce hemen kılıcını çekmiş, en küçük kardaş:

-“Aman sakın yapma, ben seni bize misafir etmek için geldım.” demiş.

Bu sefer Süfli Memeda da raat olmiş em o kaçakaların evıne gitmiş. O akşam ziyafet sofrasına oturmişlar ve yemek yedıkten sora kardaşlar birbirine başlamişlar fısıladasınlar. O anda Süfli Memeda korkidan emen:

-“Ne konuşisınız üle gizli gizli?” sormiş. Kardaşlar;

-“Yau kıs kardaşımızi sana vermek isteys” demişlar.

Süfli Memeda da razı olmiş em o gece nikâ etmişlar ve sohbete başlamişlar. Bu hırsız kardaş em kıskardaş o kadar kuvetli imişlar ki üstlerine yok imiş. Her akşam yarın ne iş yapacaklarını konuşimişlar. Bir akşam demişlar ki:

-“Yarın erken saba er sene gibi bu sene da antreman yapaciz, bu balkanın tepesindeki büyük taşi kaldıracız.”

Süfli Memeda buni duyunca bilmemiş ne yapsın, vakit yatmaya gelmiş erkes kendi odasına girmiş. Süfli Memeda karisina itiraf etmiş ben demiş ne azgınim ne yegit, ben yalnız bir Süfli Memeda’yim demiş. Karisi da ben karışmam demiş git kardaşlarıma kendin süle.

-“Ben süleyemem, beni mahvederlar.” demiş Süfli Memeda.

-“Sen bilırsın.” demiş karisi.

Süfli Memeda’yi bütün gece uyki tutmamiş, saba erken karisını uyandırmiş:

-“Aman ne olur bana yoli güster ben kaçam.” Karisi:

-”Olmaz.” demiş.

O saba kardaşlar da erken uyanmış em epsi dagın tepesine çikmiş em sıraylen o büyük taşi başlamişlar kaldırsınlar. Epsi kaldırmiş sıra Süfli Memeda’ya gelmiş o da düşünmiş taşınmiş ve taşın üzerine binmiş em etrafına bakmaya başlamiş. Kardaşlar:

-“Ne bakaysın enişte?” sormişlar. Süfli Memeda:

-“Bakaym acaba padişaın sarayına mi atsam?” Kardaşlar:

-“Aman enişte sen bu işten vazgeç çünki sora padişa bizım nerde oldugumuzi bulur.”

Bu sefer Süfli Memeda kurtulmiş. Akşam olmiş gene kardaşlar yarınki günde ne yapacaklar oni konuşimişlar. Baçelerıne bir yaban domuzi çok zarar verimiş, onun için bu sefer da oni üldürsünlar demişlar. Süfli Memeda gene korkmiş eyva:

-“Şimdi gene ne yapacam?” diye kara kara başlamiş düşünsün. Gene karisina yalvarmış:

-“Aman sen bana yoli güster ben burdan kaçam.” demiş.

O saba da gene erken kalkmışlar ve karisi ona:

-“Sen bu yoldan git kurtulursun.” demiş.

Bu yoldan git dedıgi yol, yaban domuzunun geldıgi yol imiş. Süfli Memeda:

-“Alla senden razi olsun!” demiş em yola çikmiş.

Yolda giderken ne gürsün karşısında yaban domuzi, Süfli Memeda da birden bir agaca tırmanmiş ama yaban domuzi hızını almiş em dogri o agacın dibıne vurmiş ve Süfli Memeda yaban domuzun üstüne düşmiş. Karşidan kardaşlar buni gürmişlar em:

-“Vay be enişte mize bakın!” demişlar.

Em oni kurtarmak için yaban domuzun anlından okle vurmişlar em Süfli Memeda kurtulmiş. Bu defa da Süfli Memeda kızmiş em onlara:

-“Niçin yaban domuzuni üldürdünüz, ben oni sag getirecek idım.” demiş.

Kardaşlar Süfli Memeda’dan üzür dilemişlar. Yarındasi gün demişlar gitsınlar dagın arkasından su alsınlar çünki o yerde su yok imiş ama o suyi taşımak için uzun bir yol almak em meşinden torbalar lazım imiş. Süfli Memeda düşünmiş taşınmiş ne

yapsın, ne yapsın em aklına bir şey gelmiş. Ep kardaşlar su torbalarını almiş Süfli Memeda ise bir kazma ve bir kürek almiş ve suyun oldugi yere gelmişlar. Hepsi sularini doldurmiş sıra Süfli Memeda'ya gelmiş o da başlamiş topragi kazmaya. Karadaşlar:

-"Opaa enişte ne yapaysın?" sormişlar. Süfli Memeda:

-"Suyi küyümüze gütürecem." demiş. Kardaşlar:

-"Aman enişte sen bu işten vazgeç!"demişlar.

Em Süfli Memeda gene bu defa da kurtulmiş. Gene akşamdan plan yapmişlar, demişlar bu defa padişanın askeri mağaralarini çalalım. Süfli Memeda gene karisina yalvarmış:

-"Aman ben artık dayanamaym, ne olur kurtar beni." demiş. Karisi da:

-"İç sıkılma bu defa kurtaracam seni." demiş.

O gün saba erken karisi Süfli Memeda'nın eşyalarini giymiş, atini almiş ve yola çikmiş. Padişanın askeri mağaralarini çalmış ve geri düneymiş. Kızın kardaşlari uzaktan gürilar ama saglam olmak için acaba Süfli Memeda midır diye uzaktan okle küçük parmagini koparilar. Karisi hemen Süfli Memeda'y yakalay ve küçük parmagini kesey ve baglay. Sora kardaşlari güri ki parmagi yarali inanilar ki o imiş, em Süfli Memeda gene kurtuli. Süfli Memeda kurtulmiş ama bu defa padişa çok kızmiş ve bütün askerlerine emır vermiş ve kendi da yola çikmiş ırsızlari yakalamak için. Bu defa ona kurtuluş yok gene karisina yalvarmış:

-"Aman ne olur dogri yoli güster ben kaçam burdan."demiş. Karisi da:

-"Tamam." demiş ve Süfli Memeda'ya yoli güstermiş.

Güsterdıgi yol padişanın geldıgi yol imiş. Padişa em askerleri yolda bir çadır kurmiş. Süfli Memeda yola çikmiş ve yolda tavşanlar Süfli Memeda'yi gürmişlar ve bagırmaya başlamişlar. Süfli Memeda da atından düşey kaçmaya başlamiş, kaç o taraf kaç bu taraf sora güri bir çadır. Emen o çadırın içine girmiş çadırın içinde da padişa imiş. Padişa korkidan ellerini kaldırmış o zaman Süfli Memeda kılıcini çekey ve padişa teslim oli. Padişa ona ne istedıgını sormiş. Süfli Memeda da:

-"Irsız olan beş kardaş em bir kıs kardaşi af eyle ve senın koruma altına al!" demiş.

Padişa, Süfli Memeda'nın dedıklerını kabul etmiş ve Süfli Memeda evıne dünmiş ama tavşanlar oni gene raat brakmamiş. Gene Süfli Memeda'nın evıne gelmişlar ve başlamişlar bagırsınlar. Süfli Memeda:

-"Eee şimdi gelim, bekleyın!" demiş ve sandıgın içine saklanmış.

Saklanırken sandıgın kapagını kaparken tuaf sesler gelmiş em tavşanlar sesi açan duymişlar:

-"Süfli Memeda saydan çok yegit olmiş." demişlar em ordan kaçmışlar.

Sandıktan ben da tepsiye yemekler aldım sana getırem ama Yaya Paşa'dan geçerken kargalar "gvaak gvaak" dedilar ben sandım ki bana "brak brak" deilar ben da tepsiyi braktım geldım. Masala kümür bize ümür (KK28).

Masal – 2

Nardana

Nardana'nın annesi ve babasi ülmiş, kız yalnız kalmiş. Birileri onu ki izmetçi gibi çalışsın almiş evıne. O evde var imiş da bir kız, kendi kızları ev saybilarının. Nardana çok imiş güzel em erkez oni çok seveymiş. Ama evdeki kadın Nardana'yi kıskanimiş em ailede ki olmasın çok etkisi kışın ortasında temizlik yaptırdıktan sora:

-"Git çilek topla!" demiş. Nardana buna şaşırmiş:

-"Bu mevsimde nasıl bulam ben çilek?" sormiş.

-"Ne yaparsen yap bana çilek getır!" demiş kadın.

Nardana eline sepeti almiş em çikmiş daga. Yolda giderken başlamiş aglasın. Aglarken başlamiş dua etsın Alla'ya em birden bire başlamiş karlar erısın. Açan başlamiş erısın karlar başlamiş çilekler bitişsın, çiçekler açmiş, çilek olmiş em Nardana çilekleri başlamiş toplasın. Kendi da orta kışta çileklerin olmasına şaşırmış em başlamiş korksun. Sepetını doldurduktan sora başlamiş ensın aşaya. Bütün canlilar kedi ve köpekler bilimişlar kız ne kadar ey kalpli bir kızdır. Küpek başlamiş avlasın:

"Bizım Nardana'mız, süslenmiş püslenmiş,
Bize bir sepet çilek getıri."

Ev saibi kadın açan duymiş ki küpek süley bu şarkiy çok şaşırmiş:

-"Ne çilegi, yüzde yüz küpekler kurtlar oni üldürmiştır, o bize çilek getırecek?!" demiş. Sora kedi da başlamiş miyavlasın:

"Bizım Nardana'mız, süslenmiş püslenmiş,

Bize bir sepet çilek getıri.”

Kadın gene çok şaşırmış duyduklarına inanamamiş:

-“Ben kızi günderim daga ki kurtlar yesın oni, o bize çilek getırecek?!” demiş.

Ardından oroz üterek ayni şarkiyı sülemiş:

“Bizım Nardana’mız, süslenmiş püslenmiş,

Bize bir sepet çilek getıri.”

Kadın orozi kovmak için balkona çikmiş ama karşidan elinde çilek sepetiyle gürmiş nasıl Nardana eve dogri yürüy. Kadının şaşkın bakışlarının karşisında Nardana:

-”Bana dedınız çilek getırem, ben da getırdım.” demiş. Kadın:

-“Nerden?” sormiş. Nardana:

-“ Dagdan topladım.” demiş.

Kadın şaşkın şaşkın düşünceli ey tamam ne verdık o işi bitırdi demiş. Yarındasi güni kendi kızını gündermiş daga ki toplasın çilek. Kızi annesine:

-“ Bu mevsimde çilegi nerden bulam anne?” sormiş. Annesi:

-“Dün Nardana bir sepet çilek topladi getırdi. Sen da getır!” demiş.

Kız başlamiş çiksın daga ama içbir yerde yog imiş çilek. Birden bire kurt em küpekler saldırmiş kıza. Kızi yemişlar bitırmişlar. Da sora küpek kadına gelmiş versın aber:

-“Kızi kurt em küpekler yedi.” demiş. Kadın:

-“Nasıl olur? Dün Nardana doli bir sepet çilek getırdi.” demiş.

Kocasını almiş:

-“Ayde, gidelım bakalım kızımıza ne oldi? Büle bir şey nasıl olur? Dün Nardana çilek getırdi, bugün dei ki kızi kurt em küpekler yedi.”

Kocasıyle birlikte çikmişlar daga, er yerde kızi aramişlar em sonunda kızın yırtılmiş eşyalarını bulmişlar. Anlamiş ki kızi ülmiş em kocasi karisina dünmiş:

-“Sen başkasına ne düşünidın yapasın kütülük, senın kızının başına geldi.” demiş (KK5).

Masal-3

Âşık Gariple Şasine

Bir var imiş bir yog imiş. Âşık Garip fakir, a Şasine padişanın kızi. Bunlar birbirini sevey ama padişa vermey Âşık Garibe kızi çünki çocuk fakir, kız zengin padişa kızi. Em koyay bir şart Âşık Gariba dey:

-"Bilmem kaç kese altın getıresın, kazanasın ama yok kasaba içine sürgün gidecen birangi yere."

Şasine veri bir gümüş tas em bir mendil gibi üle bir şey da büyük. Bu da ali başını gidey. Bir anasi var imiş çocugun em bir kıs kardaşi, başka yok. Hallallaşi em gidey kasabadan kasabaya, kasabadan kasabaya em niyet edey yok nasıl kazansın pare, er bir kasabada çeşme başında ateş yakaymış, alva yapay, dagıdi. Em süley kız için birangi beyüt gibi bir şey.

Çokluguni degıştıri a bir kasabada seçeylar padişa, degıştırilar padişayi. Ama kuş koverimişlar, kuş kimın başına konacak o padişa olacak. O kuşi kovermişlar birkaç gün, birkaç defa ama konmaymiş kimseye. Bir gün dil, aylar geçmiş kuş kimseye konmamiş. Âşık Garip da yorgun düşey sora gürmiş orda erkes toplanmiş vela bilmey ki padişay seçeylar. Giri oreye em tutmiş uyki. Em sora bu kuşi koverilar, kuş uçay üteye beriye bu nice oturmiş yumak em konay çocugun başına. Bunlar episi bagırilar:

- "Aaa, olamaz kimdır bu?" tanmaylar kimdır bu çocuk, bilmeylar sefte gelmiş. Yok olmadi, gene tekrar koverilar, üç dört kere koverilar em yok. Sora yaşli padişa getıri karar ki o padişa olacak. Olsun ki tanays tanmays o olacak padişa. Ay Âşık Garip dei:

-"Ben kalamam, ben padişa olamam."

-"Neden olamasın, anlat derdını."

-"Yarın demiş anlatıracam derdımi, çeşme başında yapaciz bir kazan alva em konuşaciz derdımi."

Em çikari mendil gibi bir şeyi demiş:

Bu yaglıgi kim işledi
Er dorduncuni nagışladi
Asli bana bagışladi

Belki kız bir taraftan duyacak, a nerden kız duyacak? Em dei padişaya:

- “Sakın, koverın beni verır misınız buka altın bana, ki ben gidem kavuşam sevdıgıme.” Anlatırmiş ki sevdıgi kız filan kasabanın padişanın kızını sevey. Bu padişa da istemey koversın, millet sora sevey oni. Çikaylar bagırilar deilar:

- “Yok gidesın.”

Em sora bu yaşli padişa acımiş, veri ondan fazla bile altın. Veri en güzel bir at ama uzak yere gitmiş ya ep kasabadan kasabaya, kasabadan kasabaya. Veri ati bu da ata biney em düney. Başlay dünsün er bir kasabaya nerden ne gelmiş. Sora at yoruli. Geli bir yere kadar em ayni orda da yapay alva dagıdi, tutmiş uyki. Ne zaman oyani ati yok. Çikay sanki başka bir at gibi:

-“Bin, bin.” dei at, at konuşi.

-“Kapa güzlerını.” demiş. Bu kapay güzlerını, bir kapay güzlerını evi ününe geli. Em o at vermiş bir tüv çünki annesının kôr olmiş güzleri. Demiş at:

-“Bak kimsenın güzleri kôr olurse sürersın güzlerine em açılır güzleri.” demey ki annesının güzleri kôr olmiş. Gidey evının kapisina vuri, annesi kôr olmiş, kıs kardaşi da bekâr. Vuri kapiya dei:

-“Kalmişım, yoldan geldım yok nereye gidem, olur mi bu gece sizde yatam? Kendi evında dei. Bili ki kendi evi ama onlara sülemey ki odur. Em kıs kardaşi dei:

- “Ama bizım bir odamız var, bir annem var kôrdur, bir odamız sal vardır.”

- “Olsun, çekın birangi çarşaflar, ben bu gece ne kadar sabalayam, saba oldi mi çikacam.” demiş Âşık Garip. Em bu kalkay sabayle em dei:

-“Aaa var imiş burda saz, kimındır demiş bu saz?”

-“Benım kardaşım var idi o çalaydı ama yoktur burda.” dei kıs kardaşi. Açan nenesi dei:

- “Açma yaralarımi şindi kovmayam seni, benım Âşık Garip çocugum çikmiştır seneler, yoktur.”

-“Ay anımteze kusura bakma.” demiş. Degıştırimiş eralde sesını ki tanmasınlar oni. A padişaın kızi o gün evlenecek, o gece dügüni. A gene padişaın o topuzbaşi ne imiş Aşık Gariba arka çikay. İstey evlensın Şasine’ylen. Âşık Garip gidey dügüne a topuzbaşi bili. Em Âşık Garip başlay aykırsın.

Bu yaglıgi kim işledi
Dorduncuni nagışladi
Asli bana bagışladi

Em bunlar episi kalkışilar soraylar:

-“Kimdır bu?” Kalkay topuzbaşi:

-“Evlenemes Şasine çünki Âşık Garip geldi.” dei topuzbaşi. Âşık Garip padişaya dei:

- “Te ep istedıklerını getırdım.” Ondan sora dügüni degıştırilar. Şasine Âşık Garibi ali.

Sora anlatırmiş çocuk ki o da olmiş padişa başka yerde. Em sora geli te annesıne sürey o tüvi güzlerine, açıli güzleri. Sora ali annesını, kıs kardaşını dügüne gideylar em evleni Şasine’ylen. Em başka kasabaya gidey padişalık yapay orda. Masala kümür bize ümür (KK29).

Masal - 4

Nerde Doksan Dokuz Orda Yüz

Zamanında var imiş angi erif katil. İki yüz, üç yüz sene eveli, o vakıt imiş insanlar da dogri yog imiş üle şeytanlık insanlarda. Günün birında bu katil gitmiş bir ocaya, bir ülemaya:

-“Ben tübbeden geldım. Nasıl ben günalarımi ikayabilırım?” demiş. Gitmiş bir büyük ülemaya, a ülema gene imiş evliya. Evliyaya imiş malum ki gelecek bu, da evelden bilmiş.

- “Ben isteym günalarımi ikayam, ben katillık yaptım, katilın yeri yok obir dünyada ama ben isteym artık dünem dogri yola.” demiş katil.

-“Bak, gürim ki gerçekten isteysın dünesın dogri yola. Gidecen bir dort yol arasi alacan bir tarla, orda yapacan sana küçük bir oda, bir koliba, bir küçük evcik. Sen oreye alacan aileni da. Oreye yerleşecen em ordan gelen geçene ne mevsim gelırse, yaz mevsimında ne var ise oni ekecen nasıl oli kim geçerse paresız verecen. Yok pareyle. Gelen geçene bir şeyler verecen ama bir insan brakmayacan vermeden. Mecbur veresın.” demiş evliya.

-“Ama nasıl anlayacam ben ki günalarım afolacak? sormiş katil. Evliya:

-“E demiş Cenabu Ak atık oni bir gün beyane eder. Al bu incir agacını ek, kuri incir agaci.” demiş ülema. Kurumiş bir agaç yeşerır mi tekrar? Bereket verebilır mi? Ama Alla’ın kudreti kuvedi dedi mi destur olur.

-“Al bu incir agacını ek, ayni sulayacan ayni sanki canlıdır.” demiş evliya. Geçmiş bir yıl, beş yıl, on yıl, on beş yıl açan kalkay sabayle ilk bakaymiş agaca. Gelen geçene karpus zamani karpus veri, kaun zamani kaun veri, elma zamani elma veri. Domates, biber zamani erkeze veri birangi şey. Günün birinde geli birisi begirlen üle akşam vakti imiş atık kararacak ava. Katil çikay ününe:

- “Dur yolci dur. Verem kaun.” çünki kaun zamani imiş. Gelen almak istememiş çekıl demiş.

-“More demiş kaun mecbur verem, pare istemeym al.” Zorlen istey versın çünki evliya ona demiş ama brakmayacan kimsey geçsın ordan vermeden. Gitmeden evliya sormiş katila nerdedır tüfegın. Katil demiş:

-“Te isteym kıram.”

-“Yok kırmayacan oni alacan sen vatanını koruyacan. Gelır eşkıyalar onunle koruyacan.” demiş evliya. Ne zaman gelmiş o erif atlen istemey alsın bundan içbir şey. Bu tutay begırın dizginlerınden o vuri, bu vuri düşey katil yere. O begirlen başlay gitsın, bu da bir bakay tüfegını:

- “Nerde doksan dokuz orda olsun yüz.” dei. Bir ali tüfegi giderken duman edey vuri o begirden düşey yere. Bir çevrıli agaç incirden kırıli,

-“Ne hikmettır bu nasıl olur?” demiş katil. Birden ordan evliyaya gidey:

-“Ee bak şindi evlat birisını vurdun tam yerınde çünki o insan başka küvden başka küve gidecek idi kana koysun, mınafık insanlari. Olacak idi o kadar kan ki eppisi vuruşacagidilar. E şindi tam insanını duruduttun ki olmasın kan.” demiş evliya. O vakıt anlay niçin incir agaci veri incir, anlay ki günalari afolmiş. Masala kümür bize ümür (KK1).

Masal – 5

Sen Adam Olamasın

Var imiş bir çok kendını begenmiş biri. Rumeli topraklarında geçey bu olay. Zamanında yapaymış birangi şeyler kazanimiş pare küçügiken da ama ebeveyinlerıne karşi saygısızlık yapaymış. Em babasi demiş:

- “Sen kazanisın em bak baba yaptım buni deisın ama sen adam ol, adam ol peşin.”

Sora geçey zaman bu oli ticaretçi ama babasına, başkasına insanlara ep saygisız davrani.

- “Bak güri misın ben oldum ticaretçi bak nereye kadar yetıştım.” dei babasına.
- “Sen er şey olabilırsın sen insan olamamişın, adam olamamişın.” dei babasi.

Geli geçey zaman bir gün adam ordan güç edey, gidey başka bir kazaya. Başka yerde yaşay. Babasi olmiş artık yetmiş seksen yaşında. Bir gece yari gece vaktında gidey elçiler kapisına babasının. Babasi çocuguni gürmemiş belki on beş yirmi sene. Vurilar kapisina, adam çikay kapiya:

-“Buyrun evladım.” demiş babasi.

-“Sen misın filani?” soray elçiler.

-“Evet benim.” demiş babasi.

-“Ayde, bizımle gelesın, kalk kadi çagıri seni.” demiş elçiler.

-“Nasıl gidecem ben yari gecede kadiya? şaşırmiş babasi.

-“Kalk, emır yüksek yerden geldi. Seni lazım ise kollarından mecburiz gütürelım kadiya.” demişlar.

-“Ne işım var benım kadiylen? demiş. Em üle nasıl imiş giyınık üle yari gecede alilar gütürilar kadının yerıne. Bir gütürilar kadının yerıne getırdık filan itiyari deilar kadiya. Em bunlar alilar içeri babasını, açan itiyari bir bakay kendi çocugi kadi.

-“Baba bak, sen deidın bana insan olmamişım, adam olamasın, bak kadi oldum.” demiş.

-“Ben sana gene deecem ki insan olamasın, sen adam olsaydın kalkardın kendi ayaklarınlen gelırdın derdın baba ben kadi oldum. A yok beni askerlerlen getıresın senın ayaklarına. Badiyava sen ne olmişın kadi, ne istersen ol insan olamamişın. Ben sana kadi olamasın demedım adam olamasın dedım.” demiş (KK1).

Masal – 6

Bir Kayme

Zamanında var imiş bir adam. Vaktiymiş ey ama git zaman gel zaman vakti bozuli biraçik satay peşin atını, sora başka şeyleri em kalilar biraçik fakir. Em çocugi babasına üzüli ki yok neylen işlesın. Bir güni geçey çok güzel kuvetli bir at.

-“Baba tutay misın aklına ne sataydilar o ati otuz kayme, şindi bir kaymeye verilar. Baba alalım o ati bir kaymeye. ”demiş çocugi.

-“Evladım nasıl alaciz, bizım velam yok çeyrek kayme a yok bir kayme.” demiş babasi.

-“Ama baba o edey otuz kayme alalım baba.” çocuk yalvari babasını.

-“ Nerden alalım, brak gitsın.”

Geç zaman git zaman geli o attan da da güzel bir at. Ordan geçeymiş biri pazardan, demiş baba:

-“Var bir at çok güzel ama otuz kayme araylar.” babasi da demiş:

-“Gelsın beriye.” Demek ne zaman insanın yoktur elında bir kaymedaymiş çok. Vaktın ey midır otuz kayme da içbir şey dildır (KK1).

Masal – 7

İtaat

Vaktında var imiş üç çocugi adamın. Anımi ailesi adamın ülmiş. Kalmiş kendisi. Üç çocugi da birisi evleni, o birisi evleni, o birisi evleni em git zaman gel zaman gelinleri adama saygi yapmaymişlar. Adam açan aglaşimiş angi şey çocuklarına gelinleri yok te “Baban itiyar, baban bilmey…” deimişlar kocalarına. Git zaman gel zaman adam akılli, ne yapay? Geli bir güni çagıri çocuklarını em dei:

-“Evlatlar gelınıs bureye, benım elli kaymem kayboldi.”

-“Baba nasıl elli kaymen kaybolmiş?” şaşıri çocuklari.

-“Bilmeym, sorunus karilarınıza. Ben bilmem yatagımın altına duridi elli kayme kesede. Bütün kesem yok.” dei. Çocuklari çagıri ep gelinleri, birisi gelinlerden dei:

-“Aaa ben almamişım, valla billa almamişım ben. Aci Baba ne vakıt kayboldi kaymelerın, kesen?” soray gelin.

-“Te bir hafta.” demiş adam.

-“Ben te üç ay girmemişım oreye.” demiş. Obir gelin:

-“Aaa sen üç ay, ben alti ay girmemişım.” dei. Üçünci gelin:

-“Ne alti ay? Ben bir sene girmemişım.” dei. Alilar Kurani basaylar yemin edeylar valla biz girmemişık.” deilar.

- “Eee evlatlar, gürdünüz mi Kuran’a bastilar ki ne kadar benım odami temizleylar.” Sora çocuklari anlaylar saat kaç em kavga edeylar karilariylen (KK1).

Masal – 8

Sabır

Zamanında eski Osmanli zamanında birangi adam gütürimiş küçük çocuguni Kuran okusun, hafız olacak imiş. Geçmiş üç dort sene em çocuk soray ocasına:

- “Kuran’i okudum ocam destur var mi benım için?”

- “Yok, sen da alışmamişın Kuran’i.” dei ocasi.

Dort sene geçmiş, orda em yati em kalkay ocanın evında. Orda var imiş medrese, öğrenciler baçey süreylar, em okuylar em işleylar. Eppisini koveri gitsın eve buni kovermey oca çünki güri eksiklık var çocukta.

-“Sen lazım oturasın da iki sene ki sana destur verem da Kuran’i alışmamişın.” dei.

-“Nasıl okuyam ocam, ben ezebere bilim ep. Kaldır yari gecede angi ayeti, angi sürey istersen sor ben sana süleyecim.” demiş çocuk.

-“Sen üle düşünisın ki bilisın. Da iki sene kalacan yapacan şindi izmekarlık bende. Elmalari bakacan… iki sene sora bakacız destur verecim mi?” dei ocasi. Geçey da iki sene oca bakay okuy er şeyi ezbere bili. Gene soray ocaya:

-“Destur var mi ocam? Ben babami çagıracam.” Babasi geli:

-“Ben karışamam demiş babasi, oca ne derse üle yapacan.” İki sene geçey gene soray ocaya:

-“Sen bana destur veri misın yok mi?”

-“Yoktur, sen da alışmamişın ne lazım ki tam hafis olasın. Bak be evlat, ben o iki seney ne tuttum izmekarlık için ben tutmadım ki bana lazımsın. Ama baktım senın sabrını. Kuran’da ilk şey nedır demiş sabır. A sen sabri alışmamişın. Bak ben sana deym mecbur kalasın sen sabredemeysın.” demiş ocasi.

-“Sen veri misın vermey misın destur ben gideym.” Gidey düney evına geçmey velam beş alti ay çocugi nişanlaylar. Alti ay sora evleni geçmey vela dört beş ay akıncilar gelilar. Açan gürilar buni yegit em güçli, askere zaten gitmemiş alilar buni asker. Gelmey on - on beş sene. Karisına giderken dei:

-“Beni bekleyecen mi?” Karisi:

-“Tabi ki bekleyecem”. dei. Geçey zaman oli on alti, on yedi sene akıncilar destur verilar ki gitsın evıne. Yüz bin tane savaşa gitmiş gazi olmiş. Em geli eve atık dünerken eve akşam olmiş. Giri kapidan ev büyük baçeli güri ışık bir odada, demiş da uyumamişlar. Vela bilmey babasi anasi sag midır. Açan yaklaşi camlara bakay camdan açan güri karisi minderde oturmiş kucagında uzanmiş bir delikanli. Onun okşay başını, üpey. Aa demiş karim başka adami almiş. Camdan güzükmey ki on beş - on alti yaşında. Çikari o zaman kuburasini demiş:

-“Ben buni vuracim.” Ne zaman çikarmiş kuburasini o zaman gelmiş ocanın laflari aklına sen er şeyi alıştın sabıri alışmadın. O kadar savaşa gittım ne sabıri dur bakam demiş bu sabıri nereye çikacak. Oca o vakıt alti senemi aldi. Çevıri kuburay belıne vuri kapiya, bekley çiksın kimse.

-“Kim o? soray karisi. Bu iç vermey ses kasti açan kadın açay kapi ne zaman güri kocasını:

-“Evlat, kalk baban geldi.” dei. Sabır olmasaydı kendi çocuguni vuracagidi. O zaman alışmiş sabıri. Yirmi kusur sene sora anlamiş nedır sabır (KK1).

Masal -9

Beni Nasıl Kovdilar Evden

Ne var imiş ne yog imiş, ben ne zaman idım küçük iç dilidım usli çocuk. Çok yaramaz idım em babam beni kovdi evden. Em ben tutturim yolumi. Gideym, gideym giderken küvde oli bir dügün. Orda çalay daullar, zurnalar oynaylar em ben gittım o daulcının yanına oturim, daulci bana dei:

- “Bili misın çalasın daul?”
- “Ooo, deim nasıl bilmeym, bilim.”

Em o veri dauli bana, ben bam bum, bam bum patladırdım dauli. Em daulci kovdi beni dügünden. Yok nereye gidem şimdi, gene tutturdum yoli, gittım bir küve tegana bir kâya zengin adam sürey tarlay.

-“Ooo, selamun aleyküm.”

-“Aleyküm selam.”

- “İşın kolay gelsın.”

- “Eyvalla.” dei kâya.

Em anlatırım ben derdımi büle şüle.

- “Bili misın dei süresın tarla?” soray bana.

- “Nasıl bilmeym sürem.” deim.

- “Tamam, ben bragaym sana sen sür akşama kadar, akşamda açan getırecen ayvanlari dikkali ol zare var bir küpek. Amlarse o küpek, korkma.”

Bir vakıt oste deidilar sopaya ne vuridilar ayvanlara gitsınlar da ızli. Ben geldım akşam karanlık açtım kapilari bir buzagi koşay annesine emsın ben korse koşay bana. Ben sanettım küpek o osteyle bir vurdum tepeledım buzagiy. İki ziyan yaptım em dauli patlatırdım em buzagiy tepeledim. Neyse dei kâya:

-“Kaza oldi, süleyecem bi şey karim amiledır. Burda yoktur ne doktor ne araba. Sen lazım gütüresın.”

-“Aha gütürürüm nasıl yok.” deim.

Geli vakıt doğuma em ben aldım kariy omuzuma arkama gideym, gideym, astaneye gütürem. Yaklaştım bir yere yoruldum, em koverim kariy bir yere o megerım imiş bunar kapaklen. Kari dei:

- “Koverme bureye da üteye.”

-“Yok, yok te bureye koverecim.” Em koverdım kariy o gitti bunara. Oni da tepeledim. Em ordan kaçtım geldım evıme. Annemi üptüm, babami üptüm em dedım şimdiden sora var olam çok akılli çocuk. Dinleyecem yapmam büle ziyanlar. Atık akıllandım. Masala kümür bize ümür (KK15).

Masal – 10

Üge Anne

Üli Umiye’nın annesi, babasi evleni ali üge anne. Ama üge ana sevmey kızi em kapuşi em bu da ne yapasın kaçay evden. Ali biraz kuri ekmek evde ne var imiş, ali bir küpek, ali bir maçka em ali bir oroz yanına. Onlarlen ayt, ayt, ayt gidey. Açan gidey tutay karanlık gidey degırmene maçka, küpek em orozlen. Giri oreye em şimdi bu oturi yesın. Küpek avlay, aray yesın o da. Umiye veri o küpege bir lokma kuri ekmek. Sora maçka da miyavlay o da aç. Ona da veri bir lokma kuri ekmek. Oroz da ütey kiki-ri-kuu ona da veri bir lokma ekmek em olilar arkadaş o degırmende. O degırmenın içine gecelerde geli bir vampir. Ama bu küpek süley Umiye’ye dei:

-“Bak sen oka eysın sana süleyecem. Bilesın ki yari geceden sora bureye geli bir canavar. Açan gelecek vuracak kapiy, deecek Umiye aç kapiy girem. Sen ne yapacan alacan bir oklagi deecen yapaym pite. Em ses yapacan oklagiylen korse yapaysın pite. Sen deecen dur da biraz yapaym pite. Alacan mi beni? soracak sana. Sen deecen nasıl açmam, tabi açacam kapiy? ” Ep te üle zamanını geçıri. Oroz demiş:

-“Ben açan ütecem bilesın ki o gelır. Umiye aç kapiy. Te da biraz da bitırmeişım pitey. Oroz demiş ben açan ütecem ikinci defa suya em üçüncü defa ne zaman ütecem bilesın ki gitti. Em getirecek bir küp altın, bragacak kapi ününe.”

İki kere üç kere ütey oroz agari dişarisi açan açaylar kapiy ne gürsünlar bir küp altın. Şimdi bu üge kız, ali küpi em düney evıne, babasına. Açan giderken o küplen küpek amlay, üge ana güri buni. Küpek amlay:

-“Geli Umiye bir küp altınlen.” Üge ana:

-“Ett küpek bulsun fenalık seni. Umiye’y kovdum tepelensın ülsün, sen deisın geli o bir küp altınlen.”

Açan güri say imiş em dei, ben da günderecem kendi kızımi Fatime’y, kazansın altın. Kızi Fatime da ali küpegi, maçkay, orozi em gidey ayni degırmene. Annesi yapmiş kol pite, bu oturi yesın küpek amlay aç, bu vermey içbir şey yesın. Maşka miyavlay içbir şey vermey. Oroz ütey ona da vermey yesın içbir şey. Onlar da kıza içbir şey anlatmaylar ki geceylen geli canavar. Açan yari gecede geli canavar vuri kapiy tak, tak, tak…

-“Fatime aç kapiy.” dei canavar. Soray kız küpege:

-“Ne yapam?” Küpek dei nasıl yedın kol pitey üle ver cevabını şimdi. Gene kapi vuruli, maçkaya soray, oroza soray bunlar iç sülemeylar ne olacak ne bitecek. Bir vakıttan sora canavar giri içeri tepeley kızi, bogay em ne altın ne içbi şey brakmay. Annesi bekle, bekle sora geli o da degırmene. Em dei:

-“Oy Fatime aç kapiy girsın annen içeri.” Canavar dei:

-“Fatime’nın bagırsaklari olmiştır kazıkta ip.” Sora çekey annesını da oni da parçeley em te üle bitey masal. Masala kümür bize ümür (KK15).

Masal -11

Dokuz Erkek Bir Kız

Ne var imiş ne yog imiş. Bir annenın oli dokuz erkek bir kızi. Em bu kız evleni üle bir yere bunlar içbir türli gidemey alsın kızi misafir abilari. En küçük kardaş veri süz.

-“Abe kıs kardaş ben üli, sag ben gelecem seni alam.”

Annesi çok itiyarlay, dokuz çocugi da ülilar. Em bu kali ocagın yanında te orda, yalnız. A bu küçük çocuk ne veri süz o kalkay, ermiş gibi. Begirlen gidey kıs kardaşına. Gidey, gidey em geli evıne kıs kardaşının em dei:

-“Ayde kıs kardaş geldım alam seni.” Kıs kardaşi oli hazır, biney begire.

- “Ou more kardaş, bi şey demiş topraga kokay bu begir, sen da topraga kokaysın.” Ee demiş kardaşi:

-“Dokuz tane ev yapmişık.”

Yaklaşilar eve em kıza dei:

-“Sen gir içeri annedır ocak yanına, ben baglayam begiri.” O say begir dil kayboli begir. Açan giri kız içeri annesıne:

-“Anne, anne ben geldım.” Annesi dei:

-“Sen nerden çiktın?

-“Te Yusuf ‘len geldım.” demiş kız.

-“Nasıl Yusuf’len onlar episi üldi. İçbiri dil sag.” dei annesi. Sora kız dei:

-“Alla’ım yap beni bir kuş, ben daldan dala kardaşımi anam.” Ondan sora kumrilar onun için ep gugu Yusuf demişlar. Masala kümür bize ümür (KK15).

Masal - 12

Altın Başlı Kuş

Bir varmış bir yokmuş. Eski zaman içinde yaşlı bir hanımla bir bey varmış. Bir kız bir oğlan çocukları olmuş. Gel zaman git zaman, karar vermişler Hacca gitmeye. Kadın bir gün birine vurulmuş, kadının bir de hizmetçisi varmış. Kuşları varmış adam kadına demiş ki onun başını kesersen gelirim yemeğe, kesmezsen gelmem. Hizmetçisine söylemiş her şey almış donatmış masayı, ne zaman gelmiş adam başlamış yemeğe arıyor kuşun başını. Biliyor ki kuşun başında keramet var. Bulamıyor, kalkıyor. Kadın:

-“Nereye gidiyorsun?” diye soruyor.

-“Ane diyor kuşun başı yok.” diyor adam. Ama kuşun başını kesmişler çocukları ağlarken kuşun başı çocuğun ağzına girmiş ve çocuk kuşun başını yutmuş. Kadın hizmetçisine demiş:

-“Al götür tarlada kes çocuğu.” Kessin çocuğu çıkarsın kuşun başını. Olur demiş hizmetçisi ve alıyor çocukları tarlada çocukları bırakıyor. Gömleğini biraz kana buluyor, gidiyor eve diyor ki:

-“Çocuğu kestim ama kuşun başını bulamadım.”

Çocuklar büyümüşler ama eve gelemiyorlar. Kardeşler orda burda geçinmeye çalışıyormuş. Sonra gelmişler bir çatal yola burdan sadece erkekler, burdan sadece kızlar gider. Kız kardeşine diyor ki:

-“Burda ayrılacağız. Mecburuz sen bir taraf ben bir taraf. Ben sana vereyim bende toplanan altınları.”

Oğlan her yattığında yastığın altında bir kese altın çıkıyormuş. Sen bütün altınları al benim nasıl olsa yattığımda yastığın altında altın olacak. Orada ayrılıyorlar, kız altınları alıyor gidiyor. Kız gidiyor bir şehirde devlet adamı seçilecek birisi. Bir kitap varmış, o kitabı kim hiç yanlış yapmadan okuyacak o olacak devlet başkanı. Ama seçilenin erkek olması şartmış. Kız düşünüyor taşınıyor, buluyor bir çoban ona para veriyor ve diyor ki:

-“Git bana erkek giysileri al.” Giyiyor erkek elbisesini, kitabı da okuyor oluyor devlet başkanı. Gel zaman git zaman duymuş kardeşi ki kız kardeşi bilmem nerde devlet başkanı olmuş. Kalkıyor bir gün gidiyor. Görüşüyorlar alıyor içeriye konuştuktan sonra kız kardeşi diyor:

-“Ben sana benim elbislerimi verecem, sen senin elbiselerini ver, sen devam edersin burda devlat başkanlığına.”

Öyle yapıyorlar ondan sonra erkek kardeş gidiyor bir evde güzel bir kız varmış. Bir elini görmek için beş altın istiyormuş. Kolunu görmek için yüz altın. Yüzünü görmek için bin altın. Merak etmiş dur demiş gideyim bakayım. Gitmiş vurmuş kapıyı. Kız çıkmış tabi görünmeden kendisi:

-“Ne istiyorsunuz?” diye sormuş.

-“Elini göreyim.” demiş oğlan.

-“Beş altın.” demiş kız. Başka bir gün geliyor kolunuzu görecem kaç para? Yüz altın. Oğlanda para çok, her yattığında para çıkıyor. Düğün yapıyor evleniyorlar. Sonra kız kardeşiyle buluşup:

-“Hadi memlekete gidelim bakalım annemiz ne yapıyor?” diyor oğlan. Ata biniyorlar gidiyorlar. Eve varınca bi bakıyorlar sokak kapısında oturmuş bir yaşlı adam düşünüyor taşınıyor. Herhalde bu bizim babamızdır diyorlar. Annesinin sesini duyunca erkek kardeş attan inmek istemiş hemen annesini öldürmek istemiş ama kız kardeşi bırakmamış. Masala kömür, bize ömür (KK49).

Masal – 13

Hırsız (Beş Parmak)

Akşamüstü yaşlı bir adam dolaşıyordu, gidiyordu. Yolda yürürken nereye gidiyorsun diye soruyor genç bir adam.

-“Ben hırsızım.” demiş yaşlı adam.

-“Ne çalarsın?” sormuş genç adam.

-“Evlerden para çalarım. Yaşlıyız biz geçimimizi böyle sağlıyoruz.”

-“Gel beraber ortaklaşa hırsızlık yapalım. Kralın hazinelerinden çalarız.” diyor genç adam.

-“Nasıl çalarız?”

-“Yok, yok sen benimle gel beraber yapacağız. Sen merak etme yaparız.” diyor adama.

Ondan sonra gece bacaya çıkıyorlar, ip sarkıtıyorlar. İpin boyu bellidir diyor, inersin inersin birazcık atladın mı diyor gelirsin. İniyorlar öyle birisi aşağıda birisi yukarıda. İlk akşam yakalanmıyorlar. Bir çuval dolduruyorlar yine ipten çıkıyorlar, bacadan kaçıyorlar gene. Bir gece, iki gece sonra denetim yaptıkları zaman bakıyorlar her gün bir şey azalıyor. Hırsız giriyor galiba diyorlar. Fark ediyorlar. Nerden, nasıl giriyorlar? Her taraf muhafız falan. Olsa olsa bacadan girerler herhalde. Bir gece bacaya bir kazan zift koyuyor muhafızlar onları yakalamak için. Bunlar ise sıraya sokmuşlar bir gece genç adam, bir gece yaşlı adam iniyormuş. O gece yaşlı adama sıra gelmiş. Ne zaman koyverilmiş iplen batmış kazana. Alışmışlar ya atlıyorlar gelince, bir atlıyor doğru kazana. Genç adam bekliyor bekliyor, gelen yok. Sesleniyor, yaşlı adam da:

-“Çıkamıyorum ben, buraya katran koymuşlar.” diye söylüyor. O zaman iniyor ipten ve diyor ki genç adam:

-“Ben senin kafanı uçuracam, yoksa sen beni söylersin ortağım kimdi diye beni de yakalarlar. Ama merak etme ben vücudunu nereye gömdüklerini anlarım kafanı da oraya gömerim.” diyor genç adam.

Olur mu olmaz mı, yok yapma falan…Yok yapıcam diyor alıyor kafayı götürüyor eve. Karısına anlatıyor vaziyeti, bunu sakla diyor o da bir kovaya koyuyor kafayı, saklıyor. Kimseye de kapıyı açma diyor. Zira yakalanırız. Sabah oluyor, nöbetçiler etrafı sarıyor bakıyorlar katrana bakıyorlar:

-“Aaa burada bir adam var ama kafası yok. Demek ki bunun bir arkadaşı var. Nasıl bulacağız şimdi biz bunu?” diye aralarında konuşuyor muhafızlar. O zaman diyorlar ki:

-“Bütün kasaplar kapatılacak, kimde et varsa kafa onda demek.”

Yalvaracak yakaracak ev sahibine biraz et versinler diye. Ama genç çocuk bunu duymuş onu tembihliyor bak diyor:

-“Ne yaparsan yap, kim isterse desin sakın kimseye bir şey verme.”

Geliyorlar yaşlı kadına da, o da et yok diyor. Biri yalvarıyor güya hastası var diye kadın da kanlı bir parça et verince, tamam diyor adam bu evmiş. Kapıyı kapatıyor kadın. Et kanlı ya o zaman bütün evlerin kapıları aynıymış.

-“E şimdi gidicem haber vericem de hangi kapı nerden bilicem? Ben kapıya kanla beş parmak yapayım hangi kapıda beş parmak izi varsa muhafızlarla o kapıya geleyim.” diye düşünüyor adam.

Yapıyor beş parmak gidiyor haber versin ki bu ev. Bu sırada genç adam geliyor.

-“Ne yaptın yaşlı teyze?” soruyor kadına.

-“ İşte böyle böyle biri geldi ağladı hastası varmış et istedi birazcık verdim. Bir şey göstermedim, söylemedim bir parçacık et verdim.” diyor kadın.

Görüyor kapıda da beş parmak genç adam anlıyor ve alıyor kovayı kanla bütün kapılara beşer parmak yapıyor, kimse gelmeden. Geliyorlar bulamıyorlar, bütün kapılar beş parmak. Sonra kral kızıyor:

-“Nasıl bu bizi kandırıyor hem paramızı çaldı hem de biz onu bulamıyoruz. Kim bu akıllı bu kadar? Sonra diyorlar ki ne yapalım şimdi? O zaman şöyle yapalım.

Bu vücudu çıkaralım meydana sergileyelim, kimin tanıdığıysa herkesi geçirelim kim ağlarsa anlarız ki hırsız o, onu yakalayalım.” Öyle duyuru yapıyorlar diyorlar ki:

-“Herkes sırayla meydandan geçecek.” Herkes geçiyor bakıyor umursamıyor çünkü yaşlı kadına sıra gelecek diye ama bu gencin haberi oluyor gidiyor diyor ki:

-“Bak seni de geçirecekler sakın ağlamayasın. Kocanı kafasız orda göreceksin. Ağlayacağın gelirse diyor kır sırçalarını ay sırçalarım / bardaklarım kırıldı diye ağlarsın.” diyor genç adam.

Sonra hakikaten kadın gidiyor ona sıra geliyor o da geçecek, kadın tutamıyor kendini kocası diye ağlıyor. Kırıyor bardakları muhafızlar geliyor:

-“Ayy teyzeciğim ne oldu?”

-“Bardaklarım kırıldı işte.” hüngür hüngür ağlıyor kadın. Geçti tamam alırsın bardak falan. Anlamıyorlar. Gidiyorlar kral soruyor:

-“Ağlayan olmadı mı?”

-“Yok, olmadı sadece bir yaşlı teyze ağladı sırçaları kırıldı diye.”

-“E oydu niye bıraktınız?” Gene kızıyor kral, gene kandırdı bizi bu kim ise artık bu kadar zeki. Kral emir vermiş kim ise o hırsız çıksın karşıma hiç ceza vermeyeceğim. Yeter ki göreyim kimmiş bu akıllı bu kadar? Bizi bu kadar atlattı. Genç adam da duyuyor bu haberi gidiyor krala diyor ki:

-“Tamam artık ne yaparsa yapsın ben çıkacağım.”

Adamı mezara gömüyorlar em bir nöbetçi bırakıyorlar. Genç adam görüyor vaziyeti, nasıl gömsün başını da? Giymiş bir ayı postu bir akşamüzeri karanlıkta bekçiye doğru koşmuş bekçi bırakıyor tüfeği kaçıyor. Bu da açıyor mezarı koyuyor kafayı da. Nasıl olsa kafayı da gömdüm gideyim çıkayım meydana diyor genç adam. Ondan sonra kral demiş ki:

-“Ben hiçbir şey yapmıyorum ama bu Rus Kralı çok dalga geçiyor benimle. Bir hırsız yakalayamadım diye. Genç adam:

-“Ne üzülüyorsun? Ben o kralı çalar buraya sana getiririm.” demiş.

-“Yapabilir misin onu? diye sormuş kral.

-“Yaparım tabii.” demiş genç adam.

-“Ne gerekiyorsa iste ben sana verecem.” demiş kral.

İşte demiş bir gemi lazım, şu lazım bu lazım…her şeyi tamamlamışlar. Arada sırada gidiyor kralın yattığı yere. Soruşturuyormuş yani nerde yatıyor, nasıl yatıyor

diye. Ne zaman yatıyor, ne zaman kalkıyor. Her şeyi günlerce öğreniyor. Bir gece kralın yattığı odasının tavanına çıkıyor. Başlıyor konuşmaya:

-"Ey kral, senin ömrün artık bitti. Sen biraz sonra öleceksin." diyor genç adam. Söylüyor gidiyor. Bir daha geliyor bir daha söylüyor. En sonunda bir gün diyor ki:

-"Sen artık yarın sabah sekizde öleceksin. Söyle bando müzik, gemi hazırlansın. Seni gömeceğiz. Sen devlette çok büyük işler başardın."

Sabah sekizde çağırıyor adamlarını, onlara diyor ki:

-"Ben öldüm."

Kapatıyor gözlerini ölmüş gibi duruyor. Bu da haber veriyor arkadaşlarına bando müzik çalsın kral öldü. Kral duyuyor bando müzikleri:

-"Ay ben gerçekten ölmüşüm." diyor.

Gemiye koyuyorlar, gemi kalkıyor gidiyor. Ona sen cennetliksin demiş diye kral da cennete gittiğini sanıyor. Ses çıkarmıyor susuyor tabutta. Genç adam kendi kralına demiş ki:

-"Biz filan saatte buraya geleceğiz sen topla bütün adamlarını, diğer devlet başkanlarını bir yuvarlak masada, ben Rus kralını buraya getirecem."

Getiriyor kralı koyuyorlar içeriye, herkes oturmuş sırayla devlet başkanları. Ortada tabutu koymuşlar, hırsız:

-"Ey kral demiş kalk da gör neredesin. Sen artık cennettesin."

Tabutu açıyorlar kalkıyor kral tabutta oturarak tam karşısında alay ettiği kral.

-"Sen ne zaman öldün? Aa sen de mi öldün?" diye başlamışlar gülsünler masadakiler. Ee demiş kral:

-"Böyle yaparlar, sen alay ettin benimle bak şimdi sen de ne oldun."

Sonra kral hırsızı affediyor istediği paraları veriyor. Masala kömür bize ömür (KK49, KK21).

Masal – 14

Üç Karpuz Kız

Bir tane kocakarı varmış, sokakta bir tane çocuk gidiyormuş çocuk bir taş atmış kadına gelmiş.

-"Eh be çocuk ne dileyim ben sana ne dileyim? Üç karpuz kızına âşık olasın." demiş kocakarı.

Çocuk da yatıyor kalkıyor ben nerden şimdi üç karpuz kızına âşık olacam diye merak ediyor. Sonra buluyor işte üç tane karpuz veriyorlar ve bak diyorlar:

-"Bu karpuzları veriyoruz sakın olur olmaz yerde kesme. Sulak yerde kesmen lazım çünkü kestiğin zaman su isteyecek."

Bu şimdi merak ediyor Allah Allah diyor yolda gidiyor, gidiyor:

-"Ben dayanamayacağım keseceğim." diyor.

Kesiyor bir karpuzu karpuzdan güzel bir kız çıkıyor. Ama kız diyor ki su, su… Su yok, ölüyor. Ama iki karpuz daha var. Sonra gene gidiyor, gidiyor gene su yok etrafta gene merak ediyor belki bu sefer yaşar. Gene kesiyor, gene su, su …su yok, ikinci karpuz da gitti. Kaldı sonra tek karpuz. Gidiyor ama artık diyor bir çeşme bulayım ondan sonra bu karpuzu keseyim. Âşık olacak ya. Ondan sonra bunu çeşme başında kesiyor. Kesiyor güzel bir kız çıkıyor. Yine su, su…hemen su hazır. Suyu veriyor, kız yaşıyor. Sonra diyor ki kıza:

-"Sen burda bekle, ben gelin alayı ile gelicem seni almaya ama kimse seni görmesin." Kralın oğlu bu prens. Kız da çıkıyor ağacın tepesine çeşmenin başında, çocuk gidiyor. Esmer bir hizmetçi su doldurmaya gidiyormuş oraya, kızın gölgesini görüyor. Suda görüyor bir gölge:

-"Aaa, ben bu kadar güzel olayım su taşıyacakmışım." Kırıyor testileri, gidiyor eve. Kızın gölgesi vuruyor suya, hizmetçi kendi zannediyor.

-"Nerde sular ane?" evde soruyorlar.

-"E ben ne kadar güzelmişim, su mu taşıyacam."

-"Ne güzeli be, sen kara kuru bir şeysin. Arap kızı görmüyor musun sen kendini?"

Sonra gene alıyormuş testileri yine kırıp dönüyormuş. Sonra kızı görüyor ve diyor:

-"İn sen aşağıya o sen değilsin o benim."

-"Yok, inmem bana inme dediler." diyor güzel kız.

Hizmetçi cadıymış, iğnesini batırıyor güzel kızın başına kız kuş oluyor, uçuyor. Çirkin kadın da ağacın tepesinde oturuyor, anlıyor ki o birini bekliyor. Sonra geliyor prens gelin alayıyla, bi bakıyor çingene, çirkin bir kadın, cadı mı ne bu?

-"Ben bunu bırakmadım." diyor. Cadı diyor ki:

-"Ben seni beklerken karardım, güneş yaktı beni."

Prens de mecbur alıyor onu götürüyor saraya. Her sabah bahçeye bir güzel kuş geliyor cik cik ötüyor. Kralın oğlu diyor:

-“Ay ne güzel kuş.”

-“Getir bana onu.” diyor cadı çünkü kafasını koparmak istiyor. Kadın anlıyor onun o güzel kız olduğunu.

-“Ben hastayım, onun etini yersem iyileşirim.”

Prens kuşu tutmuş okşuyormuş seviyormuş, severken bir bakmış kuşta iğne bi çıkarmış iğneyi kız tekrar kız olmuş. Kız anlatmış böyle böyle bana yaptı diye, hemen gidiyor prens cadıyı yakalıyor. Cadıya soruyor:

-“Kırk katır mı kırk satır mı?”

-“Ben satırı ne yapayım? Kırk katır.” diyor.

Hâlbuki prens kırk katıra bağlıyor kadını kırk katıra bir kamçı onlar açılınca o da kırk parça olup kırk parçaya bölünüyor. Masala kömür bize ömür (KK30, KK21).

Masal - 15

Yedi Sanat

Adamın biri yedi sanat biliyormuş, herkese öğretiyormuş parayla tabii. Öğreneni öldürüyormuş. Bu yedi sanatı istediği şekilde giriyor. Bazen iki karış sakalın bir karışı kendisi oluyormuş. Bazen beş karış sakalın iki karışı kendisi oluyormuş. Bir gün biri gidiyor öğrenmeye vuruyor kapıyı açıyorlar kapıyı. Yedi sanat öğreneceğiz. Yanında arkadaşı onunla gidiyor. Arkadaşına diyor ki:

-“Bak ne zaman usta yedi gün sonra soracak öğrendin mi yedi sanatı? Öğrenmedim diyeceksin. Yoksa öğrendim dersen hemen kafanı uçururlar. “

Yedi gün sanat alıyor yedi gün sonra soruyorlar: öğrendin mi?

-“Yok, ben öğrenmedim.”

-“Öğrenmediysen haydi güle güle.” deyip kovuyorlar.

Hâlbuki sanatları öğrenmiş. Sonra bir gün ustası pazara çıkmış, orada at satılıyormuş. Uzaktan ustası görmüş:

-“Bu at benim. Çırağım at olmuş.” çırağını tanımış.

Ustası ata yaklaşınca çırak bir anda kuş oluyor ve kaçıyor. Ustası da atmaca oluyor arkasından peşinden uçuyor. Bir şekilde çırak ustasını öldürüyor. Masala kömür bize ömür (KK49, KK21).

Masal – 16

Tuzcu

Bir kralın varmış bir oğlu, ama bir iş tutamıyormuş. Babasına demiş:

-"Yap bana bir gemi ver gideyim biraz uzaklara."

Binmiş gemiye gitmiş uzaklara. Orda bir yemeğe davetli olmuş, oturmuşlar yemek yesinler oranın başka ülkenin kralları falan. Ay ne kadar lezzetli bu yemekler, ne var bu yemeklerde ne var? İşte şu var bu var.

- "Tamam, bizde de var ama bizde hiç böyle lezzet yok. Ne var, ne var?" diye merak ediyor prens.

En sonunda anlıyorlar ki tuz var. Bunun kendi memleketinde tuz yokmuş. O zaman diyor ben iş tutamıyordum, ne yapayım gemiyle buradan tuz götüreyim ülkeme tuz satayım yani babam görsün ki ben de bir iş yapıyorum. Ondan sonra tuzu yüklüyorlar her seferinde tuz götürüyor memleketine falan. Ondan sonra tuzu aldığı o ülkenin kızına âşık oluyor. Kendisine yüzük veriyor:

-"Bekle ben seni almaya geleceğim." diyor. Sonra prens gelince anlasın ki benim çorbaya atıyor. Prens çorbayı içerken yüzük tıngır diye düşüyor. Kızın onu beklediğini anlıyor. Memleketine hem tuz hem gelin götürmüş oluyor. Masala kömür bize ömür (KK21).

Masal – 17

Ağlayan Ayva ve Gülen Nar

Altın dağın ardında, zümrüt ovanın ortasında çok eski bir değirmen varmış. Bu değirmenin sahibi; ak sakallı bir ihtiyarmış. Değirmencinin tuhaf bir adı varmış… Felek!...

Felek' in her ay, her hafta, hatta her gün değişen huyları varmış. O kimi kişiye iyilik, kimi kişiye kötülük edermiş. İhtiyar değirmencinin yaşını kimse bilmezmiş. Etraf köyler ona korku ile karışık saygı beslermiş. Herkes bu iyi ihtiyar için bir şeyler söylermiş. Fakat söylenen sözler hiçbir vakit kesin değilmiş.

Bir gün ayva adında bir delikanlı ile Nar adında bir kız değirmende un öğütmek üzere yola çıkmışlar. Bunlar yolda gülüp eğlenerek oturup oynayarak epeyce vakit kaybetmişler. Ancak akşam olurken değirmene gelmişler. Kapi önünde durmuşlar.

-“Değirmenci başı değirmenci başı! diye seslenmişler.” Bunlara cevap veren olmamış. Yalnız değirmenin çarkı bunlara seslenmiş.

İki genç değirmenin kapısı önünde epeyce kalmışlar. Güneş altın dağın ardına yaslanmış, zümrüt ova kararmaya başlamış. Billur çay şırıltısını arttırmış, ortalığı büyük bir sessizlik kaplamış. Bu sırada büyülü değirmenin kapıları açılmış, ihtiyar değirmenci elinde yeşil destisiyle dışarı çıkmış. Ayva ile Nari görmezlikten gelerek, onların önlerinden geçmek istemiş. Fakat Ayva önüne çıkmış:

-“Değirmene büyük bir buğday getirdik, bizi içeriye al da, buğdayımızı öğütüver.”

-“Sizi değirmene almam, buğdayınızı da öğütmem. Varın istediğiniz yere gidin; gününü hay huyla geçirenin yeri, yıldızların altındadır.”

İhtiyarın bu sözüne Nar gülmüş, Ayva ise yüzünü ekşitmiş:

-“Sen ne biçim adamsın be, demiş. Misafiri ocağına almazsın, üstelik de çıkışırsın.”

-“Ben geceleri misafir almam. Şimdi büyülü pınara gidiyorum. Güneş doğduğu zaman değirmene dönerim. Sizinle uğraşmıya vaktim yok. Yalnız size şunu söyleyebilirim ki: Değirmene aldanıp girmeyesiniz, billur çaydan içmiyesiniz, sabaha kadar da uyumuyasınız. Eğer söylediklerimin aksini yaparsanız, her ikiniz de birer meyve ağacı şekline girersiniz…”

Değirmenci bunları der demez, oradan uzaklaşmış. Ayva ile Nar yalnız başına kalınca:

-“Canım bu ihtiyar bunağın mı lafına inanacağız?” diye söylenmişler. Haydi şuracıkta geceliyelim de varsın, ihtiyar martifal söylesin.

Değirmene girmişler, fakat orada rahat edememişler dışarı çıkmışlar, yemek yemişler, billur çaydan su içmişler, konuşmuşlar sonra da zümrüt çayırda yan gelip uyumuşlar.

Ertesi gün güneş her vakitki gibi doğmuş, gün olmuş. Ayva ile Nar uykudan bir türlü uyanamamışlar. Değirmenci Felek gelmiş, bunları uyurken görünce kızmış, elindeki yeşil destiden bunlara su serpmiş. Ayva ile Nar gözlerini açmışlar, bi de ne görsünler? Her ikisi birer meyve ağacı şekline girmişlermiş. Ayva ağlamıya, Nar da gülmeye başlamış. İhtiyar Felek’ e çok yalvarmışlar, fakat o:

-“Dünya durdukça siz birer meyve ağacı kalasınız, kendi adlarınızı taşıyasınız.” demiş ve değirmen yolunu tutmuş.

Ayva tekrar ağlamaya, Nar da gülmeye başlamış… İşte bugün evlerimizdeki Ayva ile Nar ağaçları olmuştur (Hafız, 1989: 199-200).

Masal – 18

İki Tilki

Bir tilki bir gece girmiş bir avliya. Ev boşimiş, onniçin tilki ne istemiş cani oni yemiş. Yemiş ama fazla yemiş. Oka yemiş ki yüregi çok dolmiş, em mırdlayamamiş yerınden zavalli.

Sabaya karşi, ev yanindan geçmiş bir başka tilki. Birinci tilki görünce dostuni, başlamiş aglaşsın:

-"Aman dostum ne yapam çok yedım, yüregım şişti şindi mırdlayamaym."

İkinci tilki demiş:

-"Ondan da kolay şey yok dostum, bekle biraz yemekler hazmolsun, sonra devam et yoluna."

-"Ya ev saibi gelırse ne yapam?"

İkinci tilki cevap vermiş:

-"E dostum oni ben bilmem, sen nevakıt başladın yeyesın bana bişey sormadın (Hafız, 1989: 200-201).

Masal – 19

Portokal Kızı

Ne varimiş ne yokimiş, bir vakıtan bir vakıda varimiş bir kari ve bir adam. Evlatlari olmaymış. Yalvarimiş Allah'ına bir evlatlari olsun. Hem oli ama portokal oli hem başlay büyüsün. O portokal, bir gün annesi dişardayken açay portokal kabuguni hem çikay. Açan çikay, dünya güzeli bir kız. Komşiya da Beg ogli gelmiş hem gidey evıne süley annesine, dey:

-"Filkin evde var güzel kız, git oni ara." Annesi da gidey arasın, annesi da dey:

-"Verırım ama benım kızım portokal, oni verememem." Çocugun annesi da dey:

-"Ne olurse olsun sen oni bana ver."

Kızi da verilar. Gel zaman git zaman, geli dügün vakti. Alilar, koyaylar rafa. Hiç bırakmaylar kız hiçbir yere çıksın.

Bir gün da anneyi çigırilar bir dügüne. Bunlar hazirlanilar, kız da dey:

-"Olur mi ben da gelem?" Kaynanasi kızay, vuri maşayle.

Bunlar gideyalar kız da giyni, süsleni, paytona biney, gidey. Açan giri içeri çok kalabalık varimiş. Kalkay millet ayaga: "Geli, geli bir güzel gelin geli." Gelin birden giri horoya, soray kaynanasi, dey: "Nerden geldin kızım?" O da dey: "Maşali malesinden geldim."

Gelin kaynanasından peşin geli. Açan gelilar eve çocuğun annesi dey:

-"Çocugum güzel bir gelin gördüm, bu seni yeriz etti." Yarındasi gene dügüne gideylar, gene kız dey: "Ben da gelem mi?" Kaynana odunle vuri, gideylar. Gene gelin kuşani, gidey horoya giri, kaynanasi gene soray: "Hangi maleden geldin kızım?" "Odunci malesindenim." Gene kız herkezden peşin gidey. Gene dügüne çıgırıylar gene kaynanaya dey: "Gelem mi?" O vakıt kaynana ali kürekle başına vuri. Gene kız aynisini yapay, giyini, kuşani hem gidey. Açan gidey Beyoglinin yaninda oturi, o begeni onu çok hem veri yüzügüni. Herkes gidey evine bu bekley bunlar da gitsinler eve. Bu gidey sonra açan gürülar kaynana hem çocuk, sevinilar hem kırk gün kırk gece dügün yapaylar (Hafız, 1989: 208).

Masal – 20

İhitiyar ve Altın Küpleri

Var imiş bir ihtiyar. O ihtiyar çok zengin imiş. O satmiş bütün her şeyini bir küp altın için hem almiş. Açan ali, baçede açay bir delik, hem koyay küpi altınlarle. Her gün sonra gidey, bahçesinden çikari hem bakay küpüne. Sayarken altınlarını zefk duyaymiş. Buni anlay komşisi. Bir gece da gidey komşisi çikari küpi altınle, onun yerıne bir mermer taşi koyay. Kalkay ihtiyar gene baksın altınlarını açan güri küp yerıne mermer taşi, o vakit adam başlay aglasın hem bagıri. Sonra yanından geçmiş bir adam hem soray: " Niçin aglaysın?" Adam da anlatıri bütün derdını:

-"Var idi küple altınlarım, oni çalmışlar, onn yerıne koymişlar mermer taşi." Adam da dey:

-"Nasıl olmiş ta küpün taş olsun?" İhtiyar da dey:

-"Ben da ona şaşayım." Yolci adam dey:

-“Taş da altın olabilir.” Şaşay bu adama ihtiyar, ama buna inanmay. Adam da dey:

-“Ver sen bana o taşi, ben nevakıt dünecem üç sene sonra, taş yerine altın getirecim.”

İhtiyar da inani taşi veri. Adam da gidey, mermer taşını işletiy, yapay bir güzel iş hem satay, ali çok pare. Ali bir çocugi okuturi. O parayle bu çocuk oli büyük doktor. Oli tanıli bütün kasabada, çok hastalari ilaçlay. Bu ihtiyar bir gün da çok hastalani, gütürilar doktora. Açan gütürilar, burada buluşilar o adamle ne vermiş o taşi. Adam ihtiyara sormiş:

-“Neyin var?” İhityar da dey:

-“Hastalandım o vakıttan ne kaybettim altınlari” O vakıt kalkay tutay adami, dey:

-“Sen yalancisın, aradın taşi üç sene için hem getırmedın.” Tutay adami bogazından, adam da:

-“Tegana senın altınlarından daha fazla eder.” hem güsteri genç doktori.

-“Ne aldım senın o parelerınla okuturdum bir üksüz çocugi. Şimdi süle dogrisini bu genç doktordan daha fazla mi eder senın altınların?”

O vakıt ihtiyar kalkay kucaklay genç doktori hem başlay aglasın (Hafız, 1989: 208-209).

Masal – 21

Balıkçi Güzel Balıgiyle

Varmiş bir balıkçi. O balıkçi her gün balık avlaymiş ama hiç evıne gütüremeymiş. Bir gün karisi dey: “Sen balık avlarsın ama bize getırmeysın.” Yarındasi adam gitmiş tutmiş güzel bir balık. O balık sülenmiş em demiş adama:

- “Tutma beni, ben dilim senin kısmetın. Koyver beni, gel yarın ne tutacan o balıgi, o balık senın olacak.”

Adam koyveri, boş ellerle eve gidey. Adamın karisi tava elinde bekleymiş kocasını, açan güri adami boş ellerle, kızay ama adam bütün meseley anlatıri. Yarındasi adam gitmiş hem tutmiş büyük bir balıg. Balıg da adama dey:

-“Tuttun beni ama ayıracan sekiz parçeye. İki parçey kapi altına koyasın, iki parçey inegıne veresın, iki parçey arslana, iki parçey karina.”

Neka gitmiş eve, ayni yapmiş nice ne demiş o balıg. Ne koymiş kapi altına, iki çiçek başlamiş büyüsün. İnek ta iki yavri yavrilamiş. Arslan iki korkunç ayvan yavrilamiş. Karisi da iki güzel çocuk dogurmiş. Küvüne karşi dünyanın en güzel kızi yaşaymiş. Adamın büyük çocugi begeniy, istemiş arasın. Babasi, anasi çocuga demişlar ki:

- "Eger gidersen üteye sana bir şey olacak." Çocuk gitmeden evel sülemiş evde demiş: " Eger benım çiçegım solarse demek ben ülmişım."

Hem çocuk gitmiş. Açan yetişmiş o küve, ali arslani da gidey kızın evıne. Burda bir kocakari çocugi taş yapay. Evinde da çocuğun çiçegi solay. O vakıt annesi, babasi başlaylar aglasınlar. Açan gürilar ki solay çiçek. Açan güri küçük kardeşi dey ki:

-"Gidecem kardaşımi kurtaram hem alacam o güzel kızi."

Annesi, babasi gene daha fazla aglamişlar, istemeymişlar gitsinlar çünkü korkaymişlar o da ülecek. Ama çocuk dinlemey, ali arslani hem çikay gidey. Ama gitmeden evel çocugun annesi, babasi deylar arslana:

-"Açan gürecen kocakari birden bogasın!"

Bunlar yetişilar açan gürilar avli kapısında kardaşi hem arslan taş gibiymişlar, kocakari çikay arslan birden atlay boynuna hem istey üldürsün. Açan güri kocakari ki kurtulmayacak, o vakıt dey:

-"Aç dolabını, orda var bir beyaz su hem kırmızi su, beyazile kardaşını hem arslani yaşladırsın."

Çocuk da ali kırmızi suyi hem arslana hem çocuga verilar, kardaşi uvuşturi güzlerını hem dey:

-"Ne kadar uyumuşum?" Küçük kardaşi da dey:

-"Sen uyumamişın ama üle geli sana."

Hem evdeki çiçegi canlanmış hem eve gideylar sag. Anne babalari çok sevınilar, hayatlarına büle devam edeylar. Masal üteye biz beriye (Hafız, 1989: 216-217).

Masal – 22

Haydutlar

Ne varimiş ne yogimiş, varimiş bir ananın iki kızi. Biri hasi obirisi üge imiş. Bu hasını çok sevey ügesını hiç sevmeymiş. Bir gün dey ki kocasına:

-" İstemeyim bu üge kızını, hep isteyim üldüresın." Adam da dey:

-"Ben üldüremem ama buni sen yap."

Kari da bir gün ali bir ekmek, yapay ekmegın yarisini çok tuzli, yarisini da tam yapay. Ali kızi hem gideylar bir daga. Açan gideylar, gideylar kız yoroli hem dey anasına:

-"Ana mori, ben çok açıldım, isteyim yeyem." Anasi da dey:

-"Olsun, hay yeyelim." Anasi da veriy tuzli tarafından ekmegın . Kız yey hem birden dey ki:

-"Ana ben çok tuzlandım. Ver su içem."

O vakıt anasi da dey kıza: "Ben su almamişım, ama ben ekmeği tekırleyecem ekmek nasıl tekırlenecek, sen da üle tekırlenecen. Nerde dururse sen da orda duracan, hem sen orda su bulacan hem içersın."

Ekmek tekirlenir, tekirlenir, üç haydutların evine kadar. Kız da sag kali, giri haydutların evine. Açan giri kimse yok, ev alt üst imiş. Ali kız evi düzleti hem biney tavana. Açan gelilar üç haydut bu anda onlar bişey anlamaylar, ama kız her gün düzenli temizlik yapaymiş. Bir gün da bu haydutlar demişlar:

-"Acaba bu temizligi kim yapay, eger ihtiyar ise ana yerıne sayaciz, eger genç ise kızkardaş yerine sayaciz."

Haydutlar çikaylar, bir kardaş saklanıy, hem güri kızi, dey:

-"Saklanma artık, sen bizim kızkardaşımızsın." Kız da buna kanay.

Açan anlay bu üge anasi ki kız ülmemiş, kızkanıy hem istey kızi üldürsün. Ali tarak hem topuzli igneler, koyay torbasına. Küvden küve, küvden küve geli haydutların evine kadar, çalay zili hem dey:

-"İstey misn tarak satın alasın?"

Kız kanay, ali kızın kafasına koysun, kızi deley, kız üli. Açan gelilar haydutlar kızi aciylar hem tabutuni altından hem camdan yapaylar. Tabutuni küvün çeşmesi üstüne koyayler.

Her gün buraya padişahın beygirlerini su içmege getirimişlar. Padişahın çocugunun beygiri her gün su içeymiş. İki üç gün başlamiş içmesin. Hizmetçisi da gidey süley çocuga ama inanmay dey:

-"Yarın seninle gelecem." Açan gideylar, beygir gene su içmey.

Açan bakarken üle birkerekten kaldıriy başını, ne gürsün dünya güzeli bir kız. Bu kızi tabutle ali, gütüriy eve. Her gece okşaymiş. Bir gece okşarken eli taraga yapışiy. Çekey taragi, kız canlaniy, sonra sevinilar ikisi hem dügün yapaylar. Ama açan duyay üge anasi ki kız daha ülmemiş, bundan memnun olmay. Duyay ki bu evlenmiş padişahın çocuguyle, bile maksımi olmiş, gene istemiş üldürsün. Giyiniy eski eşyalarlen, torbasına dolduriy topuzli igneler, taraklar, gidey o eve. Giriy içeri. Kız da çok begeniy topuzli igneleri, istey alsın bir tane hem koysun başına ama o dey:

-"Sen bilmesin, ver ben koyam başına." Koyay, kız kuş oli uçay hem gidey. Açan geliy padişahin çocugi, yok. Açan güriy çok üzüliy. Bir gün hizmetçisi dışarda otururken kuş geli, dala konay hem dey:

-"Çocugum aglay mi, güley mi?"

Buni birkaç gün tekrarlay ama hizmetçi hiç cevap vermey. Hizmetçi da padişaha süley. Padişah ali katrani, yaglay o dali, nereye kuş geli. Açan geli kuş, yapışi ayaklari hem orda kali. O vakıt padişahın çocugi aliy gene başlamiş okşasın. Açan buli zehirli ignesini çekey gene kız ayni yerine düney hem büle mesud hayatlarına devam edeylar (Hafız, 1989: 217-218).

Masal – 23

Derdine Derman

Varimiş ne yogimiş. Varimiş bir Padişah. O Padişahın karisi çok bozuk imiş. Padişah demiş:

-"Benım bu karimi kasabanın ortasına bırakalım, kim geçecek onun yüzüne tükürsün."

Padişahın bir de çocugi varimiş. Çocugi büyümüş, annesini on sekiz sene gürmemiş. Çocuk büyünce bir kızi sevey. Kısa zamanda çocuk o kızi çok sevmiş ve demiş.

-"Her şey yapacam, yanlız kızi alam." Fakat kızın babasi çok sertmiş, demiş:

-“Ben kızımi verecem yanlız o kim bu şehirde en fazla en büyük sevap yapacak ona verecem.”

Çocuk çok sevaplar yapmiş bu şehirde yanlız kızi alsın. Fakirlere yardım edeymiş, din mektebi okuy ama hiç bu sevaplari yetmey kızi almaga. Kızın babasi kızi vermey. Çocuk da çok üzülüy hastalanmiş. Çok hekimler gelir ama yardım etmez. Bir gün buna bir kocakari geli em dey:

-“Padişah Bey’len senin çocuğunu sagıltıracam.” Padişah der:

-“Kimse sagıltıramadi, sen sagıltıracan. Ama gir da bakalım ne yardım yapacan.”

Kocakari çocuga giri, sobada çocuk yatar. Kocakari der:

-“Çocugum, sen aşk acısından mi hastasın?” Çocuk:

-“ Evet, teyzecigim.” der. Benim büyük bir derdim var, bu derde dermanım yok.” Kocakari der:

-“ Süle derdine derman olam.”

Çocuk derdını süler. Kocakari derdine derman olur. Der:

-“ Çocugum, dinle bu nasiyati ne verim. Orta şehirde erkez yüzüne tüküren o kadının yüzünü silesin ve kadının üç kere yanaklarini öpesin. Hepsine de: Benim bu annemdir. Üç kere bagırasın. Bu senin derdine derman olacak bu kadında.” demiş. Ben nasiyatı verdım şimdi git.”

Çocuk da şehire gider. Arkasında bütün şehir insanlari gider. Çocugun babasi Padişah ve kızın babasi da şehire gelirler ve otururlar. Çocuk da o kadına yaklaşır ve kadının yüzünü bir yaş bezle siler üç kere de yanak öper ve hepsine de der:

-“Bu benim annemdir, bu benim annemdir, bu benim annemdir.” diye bagırır.

Kızın babasi bu şeyi görünce ve der:

-“ Çocugum budur. Benım aradıgım sevap budur.”

Çocugun elıne kızi verir. Padişah da çocuga yaklaşır der:

-“Çocugum on sekiz sene annene kim olduguni sakladım fakat sen kendin anladın kimdir senin annen.”

Çocuk o vakıt annesini kucaklar ve annesini kızı da eve gütürür. Büyük bir dügün yaparlar. Üç gün üç gece, beni de dügüne çagırdilar. Masala kümür, bize ümür (Hafız, 1989: 218-219).

Masal – 24

Gülperyanım Gülperyanım

Varimiş ne yogimiş, varimiş bir Padişah. O, padişahlar gibi çok zengin imiş. Onun bir çocugi varimiş. Güzel evi, byük avlusi varimiş ve izmetçiler evında varimiş. Bir gün onun çocugi çikar oynasın sokakta. Arkadaşlarınla oynarken hemen çocuk birden bire kaybolur ve o günden beri hiç eve gelmemiş. Seneler geçer Padişah çocuguni taraf taraf arar bulamas ve ümitlerini kesmişler ki, artık çocugi geri dünmez.

Bir gün, bir bahçeli evde, bir güzel kız oturur ve elişi yaparmiş. Bir peçe işleymiş. Kız işlerken hemen bir kuş yanına gelmiş, kıza bakmiş uçan kuş birden bire insan olmiş. Kız ne gürsün, bir güzel çocuk ününe çikmiş ve hemen ona aşik olmiş. Çocuk ta kıza aşik olmiş. Açan çocuk bir iki yapmamiş hemen kızın peçesını almiş ve gitmiş. Kız birden başlamiş düşünsün ne oldi, bu ben ruya mi gürim, yoksa say mi? Kız kendi kendisine inanamamiş.

Bir gün bu kız çikar sokaga su doldursun. Açan güri bir horoz çeşmeye geli, bir kanadında su dolduri, bir kanadında toprak dolduri ve hemen gidey. Ama kız demiş kendi kendisine, bu horoz nereye gidecek ben da onunle gidecim. Horoz ilerde, kız arkada yürüyler. Tam kapiya gelir, horoz başını çevirir, ne gürsün kız arkasında. Açan horoz dey:

-“Sen nereye gideysın? Kız dey:

-“Sen nereye, ben de gelim.” Horoz da der:

-“Ben seni alamam çünkü gelir div seni hemen yer.”

Kız horozi yalvarmiş, horoz da kanmiş. Kızi kendi kanatların altında almiş ve içeri girmişlar. Horoz da kızi düşeklige koymiş, div kızi yemesın. Biraz sonra div geli ve dey:

-“Burda insan eti kokay.” Horoz dey:

-“Yok, sen yemişin insan eti ve dişlerında kalmiş, onun için kokay.” Div da hemen gidey, horoz da kıza der:

-“Şimdi sıkılma, div gitti ama bir kuş gelir ondan korkmam, o çok eydır.”

Biraz daha sonra kuş gelır, hemen içeri giri ve sürpüli, birden insan oli em oturmiş. Açan oturmiş, cebınden kızın peçesını çikari ve yüzine okşar:

-“Gülperyanım, Gülperyanım, o kadar seni seveym, bilmeym nasıl anlatam. Ama annem bilsa ben nerde bulunim ve seni seveym, seni birden eve alır.”

Kız da dayanamamiş, birden düşeklik kapısını açmiş. Açan gürmiş çocuk kızi, em birden demiş:

- “Sen nasıl buraya geldın? Div gelırse seni birden yiyecek.” Kız dey:

-“Div geldi em gitti.” Çocuk der:

-“Ayde şimdi gidesın.” Kız der:

-“Ben geldım alam peçemi veresın.” Çocuk der:

-“Ben peçey vermem. Ben seni çok seveym.

Kız hemen başını egıtmiş, demiş:

-“Ben de seni seveym.” ve kucaklaşmişlar. Sonra çocuk kıza der:

-“ Verecim benım ev adresimi gidesin evime, orda olasın izmetçi, seni birden alırlar.” Kız da bir iki dememiş. Demiş ki:

-“ Hemen gidecem, orda izmetçi olacam.” Çocuk buna sevinmiş, demiş:

-“Sıkılma biz gene beraber olaciz.” Kız hemen gidey çocuk dey: “

-“Benım adım (x) onu bilesın.”

Kız birkaç gün sonra gidey padişanın evine, vuri kapiya, çikay bir kari, bu da dey:

-“İstey misiniz izmetçi evinize?” Bu kari demiş:

-“Dur soram Padişanın karisini.” Kadın çikay, güri bir güzel kız kapida ve demiş.

-“Bizde mi isteysın izmetçi olasın?” Kız demiş:

-“Ben bir fakir kızım, nerde bulursem iş orda girecem.” Kari kızi çevırmemiş ve demiş:

-“Sen gel bende izmetçi olacan.”

Kız buna sevunmiş. Akşam oli hep izmetçiler yatar. Gülperyanım düşünür, nasıl sevgilisi kurtulacak ve beraber olsunlar. Düşünürken öyle uykiya dalmiş. Sabah olmiş, Padişanın karisi demiş:

-”Benım bir çocugum varidi te beş sene evden nasıl çikti, geri gelmesi. Çok sıkılım, onun odasını nasıl gitmiş, kapadım kırk kilitle. Ta gelsin açmam.”

Kadın da dey:

-“Olsaydi çocugum burda, seni gelin alırdım.”

Kız başını egıtmiş ve susmiş. Akşma olmiş, hepsi yatmışlar. Açan akşamda kız yatar, hemen kuş pencereye gelir ve der:

-“Gülperyanım, bilsa ki sen benim sevgilimsin, seni benim sobama koyar, orda sen yatasın.”

Ve hemen gitmiş. Açan izmetçilerden biri uyumamiş, duymiş nasıl kimse pencereye gelmiş em nasıl kızle konuşi. İzmetçi de birden yarın Padişahın karisina demiş:

-“Bu Gülperyanın sevgilisi pencerye gelir ve konuşilar.”

Kadın şaşırmış ama inanmamiş. Gene birkaç gün sonra gelmiş, gene akşamda demiş.

-“Annem bisa ki seni seveym, seni benim en güzel sobaya koyacak.”

Ve gidey ama izmetçi gene duyay. Gene Padişanın karisina süley. Bu Padişanın karısi dey: “ Ben bu gece oturacim, bekleyecim, say mi bu, yoksa yalan mi?” Oli akşam, hepsi yatiylar, Padişanın karısi yatmamiş, bekley kim gelecek. Açan güri bir kuş geli pencerede duri ve kız da çikay gene. Kuş dey:

-“Gülperyanım, annem bilsa ki sen benim sevgilimsin, seni benim sobaya koyacak.” Ve gidey. Bu kari dey:

-“Ah bu benim çocugumun sevgilisi.”

Em başlamiş düşünsün nasıl olabilir. Saba oli kari kızi çagıri ve dey:

-“Sen benim çocugumun sevgilisisin, sen niçin sülemedın hemen?” Kız susay: Kadın der:

-“Dimi sen benim çocugumun karısi olacan, seni bu gece onun sobasına koyacam yatasın. Belki süler sana nasıl onu kurtaralım.”

Akşam oli, kız yatar. Kuş gene pencereye gelir ve dey:

-”Seni annem benim sobama koydi ama annme de ki, isterse ben kurtulam, kırk bir paçavra alsın, onlari baglasın ve çüzsün ve yaksın. Ben o vakit kurtulurum.”

Annesi da başlar birden paçavra alsın. Kırk bir tane baglar ve çüzer. Gitmemiş birkaç saat, sonra çocuk geli eve. Bunlar sevınmişlar. Annesi demiş kocasına:

-“Biz evladi bulduk, kırk bir gün dügün yapaciz. Bunlar dimi sevışmişlar, sevışsınlar her zaman için.” Masala kümür, bize ümür (Hafız, 1989: 222-223).

Masal – 25

Tüvlice Masali

Ne varimiş ne yogimiş. Varimiş bir anne em bir ogul. Annesi çok isteymiş evlendırsın ogluni. Ama içbir türli kandıramaymiş. Çocuk seveymiş gece toplantilarina gitsin. Ava da çikaymiş. Bir gün da nenesine demiş.

-"Nene, bugünki avi avlayacayim senin talihına."

O gün da avda bir tüvlice çikmiş. O tılsım imiş. İçinde kız imiş. Getıri nenesine em dey:

-"Te nene senin taliına bu çikti."

Çocuk gene hazırlani gitsin gece toplilıgına. Tüvlice da sürüni fesine. Çocuk atmiş fesini ve demiş:

-"A pis sen ne süründün?"

Em üle gidey toplilıga. Oturi neka oturi, Tüvlice soyay o nikabını, ardi sira gidey o toplilıga em dolani orda. Çocuk güri oni orda, çok begenmiş, ona aşik oli. Çocuk birden ona hal hatır soray em nerde oturi ki gitsin nenesi oni arasın. Bu da demiş:

-"Fes sürülen malesında."

Kız ondan peşin geli eve, gene giyey nikabını. Çocuk oni bıraktıgi gibi buli evde. Geli em annesine anlatıri:

-"Nene, dünya güzeli bir kız gürdüm bu gece."

Nenesi da dey:

-"Nerde oturilar ki gidem yarın isteyem?"

-"Fes sürülen malesında otururuz dey."

Da yarındasi gidey annesi, o male bu male, o male bu male, akşam oli düney eve. Kızi bulamay. Ogluna anlatıri ki bir yerde bulamamiş em dey:

-"Gelırse bu akşam sor oni gene."

Akşam oli, azırlani gene gitsın toplilıga. Gene tüvlice sürüni kuşaklarına. Bu ayni ile titsini ondan em gidey.

Tüvlice ayni nasıl evvelki akşam gidey ama daa çok süsleni. Çocugun artık akli başından uçay. Kız gene sokuli ona. Çocuk gene hal hatır sorduktan sonra:

-"Nenem bütün gün aramiş senin evını ama bir türli bulamamiş. Süle ne tarftadır senın evın."

-“A babam çok tuhaftrı. İki gün bir malede yaşayamaz. Bugün kuşak sürülen malesındeiz.”

Çocuk geli evıne em dey nenesine.

-“A nene be, bugün daa da güzel idi. Yarın gidersın kuşak sürülen malesıne.”

Annesi gene gidey, aray aray bulamay. Akşam oli eve düney. Ogluna anlatıri ki bulamay em dey:

-“Bu akşam aslını sor.”

Vakıt geli çocuk azırlani çiksın. Bu defasi Tüvlice sürüni saadina. Zaten çocuk çok sıkılmış, ali saadi kıray, kaptıri karşıya. O vakit dey kocakari:

-“A Tüvlice ne yaptın? Çocugum saatsız kaldi.”

Çocuk üfkeli üfkeli gidey o toplilıga, Tüvlice gene ardi sıra gitmiş. Bu gece daa da güzel imiş. Çocuk gene üle hal hatır sorduktan sonra soray nerde oturi em kıza bir yüzük veri.

-“Malenızi gene nenem bulamadi.”

-“Bugün saat kırılan malesındeiz.” demiş.

Gene çocuktan evel eve düney, giyey nikabını. Üle ki çocuk gene bişey anlamaz. Yarındasi gün annesi saat kırılan malesını aray. Bulamay, akşam oli çocuk gene gidey toplilıga ama bu defasi kızi güremey. Çocuk astalani, yataga düşey. Yemekten, içmekten kesılmiş. Doktor bakay em dey ki:

-“Çocukta bir astalık yok. O gönül astasidır.” Annesi dey:

-“Aman çocugum bir çorba barem yapam içesın.”

Annesi gitmiş yapsın çorbayi, Tüvlice da dolanimiş ocak yanında. Annesi dey:

-“Çekıl ordan birangi kıl düşmesın.”

Nenesi kim bili niçin çikay dişari, Tüvlice çikari yüzügi, atay çorba içine. Çorba kaynay, azır oli. Nenesi boşadı çorbayi tasa, gütüri çocuguna. Çocuk çorbay içerken bir kaşik, iki, üçüncide yüzük çikay. Gürünce bu yüzügi nenesını çagıri:

-“Nene, kim karıştırdı bu çorbayi?” Nenesi da çok korkmiş tüy çikmasın.

-“Benden mada kim var? Tüvlice dolanidi ocak etrafında.

Çocuk çagıri Tüvlicey yanına, yırtay nikabını, ne gürsün? Dünya güzeli bir kız karşısına çikay. Almiş nikabını atsın kümbede. Tüvlice de demiş:

-“Aman nikabımi yakma zare ülürüm.”

-“Sen niçin bana burda olduguni sülemedın?”

-“E ben sana ep anlattım. İlk akşam fesıne süründüm. Fes sürülen malesındeyim dedım. İkinci akşam kuşak sürülen malesında, üçüncü akşam da saat kırılan malesında otururum dedım. Sen anlamadın.”

Bundan sonra kırk gün kırk gece dügün yapaylar. Bizi da çagırilar. Em biz gittik, çok eglendık. Masala kümür, bize ümür, masal ütede, biz beride (Hafız, 1989: 227-229).

Masal – 26

Yusufcikle Fatmacik

Bir varimiş bir yogimiş. Bir vakıt varimiş bir kariyle bir koca. Karinin iki tane üge çocugi varimiş. Bir erkek bir kız. Birgün kocasi getirmiş bir kuş karisina yarın için yemek yapsın. Ama kari unutmiş mutfak kapisini açik. Kedi da yemiş eti. Üle ki kari ne yapsın, korkidan bir güksüni kesey yemek yapmiş. Kocasi da çok beğenmiş.

-“Ne lezzetli imiş bu kuş! Olsa gene bulam büle bir kuş.”

Ne zaman yatmışlar kari süley kocasına ki o dildır kuş eti emen ki insan etidır. Madem ki o kadar begendın keselım Yusufi. Bütün bu mabetleri kız duyay. Yusuf gelince odundan, kardaşına anlatıri em azırlanilar kaçsınlar. Kız yanına usra, tarak em uma almiş. Yola koyulmişlar. Yusuf’le Fatmacik kaçarken babaları arkalarından koşaymiş. Bunlar kaç, baba koş, bunlar kaç, baba koş. Bir vakıt kız atay umayi, çamurluk oli. Baba bir türli çikay çamuluktan. Kız atay bu defa taragi, çitlik oli. Baba oni da geçey. Üçünci defa kız usrayi atay. Babanın usradan ayaklari kesıli, üle ki geriye düney. Fatmacik’le Yusufcik gideylar bir yere kadar. Yusufcik çok araretlenmiş em aramiş su içsin. Ama Fatmacik demiş:

-“Aman kardaşım, içme bu sudan zare geyik olursun.”

Bu bir defa dinlemiş, ama çok araretlenmiş. Artık dayanamamiş, demiş kız kardaşına:

-“Bak karşida pare yagay.”

Kız da tam çevırsın kafasını baksın, çocuk birden içey o sudan em geyik oli. Şimdi kız yanlız kali. Devam edemey. Nasıl gitsın yanlız. Çeşemenın yanında bir büyük agaç varimiş. Kız binmiş agacın üstüne. Oraya gene her gün bir beg gelimiş. Bu beg çok güzel imiş. Buraya getirmiş atlarını su içırsın. O gün da beg geli. Atlar su

içmey, kişneymişlar. Çünkü kızın gülgesi vurimiş suya. Beg da bir kaldırsın başını, ne gürsün. Agacın üstüne çok güzel bir kız. Çok yalvarmış ensın, ama kızi kandıramamiş. Beg getıri baltacıyi kessın agaci. Baltaci da kese kese, biraz için yorolmiş. "Yarın keseriz." demiş. Em gideylar. Yarına kali iş. Yarındasi, geyik yala yala agaci, agaç kalınlaşi. Ne vakıt geli beg, ne gürsün, şaşmiş. Üle üç gün devam etmiş bu mesele. E sonra beg çok sıkılmiş. Nasıl yapsın bu kızi endırsın. Bir kocakari güri begi em dey:

-"Ne o kadar sıkılmişın? Bunun kolayi var, bana bir saç, bir maşa getır, ben endırırım."

Bu da veri kocakarıya saçi, em maşayi. Geli kocakari. Yakay bir ateş, koyay saçi tersıne, güya gürmey. Kız da güri ne yapay kocakari em dey:

-"Anım teyze koma tersıne saçi, koy yüzüne, üle olmaz."

-"A be kızım, en sen bir zamet, yerleştır sonra bin."

Kız da acıy kocakariyi, aldani em eney aşaya. Yerleştıri saçi. Tam binsın, çikay beg, tutay kızi. Ali gütürsün evıne ama kız demiş:

-"A gelemem, benım var kardaşım. Olmiştır geyik. Onsuz ben içbir yere gidemem."

Beg ali kızi, ali geigi da. Gütüri eve konaklara. Begın varimiş izmetçileri. Ne vakıt gürilar kızi ne kadar güzeldir, kıskanilar. Dügün yapaylar ragbetli ürbetli. Oli onun karisi. Bir gün beg gidey yola işle. "Sen kal izmetçilerlen." demiş. Bu da bir gün, beş gün geçey, birkaç ay aradan. Bir gün da Fatmacigın cani çok sıkılmiş. Çikaylar izmetçilerlen deniz kenarına dolaşsınlar. İzmetçi ütüveri kızi suya. Fatmacik aglay deniz içinde. Yusufçik aglay dişarda. Fatmacigi yutay bir balık. O anda oli maksımi Fatmacigın. Amile imiş. Kocasi yoldan düney ne gürsün:

-"A Fatmacik ne olmişın sen büle kara. Kurumişın."

Meger Fatmacigın yatagına izmetçi girmiş.

-"Nasıl kararmayam, kurumayam, senın kahrından. Yeecegım içbir şey yok. Yanlız canım istey geyik eti."

-"Nasıl olur ki, o senın kardaşın."

-"Olsun geyik eti yesam, iştam açılır."

Beg da kanay. Tutaylar geyigi. Geyik o vakıt dile gelmiş, ne vakıt almişlar kessınlar.:

-"Deniz boyuni gezmeden kesmeyin."

Beg o vakıt demiş "Burda bir şey var." Ali geyigi, çikaylar deniz kenarına. Ne vakıt gelmişlar o yere, gene başlamiş konuşsun geyik:

-"Kara kabzeli, biçak billendi, boynuzum yere degdi. Çik be kız kardaş güresın beni!" Kız cevap veri:

-"Çikamam kardaşım çikamam. Kara Arapka atti beni. Sari balık yutti beni. İbrişim kuşak belımde, İbraim uyi kucağımda."

Beg çagıri üzgüncileri. Tutaylar balıgi. Çikarilar karisını bebeyle beraber. Sonra ali kariyi, getigi paytona. Gelilar eve. Beg Arapkaya demiş:

-"A demek sen büle. Ne isteysın kırk katır mi, kırk satır mi?"

-"Yok istemem kırk satır, isterım kırk katır."

Sonra oni alilar baglaylar katırlara. Katırlar oni parçalaylar. Masala kümür, bize ümür (Hafız, 1989: 229-230).

Masal – 27

Yarım Oroz Kardaş

Ne varimiş, ne yogimiş. Bir evde varimiş bir nene, bir oroz em bir küpek. Onlar çok fakir imişlar. Günün birinde oroz nenesine demiş:

-"Gideyim kazanmaga." Çikmiş kazanmaga. Git git ününe Vardar çikay em dey:

-"Yarım oroz kardaş, nereye büle?"

-"Kazanmaga gideyim."

-"Gelem mi ben da?"

-"Gel ama gezemezsın yorolursun."

-"A ben nasıl yorolurum. Sen bir buçuk ayaklen, ben koca Vardar gün gece gezeyim yorolmayim."

E gidey, gidey Vardar orozle bir yere kadar em dey oroza:

-"A yarım oroz kardaş, ben yoroldum."

-"Demedım mi sana ki yorolacaksın. Ya şimdi ne yapaciz, ay şimdi gir içime.

Vardar giri orozun içine. Sonra tutay yoli, gene gidey gidey çikay kurt.

-"Yarım oroz kardaş, ugurlar, nereye büle?"

-"Kazanmaga."

-“Gelem mi ben da?”

-“Gel ama yorolursun.”

Gideylar, gideylar. Bir vakıt sonra kurt yoroli. Oroz oni da ali içine. Gene gidey, gidey, çikay tilki. O da:

-“Yarım oroz kardaş, nereye büle?”

-“Gideyim kazanmaga.”

-“Alır misın beni da?”

-“Alırım ama yorolursun.”

-“Nasıl yorolurum, ben dört ayakle, sen bir buçuk ayakle?”

O da bir vakıt yoroli, oni da oroz ali içine. Gideylar, gideylar em yetişilar padişanın konagına. Dişarda bir gübrelık varimiş. Oroz da biney gübrenın üstüne em dey:

-“Kiki-ri-ku, kiki-ri-ku, padişanın en güzel kızını isterım.”

Bunlar duyaylar, gideylar verilar aber paşaya. Padişa da emır veri:

-“Alın orozi, atın tauklara.”

İzmetçiler ataylar orozi tauklara. Saba ne gürsünlar. Bir tauk kalmamiş çünkü oroz çikarmiş tilkiyi içınden. Onlar güya yabanci zanetmişlar tauklar tepeleyeceklar orozi. Olmiş tam tersıne. Gene sabaylen oroz sag salim çikmiş gübrelıge. Gen üle ütmiş:

-“Kiki-ri-ku, ben padişanın en güzel kızını isterım.” Padişa gene emredi:

-“Alın buni atın ayvanlara. Eşekler, begirler tepelesın.”

Bu defasi oroz çikari kurti. Ne begir bragay ne bir şey. Gene ayni ütey gübrelıkte. Padişa gene emretıri: “Atın buni furuna, zare çok ziyan yapti. Yansın.” Buni ataylar furuna. Oroz çikari Vardari, ne ateş kali, ne furun. Hep gütüri. Gene oroz çikay gübrelıge. Gene üle ütey. Padişa gene emredi:

-“Alın oni atın azneye.”

Ataylar azneye. Oroz ye pare ye lira. Ustalıklen bragi bir tane lira agzında güya ki bogulmiş. Gideylar baksınlar ne olmiş. Açan gürilar ne olmiş, ataylar gübrelıge. E bu, ne kadar adamlar çekıli yavaş, yavaş çikay gidey evıne. Evine gelince bagıri nenesine:

-“Yap bir yatak. Ser pürüncük çarşaf. Bir sopa al vur karnıma.”

Ne vakıt vuri nenesi karnina liralar çikay tıkır tıkır. Gene vuri gene çikay liaralar tıkır tıkır. Sonra ali nenesi gidey komşiya aray şinik. Komşi soray:

-"Nedır komşi, ne ülçecen?"

-"Biraz bogdai ülçecem."

Komşi inanmamiş, altına biraz tutkal koyay. Bu da ülçey liralari. Gürmey ki bir lira kalmiş şinik altına. Ne vakıt da gütüri şinigi komşi dey:

-"Bitırdın mi komşi işini?"

-"Aa-a, bitırdım komşi, bitırdım." Komşi güri liray em dey:

-"A komşi sen bana bogday dedın, nerden aldın bunlari?"

-"Yolladım orozi kazanmaga."

-"U-u, yollayam ben da küpegi, o da kazansın."

Yollay küpegi. Küpek da gidey bir degırmene kadar. Yey un, geli eve:

-"Nene yap bir yatak, ser pürüncük çarşaflar em al bir sopa vur karnıma."

O, ne lira ne bir şey. Yedıklerını çikari. Ortalıgi berbat edey. Masala kümür, bize ümür. Masal ütede, biz beride (Hafız, 1989: 230-232).

Masal – 28

Şefket Masali

Bir varimiş, bir yogimiş. Bir adamın varimiş üç çocugi. Onlar fakir imişlar. O ülkenın zengin bir agasi varimiş. O ağada bunlar izmetkârlık yapaymişlar. İlk çocuk bir ay, iki ay işlemiş em astalanmiş çünki aga çok çektırimiş. Em bu da evıne düney.

İkinci çocuk ta ayni üle agada işleymiş. Oni da çok çektırmiş. O da astalani em evıne düney.

Üçünci çocuk da geli agada işlesın em dey agaya:

-"Aga, biz pazarlıgi evelden yapalım. Sen darılırsen ben senden faşa (deri yüzmesi) çıkarırım. Ben darılırsem sen de benden faşa çikarırsın."

Çocugun da adi Şefket imiş. Neyse, çocuk başlay işe. Aga dey:

-"Şefket, yarın alırsın koyunlari otlatırırsın. Akşam isterım hepısi gülerken gelsın."

Bu da otlatıri koyunlari, kesey üst dudaklarını. Akşama ne vakıt güri aga:

-"Ay ne yapmişın büle?"

-"Sen demedın mi gülerken getır. Te hepsi güley. Yoksa darıldın mi aga?"

-“Yok, ne var darılam.” çünkü korkay faşadan. Yarındasi aga demiş:

-“Koyunlari güzel besleyesın. Akşam üsti isterım oynarken gelsınlar.”

Şefket da ne yapsın. Kırar koyunların birer ayagını. Em akşama getıri hepisını oynarken. Aga ne vakıt güri koyunlari:

-“Ay, ne yapmişın büle?”

-“Sen demedın mi oynarken getırem. Nasıl oynar koyunlar başka türli? Te büle. Darıldın mi aga?”

-“Yok, ne var darılam.” Koyunlar günalıktan gideylar ziyan. Yarındasi aga dey:

-“Kuzilari gütür otlasınlar filan filan yerde.”

Şefket iki kuzının kuyruguni kesey hem çamurluğa batıri. Ütekilerını saklay. Gidey ali agayi, gütüri o yere em süley ki kuzilar batmiş çamurluga. Aga bir kuyrugi almiş çeksın, üle ki çekerken yalnız kuyruk çikay. Şefket agaya soray:

-“Darıldın mi aga?”

-“Yook, ne var darılam?”

Sonra gelilar eve. Bir vakıt aga Şefket’i acele çagırmiş:

-“Şefket, Şefket!”

Şefket da bir kibrit ali, atay samanlıga. Üle ki şefketmiş dört tarafını.

-“Ay be ne yaptın?” dey aga.

-“Sen demedın mi şefk et. Ben de şefk ettim dört tarafını. Yoksa aga darıldın mi?”

-“Yoook, darılmadım.”

Aga o gece karisiyle konuşmiş. Aga da dey:

-“Bu bizi mafetti. Biz de onu bu gece aşlayalım. Kaynat be kari bir arani su!”

Şefkte duyay bütün bu mabetleri. Yatagına kendisi yerıne buzagiyi koyay. Ne vakıt kalkay sabaylen agaya hal hatır soray:

-“Aga, ne yaptın, kalktın mi?”

Aga gürünce buni şaşay. “Ne oldun bu gece uyudun mi?” sordi.

-“Raat uyumadım. Biraz siçanlar işedi. Ama bişey buzagi gebermiş.”

Yarındasi gece aga dey karisina “Degırmen taşını atalım bu gece.”

Şefket gene duyay yerıne ati koyay. E işte at da gebermiş. Aga ne vakıt güri karisına dey:

-“Toplayalım eşyalarımızi bir çuvala, gidelım.”

Onlar uzaklaşınca Şefket çuvala giri. Aga çuvali sırtına ali. Em kaçaylar. E, bir sudan geçecekleri sırada Şefket dey:

-“Aga, kaldır bu çuvali zare kıçım ıslandi.”

-“Ay be sen burda misın?”

-“Niçin be, sen benden mi kaçaysın, yoksa darıldın mi?”

Biraz yürüylar. Şefket kuri bir agaç güri, agayi kurtla korkuturi. Oni agaca bindıri. Agaç altında yakay ateşi. Aganın karisini ali em kaçaylar. Şefket bütün bunlari yapay çünki aga kardeşlerını çok, çok çektırmiş. Masala kümür, bize ümür (Hafız, 1989: 232-233).[8]

3.1.2. Efsane

İnsanoğlu tarih sahnesinde göründüğü ilk devirlerden itibaren, ayrı coğrafya, muhit veya kavimler arasında ortaya çıkan; zamanla inanç, adet, anane ve merasimlerin teşekkülünde az çok rolü olan birtakım masallar vardır (Elçin, 2004: 315). Türkler, tarihin çok eski zamanlarında yaşamaya başlamış, kendilerine has kültürel, siyasî ve geleneksel uygulamalarıyla inançlarını beraberlerinde günümüze taşımış köklü bir medeniyete mensupturlar. Türklerin zaman içinde boylara ayrılması ve her boyun yeni etkileşimler neticesinde farklılıklar kazanması gerek tarihî gerekse folklorik anlamda çeşitlilikler meydana getirmiştir. Bu çeşitlikleri bugüne taşıyan en önemli edebiyat ürünleri arasında efsaneler yer almaktadır (Yiğit, 2018: 218).

Türkiye Türkçesinde kullanılan “efsane” teriminin diğer dillerdeki karşılıklarını vermek yerinde olacaktır. Batı dillerine aynı Latince kökten *(legendus)* gelen efsane kelimesi İngilizcede “*legend*”, Fransızcada “*légende*”, Almancada “*legende*” (ayrıca “*sage*”), İtalyancada “*leggenda*”, İspanyolcada “*leyenda*” şeklinde

[8] Üsküp ağzında bir ünlüden sonra bulunan -h- ünsüzü düştüğü veya eriyerek kaybolduğu zaman kendinden önceki ünlüyü uzatır. Örneğin: daa < daha. Kimi zaman hece yutumu olayından kaynaklı son heceninin düşmesiyle birlikte kelime tek hece görünümü alır. Örneğin: da < daha. Söz konusu ses olaylarından dolayı metinlerdeki zarflar bu şekilde yazılmıştır.

kullanılmaktadır. Legendus terimi, Hıristiyan azizlerin bayram günlerinde, kutsal ayinlerde okudukları, azizlerin hayatlarını anlatan bir anlatıya karşılıktır. Bununla birlikte, Yunanca *"(legô)"* ya da *"(leo)",* "söylemek" fiilinin kökünden gelen kelimenin çekimli hali "legontas" yani "söylenmekte olan, söylence" anlamındaki kelime de, Batı dillerindeki terimle ilgilidir. Efsane terimi Farsça kökenli bir kelime olup, *"Hikâye, meselden bozma masal"* anlamını taşımaktadır. Terim, Arapçada *"esatir"* veya *"ustûre"* terimleriyle kullanılmaktadır (Erol, 2012: 64-65).

"Efsane" kelimesi TDK Türkçe Sözlük'te; 1. ed. "*Eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayalî hikâye, söylence*. 2. mec. "*Gerçeğe dayanmayan, asılsız söz, hikâye vb.*" şeklinde tarif edilmiştir. Bu kelime Türkçeye yerleştiğinden bu yana farklı anlamlara gelecek şekilde kullanılmıştır.

Efsane kelimesi halk biliminin bir bilim dalı olarak ortaya çıkmasından evvel 16. yüzyıldan itibaren daha çok; "inanılması mümkün olmayan tuhaflıklar, anlatılar", "yalan", "boş söz" anlamlarında kullanıldığı bilinmektedir (Aslan, 2012: 82).

Kılıç'a göre terim olarak efsane, kaynağı bir inanca dayanan ve insanda gerçekmiş gibi bir duygu uyandıran, olağanüstü motiflerle süslü hayalî hikâye olarak tanımlanabilir (Kılıç, 2016: 248).

Efsane üzerine 19. asrın ilk yarısından itibaren çalışmalara başlanılmıştır. Türkiye'de efsaneler üzerine önemli çalışmalar yapmış olan Saim Sakaoğlu, "*Efsane, gerçek veya hayali muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan bir hikâyedir.*" şeklinde yer alan Grimm Kardeşlerin tarifinin, efsanenin en iyi bilinen ve diğer pek çok tarifin de dayandırıldığını belirtmektedir (Sakaoğlu, 1980: 4).

Efsane çalışmalarında başvurulan bir başka tanım ise, masal araştırmalarıyla bilinen Max Luthi'ye aittir. Max Luthi efsaneyi, "*Efsane kavramı, duygusal bir anlatımla, anlatıcı tarafından bilinçli olarak gerçek olaylar anlatıldığını iddia eden, dinleyicilere bu olayın gerçek olup olmadığını, gerçek ise nasıl olduğunu düşündüren ve gerçekten haberdar olmayı isteten, nesilden nesile sözlü aktarım yoluyla geçen ve karakteristik bir sekle sahip anlatım türünün adıdır"* şeklinde tanımlamaktadır (Erol, 2012: 66).

Pertev Naili Boratav, "100 Soruda Türk Halk Edebiyatı" adlı eserinde, efsanenin kendine özgü bir üslûbu, kalıplaşmış, kurallı biçimleri olmayan, düz

konuşma dili ile bildirilen bir anlatı türü oluğunu belirtmektedir. Halk edebiyatının herhangi bir türünden ürünlerce (masal, hikâye, destan, türkü) konu olarak benimsendiği zaman, ya da bir parça halinde yapı gereci olarak kullanılınca içine girdiği türün üslûp ve biçim özelliğini kazanmaktadır. Boratav, efsanenin masalla karıştırılmasının en büyük özelliğinin kısalığı ve nesirle anlatılmış olmasına bağlamaktadır. Ancak efsaneyi masaldan ayırt etmeye yarayan özelliğin, efsanenin sonunun acıklı bitmesi zorunlu değilse bile olanağının olduğu; masalın ise her zaman sonunun tatlıya bağlanan bir anlatı türü olduğunu ifade etmektedir (Boratav, 1969: 107-108).

Saim Sakaoğlu da Boratav'a benzer şekilde efsaneyi tabiatüstü bir hadiseyi takdim eden bir anlatı olarak değerlendirmektedir. Sakaoğlu'na göre efsanede alışılmamış, tuhaf ve çoğunlukla huzursuzluk meydana getiren şeyler, şekiller ve hadiseler yer alır. Sakaoğlu'na göre efsanelerde dört ana özellik vardır. Buna göre efsaneler:

"*1. Şahıs, yer ve hâdiseler hakkında anlatılırlar.*

2. Anlatılanların inandırıcılık vasfı vardır.

3. Umumiyetle şahıs ve hâdiselerde olağanüstü olma vasfı görülür.

4. Efsanelerin belirli bir şekli yoktur; kısa ve konuşma diline yer veren bir anlatmadır." Sakaoğlu'nun tanımında da olağanüstülük ile inandırıcılık efsanenin önemli nitelikleri arasında sayılmaktadır (Sakaoğlu, 1980: 5-6).

Türk araştırmacılarından biri olan Şükrü Elçin ise *Halk Edebiyatına Giriş* adlı kitabında efsaneyi şu şekilde tanımlamaktadır:

"Canlı-cansız varlıklarla tabiat hadiseleri karşısında kurulan hayal, tasavvur ve düşünceler henüz müsbet (pozitif) zihniyete ulaşamamış toplulukların doğru, yalan şeklinde kabul ettikleri iptidai bilgileri teşkil etmiştir. Kuvvetli bir anane bağı içinde yaşayan ilk devir, mitos devri, hatta orta çağ insanları inandıkları bu bilgilerle kâinatta, Tanrı, iyi ve fena ruh, kıyamet, melek, şeytan, cin, peri, gök, dağ, su, ya da (yağmur) taşı, büyücü vb. gibi üstün saydıkları maddi manevi kudretlere umumiyetle teşhis ve intak yolu ile (canlandırarak veya konuşturarak) birtakım masallar uydurmuşlardır. Bugün masal sayılan mahsullerden ayrı olarak düşündüğümüz cemiyetin ortak malı bu eserler, sonraları yeni din, kültür ve ekonomi şartlarının ve alışverişinin hazırladığı muhit içinde az – çok tarihi gerçeklerle beslenerek yazılı

kaynaklara geçen efsane menkıbelere örnek (model) olmuşlardır. Türklerin hayatında şaman, alperen, peygamber, halife, padişah, şeyh, şeyhülislam, asker vb. gibi otoriteler etrafında veya şehirler, saraylar, camiler, mezarlar, türbeler, adaklar… üzerine ortaya çıkmış masallar ve menkıbeler bu mahsuller arasında yer alır. "(Elçin, 2004: 314 – 315).

Dede, eren ve evliya adıyla anılan genellikle düz arazide veya bir mezarlık içinde yer alan, çoğu basit mezarların, ilk zamanlarda millî efsane kahramanlarına ve din ulularına verilen lâkaplardır. Yatırlar ise tabiatüstü gücü olduğuna ve insanlara yardım ettiğine inanılan saygın ölülerin mezarlarıdır. İnsanlar istek ve sorunlarına çözüm gerçekleştirmede karşılaştıkları zorluk ve imkânsızlıklar karşısında ya büyüleyici ya da kutsal bildikleri varlıklara yaklaşarak onlardan medet umarlar. İşte insanların kendilerine yardım ve faydası dokunacağına inandıkları varlıklardan biri de "yatırlar" dır. Bunlar, sağlıklarında Allah inancıyla yaşayan, vatanı, milleti uğrunda şehit düşmüş, Allah'ın sevgili kulları arasında kabul edilen kimseler olduğu gibi, Allah katında hatırlarının kırılmayacağı inancı ile ilk dilek kapısı olarak değerlendirilen, kült haline gelmiş velîler olarak görülmektedirler. (Atasagun, 2006: 42).

Üsküp Türkleri tarafından anlatılan birbirinden farklı efsanelerin yanı sıra türbelere bağlı olarak anlatılan efsaneler çoğu zaman bu yerlerin adak yeri olarak kullanıldığını göstermektedir. Ziyaret edenler arasında çoğunlukla çocuğu olmayan, hastalığına şifa arayan veya kısmetinin açılması için birtakım ritüeller uygulanmaktadır. Türbelerde mum yakmak, eşya bırakmak, adakta bulunmak gibi ritüeller yer almaktadır. Aynı zamanda inançları uğruna ermiş kişiler de Üsküp efsanelerinde başrol oynamaktadır. Çalışmamızda derlediğimiz ve yazılı kaynaklardan elde ettiğimiz Üsküp efsanelerin sayısı 26'dır.

Efsane-1

Alti Ayak - Dükkâncik maalesında altı ayakli bir türbe var imiş. 1963 yılındaki Üsküp depremında yıkılan türbenin altı ayagi saglam kalmiş, yıkılmamiş (KK1, KK29).

Efsane-2

Altı Ayaklı Türbesi - Bu türbedeki yatanların Tatar kumandanları olduğu tahmin edilmektedir. Türbenin bulunduğu mahalle sakinleri de yatanla ilgili ilginç olaylara tanık olmuşlar. 25-30 yıl öncesine kadar avlulardaki çeşmeler her gece on ikiden sonra kendiliğinden açılıp kapanırmış. Önceleri bu olaya bir anlam veremeyenler olmuş. Çeşmenin açılıp kapanmasına şaşkınlıkla bakanlar olmuş. Ancak aradan yıllar geçmiş bu olay da böyle devam edince insanlar neyin ne olduğunu tahmin etmeye başlamış. Aslında evliya, her gece birer komşunun avlusundaki çeşmeleri ziyaret edip, abdest alıp, çeşmeyi kapatıp gidiyormuş. Bu olayın farkına varan mahalle sakinleri o zamandan sonra kapılarını kilitlemiyor tam aksine açık bırakıyorlarmış (Sulooca, 2019: 23-24).

Efsane-3

Borozan Camisi Efsanesi - Var imiş bir Borozan Baba, onun belliymiş kabri nerdeymiş. Genelde Üsküp'te ne vakıt olimiş birangi sel, deprem, önemli birangi şey ne zaman olimiş bu yatan borozanlen sinyal verimiş, olmazdan evel. Borozan baba yatanlen Borozan camisi arasında baglanti var mi bilmeym (KK11).

Efsane-4

Butel Mezarlıgi - Bu bölgeye gümülen ilk kişinin adi Osman imiş onun için eskiden buranın adi Osman Baba mezarlıgiymiş (KK1).

Efsane-5

Cin Deresi - Üsküp Cvetova köyündeki dereden özellikle gece yarısından sonra cinlerin sesi geldiğinden dereye "Cin Deresi" adı verilmiş. Derede marş çalan bir askeri bandonun çıkardığı sesleri aynı anda birkaç kişinin duyduğu ve dereye yaklaştıkça seslerin daha da yükseldiği söylenmektedir. Dereden sürekli su geldiği ve kapatılmak istenmesine rağmen başarılı olunamadığı belirtilmektedir. Deredeki suyun aynı zamanda şifalı olduğu ve bu sudan içen kişinin ses telleri hastalığına şifa bulduğu da ileri sürülmektedir. Derenin yanından geçerken dua okunması tavsiye edilmektedir (KK58).

Efsane-6

Çikam mi? - Tam olarak bu olay angi malede geçey bilmeym ama Üsküp'ün er yerında altın olduguni güsteren bir efsane. Er gece duvardan "Çikam mi?" sesi duyulimiş. Kim ne duyaymiş bu sesi raatsız olimiş em korkaymış. Anlayamaymişlar nerden geli bu ses. Aralarında saroş bir arkadaş varimiş. Bu niçin saroş içbir şeyden korkmay em demiş o gece o yatacak duvarın yanında. Birınci gece duvardan gene "Çikam mi?" sesını duymiş.

Saroş cevap vermemiş. İkinci gece gene "Çikam mi?" em bu defa saroş "Çikacagın var ise güreceğın da var." demiş. Üçüncü gece saroş içmemeye karar vermiş em mumlari yakmiş başlamiş duvara baksın. Bu defa da "Çikam mi?" sesini açan duymiş "Çik." demiş em duvar ikiye bölünmiş em içınden bir sandık yere düşmiş içinden da altınlar yere dükülmiş (KK1)

Efsane-7

Davut Paşa Hamamı Soğuk Hamam Efsanesi - Daut Paşa Amamını bilisın dilmi? Evet çarşibaşında, Şindi resımler tutaylar orda. O amami birangi Daut Paşa yaptırmış. Yalnız b Daut Paşa çok sert, çok zulumci erifmiş.

Amami emende badiyavaya yaptırmış. Yalnız mal paresi vermiş. İşçileri az pareyçin işletırimiş. İşçiler Makedonliymişlar. Ustalar da Makedonliymiş. Bak amamın duvarlarına taş ta Vodna'dan eşeklerlen getırimişlar. Dedım ki Daut Paşa fena adam imiş, işçileri çok zorlaymış, zamet çektırimiş. Ey ama, ustalar da çok kurnazimiş. Gürmişlar ki bu adam zulumkâr, getırmişlar karar çivi çeksınlar Paşaya. Nice demişlar, üle yapmişlar. Amami üle yapmişlar ki güzde da güzel amam yogimiş. Ey ama, nevakıt gelmiş vakıt amamda banyo yapılsın, müşteriler başlamiş aglaşsın. Amam birtürli isınmaymiş. Ustalar ne yapmiş yapmiş, bu amam iç isınmaymiş. Em uzun vakıt geçmemiş mecbur olmişlar amami kapamişlar. Çünki adamlar çok üşüymiş (Hafız, 1989: 192).

Efsane-8

Dikili Taş (Serava) – Serava Malesinde bir adam er gün bir taşın üstüne oturimiş. Bir gün başi çok başlamiş kaşınsın em sora kafasında bir bit bulmiş. Yakalamiş biti em taşın üzerine ne oturimiş biti ezmiş em taş ikiye bölünmiş. Taş ikiye

ne zaman ayrılmiş içından bir süri altın çikmiş. Kendi da şaşırmiş ama Üsküp'te yüzlerce küp var imiş, bu adam da onlardan birinden faydalanmış işte (KK1).

Efsane-9

Güz Suyi Kilisesi – Kiliseden bir kaynak çikaymiş ve suyun güzlere şifali geldigını süleylar. Kimın ne var güzlerında sıkıntı bureye gelilar suya pare ataylar em o suyle güzlerını ikaylar. Şifa bulacaklarına inanılı (KK29).

Efsane-10

Kalakandelen Efsanesi – Bu kentin adını Türkler koymuşlar. Bu yere geldikleri zaman burda büyük duvarlar varmiş ve askerler ellerindeki kalkanlarla duvarlari delıp burayı almişlar ve böyle adını ad takmışlar (Hafız, 1989: 193).

Efsane-11

Karı Koca Tekkesi (Kari Koca Tekkesi) – Osmanli askerlerından biri eşiyle birlikte bu topraklarda hayatını kaybetmiş. İkisini da Gazi Baba mezarlıgına gümmişlar. Bunların erdıklerını süleylar. Bunun için kimın nedır çocugi asta ikisının mezarının ortasına bir gece bragaylar veya çocugun erhangi bir eşyasını bütün gece mezarlarının ortasında bragaylar ve çocuga giydirilerek asta çocugun şifa bulacagına inanılı (KK46).

Efsane-12

Kocakarilar Efsanesi – Bir kocakari kış güni Üsküp ve Lübeten yolunda grümüş güzel avay. İstey çiksın koyunlariyle, otlatsın koyunlarını ama deylar çikmasın. O dinlemey, çikay gidey. Yari günden sonra ava çok soğuk oli. Sonra kocakariylen hem koyunlar soğuktan taş kesılilar. Şimdi kocakari taş şeklında kalmıştır gelen geçen "Jut Babo açan" dey, o taştan su damlay (Hafız, 1989: 193).

Efsane-13

Kral Kızi Efsanesi I – Rivayet edılır ki Hristiyan bir kral kızi çok ey biriymiş em bir Müslüman kadar temizlıge çok dikkat edeymiş. Aynı dünemde yaşaymış em

bir hoca, ama olsun ki neymiş dindar hiç sevmeymiş ikansın. Er şeyi yapaymiş ama açan gelimiş sıra abdes alsın "Ah bu yıkanmak olmasa." deimiş.

Bir gün kral kızı İslâm diniyle ilgili bir rüya gürmiş em o gün çikmiş sokaga gezsın. Yolda yürürken ezan sesını duymiş em bayılmiş ezan sesıne. O anda şadet çekmiş em Müslüman olmiş. O günlerde ne ülmiş hoca, kral kızı da astalanmiş em hayatını kaybetmiş.

Hoca Müslüman mezarlıgına, kral kızı da Hristiyan mezarlıgına gümülmiş. Kral kızının üldügüni duyan ırsızlar kral kızının mezarından altın çalma niyetiyle mezari açmişlar. Açan açmışlar mezarını ne gürsünlar mezarda kral kızının yerıne aynı dünemde vefat eden hocayi gürilar.

Bu durumi o dünemın ulemalarına anlatilar. Bunun üzerine hocanın mezarını açmak zorunda kalilar. Hocanın mezarını açan açaylar orda da kral kızını gürilar. Ardından mevtaların yerlerini degıştırilar. Bu durum üç defa tekrarlani, üç defa yerleri degişi ancak Müslüman mezarlıgında kral kızı, Hristiyan mezarlıgında ise hoca yati.

İç kimse bu duruma bir anlam veremey em en sonunda hocanın eşıne danişırlar. "Hoca nasıl biri idi, yanlişi var miydi?" eşıne soraylar. Eşi da "Çok iyi biriydi." dei "Çok büyük bir günahi yog idi ancak ikanmagi hiç sevmeydi ve abdes alırken sürekli sülenırdi." dei karisi hocanın.

Bunun ardından Kral Kızi Müslüman mezarlıgında kali oreye da bir türbe yaptırıp adını Kral Kızi koyaylar.

Rivayete güre türbenin yanından geçenlerin ateş böcekleri gibi nur yagdıgi görüldügi söylenır. Açan mezarı tekrar açaylar gürilar ki Kral Kızi ermiş bir şekilde yatay. Bunun üzerıne kim ne ziyaret edecek türbeyi orda şifa bulacagına inanıli (KK1, KK29).

Efsane-14

Kral Kızi Efsanesi –II – Asker gidey bir çocuk, kralın kızi begeniy bu çocugi. Bu kız astalani. Babasına dey:

-"Ben filan askeri seveym. Ben açan ülecem buni koyverecen."

Kız da üli bir gün hem babasi da çıgıri o askeri hem dey ki:

-"Bugünden sonra sen serbestsın."

Ama kız çocuga da ülmeden demiş "Gelesın beni mezarımda güresın." Asker da gidey açar mezari ne gürsün, kralın kızi dil orda, güri hocasını çocugi ve okuturmiş. Kapay mezari hem dünerken düşüni niçin kralın kızi yerıne hocasi? Çocuk ta gidey hocanın evıne soray hocasi için. Deylar ki ülmiş. Mezarının nerde olduguni soray. Güleylar. Gene gidey açay mezari ne gürsün kralın kızi. Bu hocalara gidey soray bu vaziyet için. Hocalar dey ki: "O sag iken sudan geçmek olmasaydi daha güzel olurdi." Onun için onun yerını kral kızi kazanmiş (Hafız, 1989: 193).

Efsane -15

Kral Kızi Türbesi Efsanesi I - Bilimisın bu türbenın adi niçin üle kalmiş? Sen tariyi okumişındır, lazım bilesın. Bu İsa Beg camisi var mi? İsa Beg Üsküp'te yaşamiştır, em başka İsa Beg bütün Bosna'yi ayagaltına almiştır. Şindi var sülenti, İsa Beg ne zaman Bosna'yi ayagaltına koymiş getırmiş ordan Bosna kralının kızını. Bu kız İsa Beg'de yaşamiş, dınınş degıştırmiş, çok ey em çok güzelmiş.

Alk bu kızi çok sevmiş, çok begenmiş. Ama kız çok genç ülmiş. Alk kızi çok sevdıgından, teklif etmiş kıza, Gazibaba'da türbe yapılsın ki, ta uzaktan erkez gürebilsın bu güzel kızın mezarını (Hafız, 1989: 193).

Efsane -16

Kral Kızı Türbesi Efsanesi II - Türbe Gazi Baba tepesinde, Üsküp Üniversitesine bağlı olan Fen Bölümü Fakültesinin yakınlarında bulunmaktadır. Kesin kayıt olmamasına rağmen türbenin XV. yy. sonlarına doğru veya XVI. yy. başlangıcında inşa edildiği tahmin edilmektedir. Rivayete göre türbede Kral Kızı Katerina yatmaktadır. Boşnak Krallığı'nın en son kralı olan Stefan Tomaşeviç'in kızı olduğu söylenmektedir. Kral Kızı Katerina kardeşleriyle birlikte (Jigmund) Bosna'nın işgali esnasında esir alınmış, ondan sonra da İslam dinini kabul etmiştir. Kral Kızı Katerina Üsküp'te yaşamaktaymış, burada da vefat etmiştir. Rivayete göre Kral Kızı Katerina'nın bir cami hocasıyla yapmış olduğu konuşmadan sonra olay Üsküp ahalisi tarafından dilden dile dolaşan bir destan haline gelmiştir.

Bir gün hoca cemaatin karşısında vaaz verirken siyasi konularda da nutuk tutuyormuş. Bu konuşmaları duyan Kral Kızı hocaya engel olmuş. Kral Kızı hocaya dönüp şunları söylemiş: "Sizin anlattıklarınızın hiçbiri Kur'an-ı Kerim'in hiçbir

ayetinde geçmiyor, nasıl halkı bu gibi düşüncelere teşvik ettirmektesiniz?!" Hoca bu durum karşısında kızgınlığını gizleyememiş "Sen gâvur kızısın, Kur'an'dan ne anlarsın?!" demiş. Aralarındaki diyalog böylelikle tartışmalara dönüşmüş.

Kral Kızı: "Ben öncelikle Allah'a inanan bir insanım, gâvur değilim, Müslümanlığı kabul etmiş ve Kur'an-ı Kerim'i okumuş biriyim." demiş. Hoca da "Sen cehenneme gideceksin." dedikten sonra Kral Kızı tepkisini geciktirmeden "Eğer ben gâvursam ve cehenneme gideceksem sen de cehenneme gideceksin çünkü ahirette senin yerini ben alacağım, aynı zamanda cennete de gireceğim." demiş. Orada bulunan cemaate dönüp vasiyet bırakarak: "Bizler öldüğümüzde kabirlerimizi açın, kimin yerinde kimin yattığını göreceksiniz." demiş. Velhasıl hoca ve Kral Kızı vefat etmiş.

Bir gün bir grup insan kabristandan geçerken Kral Kızı'nın mezarından gelen sesleri işitmiş. Mezarın içinden gelen azap seslerini duyduklarında Kral Kızı'nın bırakmış olduğu vasiyeti hatırlamışlar. Emin olmak için Kral Kızı ve hocanın mezarı kazıldığında mevtaların mucizevi bir biçimde yer değiştirmiş olduğunu görüp şaşakalmışlar. Daha sonra Kral Kızı'na yakışır bir türbe yaptırılmış ve o günden beri insanların ziyaret ettiği mekân haline gelmiş (Sulooca, 2019: 24-25).

Efsane-17

Mustafa Paşa Camii Efsanesi-I – Bak çocugum dilmi isteysın bilesın, süleyem. Ama bak ben çok bilmem. Fakat birkaç rivayet sülerım. Mustafa Paşa Camisi var, bilisın? Evet, bayırda. Kalâ altında. E bak, o cami çok imam degıştırmiştır. Niçin, soracan? E bak, cami yaptırıcısı Mustafa Paşa, çok sert herifimiş.

Cami yapılırken cemat çok begenmiş ama kimse "hayırli, ugurli" dememiş. Çünki Mustafa Paşa has Türk dilimiş. Onun babasi Ristiyan imiş. E herkes gelmiş geçmiş, hem hayran kalmiş. Ey ama kimse maşalla dememiş. Belki bazisi demiş ama kimbilir. Nasıl ise cami hazır olmiş, herkez begenmiş, hem herkez demiş ki, büle güzel camiya kuvetli imam lazım.

A yaptırıcı dedım, çok tetikli adam imiş. Onniçin tâ bulmiş camiya güre imam elli imam degıştırmiş. Em o zamanlar dilimiş kolay imam bulunsun. E bu beg, elli imam degıtırmiş, en sonunda ellibirınci imam tutulmiş. Başka ne süleyem, var da çok rivayetler ama sor başkalarına (Hafız, 1989: 192).

Efsane-18

Mustafa Paşa Camii Efsanesi-II – Te ben da o camiyçin bir rivayet bilırım. Caminın giriş kapisi nice var, dilmi e girış kapisi mermerle kaplidır dilmi. Bütün kenarlar em kapının üsti beyaz mermerlen kaplanmiş, fakat sol taraftan emen iki buçuk metro yükseklıgında, valla fazla da demeyem, demek ki buçuk metro yüksek bir kara parçe mermer var. İtiyarların dedıklerıne güre, Mustafa Paşa çok yüksegimiş. E bu mermer korse onun yükseklıgının dengiymiş.

Başka rivayetler da bilirim, gel başka gün sülerım, bilisın insan lazım sezınsın. Yalan olmasın (Hafız, 1989: 192).

Efsane-19

Paşa Yigit Camisi Efsanesi – Üsküp bilisın 1391 yılında Paşa Yigit tarafından fetedılmiş. Paşa Yigit Camisina gelınce bu türbede var da bir mezar o mezarın altında vardır su. Kaynak su çikay, em kuyu vardır tete burda bir yerde. Zamanında insanlar ne gürmeymişlar, güz hastalıklarından neymişlar hasta gelimişlar burda şifa bulimişlar. Gelimişlar ikaymışlar yüzüni, em gürimiş da güzel.

Ondan sonra var ya kekeleyen çocuklar, bu şifali sudan içeymişlar em geçeymiş kekelemesi. Şimdi nasıl meydana gelmiş bu su kaynagi. 1400'li senelerde varimiş bir fırın. Ama o fırıncının eşi o kadar güzel imiş ki namiymiş Üsküp'te duyuli. Onun o güzellıgi ama zamanında peçeyle şeyle kimse o güzellıgi güremeymiş. Em bir günisi da gidey kocasi camiya ki büyük ihtimalle gidey bu camiya, kocasi gidey saba namazını kılsın bilisin fırıncilar açılilar erken. Em yaklaşi birisi tek bir adam, vuri kapisini fırıncının normal fırınci dil evde karisi açay kapiy. Fereceyle em dei:

- "Duymişım ki çoksınız güzel. Alla rizasi için yüzünüzi güsterır misınız?"

Em kadında çünki Alla rizasi için dei güzellıgını gürem sadece kadın da çekey ferecesını, güsteri yüzüni em kapay. O adam da gidey. Geli kocasi camidan, işte devam edeylar fırındaki işlerını yapsınlar. Em ondan sonra kocasına dei:

-"Bi şey süleyecem sana."

-"Ne?"

-"Büle büle, birisi geldi Alla rizasi için istedi gürsün yüzümi çünki bitevi Üsküp konuşimiş benım güzellıgımi. Ben da açtım ferecemi, peçemi gürsün yüzümi."

-“Üle mi yapmişın, tamam oldi.” Aç şimdi fırının kapisini, Alla rizasi için şimdi sen da gir fırına.”

Dimi kocasi dei Alla rizasi için em bu da giri fırına kapay kapiy kadın yanay orda. Bir zaman sora ne zaman açay fırınci kapiy, o kadın nasıl ne yanmiş ama güzyaşlari akay da. Yanık insandan akay güzyaşlari em üle olmiş o kaynak orda (KK11).

Efsane-20

Serava Batımı – Emin Bey’ın evında var imiş bir fırın. Şeyh Kadri yemegi pişirmesi için abdalını fırına gündermiş. Abdal yemegi fırınci Trifuna vermiş. Bir süre sora abdal yemegi gitmiş alsın fırından ama fırınci demiş ki yemek dildır hazır. Eve açan dünmiş Şeyh Kadri:

-”Fırınci Trifuna süle ki yemektır hazır, çikarsın yemegi fırından çünki yemek yanmak üzere. Çıkarmazsa yemegi sen fırından çıkar” demiş.

Abdal fırına açan gitmiş demiş fırıncıya ki yemek yanmak üzere ama o buna inanmamiş. Ardından Abdal “Destur” demiş em fırına ateşlerin içine girerek yemegi ateşten almiş.

Kendisine içbir şey olmamiş erkes ona ayretle bakmiş em kalmiş. Abdal yüzünde tebessümle açan çikarmiş yemegi fırınciya demiş ki yemek yanmak üzere idi. Fırının temellerinin Yahya Paşa Camiinin yanındaki kreşin arkasında durduğu söylenmektedir (KK1).

Efsane-21

Sola Minare Camisi – Serava Maalesında caminın temelleri duri. Caminın minaresını afif sola dogri yapmişlar onun için adi Sola Minare Camisi olmiş. Rivayete güre geceleri bir köpek minare büyüklüğünde çıkaymış em etrafta dolanimiş. Üsküp’ün en eski camisi oldugi sülenır (KK1).

Efsane-22

Treska Göli – Rivayete göre devlet, bir köylinın tarlasını almiş em bureye yapay bir göl yaptırmiş. Elınden tarlası alındıgi için köyli üle bir bedova vermiş ki bu yapay gölde çok kişi bogulmiş.

Bir başka rivayete güre yapay gölün bulundugi yerde eskiden genç bir gelin mezarı var imiş. Genç gelin özellikle genç delikanliların ölümüne sebep olimiş. Er sene birkaç delikanli bogulimiş bu gölde (KK1, KK29).

Efsane-23

Tütünsüz Camii – İki kardaş geçımlerını sağlamak için er türli iş yapmaya çalışimiş. Kardeşlerden biri sigara içey, biri içmeymiş. Kardaş ne içmeymiş sigara tasarruf edey, ne toplaymış o parey yemin etmiş ki hayrat yapacak. Kardaşına da:

-"Em kendine zarar verisın, em de para arcaysın." deimiş ki kardaşi braksın sigarayi.

Kardaş ne içeymiş sigara: "Bir sigaradan ne olur ki? Zaten biz paremızi kazaniz." deimiş kardaşına.

Günün birinde sigara içmeyen kardaş "O pareyle ne topladım barem cami yaptıraym, insanlar beni her zaman anarlar." demiş büle bir karar almiş.

Açan sülemiş kardaşına kararını kardaşi: "Angi pareyle yaptıracaksın?" sormiş. Kardaşi da:

-"Senelerce ne içmedim sigara topladıgım pareyle cami yaptıracam. Bu cami içmedıgım pare kadar." demiş.

Kardaş ne yaptırmış bu camiyi, caminin avlisini kim ne süpürecek em bureye kim ne gelecek em geçecek burdan, dua etmiş şifa bulsun. Baş agrisi çekenlerın caminin minaresine başını üç defa vururse baş agrisi geçermiş (KK1, KK29).

Efsane-24

Üsküp şehrının adi "Yüz Küp" anlamına gelır. Osmanlı dönemında elde bulunan altınlari ki ırsızlar çalmasın altınlari küplere koyaymışlar em gümeymişlar. Bu dönemde çok sayıda çeşme, amam, medreseler yaptırılmiş. Bakaymişlar er malede bir çeşme yaptırsınlar. Günün birında çeşme birileri tarafından kırılırse o düşünceyle yaptırılan çeşmenin etrafına üç altın gümeymişlar. Bunun gibi ürnekler emen emen o dönemde yaptırılan er eserın etrafında bulundugundan Üsküp şehrının bu adi aldıgi sülenılır (KK1).

Efsane-25

Yahya ve Mustafa Paşa Camisi – Yahya Paşa ve Mustafa Paşa camileri yapılırken erenlerin da yardım ettıgi rivayet edılır. İnşa sırasına Yahya ve Mustafa birbirine gereken aletleri seslenerek isteymişlar em aletleri camidan camiya fırlatimişlar. İkisi eren oldugi için bu onlar için çok kolay imiş (KK13).

Efsane-26

Zincirli Baba – Yahudi Mahallesi denilen yerde söğüt agaçlari var imiş. Askerın biri bu yerde esir düşmiş em oni söğüt agaçlarına baglamişlar ona eziyet edılmiş. Gel zaman git zaman söğüt agaçlarının yerıne bir fırın yaptırılmiş. Fırınci ve eşi er gece zincir sesleri ve birinin nasıl of çekey sesını duyaymışlar. Bu durumi ulemalara danıştıklarında fırının bulundugi yerde yatırın olduguni anlamişlar (KK1, KK29).

3.1.3. Atasözü

Her milletin kendi yaşayış tarzı ve anlayışına göre kendilerine has atasözleri olmuş ve atasözlerini her millet farklı şekilde adlandırmıştır. Atasözleri Yunancada "parabol"; Latince ve Fransızcada "proverbe"; İngilizcede "proverb"; Almancada "sprichwort"; Frasçada ise "pend" şeklinde adlandırılmaktadır (Albayrak, 2009: 1).

Anonim halk edebiyatı türlerinden biri olarak her dil ve kültür çerçevesinde bir sözlü kültür ürünü olarak karşımıza çıkan atasözlerinin bilinen en eski yazılı örneklerine: "Orhun Anıtları", "Divanü Lügati't-Türk" ve Uygur dönemi yazılı metinlerinde rastlamaktayız. (Oğuz vd. 2014: 207).

Eski Türkçede Göktürk abidelerinde, Uygurlardan kalma eserlerde, XI. asırda Karahanlılar devrinde Doğu Türk İlinde "söz, haber, mesaj, nutuk, şöhret, şey" anlamlarına gelen "sa"- fiilinden türeyen "sab-sav" kelimesi XIV. asırda da İslam etkisindeki Kıpçak sahasında kullanılmıştır (Elçin, 2004: 623).

İlerleyen dönemlerde "sab / sav" yerine "atalar sözü" ile birlikte, İslamiyet'i kabulün ve Arap-Fars kültürlerinin de etkisiyle "mesel", "emsfil", "durub-ı emsal" terimleri kullanılmaya başlamıştır. Bugün Türkiye sahasında "atasözü", "atalar sözü",

"mesel" gibi terimler sıklıkla kullanılırken diğer Türk bölgelerinde atasözleri "hohonoo", "samahı", "takmak", "takpak", "üleger comok", "söspek", "makal", "comak" olarak adlandırılmaktadır (Oğuz vd. 2014: 207).

Sözlü halk edebiyatı ürünlerinden biri olan atasözleri ile ilgili birtakım tanımlar ortaya konmuştur. Türk Dil Kurumu sözlüğünde atasözlerinin, uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici özelliğe sahip sözler olduğu belirtilmektedir.

Şükrü Elçin atasözlerini, "*Nazım, nesir, her iki şekli ile eski tecrübeleri tam bir fikir kompozisyonu içinde teşbih, mecaz, kinaye, tezat gibi edebi sanatların kudretinden faydalanarak süslü, kapalı olarak veya açık, mecazsız hususuyla yetişecek gençlere aktaran"* sözler olarak tanımlanmaktadır (Elçin, 2004: 626).

Halk Edebiyatına Giriş isimli kitapta Elçin'in bu tanımına dayanarak atasözlerinin, "*Bir milletin atalarının uzun bir süreçteki deneyimlerinin sonucu oluşturdukları temel yargılarını genel-geçer kural olarak ilkeleştiren, toplum tarafından da benimsenerek gelenekselleştirilen kalıp sözler*." olduğu belirtilmektedir (Oğuz vd. 2014: 208).

Boratav da atasözlerinin kullanımı ya da söylenişi ile ilgili buna benzer bir görüş ortaya koymaktadır: " … *atalar sözü, masal ya da türkü gibi, durup dururken tek başına söylenmez. "Bize bir masal anlat." dediğiniz zaman masalcı masalını anlatır, kendisinden bir türkü söylemesi istenince güzel sesti bir kimse türküsünü söyler, başka bir vesile olmasa da. Bir atalar sözünün söylenmesi için ise belli bir vesilenin çıkmış olması gereklidir; bu bakıma atalar sözü "fıkra" ya benzer.*" (Boratav, 1969: 129).

Ömer Aksoy, vermiş olduğu birtakım açıklamalara dayanarak atasözlerini, "*Atalarımızın uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce veya öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış şekilleri bulunan öz sözler*." şeklinde tanımlamaktadır (Aksoy, 1988: 140).

Yukarıdaki tanımı destekleyen bir açıklama da Nurettin Albayrak tarafından verilmiştir: "*Atalarımızın yüzyıllar içindeki deneyim ve gözlemlerine dayalı düşüncelerini öğüt ya da yargı şeklinde nakleden, doğrulukları kesinlik kazanmış anonim, kısa ve özlü sözlerdir*." (Albayrak, 2009: 3).

Atasözlerinde bir kavramın çok ve farklı anlatımlarla dile getirilmesiyle atalarımızın bir kavramı tek kalıp içinde değil çok ve çeşitli biçimlerde dile getirdiğini göstermektedir. Atasözleri kavram bakımından birkaç çeşittir:

a. İnsan kişiliği ve bu kişiliğin oluşması ile ilgili kavramları içeren atasözleri:

Ağaç yaşken eğilir.

b. Sosyal olaylar ya da konularla ilgili kavramları içeren atasözleri:

Arkadaşını söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim.

c. Kişisel değerlerle ilgili kavramları içeren atasözleri.

Sabreden derviş, muradına ermiş.

d. Ekonomik kavramları dile getiren atasözleri:

Ak akçe kara gün içindir.

e. Tabiat olaylarıyla ilgili kavramları içeren atasözleri:

Yazın ayransız, kışın yorgansız olmaz.

f. İnsanlara ahlak dersi ya da öğüt verme amacı taşıyan kavramları içeren atasözleri:

Gülme komşuna, gelir başına.

g. Aile ile ilgili kavramları içeren atasözleri:

Ana hakkı, Tanrı hakkı.

h. Görgü kuralları ile ilgili kavramları içeren atasözleri:

Davete icabet gerekir (lazımdır).

i. İnanışlarla ilgili kavramları içeren atasözleri.

Sabahın şerri, akşamın hayrından iyidir.

k. Psikoloji ve psikiyatri ile ilgili kavramları içeren atasözleri:

Evinde ölüsü olan bir gün, delisi olan her gün ağlarmış.

l. Türk milletinin karakterini yansıtan kavramlarla ilgili atasözleri.

Dost kara günde belli olur.

m. Hayvanlarla ilgili kavramları içeren alegorik atasözleri.

Kurdun adı yamana çıkmış, tilki vardır (tilkicik var) ki baş keser. (Albayrak, 2009: 21-26).

Makedonya Türk atasözlerinin büyük bir kısmı Türk dünyası ve özellikle Türkiye atasözleriyle eşitlik göstermektedir. Tarih boyunca coğrafya değişikliğinden

kaynaklanan bazı dil farklılıklarının dışında bunlar arasında hiçbir ayrılığın olmaması, bu örneklerin aynı kaynaktan geldiğinin göstergesidir. Türk atasözleri ile Balkan milletlerinin atasözleri arasında birçok benzerliğe rastlanmaktadır. Ortak sosyal şartlar nedeniyle Türk atasözleri aynı ortamda yaşayan diğer milletlerin kültür hayatında yerini almıştır. Türk atasözlerinin bir kısmı diğer milletlerin edebiyatına özgün bir biçimde geçmiştir. Eski Yugoslavya'da Makedon, Sırp, Boşnak ve Arnavutlar arasında da Türk atasözlerine rastlanmaktadır. "Aram geldi, aram gitti"; "Eski tas, eski amam"; "Zanat kınat"; "Sabır selamet" gibi atasözleri bu milletler tarafından olduğu gibi kullanılan örneklerden sadece birkaçıdır. Türk atasözlerini büyük bir kısmı diğer milletlerin edebiyatına çeviri yoluyla geçmiştir (Hasan, 1997: 10-12).

Kavram ve biçim özelliği bakımından Üsküp Türk atasözleri ile Türkiye atasözleri arasında benzerlikler olmasına rağmen ses bilgisi ve söz dizimi bakımından birtakım farlılıklar da kendini göstermektedir.

Üsküp Türklerinin atasözleri, kısa ve anlamlı sözlerle öğüt veren, konu bakımından da Türk milletinin karakterine uygun bir yaşam tarzının benimsetilmesi amacıyla söylenen özlü sözlerdir. Yazılı kaynaklar ve alan araştırması esnasında derlediğimiz atasözü sayısı 440'tır.

Üsküp Türkleri Tarafından Söylenen Türk Atasözleri

Abdal düğünden, maksım oyundan usamaz. (Hafız, 1989: 21)
Abdal tekkede, haci Mekke'de bulunur. (Hafız, 1989: 21)
Abdessız Bektaşiye namaz mi dayanır. (Hafız, 1989: 21)
Acele etme dilını ısırırsın. (Hafız, 1989: 21)
Acele hırsız ev sahibını şaşırtır. (Hafız, 1989: 21)
Acele işe şeytan karışır. (KK66)
Acele kancik güzsüz doğurur. (Hafız, 1989: 21)
Acelenın soni pişmanlıktır. (Hasan, 1997: 25)
Aceleyle yol alınmay. (Hafız, 1989: 21)
Aceleyle yürüyen yolda kalır. (Hafız, 1989: 21)
Acıkmiş kudurmiştan beterdir. (Hafız, 1989: 21)
Aci aciyi, su sanciyi bastıri. (Hafız, 1989: 21)

Aci patlicani kıragi vurmas. (Hafız, 1989: 21)

Aciyi tatmayan tatliyi tanıyamaz. (Hafız, 1989: 21)

Aç açle yatarse dilınci dogar. (Hasan, 1997: 25)

Aç ayi oynamaz. (Hafız, 1989: 21)

Aç güzlının karni doyar, güzi doymas. (Hasan, 1997: 25)

Aç güzüni oyantır canını. (KK66)

Aç otur da dilencilıge alışma. (Hafız, 1989: 21)

Aç ülmes güzi kararır. (Hafız, 1989: 21)

Aç yaşamaktan ise tok ülmek daha isladır. (Hafız, 1989: 21)

Açın karni doyar ama güzi doymaz. (Hafız, 1989: 21)

Açi dokuz yorganlen ürtmişlar gene uyumamiş. (Hafız, 1989: 21)

Açmisın gerılırsın, tokmisın esnersın. (Hafız, 1989: 21)

Adam adami bir kere aldatır. (Hafız, 1989: 21)

Adama bir süz yeter. (Hafız, 1989: 21)

Adamın eyısi işte belli olur. (Hafız, 1989: 21)

Adami paresız mezara bile gütürmezlar. (Hafız, 1989: 21)

Afiyet ola demekten deniz suyi içilmez. (Hafız, 1989: 21)

Agaci kurt insani dert yer. (Hafız, 1989: 21)

Agaç fidan iken egrılır. (Hafız, 1989: 21)

Aglama üli için agla diri için. (Hafız, 1989: 21)

Aglarse annem aglar, başkasi yalan aglar. (Hasan, 1997: 27)

Agzi var dili yok. (KK66)

Akacak kan damarda durmas. (Hafız, 1989: 21)

Akar su pislik tutmas. (Hafız, 1989: 21)

Akıl bir kere aldanır. (Hafız, 1989: 21)

Akıl pareylen satılmas. (Hafız, 1989: 21)

Akıl yapar baş çeker. (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 176)

Akıl yaşta dil baştadır. (KK66)

Akılli bir kere aldanır. (Hafız, 1989: 21)

Akılsız başın ayaklari zahmet çeker. (Hafız, 1989: 21)

Akmase damlar. (KK66)

Akrabayla ye iç, alışveriş etme. (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 176)

Alet işler el ügünür. (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 176)
Alla demiş: “Çalış kulum ben verem.” (KK66)
Alla insanın peşin alır aklını sora canını. (KK66)
Alla yapar kullar şaşar. (KK66)
Alma piş ağzıma düş. (Hafız, 1989: 22)
Almayı soy da ye, armudu say da ye. (Hafız, 1989: 22)
Alnına yazılmış, başına gelır. (Hasan, 1997: 28)
Aman deene kılıç kalkmas. (Hasan, 1997: 28)
Amlayan küpek isırmas. (KK66)
Ana insani bir kere doğurur. (Hafız, 1989: 22)
Analık kara yamalık. (Hafız, 1989: 22)
Anasına bak kızını (danasını) al. (Hafız, 1989: 22)
Anasızlık, babasızlık illa da paresızlık. (KK66)
Anasi ne ise danasi da odur. (Hafız, 1989: 22)
Anladım ise Arap olayım. (Hafız, 1989: 22)
Anlayana sivrisinek saz, anlamayana daul zurna az. (KK66)
Araba kırıldi mi dört yol bulunur. (KK66)
Arayan bulur, inleyen ülür. (Hasan, 1997: 29)
Armudun iyisini ayı yer. (Hafız, 1989: 22)
Armut ağacından uzak düşmes. (Hafız, 1989: 22)
Armut piş agzıma düş. (KK66)
Arpa eken arpa biçer. (Hasan, 1997: 29)
Astaya yatak sorulmas. (KK66, KK69)
Aşik güzle bakan kör güzle bakar. (Hasan, 1997: 30)
At ölür meydan kalır, yiğit ölür kalkan kalır. (Hafız, 1989: 22)
Ateş düştügi yeri yakar. (KK66, KK69)
Ateş olmayan yerden duman çikmas. (KK66, KK69)
Ateşle barut bir yerde durmas. (KK66, KK69)
Atılan ok geri dünmes. (Hafız, 1989: 22)
Ayagını sıcak tut, başını serin. (Hafız, 1989: 22)
Ayaklarını yorganına güre uzat. (KK66)
Az git, düz git. (Hafız, 1989: 22)

Az olsun düz olsun. (Hafız, 1989: 22)

Az sadaka büyük beladan korur. (Sulooca, 2019: 18)

Az veren maldan, çok veren candan. (KK13, KK69)

Azdan çok çikay. (Hafız, 1989: 22)

Babana yaptıgını, çocugundan gürecen. (Hasan, 1997: 31)

Bakan güze yasak olmaz. (Hafız, 1989: 22)

Balık baştan kokar. (Hafız, 1989: 22)

Balık sudan çiktimi ülür. (Hafız, 1989: 22)

Bali karıştıran parmagını yalar. (Hafız, 1989: 22)

Balta kendi sapını kesmez. (Hafız, 1989: 22)

Balta yarasi geçer, dil yarasi geçmes. (KK66, KK69)

Baş ol da sogan başi ol. (Hafız, 1989: 22)

Başa geşen çekılır. (Hafız, 1989: 22)

Başla duvar delınmez. (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 177)

Bedava sirke baldan tatlidır. (Hafız, 1989: 22)

Bekârlık sultanlık. (Hafız, 1989: 22)

Bela belayi getıri. (Hafız, 1989: 22)

Ben üldükten sora isterse dünya batsın. (Hasan, 1997: 33)

Besle kargay çikarsın güzüni. (KK13, KK66)

Beyaz koyunun kara kuzusi da olur. (Hasan, 1997: 33)

Bilmedıgın işe karışma. (Hafız, 1989: 22)

Bin duy, bir süle. (Hafız, 1989: 22)

Bir budala dokuz komşiya zarar yapar. (Hasan, 1997: 34)

Bir bulutle kış olmas. (Hasan, 1997: 34)

Bir çiçekle yaz olmas. (KK66)

Bir elle tapşin olmas. (KK66)

Bir fincan kavenın kırk yıl atıri var. (Hafız, 1989: 22)

Bir koyundan iki deri alınmaz. (Hafız, 1989: 23)

Bir mıh bir nal kurtarır, bir nal bir at koşturur. (Hafız, 1989: 23)

Bir pire için yorgan yakılmaz. (Hafız, 1989: 23)

Biri yer, biri bakar kıyamet ondan kopar. (Hafız, 1989: 22)

Birisi yapar, episi çeker. (Hafız, 1989: 22)

Boş çuval dik durmas. (Hasan, 1997: 35)

Boş fıçi çok gürülti yapar. (Hafız, 1989: 23)

Bugün bugüne yarın dügüne. (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 177)

Bugünki işini yarına brakma. (KK13, KK66, KK69)

Buldum bilmedim, bildım bulamadım. (Hasan, 1997: 36)

Büyük lokma yut, büyük laf süleme. (KK66, KK69)

Can bogazdan gelır. (KK60, KK66)

Can çikmadan huy çikmas. (KK60, KK66)

Can istey can çeksın. (KK66)

Çagrıldıgın yere ar eyleme, çagrılamdıgın yere dar eyleme. (Hafız, 1989: 23)

Çalgi, dügün evıne yakışır. (Hafız, 1989: 23)

Çalışan igne pas tutmas. (Hasan, 1997: 38)

Çalışmayan aç kalır. (Hafız, 1989: 23)

Çingene çalar kurt oynar. (Hafız, 1989: 23)

Çocuk düşe kalka büyür. (Hasan, 1997: 40)

Çocuk evde güren şeyi sokakta da yapar. (Hasan, 1997: 40)

Çocukle popara yeyen çocuk olur. (Hasan, 1997: 40)

Çocuksuz ev dalsız agaç. (Hasan, 1997: 40)

Çogi arayan azi bulamas. (KK13, KK66)

Çok ararsen birazi da kaybedersın. (Hasan, 1997: 40)

Çok koşan çabuk yorulur. (KK13, KK66)

Çok naz aşık usandırır. (Hafız, 1989: 23)

Çok süleyen çok yanılır. (Hafız, 1989: 23)

Çürük bina temel tutmaz. (Hafız, 1989: 23)

Çürük tata çivi tutmas. (Hafız, 1989: 23)

Çürük tataya basmas. (KK66)

Da ey insanın cani çiksın netekim adi. (KK66)

Dag adami astalatırır sag adami. (KK60, KK66, KK69)

Dag başında otur delik başında oturma. (Hafız, 1989: 23)

Damlaya damlaya göl olur. (KK60, KK66)

Daulun sesi uzaktan hoş gelır. (KK60, KK66)

Deliyle dost olma en güzel gününde utandırır. (Hafız, 1989: 23)

Demir nemden, insan gamdan çürür. (Hafız, 1989: 23)

Demir sıcakken dövülür. (Hafız, 1989: 23)

Denize düşen ilana sarılır. (KK13, KK66)

Derdını saklayan derman bulamas. (Hafız, 1989: 23)

Dereyi gürmeden paçalari sıvama. (Hafız, 1989: 23)

Dert derde benzemes. (Hafız, 1989: 23)

Dil eder saklanır, baş belaya katlanır. (Hafız, 1989: 23)

Dil kılıçtan keskindır. (Hafız, 1989: 23)

Dilden gelen elden gelmez. (Hafız, 1989: 23)

Dilın gemigi yok ama gemik kırar. (Hafız, 1989: 23)

Dilın gemigi yoktur. (KK66)

Dinsızın akkından imansız gelır. (KK13, KK66)

Dirlik birlikte olur. (Hafız, 1989: 23)

Dişarisi forma içerisi sorma. (KK43)

Dogdugum yerde dil, doyduğum yerde. (Hasan, 1997: 44)

Dogmamiş çocuga don biçılmes. (KK60, KK66)

Dokuz yutkun bir süle. (Hafız, 1989: 23)

Dost bin ise azdır, düşman bir ise çoktur. (Hafız, 1989: 23)

Dost dosttan sır saklamaz. (Hafız, 1989: 24)

Dostluk insanle, alışveriş kantarle. (Hasan, 1997: 45)

Dovan kabul olmadıgi yerde eller derege. (Hafız, 1989: 24)

Duvar başle yıkılmas. (KK13, KK66)

Duvarın da kulaklari vardır. (KK66)

Duydum duymadım, gürdüm gürmedım, başımi kurtardım. (Hasan, 1997: 45)

Dünya sıraylen, paraylen dil. (KK66)

Ecel geldi ciane, baş agrisi beane. (KK66)

Egri ağaçsız orman olmaz. (Hafız, 1989: 24)

Egri ocagın dumani da egri çikar. (Hafız, 1989: 24)

Egri oturalım, dogri konuşalım. (KK60, KK66)

Ekmek kırıldı mi yapuşmas. (KK66)

El elden üstündür. (Hafız, 1989: 24)

El ele vermeyince taş yerinden oynamaz. (Hafız, 1989: 24)

Ele giden yele gider. (Hafız, 1989: 24)

Elın parmaklari bir dildır. (Hasan, 1997: 47)

Emanet ata binen tez ener. (Hafız, 1989: 24)

Er derdın bir dermani var. (Hafız, 1989: 24)

Er dovaya amin denmez. (Hafız, 1989: 24)

Er gün dildır bayram. (KK13, KK66)

Er günlün bir yazi, bir kışi var. (Hafız, 1989: 24)

Er güzelın vardır bir kusuri. (KK60, KK66)

Er kuş şahin olmaz. (Hafız, 1989: 24)

Er kuşun eti yenmez. (Hafız, 1989: 24)

Er şeyin çaresi vardır, salte ülümün çaresi yoktur. (KK60, KK66, KK69)

Er yemege karabüber olma. (KK60, KK66)

Erbap ol pilavi ye. (KK66)

Erbir koyun kendi bacagından asılır. (KK66, KK69)

Erbir oroz kendi gübresında üter. (KK66, KK69)

Erkegın el kınasi, karının yüzünün karasi. (Hafız, 1989: 24)

Erkegi yok ise evın güneşi olmaz. (Hafız, 1989: 24)

Erkek kusuri kari yanında sülenmez. (Hafız, 1989: 24)

Erken evlenenle erken kalkan aldanmaz. (Hafız, 1989: 24)

Erkes bili ürsün kendi çorabını. (KK66)

Erkezın işi ve dişi bir degildır. (Hafız, 1989: 24)

Erkezın günlünde bir arslan yatar. (Hafız, 1989: 24)

Eski dost düşman olmas, olsa da yakışmas. (KK66, KK69)

Eski tas eski amam. (KK13, KK60, KK66, KK69)

Eşege binmeden ayaklarını sallama. (KK66)

Eşegi düğüne çagırmişler "Ya odun ya su eksik." demiş. (Hasan, 1997: 49)

Eşek büyüdi mi samar küçük gelır. (Hafız, 1989: 24)

Et tırnaktan ayrılmas. (KK13, KK60, KK66, KK69)

Eti koldan al, kızi soydan al. (Hafız, 1989: 24)

Ev alma komşi al. (Hafız, 1989: 24)

Evi ev eden karidır. (Hafız, 1989: 24)

Evlenırsen erken evlen. (Hafız, 1989: 24)

Evli evine, küvli küvüne gider. (KK66)

Evvel can sonra canan. (Hafız, 1989: 24)

Evvela biçagi kendine sapla. (Hafız, 1989: 24)

Ey kari fena erkegi adam yapar, ey erkek fena kariyi adam yapamas. (Hasan, 1997: 50)

Fena haber tez gelır. (Hafız, 1989: 24)

Fena küpek kurti agıla getırır. (Hafız, 1989: 24)

Filiz taze iken kıvrılır. (Hafız, 1989: 24)

Fukaralık maskaralık. (Hafız, 1989: 24)

Fukarayi deve üstünde yılan isırır. (Hafız, 1989: 24)

Garibin boyni bükük kalır. (Hafız, 1989: 25)

Garip kuşun yuvasını Allah yapay. (Hafız, 1989: 25)

Geç olsun güç olmasın. (KK13, KK66)

Geç olsun zor olmasın. (Hafız, 1989: 25)

Geçmişe mazi derlar. (KK66)

Gelır zaman yersın saman. (Hasan, 1997: 51)

Göğüs germesen felakete, karışma siyasete. (Hafız, 1989: 25)

Gül dikensız olmaz. (Hafız, 1989: 25)

Güli seven dikenına katlanır. (Hafız, 1989: 25)

Gülme komşina gelır başına. (KK13, KK43, KK60, KK66, KK69)

Gülün kadrını bülbül bilır. (Hasan, 1997: 53)

Gün dogmadan neler dogar. (Hasan, 1997: 53)

Gün sabatan bellidır. (KK66)

Günül kimi severse güzel odur. (Hafız, 1989: 25)

Günülden günüle yol var. (Hasan, 1997: 52)

Güvenme varlıga çabuk düşersın darlığa. (Hasan, 1997: 53)

Güzden uzak, günülden uzaktır. (Hafız, 1989: 25)

Güzel haber çabuk gider, fena haber daha çabuk. (Hasan, 1997: 53)

Güzel yüzlının huyi da güzeldir. (Hasan, 1997: 53)

Güzele bakmak sevaptır. (KK60, KK66)

Güzellik karın doyurmaz. (Hafız, 1989: 25)

Hakikat yerde çürümez. (Hafız, 1989: 25)

Haydan gelen huya gider. (Hafız, 1989: 25)
Hazıra daglar dayanmaz. (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 179)
Her enişin bir yokuşu var. (Hafız, 1989: 25)
Her parlayan altın dildır. (Hasan, 1997: 56)
Her sakallıy baba denmez. (Hafız, 1989: 25)
Her şey bir şeydır, cahil hiçbir şeydır. (Hafız, 1989: 25)
Horoz ülmiş, güzi öplükte kalmiş. (Hafız, 1989: 25)
İgne ile kuyi kazılmaz. (Hafız, 1989: 25)
İgneyi peşin kendine sonra çuvaldıza sapla. (Hafız, 1989: 25)
İki ayak bir pabuca girmes. (KK66)
İki düşman bir yastıkta yatmaz. (Hafız, 1989: 25)
İki düşün bir söyle. (Hafız, 1989: 25)
İki el bir baş içındır. (KK66)
İki karpuz bir koltukta taşınmas. (KK60, KK66)
İki laf bir pazarlık. (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 179)
İki sert taş un ügütmes. (Hasan, 1997: 58)
İkşi badem bir cevizi kırar. (Hafız, 1989: 25)
İnsan olan laftan anlar, ayvan kütekten. (KK13, KK66)
İnsanın güzüni toprak doyurur. (KK66, KK69)
İşın bitinceye kadar ayiya dayi de. (Hafız, 1989: 26)
İşın yok şse şahit ol, paren çok ise kefil ol. (Hafız, 1989: 26)
İşlemeyen igne pas tutar. (KK66)
İşlersen bag olur, işlemesen dag olur. (KK66, KK69)
İşleyen ışlar, işlemeyen uflar. (KK66)
İşleyen igne pas tutmas. (KK60, KK66)
İt irür, kervan yürür. (Hafız, 1989: 26)
İyilık et güle, ügünsün ele. (Hafız, 1989: 26)
İyilık yap, denize at. (Hasan, 1997: 60)
Kabaatın saibi yoktur. (Hafız, 1989: 26)
Kaç nerden kaçarsan ölümden kaçamazsın. (Sulooca, 2019: 18)
Kadının saçi uzun, akli kısadır. (Hafız, 1989: 26)
Kambersız dügün olmas. (KK13, KK66)

Kardaş bulunmaz kumaş. (Hafız, 1989: 26)

Kavgada şamar sayılmaz. (Hafız, 1989: 26)

Kaymagi seven mandayi yanında taşır (tutar). (Hafız, 1989: 26)

Kazma alemın kuyusuni kendin batarsın. (KK60, KK66)

Kedi daima dört ayak üstüne düşer. (Hafız, 1989: 26)

Kedi olmayan evde siçanlar oro oynar. (Hasan, 1997: 62)

Kel ülünce sırma saçli olur. (Hafız, 1989: 26)

Kel ülür sırma saçli olur, kör ülür badem güzli olur. (Hafız, 1989: 26)

Kel yanında kabak anılmaz. (Hafız, 1989: 26)

Kendını begenen kimseyi begenmes. (Hasan, 1997: 63)

Kendi düşen aglamas. (Hasan, 1997: 63)

Kendi düşen ağlamaz. (Hafız, 1989: 26)

Kendi ekmegını yer, alemın gaylesını çeker. (KK60, KK66)

Kendi insanınle ye iç, alışveriş yapma. (KK60, KK66, KK69)

Kendi işını yapan kazanır. (Hafız, 1989: 26)

Kendine iğneyi, ele çuvaldızı. (Hafız, 1989: 26)

Kıllandi akıllanmadi. (KK66)

Kırkından sora azani teneşir paklar. (KK60, KK66)

Kim işlemes o yemes. (Hasan, 1997: 64)

Kim yüksek uçarse alçak düşer. (Hafız, 1989: 26)

Kime eylık yaparsen ondan korunasın. (Hasan, 1997: 64)

Kimın arabasına biner onun türküsüni süler. (KK66)

Kimınle gezersın ona benzersın. (Hasan, 1997: 64)

Kimınle gezersın onun gibi olursun. (KK13, KK66)

Kires pişmeden yere düşmes. (Hasan, 1997: 65)

Koca ile kari arasına girilmez. (Hafız, 1989: 26)

Kocamiş kurt küpeklere maskara olur. (KK66, KK69)

Komşi komşiyi istemes, Allah brakmasın komşisıs. (Hasan, 1997: 65)

Komşının yumurtasi daa büyüktür. (KK66)

Kör köre yol gösterse ikisi de kuyuya düşer. (Hafız, 1989: 26)

Kör satıcının alıcısı olur. (Hafız, 1989: 26)

Kuçka kaldırmase kuyruguni küpekler koşmas. (KK60, KK66)

Kurbaga gürmiş ati nallaylar, o da kaldırmış ayagını. (KK66)

Kurının yanında yaş da yanar. (KK13, KK66)

Kutsuz gelin ev yıkar. (Hasan, 1997: 67)

Küpek saybını isırmas. (KK60, KK66)

Küpek saybisını tanar. (Hasan, 1997: 66)

Küpem düşmiş ise kulagım yerındedır. (KK66)

Laf lafi açar, g.t g.ti açar. (Hasan, 1997: 67)

Maksımle popara yeyen bulaşır. (Hafız, 1989: 27)

Mal adama em dost em düşmandır. (Hafız, 1989: 27)

Mal meydanda. (KK66, KK69)

Malını sakla, aleme ırsız etme. (Hafız, 1989: 27)

Maşa variken niçin yakam elımi. (KK66)

Maymun yavrusuni severken üldürür. (Hafız, 1989: 27)

Maymunun güzi açtır. (Hafız, 1989: 27)

Misafir kendi nafakasiyle gelır. (KK60, KK66)

Misafir umduguni dil da bulduguni yer. (Hafız, 1989: 27)

Misafirlik üç gündür. (Hafız, 1989: 27)

Mum, dibına ışık vermez. (Hafız, 1989: 27)

Namuz gitti mi dünmez geri. (Hafız, 1989: 27)

Namzıle pare gizlidir. (Hafız, 1989: 27)

Nar üstüne trup yenmez. (Hafız, 1989: 27)

Nazlı çocuk eşek yavrusuna benzer. (Hafız, 1989: 27)

Ne atarsın arkana o çikar karşina. (KK66, KK69)

Ne ekersın oni biçersın. (KK60, KK66, KK69)

Ne idım dememeli ne olacim demeli. (Hafız, 1989: 27)

Nedır anasi odur danasi. (KK66)

Nedır yedisi odur yetmişi. (KK60, KK66)

Nerde soyunursen orda giyın. (Hafız, 1989: 27)

Nerdedır ince orda kopar. (KK60, KK66)

Nerede var hareket, oradadır bereket. (Hafız, 1989: 27)

Nice durur şişede, durmas yürekte. (Hasan, 1997: 71)

Nuh der peygamber demes. (KK66)

Ocanın dedıgını yap, yaptıgını yapma. (KK66)
Oglan dayıya, kız halaya çeker. (Hafız, 1989: 27)
Oglan evlendi mi, beg oldum sanar. (Hafız, 1989: 27)
Olacak olduktan sonra olur. (Hafız, 1989: 27)
Olsayle bulsa bir yere gelsa. (KK66)
Ormanda ferman yoktur. (Hafız, 1989: 27)
Otluktan b.kluk, b.kluktan otluk olur. (KK60, KK66)
Otuz iki dişten çikti mi otuz iki ordiya yayılır. (KK66)
Pare isteme benden, buz gibi soğudum senden. (Hafız, 1989: 27)
Pare pareyi getırır. (Hafız, 1989: 27)
Pareyi veren düdügi çalar. (KK13, KK66)
Pekmezi küpten, kariyi kükten al. (Hafız, 1989: 27)
Peşin düşün sonra süle. (Hafız, 1989: 27)
Pişmiş armut kendi düşer. (Hafız, 1989: 27)
Raki, şarap içen kendi kafasını kendi ezer. (Hafız, 1989: 28)
Rısk pare ile satın alınmas. (Hafız, 1989: 28)
Rüzgâr esmedikçe yaprak olmas. (Hafız, 1989: 28)
Sabır selamettır. (Hafız, 1989: 28)
Sabırsızın er işi, sakat olur er işi. (Hafız, 1989: 28)
Sabreden derviş muradına ermiş. (KK13, KK60, KK66)
Saçi uzun akli kısa. (KK66)
Sag güs, sol güze inanmasın. (Hasan, 1997: 76)
Sagır duymase uydurur. (KK66)
Saglık en büyük zenginlıktır. (Hafız, 1989: 28)
Sahibinden evvel ahıra girme. (Hafız, 1989: 28)
Sakla samani gelır zamani. (KK66)
Sarımsak yemesen agzın kokmaz. (Hafız, 1989: 28)
Sarımsak yiyenın agzi kokar. (Hafız, 1989: 28)
Sayıli gün çabuk geçer. (KK66, KK69)
Sel gider, kum kalır. (Hafız, 1989: 28)
Selam verdım borçli çiktım. (KK66)
Sert sirke kendi küpüne zarar verır. (KK66)

Sev seni seveni. (Hafız, 1989: 28)

Sinek küçüktür ama mide bulandırır. (Hafız, 1989: 28)

Sora sora Çin'i bulursun. (Hafız, 1989: 28)

Soran yoli şaşırmas. (Hasan, 1997: 77)

Sormakle yol bulunur. (KK66)

Soy soysuz olmaz, soysuz da soy olmaz. (Hafız, 1989: 28)

Su akar güz bakar. (Hafız, 1989: 28)

Su aktıkça durulur. (Hafız, 1989: 28)

Su bulandi mi durulmaz. (Hafız, 1989: 28)

Su bulanmayince düzülmez. (Hafız, 1989: 28)

Su içerken ilan bile dokunmas. (KK13, KK66)

Su uyur duşman uyumas. (KK13, KK66)

Suya gütürür, susuz getırır. (KK66)

Süleyene bakma, sületene bak. (Hafız, 1989: 28)

Sütten agzi yanan yogurda üfürür. (KK66, KK69)

Süz vermekle iş bitmez. (Hafız, 1989: 28)

Süzle karın doymay. (Hafız, 1989: 28)

Şakanın yarisi saydır. (KK66)

Tarlayi düz, kariyi kız al. (Hafız, 1989: 28)

Taş yerında agırdır. (KK66)

Taş yerında agırdır. (Hafız, 1989: 28)

Taşle atana sen ekmekle at. (Hafız, 1989: 28)

Tatli dil ilani deligından çıkarır. (KK13, KK66)

Tekkeyi bekliyen çorbasını içer. (Hafız, 1989: 28)

Tencere yuvarlanmış kapagını bulmiş. (KK60, KK66, KK69)

Tikensız gül olmas. (KK66)

Türkürdügüni yalama. (KK66)

Tütmeyen baca yoktur. (Hafız, 1989: 28)

Ucuz etın yanisi tatsızdır. (KK66)

Ulu sözü dinleyen yüce dag aşar. (Hafız, 1989: 29)

Ummadıgın taş yarar baş. (KK13, KK66)

Umut fukaranın ekmegidır. (Hasan, 1997: 81)

Uyki uykının mayasidır. (Hafız, 1989: 29)
Uyli uyundan vazgeçmez. (Hafız, 1989: 29)
Uyuyan yilanın kuruguna basma. (Hafız, 1989: 29)
Uyuyan yilanın kuyruguna basılmas. (Hasan, 1997: 81)
Üfke ile kalkan zararı ile oturur. (Hafız, 1989: 29)
Üksüzün boyni bükük. (Hafız, 1989: 29)
Üküz altında buzagi çikmaz. (Hafız, 1989: 29)
Üküze boynuz zor gelmez. (Hafız, 1989: 29)
Üle başa üle traş. (KK66)
Ülme eşegım yeşil çimen bitışecek. (KK13, KK66)
Üzüm üzüme baka baka kararır. (KK13, KK66)
Üzümüni ye bagını sorma. (Hafız, 1989: 29)
Varlıga darlık yoktur. (KK66)
Vasiyet ülüm getırmez. (Hafız, 1989: 29)
Verılmiş beygırin dişlerine bakılmaz. (Hafız, 1989: 29)
Vesilesiz ölüm olmaz. (Sulooca, 2019: 18)
Ya bu derdi çekecen ya bu yerden gidecen. (Hasan, 1997: 83)
Yagmurdan kaçan doliya tutulur. (KK66)
Yalancinın evi yanmiş kimse inanmamiş. (KK66)
Yalancinın mumi doksan dokuz gün yanar, yüzünci gün süner. (KK66)
Yalancinın mumi yatsiya kadar yanar. (KK60, KK66, KK69)
Yalanın ayaklari kısadır. (KK66)
Yarali kuşa taş atılmaz. (Hafız, 1989: 29)
Yavaş köpek sürüye kurt getirir. (Hafız, 1989: 29)
Yazın gölge hoş, kışın çuval boş. (Hafız, 1989: 29)
Yemeyenın yerlar. (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 181)
Yola çikan yolda kalmaz. (Hafız, 1989: 29)
Yola yoldaş bulunur, hale bulunmas. (Hasan, 1997: 85)
Yolda dogri gidene kimse dokunmas. (Hafız, 1989: 29)
Yuvarlanan taş yosun tutmaz. (Hafız, 1989: 29)
Yuvayi yapan dişidır. (Hafız, 1989: 29)
Zaman sana uymase sen zamana uy. (Hafız, 1989: 29)

Zaman zamana uymaz. (Hafız, 1989: 29)
Zametsız ramet yoktur. (Hafız, 1989: 29)
Zanaat kanattır. (Hafız, 1989: 30)
Zannat altın bileziktir. (Hafız, 1989: 30)
Zarar faydanın kardaşidır. (Hafiz, 1989: 30)
Zararın neresinden dünersen kârdır. (KK13, KK66)
Zelzeleyi güren yangına razi olur. (Hafız, 1989: 30)
Zengin korkar bitmesın, fukara korkar utanmasın. (Hafız, 1989: 30)
Zenginın horozi da yumurtlar. (Hafız, 1989: 30)
Zenginın keyfi gelince fukaranın cani çikay. (Hafız, 1989: 30)
Zora daglar dayanmaz. (Hafız, 1989: 30)
Zorle güzellık olmas. (KK66)
Zurnacinın karşısında limon yalanmaz. (Hafız, 1989: 30)

3.1.4. Deyimler

Türkçe sözlükte deyim "*Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir*." olarak tanımlanmıştır (https://sozluk.gov.tr/ 23.01.2021).

Elçin deyimleri (tabirleri), "*Asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözler ve iki veya daha çok kelimeden kurulu bir çeşit dil ifadesi olan bu sözleri, duygu ve düşüncelerimizi, dikkati çekecek biçimde anlatan isim, sıfat, zarf, basit ve birleşik fiil görünüşlü gramer unsurları*." olarak değerlendirmektedir (Elçin, 2004: 642).

Aksoy da deyimleri, bir kavramı özel kalıp içinde veya çekici, hoş bir anlatımla belirten ve çoğunun öz anlamlarından ayrı bir kavram belirtiklerini ifade etmektedir (Aksoy, 1988: 142).

Elçin, Türk deyimlerini yaygınlık ve kullanım durumlarına göre dört ana grupta ele almaktadır:

a) umumi olanlar (sözlü kullanıştakiler ve yazıya geçenler);

b) bölge karakteri gösterenler;

c) Türkiye dışındaki Türk lehçelerinde yaşayanlar;

ç) eskiden kullanılıp bugün unutulanlar (Elçin, 2004: 644).

Ö. Oğuz deyimleri şekil, yapı, içerik ve işlev özelliklerini maddeler halinde aşağıdaki gibi sıralamıştır:

1. Deyimler kalıplaşmış sözler olarak çoğu mastar halindedir: "Başvurmak", "Göze girmek", "Göze çarpmak" vb. gibi.

2. Deyimlerdeki kelimeler değiştirilip yerlerine aynı anlamda da olsa başka kelimeler getirilemez: "Tanrı misafiri" yerine "Allah misafiri" ya da "Ayıkla pirincin taşını" yerine "Temizle pirincin taşını" şeklinde kullanımların söz konusu olmayacağı gibi.

3. Deyimler her zaman fiil kalıplarıyla kullanılır: "Kaş yaparken göz çıkarmak / çıkaracaksın / çıkarma." vb. gibi.

4. Deyimlerdeki kelimelerin bazıları isim ve fiil çekimlerine girerler: "Ağaca çıksa (çıksan) pabucu (pabucun) yerde kalmaz." vb. gibi.

5. Hiçbir fiil kipi taşımadıkları için cümle halinde bulunmayan deyimler de yok değildir: "Kel başa şimşir tarak", "Gündüz feneri" vb. gibi.

6. Cümle halinde olmayan deyimlerin bir kısmında da kelimelerin bazıları çekime girerler: "İki eli (elim) kanda olsa", "darısı başına (başıma)" vb. gibi.

7. Bazı deyimler iyelik ekleri ile kurulurlar: "Göz-ü açık", "Baldır-ı çıplak" vb. gibi.

8. Deyimlerin kafiyeli olanları da vardır: "Akdeniz'e kaptan, Mısır'a sultan", "Azıcık aşım, ağrısız başım." vb. gibi.

9. Deyimlerde eski kalıplara, arkaik kelimelere rastlanılabilir: "Ne idüğü belirsiz" vb. gibi.

10. Kimi deyimler atasözleri, hikâye ve fıkralardan ortaya çıkmışlardır: Kurt kocayınca köpeklerin maskarası olur" (atasözü), "Kurt kocadı, köpeklerin maskarası oldu" (deyim), "Ayvaz kasap, hep bir hesap", "İpe un sermek", "Fincancı katırlarını ürkütmek" vb. gibi.

11. Deyimler kendine has hikâyelere sahiptir: "Baklayı ağızdan çıkarmak", "Tabanları yağlamak" vb. gibi.

12. Deyimler, atasözlerinde olduğu gibi genel kural niteliğinde sözler olmadığından bu özellikleriyle atasözlerinden ayrılırlar.

13. Deyimlerin amacı, bir kavramı özel kalıp içinde ya da çekici, hoş bir anlatımla belirtmektir. Atasözlerinin amacı ise yol göstermek, ders ve öğüt vermek, ibret alınması için gerçekleri bildirmektir.

14. Bazı sözler hem atasözleri hem de deyimler içine dâhil edilebilirler. Örneğin "Açtırma kutuyu söyletme kötüyü." cümlesi, karşısındakini kızdırarak, seninle ilgili şeyleri ortaya dökmesine, senin için kötü şeyler söylemesine yol açma anlamında kullanılırsa atasözü, "Beni kızdırırsan senin için kötü şeyler söylerim." anlamında kullanılırsa deyim olur.

15. Deyimler, atasözlerinde olduğu gibi, soyut kavramları açıklamak için somut kavramlara yönelirler. Deyimleri oluşturan kelime gruplarında benzetme yolu ile yapılanların hepsi ya da biri gerçek anlamlarının dışında kullanılır: "Hanımeli", "Aslanağzı", "Denizaltı" vb. gibi.

16. Deyimlerdeki hayaller çoğu zaman mantık dışı ya da mübalağalıdır. Deyimler, bazen süslü, bazen boş sözler de olabilir. Zaten bu tür deyimlerin çoklukla olmayacak işlerin ifadesinde kullanıldığı hemen anlaşılmaktadır: "Balık kavağa çıktığı zaman.", "Dam üstünde saksağan." vb. gibi (Oğuz vd., 2014: 212-213).

Üsküp Türkleri tarafından söylenen deyimlerin şekil, yapı ve içerik açısından Türkiye'de kullanılan deyimler arasında benzerlikler olmasına rağmen Üsküp deyimlerinin özellikle anlam bakımından kendine has özellikler taşıdıklarını söyleyebiliriz.

Deyimlerin, günlük konuşmada sıkça kullanılarak belli bir konuyu pekiştirme, kendine has bir üslupla konuşmayı renklendirme amacıyla kullanıldığı gözlenmektedir. Deyimlerin gençler tarafından da kullanılması yetişkinlerin sözlerini dikkatlice dinledikleri ve dillerini unutmadıklarının bir göstergesi olsa gerek. Derlediğimiz 409 deyim aynı zamanda sözlü halk edebiyatımızın bu türünün Üsküp yöresindeki yaygınlığını da ortaya koymaktadır. Yazılı kaynaklardan ve kaynak kişilerden derlemiş olduğumuz Üsküp Türkleri tarafından söylenen deyimler aşağıda yer almaktadır.

Aciyan çok ama pare veren yok. (Hafız, 1989: 17) - Laftan başka herhangi bir yararının dokunmaması.

Aç küpek gibi dolaşmak. (KK66) - Fırsat kovalamak.

Açık güz olmak. (KK66) - Uyanık olmak.

Açlıktan nefesi kokay. (Hafız, 1989: 17) – Çok fakir olmak.

Adami kukla gibi oynatmak. (Hafız, 1989: 17) – Birine istediği gibi hükmetmek.

Adi adices sülemek. (KK66) - Müstehcen konuşmak.

Agız ikamak. (KK13, KK66, KK69)- İçten gelmeden yapılan davet.

Agrına gitmek. (KK42, KK59, KK60, KK66)- Hatırı kalmak.

Agzından bal damlamak. (KK59, KK60, KK66) - Güzel konuşmak.

Agzını bozmak. (KK59) - Küfürlü konuşmak.

Agzını kiraya vermek. (Hafız, 1989: 17) – Çok konuşmak.

Agzi var, dili yok. (Hasan, 1997: 93) – Suskun.

Akıl için. (KK60, KK66) - Bir olaydan ders alındığına dair söylenen söz

Akıl kutisi olmak. (KK66) - Çokbilmişlik taslamak.

Akibatil olmak. (KK42, KK66) - Kötü kalpli, hasetçi olmak.

Akle karayi seçmek. (Hafız, 1989: 17) Bir işin gerçekleştirilmesinde zorluk çekmek.

Akli kesmemek. (KK13, KK66) - Aklı ermemek.

Akliylen bayram yapmak.(KK66) - Olmayacak bir şey uğruna hayal kurmak.

Akmazse damlar. (Hafız, 1989: 17) - Çok fazla olmasa da az çok bir gelir sağlanması.

Al oni bas ona. (KK59, KK66, KK69) - Hepsi birbirinden kötü, beter.

Alep uzak ise arşın yakındır. (KK66) - İmkânsız gibi görünen şeyin olabilme durumu

Ali sevim minel süri. (KK66) - Bir yere ailenin bütün fertlerinin gitmesi.

Ana baba güni. (KK13, KK59, KK66) - Çok kalabalık.

Ananın karnında nasıl durdu dokuz ay. (Hafız, 1989: 17) – Sabırsız, aceleci kimse.

Anasından dogali gülmedi. (Hafız, 1989: 17) – Bahtsız kimse.

Anasından emdıgi süti burnundan çıkarmak. (Hafız, 1989: 17) – Canından bezmek.

Anasının ak süti gibi helal olmak. (Hafız, 1989: 17) – Bir işin helal olması.

Anasının kôri olmak (KK13, KK66) - Kurnaz olmak, açıkgöz olmak.

Anasının nikâhını istemek. (Hafız, 1989: 17) – Çok fazla şey istemek.

Anasi aglamak. (KK13, KK59, KK66) - Çile çekmek.

Arabasını çekmek. (KK59) - Kovulmak, gitmek.

Arka çikmak. (KK13, KK66) - Birini korumak, kollamak.

Arkasına gitmek. (KK13, KK66) – Kendini kötü hissettiğinden yediği yemekten keyif alamamak.

Arkasını almak. (KK42, KK66) – Birini takip etmek.

Ateş parçesi. (KK66) - Çok sert biri olmak.

Ateş püskürmek. (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 182) – Çok sinirli bir şekilde konuşmak.

Atri kalmak. (KK13, KK59, KK66) **–** Birine gücenmek, kırılmak, gönül koymak.

Ava almak. (KK13, KK59) - Ne hali varsa görmek.

Ayagına gitmemek. (KK13, KK66) - Tenezzül edip birinin yanına gitmemek.

Ayagını kesmek. (KK13, KK69) - Sürekli gittiği bir yere artık gitmemek.

Ayagını sürüklemek. (KK13, KK66) - Misafir olarak gidilen eve bir sürü misafirin daha gitmesi.

Ayak altına gütürmek. (KK66) - Bir şeyi mahvetmek.

Ayak basmamak. (KK13, KK66) - Bir yere asla gitmemek.

Ayaklari bağlanmak. (KK69) **–** Kişinin artık evli veya çocuklu olması.

Azgın fukara. (KK13, KK66) - Fakir olmasına rağmen lükse düşkün olan kimse.

Babamın çiftık yüzi. (KK66) - Hiçbir yakınlık bağının olmaması.

Badiyava. (KK13, KK42, KK59, KK66) - Boşuna.

Baklayi agzından çıkarmak. (Hafız, 1989: 17) - Söylemekten kaçındığı şeyi söylemek.

Bakmayasın halına. (KK13, KK66) - Birinden umulmayacak hareketler görmek.

Bala konmak. (KK66) - Çok talihli, uğurlu olmak.

Baş kaldırmamak. (KK66) **–** Maddi açıdan sıkıntı yaşayıp durumunun hiç düzelmemesi.

Başa çikamamak. (KK13, KK66) - Biriyle anlaşamamak.

Başım üstüne yeri olmak. (Hafız, 1989: 17) – Birine kıymet verip kapısının onun için her daim açık olması.

Başına karşi kob. (KK66) **–** Uğursuzluğun kişinin başına gelmesi.

Başında sinek var ki iş yapay. (KK13, KK66) – Bir işte parmağı olmak.

Başını duvara vurmak. (KK13, KK66) - Pişman olmak.

Başını kaşımak. (KK13, KK66) - Bir şeyden dolayı pişmanlık duymak.

Başını koparmak. (KK13, KK66, KK69) - Birine tıpa tıp benzemek.

Başını yemek. (KK66) **–** Birinin ölmesine sebep olmak.

Başi beyüt olmak. (KK66) - Çok dertli olmak.

Başi tutmak. (KK42, KK60, KK66) - Başı ağrımaya başlamak.

Başikabak gezmek. (KK59, KK60, KK66) **–** Başı açık gezmek.

Batakçi olmak. (KK66) - Çok israf eden, savurgan olan.

Ben üldükten sonra isterse kıyamet kopsun. (Hafız, 1989: 17) – Dünyaya önem vermek.

Beş pare etmemek. (KK13, KK66) - Hiçbir değeri olmamak, değersiz.

Beş pare vermemek. (KK66) - Umurunda olmamak, umursamamak.

Betıne gelmek. (KK59, KK66) - Gücenmek, kendini kötü hissetmek.

Bırbırlitsa. (KK42, KK66) **–** Durmaksızın konuşan, çok konuşan kimse.

Bin pişman olmak. (KK13, KK66) - Çok pişman olmak.

Bin ülç bir kez. (Hafız, 1989: 17) – Bir şeyi söylemeden önce iyice düşünmek.

Binın yarısi beş yüz oda elde değil. (Hafız, 1989: 17) – Elinde hiçbir şeyin olmaması.

Bir akıl yaza mi kışa mi. (Hafız, 1989: 17) – Çok meşgul olmak, her şeyi düşünememek.

Bir ayagi çukurda olmak. (KK13, KK60, KK66) - Çok yaşlı veya hasta olmak.

Bir çuval inciri berbat etmek. (Hafız, 1989: 17) – Yolunda giden bir şeyi yanlış davranışlarla bozmak.

Bir eli yagda bir eli balda olmak. (KK13, KK66) **–** Hali vakti yerinde olmak.

Bir elle tapşin olmas. (Hafız, 1989: 17) – Yardım olmadan bir işin başarılması zordur

Bogaza kadar garg olmak. (KK66) - Çok yemek yemek.

Boş bulunmak. (KK13, KK66) - Dikkatsiz ve dalgın olmak.

Boş degırmen. (KK66) - Çok ve boş konuşan kimse.

Boşbogaz. (KK59, KK66) - Çok ve boş konuşan kimse.

Boyi uzun akli kısa. (Hafız, 1989: 17) – Akılsız.

Boynuz ararken kulaksız kalmak. (Hafız, 1989: 17) – Çok fazla şey isteyip elindekilerden de olmak.

Buldun tapınacak kliseyi. (Hafız, 1989: 17) – Medet umacak birini bulmak.

Bulup bunanmak. (KK13) - Bulduğunu beğenmemek.

Burnundan çikmak. (KK66) – Keyif alınacak yerde işlerin altüst olması.

Burnundan fitil fitil getirmek. (KK66) – Birinden intikam almak.

Burnuni her delige sokmak. (Hafız, 1989: 17) – Her işe karışmak, müdahale etmek.

Burnuni kaldırmak. (KK13, KK66, KK69) - Darılmak, küsmek.

Buza yazmak. (KK66) - Bir şeyin asla olamayacağını bildirmek için söylenen söz.

Canın burnuna gelmesi. (Hafız, 1989: 18) – Bir şey yaparken çok zorluk çekmek.

Cavgarka. (KK66) – Kavgacı kadın.

Cengleşmek. (KK42, KK66) - Tartışmak, didişmek.

Cevis kabuguni doldurmamak. (KK66) - Küçük ve gereksiz bir olay.

Cırkasi çikmak. (KK66) - Yıpranmak, yorulmak.

Cin fikirli. (KK13, KK66) - Çok zeki, kurnaz.

Cins cinse çekmek. (Hafız, 1989: 18)- Kötü soylu şey ve kişi ne denli uğraşılsa da iyiye dönmez.

Çalım satmak. (KK13, KK59, KK66) - Kurulup büyüklük taslamak.

Çalımci olmak. (KK13)- Çalım yapan kimse.

Çalımından geçilmemek. (KK59, KK66) - Çok kurumlu, çalımlı olmak.

Çalkamak. (KK66) - Durulamak, yıkamak.

Çalkanmak (KK13, KK59, KK60) - Duş almak, yıkanmak.

Çam sakızı, çoban armağanı olmak. (Hafız, 1989: 18) – Değeri çok yüksek olmayan küçük hediye.

Çendıklemek .(KK66) – Tırmalamak.

Çigıl yara olmak. (KK66) **–** Çok ve derin yara olması.

Çingene çalar, kurt oynar. (Hafız, 1989: 18) – Bir ortamda kimin ne yaptığının belli olmaması.

Çulmak. (KK66) **-** Yemeğin hamur gibi olması, az pişmiş olması.

Daha çok vereni bulursen beni de gütür. (Hafız, 1989: 18) – Birinin daha iyisini bulamayacağı için söylenen söz.

Damla vurmak (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 182) – Felç olmak.

Dar bogaz. (KK66) – Yemek yemeyi sevmeyen, iştahsız bir kimse.

Defşırmek. (KK13,. KK66) **–** Patlamak.

Degdırmek. (KK13, KK59, KK66) **–** Birini iğnelemek.

Deşılmek. (KK66) **-** Çok yemek yemekten patlayacak gibi olmak.

Dibıne dari ekmek. (KK66) **-** Bir konunun ayrıntılarını öğrenmeye çalışmak.

Dibını çıkarmak. (KK60) **–** Abartmak.

Dilında tüv bitmek. (Hafız, 1989: 18) – Bir şeyi sürekli söylemekten bıkmak, usanmak.

Dınında durmak. (KK13, KK66) **–** Hristiyan birinden bahsedildiğinde söylenen söz.

Dişlerını güstermek. (KK66) **-** Sertliğini karşındakine belli etmek.

Domuz kupasi. (KK59, KK66) **-** Çok kalabalık olmak.

Donmak. (KK13, KK66) **–** Donakalmak.

Dort nal koşmak. (KK66) **-** Bir işi çok çabuk yapmak, acele etmek.

Düz getırmek. (KK13, KK66) **-** Her şeyin gerçekleşeceğine dair olumlu konuşmak.

Egri oturmak, dogri konuşmak. (Hafız, 1989: 18) – Her durumda gerçeğin söylenmesi.

Ek dariyi al kariyi. (Hafız, 1989: 18) – Eli ekmek tuttuktan sonra evlenmek.

Ekmegıne bal sürmek. (KK59, KK69) **-** Birinin yapacağı kötülükten kişinin fayda sağlaması.

Ekmegi vurmak. (KK42, KK66) **-** Beslediği birinden gördüğü kötülük karşısında söylenen söz.

El kaldırmak. (KK66) **-** Bir şeyden vazgeçmek.

Elhamdüllah artırsın, kim kürdiyse o kaldırsın. (Hasan, 1997: 132) – Sofrayı kimsenin kaldırmak istemediğini ifade eden söz.

Elıme yapışmaz. (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 183) – Üşenmeden yapar.

Elından tutmak. (KK13, KK69) - Birine yardım etmek, destek olmak.

Elıne düşmek. (KK66) – Birine muhtaç olmak.

Elleri armut toplamak. (KK13) – Korkak veya beceriksiz olmayan erkek için söylenen söz.

Elleri pare kesmek. (KK59, KK66) - Kendi becerisiyle para kazanabilen.

Ensesıni gürmek. (KK66) - Bir şeyin asla olamayacağını belirtmek.

Ensesi kalın olmak. (KK13) – Koruyacak birinin olması.

Eski amam eski tas olmak. (Hafız, 1989: 18) – Her şeyin eskisi gibi olduğu, hiçbir şeyin değişmediği anlamı taşır.

Eski güz agrisi olmak. (Hafız, 1989: 18) – Eski sevgilisi olmak.

Eter meter birbirınden beş beter. (KK66) - Hepsi birbirinden daha kötü, daha beter.

Eti benım kemigi senın olmak. (Hafız, 1989: 18) – Birine bir kişiyle ilgili tam yetki verilmesi.

Eti buti yerında olmak. (KK66) – Fiziki anlamda her şeyin yerli yerinde olması.

Etme bulma dünyasi. (Hafız, 1989: 18) – Herkesin ettiğini bulması.

Ev bize kaldı desene, helva pişirip yesene. (Hasan, 1997: 134) – Mirasçıların kendilerine kalan eve sevinip bunu helva yaparak kutlaması.

Evında su mi çikti. (Hafız, 1989: 18) – Evin beğenilmeyecek bir yanının olmaması.

Eyin beyin olmak. (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 184) – Sıkıntı ile kıvranmak, üzülmek.

Eylık et, kemlık bul. (Hafız, 1989: 18) – İyilik yapmasına rağmen birinden kötülük görmek.

Fesatçi. (KK42, KK66) - Ara bozucu, ortalığı karıştıran, kızıştıran.

Fışfırdak. (KK66) – Aşüfte.

Fıymak. (KK13, KK69) – Kaçmak.

Fitneci. (KK13, KK66) - Sürekli birilerini fitneleyen.

G.tten dogma olmak. (KK13) - Çok kurnaz olmak.

G.tüne yumurta gelmek. (KK13) - Zorda kalınca, işi düşünce birinden bir şey istemek.

Gaga. (KK13) - Hazıra konmak.

Gazepleri çekmek. (KK66, KK69) - Çile çekmek.

Gırvela gitmek. (KK60, KK66) – Sesli konuşup çok gürültü yapmak.

Gra gitmek. (KK42, KK13, KK66) - Korkmak.

Grayi soğuk suyle ikamak (KK13, KK59, KK66, KK69) – Samimi olmayıp içten gelmeyen yapılan davet.

Grep aç olmak. (KK13, KK66) - Çok acıkmak.

Grof olmak. (KK66) - Takım elbise giymek.

Gügermek. (KK66) – Giysilerin ağarması.

Gükten inme. (KK42, KK66) – Birine gereğinden fazla değer verilmesi.

Gümanli olmak. (KK13, KK59, KK69) - Birine kin beslemek.

Günalarını vermemek. (KK13, KK59) - Çok cimri olmak.

Gütürememek. (KK13) - Birine tahammül edememek.

Güz güzi gürmemek. (KK66) - Çok karanlık olmak.

Güzden irak, günülden da irak olur. (Hafız, 1989: 18) – Kişi uzun süre görmediği birinden soğur.

Güzi tutmak. (KK13, KK66) - Birini beğenmek, güvenmek.

Güzi tutmamak. (KK13, KK66) - Bir işi yapabileceğine inanmamak.

Güzleri açık kalmak. (KK66) – Şaşırmak, bir şeyi çok beğenmek.

Güzleri beynında oynamak. (KK60, KK66) - Uyanık, cambaz.

İç kurti. (KK66) – Laflarıyla karşındakine rahat vermemek.

İç mal etmemek. (KK66, KK69) - Birini görmezden gelip takmamak.

İçerisi forma, dişarisi sorma. (Hafız, 1989: 19) – Birinin içinde neler yaşadığını kimse bilemez, hiçbir şeyin dışarıdan göründüğü gibi olmaması.

İçini çıkarmak. (KK13, KK60, KK69) – Çok istifra etmek.

İfrit olmak. (KK13) - Çok sinirli, öfkeli olmak.

İgballi olmak. (KK59, KK66) - Uğurlu, talihli olmak.

İgne atsan yere düşmemek. (KK13, KK66) – Bir yerin çok kalabalık olması.

İki laf bir pazarlık. (KK66) – Kısa yoldan anlaşmak.

İki yakasi bir yere gelmemek. (Hafız, 1989: 19) – Hayatta gün görmemesi için birine beddua etmek.

İmalci. (KK66) - Bir şeyleri sürekli ihmal eden kimse.

İnadım inat, adım Kel Murat. (Hafız, 1989: 19) – Birinin çok inatçı olması.

İnsan sarafi olmak. (KK66) - Birinin karakterini çabuk anlayacak duruma gelmiş kimse.

İpe un sermek. (Hafız, 1989: 19) – Olmayacak bir işin peşinden gitmek.

İstifini bozmamak. (KK13, KK69) - Umursamamak, aldırmamak.

İstilayçe konuşmak. (KK13, KK59, KK66) - Türkiye Türkçesi konuşmak.

Jırk yaş olmak. (KK13, KK59, KK66) - Çok ıslanmak.

Kadırsız. (KK66) – Beceriksiz.

Kadir gecesi dogmak. (KK13, KK59, KK66, KK69) - Çok uğurlu, kısmetli biri olmak.

Kaf olmak. (KK66) - Kupkuru olmak.

Kafasına esmek. (KK60, KK66) - Aklına geldiği gibi davranmak.

Kafasıni kessan da sülememek. (KK66) - Sır tutan biri olmak.

Kafasını kırmak. (KK13, KK66) - Defolup gitmek.

Kafi kefi yemek. (KK42, KK66) - Bulduğu her şeyi yemek, çok yemek.

Kan biçak olmak. (KK66) – Kavga etmek, dövüşmek.

Kapan kapana yemek (KK66) - Çok ve hızlı yemek yemek.

Kara kaip. (KK13, KK66) – Ortalıkta görünmeyen, kayıplara karışan kimse.

Karabüber olmak. (KK13, KK59, KK66) - Her işe karışmak, müdahale etmek.

Kari şerrinden Alla korusun. (Hafız, 1989: 19) – Kadının şerrinden korkmak.

Karma karışık yapmak. (KK66) – Bir şeyi karışık hale getirmek.

Karni tok, güzi aç olmak. (Hafız, 1989: 19)- Açgözlü olmak.

Kaş çekerken güz çıkarmak. (Hafız, 1989: 19) – İyilik yapma niyetiyle işi büsbütün bozmak.

Kaymagını yemek. (KK13) - Bir işten çok fazla çıkar sağlamak.

Kem küpek olmak. (KK66) - Çok sert, asabi olmak.

Kendi istemek, kendi bulmak. (Hafız, 1989: 19) – Kişinin ettiğini bulması.

Kendi kendisine gelin güvegi olmak. (Hafız, 1989: 19) – Başka birine de bağlı bir işi kendince olmuş bitmiş saymak.

Keser gitti, sapi da arkasından. (Hafız, 1989: 19) – Bir şeyin ard arda olması.

Kınaç etmek. (KK66, KK69) - Bir işi mahvetmek.

Kınaç olmak. (KK13, KK43, KK59, KK60, KK66, KK69) - Çok keyif almak.

Kırçma. (KK59, KK66) - Yiyecek, içeceğin bitmesi, her şeyin tüketilmesi.

Kırk saat kalmak. (KK66) - Bir yerde çok uzun süre vakit geçirmek, oyalanmak.

Kırş olmak. (KK13) - Kavga etmek.

Kız beşikte çeyiz sandıkta. (Hafız, 1989: 19) – kız çocuğunun çeyizinin küçük yaşlarda hazırlamaya başlamak.

Kızarse soğuk suya dalmak. (KK66) - Birinin kızdığını umursamamak.

Kızım bana, ben kızıma. (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 185) – Sürekli aynı insanlarla görüşmek.

Kocameti olmak. (KK13, KK69) - Kocaman olmak.

Konuş yogise işın. (KK66) - Boşuna konuşmak.

Kopmak. (KK13, KK59, KK60, KK66, KK69) - Çok yorulmak.

Kopukluk. (KK13, KK59, KK60, KK66, KK69) – Halsizlik.

Kubbesıne vurmak. (KK66) - Bir durumu hazmedememek.

Kukunda taşımak. (KK42, KK66) – Kimsenin eline su dökememesi.

Kulak asmamak. (KK13, KK69) - Söylenen bir şeyi dinlememek.

Kuri souk. (KK13, KK43, KK59, KK60, KK66) – Havanın çok sert ve soğuk olması.

Kursagi çikmak. (KK66) - Çok bağırmak.

Kurt kaynamak. (KK13, KK66) - Yerinde duramamak.

Kuş süti eksik. (KK13, KK59, KK66, KK69) - Sofrada eksik hiçbir şeyin olmaması.

Kutura. (KK66) – Gelişigüzel.

Küçük parmagına gelememek. (KK13, KK66) – Kimsenin eline su dökememesi.

Kül fukara olmak. (KK66) - Çok fakir olmak.

Küllühüm tupan olmak. (KK66) - Çok fakir olmak.

Küntüm. (KK59, KK66) – Okul hayatında başarısız olan kimse.

Küski. (KK13) – Aptal, anlayışsız kimse.

Küv yanay, babo tarani. (Hafız, 1989: 19) – Ortada büyük bir karmaşa varken alakasız bir şeyle ilgilenmek.

Laf olsun, torba dolsun. (Hafız, 1989: 19) – Sadece konuşmuş olmak için söylenen boş söz söylemek.

Lafına laf. (KK66) - Kendisine söylenenlerin altında kalmamak.

Laflaşmak. (KK13, KK42, KK66) - Tartışmak, münakaşa etmek.

Leş olmak. (KK13, KK66) - 1. Kirlenmek. 2. Kötü kavga etmek.

Leşini sermek. (KK66) - Birini dövmek.

Leşper. (KK13, KK66) - Başkasının sırtından para kazanan, çıkar sağlayan kimse.

Lıngırti olmak. (KK42, KK66) - Yemeğin cıvık olması.

Lokaç olmak. (KK66) - Çok ıslanmak.

Lom olmak. (KK13, KK59, KK66, KK69) - 1. Biriyle kötü kavga etmek. 2. Bir şeyin mahvolması.

Maçka kuyrgugiyle iş yapmak. (KK66) - Üstünkörü iş yapmak.

Maçkay poparadan çıkaramamak. (KK13, KK66) - Beceriksiz olmak.

Malum olmak. (KK60, KK66) **–** Bir şeyin olacağını önceden hissetmek, içine doğmak.

Mart akılli olmak. (KK66) - Kararsız olmak.

Maymun iştali olmak. (Hafız, 1989: 19) – Hevesi çabuk geçen kimse.

Maytapçi. (KK13, KK42, KK66) - Birileriyle sürekli dalga geçen kimse.

Mekik dokumak. (KK66) - İki yer arasında sürekli gidip gelmek, çok sık gidip gelmek.

Melül mazun olmak. (KK66) - Çok üzgün olmak.

Mesele. (KK13, KK66) – Harika, muhteşem.

Mezelemek. (KK13, KK59, KK69) - Taklit etmek.

Mim olmak. (KK66) – Susmak.

Mufte. (KK13) - Bedavadan sağlanan kazanç.

Mum yakmak em aramak. (Hafız, 1989: 19) – Bir şeyi veya kişiyi bir daha asla bulamamak.

Mumi sünmek. (KK13) - Kendisini zor günlerin beklediğini belirtir.

Mumuni tutmak. (KK13, KK59) - Gereksiz yere bir yerde bulunmak.

Münüs kıs. (KK66) – Yumuşak huylu, sakin kız.

Ne altıni bırakmak ne üstüni. (Hafız, 1989: 19) – Etraflıca aramak.

Ne kızı verir ne dünürü küstürür. (Hasan, 1997: 159) – Ne yapacağına kesin karar veremeyen, kararsız kimse.

Ne üldürür ne güldürür. (KK66) - Acı çektirmek.

Ne yemek, ne yedırmek. (Hafız, 1989: 19) – Kimseye yararının olmaması.

Nemın neci. (KK66) - Hiçbir kan bağının olmaması.

Nemtur. (KK42, KK60, KK66) – Yüzü gülmeyen, sevimsiz kimse.

Nerde ekmesın orda bitişmek. (KK66) - Beklenmeyen yerde olmak.

Nimeti küfran olmak. (KK42, KK66) - Sahip olduğu nimetlerin değerini bilmemek.

Olmişi da olacagi da bu olmak. (Hafız, 1989: 19) – Bir şeyin değişemeyeceği anlamı taşır.

On yedisi dag delisi. (KK66) **–** Delikanlılık dönemini ifade eder.

Onun ipiyle kuyiya inılmaz. (Hafız, 1989: 17) – Kişiyi yarı yolda bırakan, güvenilmez kimse.

Oprolmak. (KK13, KK66, KK69) - Düşünmeden, akılsızca davranmak.

Ort kovalamak. (KK66) **–** Karı kız peşinde olmak.

Paçasi tutuşmak. (KK13, KK66) **–** Telaşlanmak.

Palivali iş yapmak. (KK66) - Üstünkörü iş yapmak.

Pare dükmek. (KK59, KK60, KK66) - Çok masraf etmek, çok harcamak.

Pare için anasını satmak. (Hafız, 1989: 19) – Para düşkünü kimse.

Pare için tüfek atmak. (KK66) - Paraya düşkün olmak.

Pare kelâm, pare selâm. (Hasan, 1997: 165) – Paranın her şeye derman olması.

Pare kırmak. (KK13, KK66) - Çok kazanmak.

Pare pareye koşar. (Hasan, 1997: 165) – Sermaye sermayeyi arttırır.

Pareye pul dememek. (KK13, KK66, KK69) - Çok zengin olmak.

Partal yapmak. (KK13, KK66) - Birini çok kötü azarlamak.

Patlak perdeli olmak. (KK66) - Utanmaz, yüzsüz, terbiyesiz olmak.

Perdesız olmak. (KK13, KK66) – Utanmaz olmak.

Pervane. (KK66) - Çok hamarat.

Pestilını çıkarmak. (KK13, KK66, KK69) - Çok yormak.

Pestili çikmak. (KK66, KK69) - Çok yorulmak.

Petsi. (KK13, KK59, KK66) - Çok cimri.

Pezıl kalkmak. (KK66) - Hemen ayağa kalkıp harekete geçmek.

Pırşeş olmak. (KK13, KK59, KK60, KK66, KK69) - Çok kötü kavga etmek.

Pide yenmiş tepsisi meydanda. (Hafız, 1989: 19) – Bir işin ortada, belli olması.

Pirey manda yapmak. (KK13, KK66) - Bir şeyi çok abartmak.

Piyade. (KK13, KK66) – Yalnız kalmak, yalnız yaşamak.

Plesk olmak. (KK13, KK66, KK69) - Çok yorulmak.

Popara olmak. (KK42, KK66) - Çok kötü tartışmak.

Popustina gitmek. (KK66) - Birine yazık olması.

Poştaci. (KK66, KK69) - Dedikoducu, laf taşıyan kimse.

Potere yapmak. (KK13, KK60, KK66) - Gürültü yapmak.

Pusulasını şaşırmak. (KK66) - Ne yapacağını bilememek.

Puzder yapmak. (KK13) - Birini lafla susturmak, kötü azarlamak.

Püflak. (KK13) - Yalancı, dürüst davranmayan kimse.

Pür düzen olmak. (KK66) - Çok makyajlı olmak.

Ray vermek. (KK13, KK66, KK69) - Her şeyi oluruna bırakmak, ilgilenmemek.

Rüyasında gürse hayıra yormak. (Hafız, 1989: 20) – Olumlu düşünmek.

Saat kaç anlamak. (KK13, KK59, KK66, KK69) - Bir şeyin farkına varmak.

Sag güzinin sol güzünden kıskanması. (Hafız, 1989: 20) – Çok kıskanç olmak.

Salma koyvermek. (KK66) – Kontrolsüzce hareket etmek.

Saman altından su yürütmek. (Hafız, 1989: 20) – Birinin gizli saklı bir işler çevirmesi.

Samanlıkta yatmak, vezir rüyasi gürmek. (Hafız, 1989: 20) – Geleceğe dair hayallerin olması.

Selâm vermek borçli çikmak. (Hafız, 1989: 20) – Birine selam verdiğine pişman olmak.

Senınki can da benımki patlıcan mi? (Hafız, 1989: 20) – Herkesin kendi canına değer vermesi.

Sıfıri bitmek. (KK13) – Çok korkmak.

Sıganmak. (KK66) - Bir işe çarçabuk başlamak.

Sır küpi. (KK13, KK66) - Birçok sırrı bildiği halde hiçbir şey söylememek.

Sokak süpürgesi. (KK42, KK66) **–** Hiç evinde durmayan, sürekli gezen kadın için söylenen söz.

Soni Arap olmak. (KK66) **–** Birinin **s**onunun hazin olması.

Soradan gürme gaurdan dünme. (KK13, KK43, KK60, KK66, KK69) - Sonradan birtakım şeylere sahip olanlar için söylenen söz.

Sotretmek. (KK66) - Sahip olduğu her şeyi harcamak.

Suli sakız gibi yapışmak. (KK13, KK66) **–** Birinin peşini bırakmamak, birinin yanından hiç ayrılmamak.

Surupuç. (KK42, KK66) - Dilenci gibi bütün gün sokakta dolaşan kimse.

Süle duvara süle ona. (KK66) - Birine boş yere bir şey söylemek.

Sülesem süz olur, sülemesem dert olur. (Hafız, 1989: 20) – Bir şeyi söyleyip söylememekte tereddüt etmek.

Sülpmek. (KK13, KK66) – Solmak.

Sünük kümür. (KK59) **–** Soğukkanlı.

Sürme çekmek. (KK66) - Kısa bir süreliğine uyumak.

Süsli kokona. (KK66) **–** Süsüne düşkün kadın.

Şaki çocuk. (KK42, KK66) – Yaramaz çocuk.

Şaşti papaz olmak. (KK66) - Şaşırmış durumda olmak, ne yapacağını bilememek.

Şıkırdi yagmak. (KK13, KK66, KK69) - Sağanak yağmurun yağması.

Şuşerka olmak. (KK13, KK66) **–** Dayak veya yanmadan bir yerin şişip kabarcık olması.

Tak yok. (KK59, KK66) - Tık yok.

Taksirat tutmak. (KK66) - Birinin ahının tutması.

Taksiratli olmak. (KK42, KK66) **–** Kara bahtlı olmak.

Talpa asta. (KK66) - Çok hasta kimse.

Tamakâr olmak. (KK66) **–** Açgözlü olmak.

Taş atmak. (KK13, KK59, KK66, KK69) - Birini dolaylı bir şekilde iğnelemek.

Tata biti gibi şişmek. (KK66) - Çok kilo almak.

Tatli dil güler yüz olmak. (Hafız, 1989: 20) – Güzel huylu olmak.

Telıne basmak. (KK13, KK66) - Damarına basmak.

Tellemek. (KK66)– Birini çok kötü eleştirmek.

Tepenın atması. (KK13, KK66) **–** Sinirlenmek.

Tepışmemek. (KK13, KK59, KK66) **–** Kımıldamamak.

Tepney vurmak. (KK13, KK66) - Bir şeyi tepmek.

Teslim asta olmak. (KK13, KK42, KK66, KK69) - Çok hasta olmak.

Tetikte durmak. (KK13, KK66) - Hazır olmak, tedirgin olmak.

Tıka basa yemek. (KK59, KK66) - Çok fazla yemek yemek.

Tırnagına gelememek. (KK13, KK59, KK60, KK66) **–** Kimsenin eline su dökememesi.

Tırnak almak. (KK42, KK66) – Alınmak.

Tingal. (KK66) - Parasız, çulsuz kimse.

Titipum. (KK42, KK66) **–** Beceriksiz.

Tizap ekşi. (KK66) - Çok ekşi.

Toboş vurmak. (KK42, KK66) - Bir haberi herkese duyurmak, yaymak.

Trunç olmak. (KK66) - Yemeğin gereğinden fazla katı olması.

Trup olmak. (KK13, KK66, KK69) - Derin ve mışıl mışıl uyumak.

Tulusuna konmak. (KK13, KK66) – Bir şeyin veya kimsenin kişiyi sinirlendirmesi.

Tutkasi tutmak. (KK66) – Huylanmak.

Tutkun. (KK42, KK66) – Elinden hiçbir iş gelmeyen kimse.

Tutule bale. (KK13) - Elinden hiçbir işin gelmemesi, beceriksiz.

Tuzi kuri. (KK13, KK66) - Hali vakti yerinde.

Tuzle buz olmak. (Hafız, 1989: 20) – Paramparça olmak.

Tükürdügüni yalamak. (KK13, KK66)- Verdiği sözden dönmek.

Tüvlenmek. (KK66) - Sonradan zengin olmak.

Ufunet basmak. (KK66) – Bunalmak.

Ulok olmak. (KK66) **–** Kasların tutulması.

Uzun süzün kısası. (Hafız, 1989: 20) – Velhasıl.

Üdi patlamak. (KK13, KK59, KK66) **-** Çok korkmak.

Üfürmek. (KK13, KK59, KK66, KK69) **-** Yalan söylemek.

Üfürükçi. (KK13, KK59, KK66, KK69) **–** Yalancı kimse.

Üküz altında buzagi çıkarmak. (Hafız, 1989: 20) – Olmayacak bahanelerle suç ve suçlu bulmaya çalışmak

Üküz üldi, ortaklık bozuldi. (Hafız, 1989: 20) – Ortada herhangi bir çıkar olmadığında anlaşma sağlanmasının imkânsız olması.

Ülme eşegım yeşil çimen bitecek. (Hafız, 1989: 20) – Bir şeyin olması için uzun süre beklenmesi.

Ülmek var, dünmek yok. (Hafız, 1989: 20) – Bir işi elde etmek uğruna canını bile vermek.

Ülürse gözleri açık gitmek. (Hafız, 1989: 20) – Kişinin bir şeye hasret gitmesi.

Ümrün artmasi (KK66) - Ömrün uzaması.

Üşüşmek. (KK66) **-** Her taraftan bir araya gelmek, toplanmak.

Üzüm çüpsüz olmas. (Hafız, 1989: 20) – Pürüzsüz işin olmaması.

Vakıtli vakıtsız. (KK13, KK66) **-** Uygun zamanı gözetmemek.

Valâ olmak. (KK66) **-** Çok sıcak olmak.

Var akay, yok bakay. (Hafız, 1989: 20) – Herhangi bir gelir sağlanmadığında yapacak bir şeyin olmaması.

Var çirkin baktırır, var güzel bıktırır. (Hasan, 1997: 179) – Dış güzellikten ziyade huyunun güzel olmasına önem verilmesi gerektiğini ifade eder.

Varlıga darlık olmak. (Hafız, 1989: 20) – Paranın olduğu yerde sıkıntı olmaz.

Ver yesın, ürt uyusun, bekle ülmesın. (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 187) – Mesuliyetsiz insan için söylenir.

Verışmek. (KK60, KK66) - Ağız dalaşı yapmak, münakaşa etmek.

Virdetmek. (KK66) - Bir konuyu gereğinden fazla uzatmak.

Vur deme üldür. (Hafız, 1989: 20) – Bir işi kökünden halletmek.

Vursan kan damlamamak. (KK13, KK66, KK69) - Bir olay karşısında donakalmak, şoke olmak.

Ya almak ya üldürmek. (Hafız, 1989: 20) – Bir iş ne pahasına olursa olsun sonuca varılmalı.

Yahudi pazarlıgi yapmak. (Hafız, 1989: 20) – Tarafların çıkarları doğrultusunda yapılan kıyasıya pazarlık.

Yaka silkmek. (KK13, KK59, KK66) - Bir şeyden bıkmak, usanmak.

Yapılmak. (KK13, KK66) **–** Havaya girmek, tavır almak.

Yarasa gibi yapısi olmak. (Hafız, 1989: 20) – Kocaman olmak.

Yarım yapalak. (KK66) - Yarım yamalak.

Yas tutmak. (KK13, KK43, KK59, KK60, KK66) - Yasa bürünmek, matem tutmak.

Yaşi benzememek. (KK66) - Vefat eden biriyle kıyaslandığında kullanılan söz.

Yel üfürdü, sel su götürdü. (Hafız, 1989: 20) – Elindekileri kısa sürede kaybetmek.

Yenlik ayakli olmak. (KK13, KK66) - Kişinin uğur getirmesi.

Yenlik elli olmak. (KK13, KK59, KK66) **–** Her işinin rast gitmesi.

Yetmiş iki dereden su getırmek. (Hafız, 1989: 20) – Bir sürü bahanelerle etrafındakileri kandırmaya, ikna etmeye çalışmak.

Yomlamak. (KK66) **-** Ağzını hayra açmamak.

Yüregi doli. (KK59) **–** Çok dertli olan kimse.

Yüzi olmamak. (KK13, KK66) – Utanmak.

Yüzsüz olmak. (KK13, KK59, KK66) - Utanmaz, arsız kimse.

Zalangur. (KK13, KK66) **-** Dilenci, parasız, çulsuz kimse.

Zavrak. (KK13, KK59, KK66, KK69) – Uslu olmayan, yaramaz çocuk.

Zenbil içindekini sen bil. (Hafız, 1989: 20) – Her şeyi açığa vurmamak.

Zeytin yagi gibi suyun üstüne çikmak. (Hafız, 1989: 20) – Kişinin haksız olduğu halde kurnazlıkla kendini haklı çıkarmaya çalışması.

Zıpır. (KK66) – Şımarık ve yaramaz çocuk.

Zırnak. (KK66) - Çok cimri.

Zıt almak. (KK13, KK43, KK59, KK60, KK66) - Birinden nefret etmek.

Zıtına konmak. (KK13, KK60, KK66) **-** Sinirine dokunmak.

Zize. (KK42, KK66) – Süslü kadın.

Zülbiye. (KK66) – Çok değerli bir şey.

3.1.5. Türküler

Sözlü halk edebiyatının en yaygın nazım türlerinden biri olan türkülerin bir terim veya kavram olarak ortak bir tanımın elde edilmesine rağmen araştırmacılar tarafından kelimenin kavramı, anlamı, yapısı ve içeriği hakkında birtakım görüşler ortaya konmaya devam edilmiştir.

Türkü, Türk halk şiirinin en eski türlerinden biridir. Rıza Nur, türküden ilk kez XV. yüzyılda Ali Şir Nevâî'nin Mîzan-ül-Evzân' ında söz edildiğini belirtmektedir. Buna karşılık, Mahmut Ragıp Gazimihal, ilk türkü örneklerine XV. yüzyılda Horasan'da rastlandığını ifade etmektedir (Hasan, 2008: 9).

"Türkü" kavramı TDK sözlüğünde "*Hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş manzume.*" şeklinde tanımlanmaktadır (https://sozluk.gov.tr/ 03.05.2021).

Hamdi Hasan'ın Makedonya Türklerince Söylenen Türküler isimli kitabında türkü kelimesinin kavramı ile ilgili görüşler yer almaktadır: "*Kavram olarak türkü, Türk kelimesinden meydana gelmiş bir türevdir. Türk kelimesinin sonuna "î" nispet ekinin ulanmasıyla "türkî" olan bu kelime daha sonra ses uyumuna uyarak bugünkü "türkü" şekline dönüşmüştür. Fuad Köprülü'nün görüşüne göre "türkü, Türklere mahsus bir beste ile söylenen halk şarkısı" anlamına gelmektedir ki, "varsağı, türkmani gibi türkü de eski yıllardan yani millî kültürden doğmakla beraber, yabancı kültürlerle karşılaşılan yörelerde toplumun kendi duygularını saz ve sözle ifade ettiği şiirin nağmeli adıdır.*" (Hasan, 2008: 7).

Şükür Elçin de Batı Türklerinin, Türk kelimesinden doğan ve Türklere mahsus ezgi (melodi) manasına gelen "türkü" yü kullandıklarını ifade etmektedir (Elçin, 2004: 195).

M. Öcal Oğuz, halk şiirinde tür ve şekil konusunu işlediği bir çalışmasında "türkü" ile ilgili şunları dile getirmiştir: "*Anonim" halk şiirleri arasında yer alan "Türkü" yü ele aldığımız zaman kafiye örgüsü, nazım birimi, vezin ve hacim gibi "dış" unsurlar bakımından belirli bir şekille karşılaşmamaktayız. Aynı şekilde türkülerde türlerin belirlenmesinde bir ölçü olarak kullandığımız "konu" ve "ezgi" beraberliği*

de yoktur. Bu bakımdan "türkü" nün de "Türkmani", " Varsağı", "Bayatı" , "Şarkı" kelimeleriyle birlikte değerlendirilip izahının yapılması kaçınılmaz olacaktır. Bize göre "türkü" "Türklere mahsus ezgiler" olup, bir nazını şekli veya türünün adı değildir." (Oğuz vd., 2014: 246).

P. N. Boratav 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı isimli kitabında, Türkiye'nin sözlü geleneğinde bir ezgi ile söylenen halk şiirlerinin her türünü göstermek için en çok kullanılan ismin "*türkü*" olduğunu öne sürmektedir. Türkünün tasnifini ise şu şekilde yapmaktadır: "*Düzenleyicisi bilinmeyen, halkın sözlü geleneğinde oluşup gelişen, çağdan çağa ve yerden yere içeriğinde olsun, biçiminde olsun değişikliklere (zenginleşmelere, bozulmalara, kırpılmalara) uğrayabilen ve her zaman bir ezgiye koşulmuş olarak söylenen şiirler diye tanımlıyoruz."* (Boratav, 1969: 163).

Elçin'in, türkülerin özünü musikinin temsil ettiğini, musikîsiz güftenin düşünülemeyeceğini (Elçin, 2004: 195) ile Boratav' ın, "*biçimi ne olursa olsun bir türküyü belirleyen her şeyden önce onun ezgisidir*." (Boratav, 1969: 171) ifadesinden ve yukarıda verilen tanımlardan, türkülerdeki en önemli unsurun ezginin olduğu ortaya çıkmaktadır.

Türkiye, Batı Trakya, Bulgaristan, Makedonya, Kosova ve Kıbrıs'ta "*türkü"* kelimesi kullanılırken diğer Türk boylarında farklı isimlerin kullanıldığı görülmektedir. Azerbaycan Türklerinde; "*mahnı",* Başkurt Türklerinde; "*halk yırı",* Kazak Türklerinde; "*türki"* veya "*türik halık ani"* Kırgız Türklerinde; "*eldik ir"* veya "*türkü",* Özbek Türklerinde; "*türki"* veya "*halk koşığı",* Tatar Türklerinde; "*halk cırı",* Türkmen Türklerinde; "*halk aydımı",* Uygur Türklerinde; "*nahşa"* veya "*koça nahşisi"* gibi isimler türkü kelimesinin yerini almaktadır (Bingöl, 2013: 43).

Boratav türkülerin, bölge ve konulara has özellikler veya ezgi ve sözlerin çeşitlenmesine göre "*şarkı*", "*deyiş*", "*deme*", "*hava*", "*ninni*", "*ağıt*" gibi isimlerle adlandırıldığını belirtmektedir (Boratav, 1969: 162).

Makedonya ile Türkiye'deki türküler arasında şekil bakımından büyük benzerlikler bulunmaktadır. Makedonya ile diğer Türk topluluklarının örnekleri arasındaki ortak özellik, omların koşma ve mâni biçimindeki söylenebilmesinden kaynaklanmaktadır. Koşmalar dört dizelik bentlerden oluşan nazım parçalarıdır. İlk bendin ikinci ve dördüncü dizesi kafiyeli, diğer bentlerin dördüncü dizeleri, birinci bendin 2. ve 4. Dizeleriyle kafiyelidir. Koşmanın kafiye düzeni şu şekildedir: **abcb/**

dddb/ eeeb/ veya **abab/ cccb/ dddb/** ya da **aaab/ cccb/ dddb**. Koşmalar hece vezninin (6+5 veya 4+4+3) 11'li kalıbıyla yazılmışlardır (Hasan, 2008: 11).

Makedonya'da söylenen türküler içerik açısından oldukça zengin bir yelpazeyi oluşturmakta ve canlılığını halen muhafaza etmektedir. Türküler üzerine araştırma yapan Türk halk bilimi ve edebiyatçıların türküleri konuları bakımından yapmış oldukları sınıflandırmalara yer vermek gerekmektedir. Konuları bakımından yapılan en önemli tasnifler arasında P.N. Boratav ve Hikmet Dizdaroğlu ile Makedonya'da derlenen türkülerin tasnifini yapan Hamdi Hasan'ın sınıflandırmasına yer verilecektir.

P.N. Boratav türküleri, içerikleri ile kullanıldıkları yerler ve gördükleri vazifeler göz önünde tutularak iki gruba ayırmaktadır: Boratav'a göre türküler:

"*1. Lirik Türküler*

a) Ninniler

b) Aşk Türküleri

c) Gurbet Türküleri, Askerlik Türküleri, Hapishane Türküleri

d) Ağıtlar

e) Çeşitli Başkaca Duyguluk Konular Üzerine Türküler

2. Taşlama, Yergi ve Güldürü Türküleri

3. Anlatı Türküleri

a) Efsane Konulu Türküler

b) Bölgelere ya da Bireylere Özgü Konuları Olan Türküler."

Kullanıldıkları yerlere göre türküler:

4. İş Türküleri

5. Tören Türküleri

a) Bayram Türküleri

b) Düğün Türküleri

c) Dinlik ve Mezheplik Törenlere Değin Türküler

ç) Ağıt Töreninde Söylenen Türküler

6. Oyun ve Dans Türküleri

a) Çocuk Oyunlarında Söylenenler

b) Büyüklerin Oyunlarında Söylenenler." dir (Boratav, 1969: 163-164).

Hikmet Dizdaroğlu, türküleri şu şekilde tasnif etmektedir:

"1. Ninniler ve Çocuk Türküleri

2. Doğa Üzerine Türküler

3. Aşk Türküleri

4. Kahramanlık Türküleri

5. Askerlik Türküleri

6. Tören Türküleri

7. Eşkıya Türküleri

8. Acıklı Olaylarla İlgili Türküler

9. Güldürücü Türküler

10. Karşılıklı Türküler

11. Oyun Türküleri

12. Ölüm Türküleri" (Hasan, 2008: 23).

Hamdi Hasan, Türkiye ile Makedonya türküleri arasında, yeni ortamda ortaya çıkan özel sosyal yaşamdan kaynaklanan birtakım farklılıkların olduğunu ifade etmektedir. Bundan dolayı Makedonya'da söylenen türküler ayrı bir sınıflandırmaya tâbi tutulmuştur. Hasan, türküleri şu şekilde tasnif etmektedir:

1. "Ninniler

2. Aşk Türküleri

3. Ayrılık Türküleri

a) Askerlik Türküleri

b) Gurbet Türküleri

c) Ayrılık Nedeni Belli Olmayan Türküler

4. Tarihî Konularla İlgili Türküler

5.Yergi Türküleri

6. Eşkıya Türküleri

7. Hapishane Türküleri

8. Ağıtlar

9. Düğün Türküleri

10. Bayram ve Çeşitli Dinî İnançlarla İlgili Türküler

11. Değişik Duyguları Dile Getiren Konular Üzerine Söylenen Türküler

12. Mülemmalar ve İki Dilli Türküler." (Hasan, 2008: 23-24).

Türküler, Türklerin yaşadığı her bölgede olduğu gibi Balkanlarda da özellikle Makedonya'da, toplumun duygu ve düşüncelerini dile getirerek millî ve manevi açıdan Türk kültürüne katkı sağlamıştır. Balkan Savaşları'nın ardından yazılı halk edebiyatı bir duraksama dönemine girdiğinden folklorik ürünlerin sözlü gelenekte canlı tutulup yaşatılması bir hayli önem taşımaktadır. Birçok etnik grubun bulunduğu bu bölgede türküler sadece Türklerin değil, zamanla Makedon ve Arnavutların da kültüründe yerini almıştır. Üsküp türküleri ile ilgili yapmış olduğumuz araştırma sonucunda 61 türkü derlenmiştir.

I. Aşk Türküleri

1. Ah Ne Bakarsın Hayin Hayin

Ah ne bakarsın hayin hayin yüzüme aman aman
Ben mail oldum gül yüzünün rengine aşnam rengine
Ah gör ne yâre açtın dertli gönlüme aman aman
Kıyma be aşnam bana yazık değil mi aşnam değil mi
Ah çek hançerin akıt benim kanımı aşnam kanımı
Ah ne giyersin mor cepkenin her güne aman aman
Ah ben yanmışım gül yüzünün rengine aşnam rengine
Ah üç beş ahbap edinmişim gendime aman aman
Kıyma be aşnam bana yazık değil mi aşnam değil mi
Ah çek hançerin akıt benim kanımı aşnam kanımı. (Hasan, 2008: 79)

2. Aman Hüseyin

Aman Hüseyin dilber Hüseyin aman
Seni nerde bulayım
Bulayım da dilber Hüseyin aman
Sana ben kul olayım

Düğününe geldim Hüseyin aman
Buldum orta oyunu
Gül fidana benzetmişler aman

Senin selvi boyunu

Askeriye mektebinde aman
Öter bir ceylan kuşu
Çatmış çatma kaşını aman
Yârına mektup yazar. (Hasan, 2008: 84)

3. Âşığın Türküsü

Ben onu sevdim bir ilkbaharda
Kalbimi çaldı seba seharda
Süzülüp kaldım ben bir yanda
Kalbimi çaldı seba seharda

Geyiksiz yaşanılmaz hiç burda
Dost yok oldu ne sağda ne solda
Bir damla sevgi sevdiğim kızda
Kalbim kırıldı seba seharda

Hadi atım biraz dağları aşalım
Aşalım buralardan kaçalım
Ağlayanlara şenlik saçalım
Kalbim yıkıldı seba seharda. (Hasan, 2008: 88)

4. Atma Kirpiğini

Atma kirpiğin okunu yere düşer zayi olur
yere düşer zayi olur
Ayda bir selâm gelse aman
şüphesiz bayram olur
Ak gerdandan akan terler aman
şekeriyle bal olur
Aman paşam pek yosmasın aman
yaktın külhan eyledin

İlk dilber söyleşirler aman
kalk gidelim baylere
Gitme sakın gitme yârım aman
biz düşeriz dillere
Ölürüm gayren ucunda aman
seni vermem ellere
Aman dilber pek yosmasın aman
yaktın külhan eyledin. (Hasan, 2008: 92)

5. Ay Buluta Giriyor

Ay buluta giriyor gözüm görmüyor
Bu karanlık geceler benim
Yârsız geçmiyor

Dağlar taşlar ovalar
Yüreğimi parçalar
Çağladıkça a sular
Yüreğime kan damlar

Etrafımız hep dağlar
Çayır çimen ve bağlar
Koyun kuzu meliyor
Kaval sesi inliyor. (Hasan, 2008: 93)

6. Ben Mi Dedim

Ben mi dedim sana güzel olasın hey
Olasın da benim gönlümü alasın hey a canım
Benden bulmayasın Hak'tan bulasın hey
Bir güzelden yadigârdır bu sevda hey a canım

Aşk dediğim bir ateşten gömlektir hey
Başımıza dönen çarkı felektir a canım

Ele çirkin bana huri melektir
Bir güzelden yadigârdır bu sevda hey a canım. (Hasan, 2008: 103)

7. Bindim Aşkın Gemisine

Bindim aşkın gemisine aman ne ucu var ne kenarı
Ne bir adaya yanaşır ne bir iskeleye konar
Benim bu divane gönlüm ateşe düşmüş yanar
Ne zaman sarhoş görürsen çekil karşımdan fidan boylum
Ne zaman ayık görürsen sarıl boynuma kömür gözlüm
Girdim yârın bahçesine aman gözleri filcan gibi
Gerdanında üç beni var tanesi mercan gibi
Sarılalım sarmaşalım ikimiz bir can gibi
(Nakarat) (Hasan, 2008: 107)

8. Bir Evler Yaptırdım

Bir evler yaptırdım sazdan samandan
İçine girılmez tozdan dumandan
Bir pınar kazdırdım urgan yetişmez
Sağuktur sulari bir tas içilmez

Bir evler yaptırdım Vardar'a karşi
Giyindim kuşandım akşama karşi
Bir yüzük yaptırdım olmaz (elmaz) taşından
Değil miyim be efendim güzeller başi. (Hasan, 2008: 107)

9. Ceviz İdim

Ceviz idim kopardılar dalımdan
Cahil idim ayırdılar yârimden
Ben korkarım ayrılmaktan ölümden
Söyle doktor söyle ölecek miyim
Ölmeden yârimi görecek miyim.

Eczanenin şişeleri parlıyor
Cerrah gelmiş yaraları bağlıyor
Annesi başucunda ağlıyor
/Kavuştak/
Hanım çıkmış merdivenin başına
Güneş vurmuş elmaz yüzük taşına
Henüz girmiş on üç on dört yaşına
/Kavuştak/ (Nuş, 1988: 79)

10. Dertlinin Türküsü

Ben da binmem kara kara atlara
Derdimi sülesam yeşil otlara
Anam yok ki derdımi katlıyam
Naile'm dünyada yâr olmaz mi
Aman ay nice anam anam garip anam
Üstüme yâr sevmiş anam buna ben hiç dayanamam
Evinize gide gele usandım
Ayağıma tiken batti gül sandım
O yâr beni alacaktır ben sandım
Naile'm dünyada yâr olmayınca
(Nakarat)
Şu dağın başında yatan evliya
Bülbül uçmuş konmuş bizim avluya
Biri evlât biri devlet biri yâr
Ne diyeyim Mevlâ'ya
(Nakarat)
Düşünmekten uyki girmez gözüme
Kendim bile inanmaz oldum sözüme
Ben garibim kimse bakmaz yüzüme
Naile'm dünyada yâr olmayınca
(Nakarat) (Hasan, 2008: 127)

11. Elâ Gözlerin Gördüğüm

Elâ gözlerin gördüğüm akşam
Çay kenarında gezdim doya doya
Aşk dolu kalbini kalbim o akşam
İşledim aşk teliyle ipek oya

Sularda titrerken sandallar o akşam
Gönlümde bulmuştum tatlı bir içlal
Rüzgârlar ruhumu okşarken o akşam
Akşamda kaynadı coştu bu celâl. (Hasan, 2008: 134)

12. Emir Kızı

Ah emir kızı aman aman
Hünkar kızı sen aller giy aman
Ben kırmızı. (Nuş, 1988: 110)

13. Es Deli Rüzgâr

Sabah sabah beyim çıkmış küskün küsküne
Kalem almış yazi yazar müşkül müşküle
Es deli rüzgâr es sen o yârimi uyandır
Ben kıyamadım ter günlümü sen uyandır sen kaldır
Atım olsa ben oraya varayım varayım
Varayım da tarazbuluz kuşak alayım alayım
Yârim tutsun ben belime sarayım sarayım
Ben kıyamadım ter gönlümü oyandır sen kaldır
Akşam akşam yandıralım mumlari
Ko sebah olsun kaldıralım aradan dertleri gamleri
Es deli rüzgâr es sen o yârimi uyandır sen kaldır
Ben kıyamadım ter gönlümü oyandır sen kaldır. (Hasan, 2008: 136-137)

14. Ey Gazilar

Yol güründi aman aman

Var selam eyle
Kümür güzlüm
Yine garip sineme
Altım çamur
Üstüm yagmur aman aman. (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 74)

15. Hep Güzeller

Ah hep güzeller aller giymiş
Ben de giysem kareler
Ah yüreğimde vardır benim
Vardır türlü yâreler
Lokman gelse o bulamaz
Bu derdime çareler
A dilber aşkın pek fena imiş
Beni mecnun eyledi
Ah dilber açmiş gül göğsünü
Bülbüller konar geçer
Bu eyamlar böyle kalmaz
Bir gün olur tez geçer
Lokman gelse o bulamaz
Bu derdime çareler
Ah dilber aşkın pek fena imiş
Beni Mecnun eyledi. (Hasan, 2008: 153)

16. İlk Yaz Olur

İlk yaz olur aman açar badem çiçeği
Ah kış olunca püsküllenir saçağı
Nasıl kıydın ak gerdana bıçağı
Ah ben kıyamam pek canım sevdi seni

İlk yaz olur aman atler gider çayıra
Ah kadır Mevlâ'm işimizi dünderır hayıra

Seni benden meğer ölüm ayıra
Ah ben kıyamam pek canım sevdi seni. (Hasan, 2008: 159)

17. Kalk Gidelim

Kalk gidelim mıre Şazo
Orman baglarına
Toplayalım birer sepet üzüm
Gütürelim mıri Şazo
O hayin babana
O hayin anana

Hay gidelim mıri Şazo
Bizim konaklara
Yüksek çardaklara
Ben gelemem more aga
Nalınım kayacak
Belim kırılacak

Korkma korkma mıri Şazo
Ben seni tutarım
O ince belinden
O nazik elinden
Yandi Kumanova
Tutuşti Preşova
Preşova içinde benım yârım ora. (Hasan, 2008: 169)

18. Kalk Gidelım Şazo

Kalk gidelım Şazo
Orman bağlarına
Toplayalım birer sepet üzüm
Gütürelım abe Şazo
O hayin babaya

O hayin anaya.

Hay gidelım abe Şazo
Bizim konaklara
Yüksek çardaklara
Ben gelemeym more aga
Nalinım kayacak
Belım kırılacak.

Korkma, korkma Şazo
Ben seni tutaym
O ince belinden
Kayar kıvrak elinden
Yandi Kumanova
Tutuşti Preşova
Üsküp'ün içinde
Ali beg ovarda. (Hafız, 1989: 102)

19. Kalk Gidelim Şazo

Kalk gidelim mori Şazo
Orman bağlarına
Toplayalım mori Şazo
Razeke üzümü
Götürelim mori Şazo
O hayin anana

Yandi Kumanova
Tutuştu Preşova
Üskübün içinde
İdriz bey hovarda.

Bina bina mori Şazo

Yüksek çardaklarda
Korkarım bre ago
Nalınlar koyacak
Belin kırılacak.
/Kavuştak…/ (Nuş, 1988: 157)

20. Kar Yağar Alçaklardan

Kar yağar alçaklardan
Savrulur saçaklardan
Benim bir sevdiğim vardır aşnam
Sığmayor kucaklardan

Kar yağar kürek ister
Meyvalar direk ister
Komşu kızını sevenlere
Demirden yürek ister

Ay klişeler klişeler
Kilidini kırsaler
İçinde bir civan yatır aşnam
Onu bana virseler. (Hasan, 2008: 169)

21. Kızım Seni

Kızım seni aman bin gazayle sevmişim ah
Sevmişim da sana gönül aman vermişim ah güzel vermişim
Bunun sonu aman ayrılıktır bilmişim ah
Ayleme güzelim gülmeyesin aman bir zaman ah yârım çok zaman
Kızım senin aman kâhküllerin perişan ah
Bundan günder bana aman bir nişan ah yârim bir nişan
İflâde bulmaz aman ovardaylen konuşan ah
Ayleme güzelim gülmeyesin aman bir zaman ah yârim çok zaman. (Hasan, 2008: 182-183)

22. Mor Menekşe

Ah mor menekşem
Boyun eğmiş dali ilen sümbüllere
Beni yârım beğenmemiş aman aman
Gönül vermiş ellere

Hain sen kal ellerilen aman aman
Ben basayım bağrıma taş
Yârım sen kal beyler ilen aman aman
Ben dükeyim kan ilen yaş

Ah ne olaydım olmayayadım aman aman
Senin ilen bir aşnam
Ben bu sevday bilmez idim aman aman
Sen getirdin başıma

Hain sen kal eller ilen aman aman
Ben basayım bağrıma taş
Yârım sen kal ellerilen aman aman
Ben dükeyim kan ilen yaş

Dilerim Bâr-i Hüdâ'ye aman aman
Bir haina düşesin
Düşesin da yane yane aman aman
Kavrulasın pişesin

Böyle midi müradımız aman aman
Bizden ayrı düşesin
Hain sen kal ellerilen aman aman
Ben basayım bağrıma taş
Yârım sen kal beylerilen aman aman

Ben dükeyim kan ilen yaş. (Hasan, 2008: 198-199)

23. Mor Menekşe Boyun Eğmiş

Mor menekşe boyun eğmiş
Daliylen sümbüller hey
Beni agom begenmemiş
Gönül vermiş ellere hey

Yâr bu mi idi müradın
Benden ayri düşesın hey
Düşesın da yane yane
Pişesin de kavrulasın hey. (Hasan, 2008: 199)

24. Ne Giyersin Mor Mintanı

Ne giyersın mor mintanı her güne
Benzetmişim al yanağının rengine
Uydurmuşsun üç beş ahbap kendine
Aman aman haşnam gel bana

Ne geçersin hayın hayın yanımdan
Usandırdın beni tatlı canımdan
Çek hançeri al bir avuç kanımdan
Ama aman haşnam gel bana
Yazık değil mi paşam aman değil mi. (Nuş, 1988: 207)

25. Ne Sorarsın Nereliyim

Kız:
Ne sorarsın nereliyim
Ben da bir şah evladiyim
Erkek:
Çekil kız karşimdan
Ben almam seni

Atımın nalı yoktur
Ardında çili yoktur
Çekil kız karşimdan
Ben almam seni
Kız:
Atına nal ben vereyim
Ardına ben çil biçeyim
On gicelik yeme vereyim
Al beni da sar
Erkek:
Kara karga bülbül olmaz
El yari bana yar olmaz
Mamure gibi kız bulunmaz
Çekil kız karşimdan
Ben almam seni.
Kız:
Bahçenizde ak gül yok mu
Kalbinde merhamet yok mu
Bir yiğide iki kız çok mu
Onu da al beni da sar. (Hafız, 1989: 126)

26. Sabah Sabah Beyim Çıkmış

Sabah sabah beyim çıkmış küskün küsküne
Kalem almış yazi yazar müşkül müşküle
Es deli rüzgâr es sen o yârimi uyandır
Ben kıyamadım ter günlümü sen uyandır sen kaldır

Atım olsa ben oraya varayım varayım
Varayım da tarazbuluz kuşak alayım alayım
Yârim tutsun ben belime sarayım sarayım
Es deli rüzgâr es sen o yârimi uyandır sen kaldır

Akşam akşam yandıralım mumlari
Ko sabah olsun kaldıralım aradan dertleri gamleri
Es deli rüzgâr es sen o yârimi uyandır sen kaldır
Ben yıkamadım ter gönlümü oyandır sen kaldır. (Hasan, 2008: 221)

27. Serova Kızlari

Serova'da büber
Serova'da büber
Serova'nın kızlari
Hepisi dilber. (KK66)

28. Simitçiler Satar Simidi

Bademlikte vardır evimiz beyim aman aman
Eskiden evelden vardır uyumuz
Hovardalar bizim soyumuz beyim aman aman
Düşmişım ben ovardanın eline
Tarabuluz kuşanmış o nazik ta beline
Kirazçilar satar kirazi beyim aman aman
Belinde elinde altın terazi
Kim sevmiyor senin gibi güzeli beyim aman aman
Düşmişım ben ovardanın eline
Tarabuluz kuşanmış o nazik ta beline
Simitçiler satar simidi beyim aman aman
Elinde altın dividi
Kim sevmiyor senin gibi yegidi beyim aman aman
Düşmişım ben ovardanın eline
Tarabuluz kuşanmış o nazik ta beline. (Hasan, 2008: 230)

29. Üsküp Gelini

Çiçegi atsam
Başına düşer
Yâr seni güren

Aşkına düşer

Ah seni gelin
Sürmeli gelin
Cilveli gelin
Gel beri gelin

Bahçede üten
Bülbüller olur
Yâr seni seven
Ergenler olur

Ah seni gelin
Sürmeli gelin
Cilveli gelin
Gel beri gelin

Vardar nehirin
Üskübü gülüm
Yâr seni benden
Çalana ülüm

Ah seni gelin
Sürmeli gelin
Cilveli gelin
Gel beri gelin. (Hasan, 2008: 239-240)

30. Üsküp Kızı

Üsküp kızı kıvrak belli
Beyaz tenli narin elli
Al yanağı kara benli a a a
Gördüm seni oldum deli

Yüreğimde var bir sızı
Kızların en insafsızı
Üsküp kızı Üsküp kızı a a a
Kalbimin güzel hırsızı

Kara kaşlı kara gözlü
Yüce endam parlak yüzlü
Şakrak gülüş oynak sözlü a a a
Üsküp kızı Üsküp kızı. (Hasan, 2008: 240)

31. Yeşil Çimen Yerde Biter

Yeşil çimen yerde biter
Ah bu aşiklık belımi büker
Aşik seven yanar tüter.

Aman bulunmaz mı bu derdime derman
Eyvah bulunmaz mı bu derdime derman
Yeşil çimen yaza benzer
Gelin olmiş kıza benzer
Ah bu aşiklık belımi büker.
Aman bulunmaz mı bu derdime derman
Eyvah bulunmaz mı bu derdime derman
Ramet yağar yer yaş olur
Ak âşık seven sarhoş olur
Yar sevenler ne hoş olur.

Aman bulunmaz mı bu derdime derman
Eyvah bulunmaz mı bu derdime derman

Bindim süğüt dallerine
Ah baktım Üsküp yollerine

Kına koymuş ellerine

Aman bulunmaz mı bu derdime derman
Eyvah bulunmaz mı bu derdime derman. (Hafız, 1989: 156-157)

32. Yol Ver Bulak

Ben bir çoban idim beyim
Huyuni bilmem on gün oldu beyim
Ota koyvermedim koyunu
Yerden bitişen filize benzettim boyunu
Heeey heeey
Kesme beni vur usul usul söylerdi beyim
Tatlı dili var yiğidi sarmak için beyim
Kaptı Bulak yollarını beyim
Bulağa gitti
Heeey heeey
Yol ver Bulak yol ver kardaş
Yâre gideyim hem yâri alayim
Ne diye yârey Bulağa gittin
Sevdiğim benim
Heeey heeey
Nereden geldin sen buraya
Dikkatla bak boz kalâya beyim
Al beni de sar beyim
Sevdiğim benim
Heeey heeey (Hasan, 2008: 247-248)

33. Vardar Ovası

Şar Dağı'ndan kalkar kazlar
Yarimin yüreği sızlar
Al topuklu beyaz kızlar
Evlenemem aldanamam

Ben annemden ayrılamam
Vardar ovası Vardar ovası
Kazanamadım raki parası

Vardar akar hızlı hızlı
Kenarları karlı buzlu
Benim yârim kara gözlü
Evlenemem aldanamam
Ben annemden ayrılamam
Vardar ovası Vardar ovası
Kazanamadım rakı parası
Şar Dağı'nın yıldızıyım
Ben annemin bir kızıyım
Efendimin sağ gözüyüm
/Kavuştak…/ (Nuş, 1988: 269)

34. Vardar Ovası

Maya Dağ'dan kalkan kazlar
Al topuklu beyaz kızlar
Yârimin yüreği sızlar
Eğlenemem aldanamam
Ben bu yerlerde duramam
Vardar ovası Vardar ovası
Kazanamadım sıla parası

Maya Dağ'ın yıldızıyım
Ben annemin bir kızıyım
Efendimin sağ gözüyüm
/Kavuştak…/ (Nuş, 1988: 271)

35. Varın Sorun Babasına

Varın sorun babasına

İzin versin kınasına
Babası der ki ben verememem
Evladıma ben kıyamam

Varın sorun annesine
İzin versin kınasına
Annesi der ki ben verememem
Evladıma ben kıyamam

Varın sorun yengesine
İzin versin kınasına
Yengesi der ki ben veririm
Gitti yerde hayır görsün. (Nuş, 1988: 270)

II. Ayrılık Türküleri

a) Asker Türküleri

36. Karavanlar Çalıyor

Karavanlar çalıyor
Askerleri çağırıyor
Çağırmayın binbaşılar
Can ciğerden ayrılıyor.
Aman Yemen şanli da Yemen
Ben Yemen'den ayrılamam.
Altın saat es mi tutar
Çelik pala pas mi tutar
Gidin sorun sevdiğime
Benim için yas mi tutar.
Aman Yemen şanli da Yemen
Ben Yemen'den ayrılamam. (Hafız, 1989: 125)

37. Leskofça'da Asker Hamza

Leskovça'da asker Hamza
Kapılmıştır bük' naza
Aman nanoş sıkılma
Çıkacaz biz da yaza

Karşın çeşme sıkılma
Mektup yok ise darılma
Komutanla utanma
Canım Hamza can Hamza

Yolar isem mektubumi al
Söyler isem sözümi dal
Üzlemişisen ye şol bal
Canım Hamza can Hamza

Bir gelir bendesin
Benim can ciğerimsin
Dünya kadar yârimsin
Canım Hamza can Hamza

Gevgeli'de Necmiye'm
Güzi kaşı kara
Ben bi şey diyemem
Açti sineme yara

Aman mari Necmiye'm
Canım mari Necmiye'm
Ben bu diyarda
Süle sensız nedecem. (Hasan, 2008: 260-261)

38. Manastir'den Ağam Sen Evlisin

Manastir'den ağam sen evlisin
Kanlı kulelerde sen yerlisin
Açtım bahçe kapısını meyvam oturmuş
Eğildim baktım yüzüne ağam sandım ay doğmuş
Ağziyle burnuyla kendine uymuş
Bir bir saydım ağam yedi yıl olmuş
Askere gidenlar ağam sılaye gelmiş
Aman felek üç evlâdım var onlara kıyma. (Hasan, 2008: 261)

39. Sabah Yeli

Oh sabah yeli hep yellerin şahısın
Ben de bilmem sen kimlerin yârısın
Açma paşam kollarını üşürsün
Aman paşam çeker gönlüm sılaya vatana
Oh İzmir kışlasında (kuşlar ütüşür)
Ötme bülbül efkârım var tutuşur
İki hasret birbirine kavuşur
Aman paşam çeker gönlün sılaya vatana. (Hasan, 2008: 263)

b) Gurbet Türküleri

40. Bulut Gelir

Bulut gelir sehariyle
Her bir çiçek bahariyle
Herkes sarılmış yâriyle
Yağma yağmur esme deli rüzgâr yârım yoldadır

Bulut gelir koşa koşa
Dağı taşı aşa aşa
Sen efendim binler yaşa
Yağma yağmur esme deli rüzgâr yârım yoldadır

Bulut gelir serpe serpe
Kulağında elmaz küpe
Uyandırsam öpe öpe
Yağma yağmur esme deli rüzgâr yârım yoldadır

Bulut gelir uyandırır
Dağı taşı dolandırır
Ahım tutarsa dilendirir-
Yağma yağmur esme be deli rüzgâr yârım yoldadır. (Hasan, 2008: 268-269)

41. Dilber Hüseyin

Ben bir sabah erkek kalktım gidem yarı göreyim
Gideyim de dilber Hüseyin aman selamını vereyim
Adı belli bir bey idim meskenimde bir zaman
Çün haktala emri böyle imiş şimdi halim pek yaman

Şaşırmışım hey kardaşlar dosta giden yolumu
Felek kırdı kanadımı kolumu
Ben çekmişim ben bilirim gurbetliğin halini
Aka aka döndüremedim şu gözümün yaşını. (Nuş, 1988: 101)

42. Gurbetteki Gencin Türküsü

Hep agalar beyler validem
Meclis olmuşlar olmuşlar
Yedi kese akçe verdiler
Yedi yıl gurbede gideyim validem dediler

Hep agalar beyler validem
Görün neden ben aylerim
Halallaştım ben gürüştüm
Vatanımdan ayri düştüm

Bugün dersın yarın dersın
Ülümden haberin var mi
Ben gurbede gidiyorum
Bir gün kalır eylenirsin

Bu yalıyı kim işlemiş
Dort ucunu nakışlamış
Aslı bana bağışlamiş
Yaktı beni bu ayrılık
Bülbül üter yuvasında
Günül gezer ovasında
Gurbet elin arasında
Anlatayim günül senden

Alep'in etrafı daglar
Şen olmuştu yine daglar
Şazine'm yollarda aglar
Durmak olmaz Alebistan

Aleb'ın etrafi bostan
Selâm geldi eşten dosttan
Çok tuz ekmek yedim
Halâl et Alebistan

Alep'in etrafı kuyu
Kuyudan çekerler suyu
Şazine'mın selvi boyu
Durmak olmaz Alebistan

Şimdi beni burda agalar
Ülü duydunuz
Benim sevdiceğim ağalar

Ele verdiniz
İzer atına bindım agalar
Uçtum da geldım. (Hasan, 2008: 272-273)

43. Kaldır Dağlar

Kaldır dağlar dumanını
Göster yârın cemalini
Sevgilimin hayalini
Dağlar ovalar aman bir tanem
Sen nerelerdesin
Ben bu dağları gece geçtim egigem
Acı tatlı suyun içtim egigem
Sevdiğimden ayrı düştüm egigem
Dağlar ovalar aman bir tanem
Sen nerelerdesin
Ben bu dağın kurdu idim egigem
Dokunmayın pek dertliyim egigem
Nazlı yârdan agoluyum egigem
Dağlar ovalar sevdiğim sen nerelerde eğlenirsin
Sen nerelerdesin. (Hasan, 2008: 274)

44. Sabah Yeli

Oh sabah yeli hep yellerin şahısın
Ben de bilmem sen kimlerin yârısın
Açma paşam kollarını üşürsün
Aman paşam çeker gönlüm sılaya vatana

Oh İzmir kışlasında (kuşlar ütüşür)
Ötme bülbül efkârım var tutuşur
İki hasret birbirine kavuşur
Aman paşam çeker gönlün sılaya vatana. (Hasan, 2008: 276)

45. Şadırvan Olsam Akayım

Şadırvan olsam akayım
Daim yollara bakayım
Sinem dağları yakayım aman
Yakacak ben mi bulundum
Hem hasretlik hem gurbetlik
Çekecek ben mi bulundum

Bak şu feleğin işine
Ayırdı aldı elime(i) aman

Verecek ben mi bulundum
Hem hasretlik hem gurbetlik
Çekecek ben mi bulundum

Bak şu feleğin oynuna
Menekşe takmış boynuna aman

Kokacak ben mi bulundum
Hem hasretlik hem gurbetlik
Çekecek ben mi bulundum. (Hasan, 2008: 277)

46. Yıldız Dağı

Yıldız dağı işte geldim yanına
Bir teselli versene garip canıma canıma
Salıver gideyim nazlı yârıma

Ülker yıldız niçin kalkmaz dumanın dumanın
Dertli yıldız niçin gitmez ateşin merakın

Namlı da namlı yükseklerde karın var
Alçağında mor sümbüllü bağın var

Şimdi duydum benden başka yârın var

Ülker yıldız niçin kalkmaz dumanın
Dertli yıldız niçin gitmez ateşin merakın. (Hasan, 2008: 278)

III. Yergi Türküleri

47. Turnanın Türküsü

Saadi var beş liralık
Kendisi etmes beş paralık
Ben yanında beş bin liralık
Yandım yâre
Bana bir çare
Lâyik miyim
Ben bu ihtiyâre
Sakali var torba gibi
Salyalari akar çorba gibi
Ben yanında turna gibi
Yandım yâre
Bana bir çare
Layik miyim
Ben bu ihityâre. (Hasan, 2008: 308-309)

IV. Ağıtlar

48. Beni Vurdular

Ah yeşillikte otururken
Gül gibi bade doldururken
Ah yâr doldursun ben içeyim

Beyler beyler ben vuruldum
Ah ne zaman sarhoş bulundum

Ah sağ yanıma vurdi da biçak

Sol yanıma gitti da isicak
Ah beni vuran bir keçecak

Beyler beyler ben vuruldum
Ah ne zaman sarhoş bulundum

Ah sol yanıma vurdi kurşum
Sağ yanıma düşti leşim
Ah beni vuran kendi eşim

Beyler beyler ben vuruldum
Ah ne zaman sarhoş bulundum. (Hasan, 2008: 332)

49. Mendilimin Aman Uci

Mendilimin aman uci düğüm
Hefte geçmez olur düğün
Bilemedim nedir bugün
Fırak fırak fıraklandım
Yâri gördüm meraklandım
Mendilimin aman uci pembe
Vallahi var gönlüm sende
Ölürüm ayrılamam senden
Fırak fırak fıraklandım
Yâri gördüm meraklandım
Mendilimin aman uci sari
Elimden aldılar yâri
Ben çekemem ah u zari
Fırak fırak fıraklandım
Yâri gördüm meraklandım
Mendilimin aman ucu salkım saçak
Sol yanımdan burdu bıçak
Var mı bana acıyacak

Fırak fırak fıraklandım
Yâri gördüm meraklandım. (Hasan, 2008: 350-351)

50. Ötme Bülbül Ötme

Ötme bülbül ötme
Bagrım taş oldi
Sürdügüm sefalar
Eyal düş oldi
Ko ben derdımle yanayim
Dostlarım yanmasın. (Hasan, 2008: 360)

51. Ötme Bülbül

Ötme bülbül ey aman bağrım taş oldu
El aleme düğün bayram aman vay bana ne oldu
Ne istedim ne buldum eyam düş oldu
Ya ben aylemeyeyim ya kimler aylesin

Atladım bahçeye girdim aman güller aheste
Başım yastıktadır kulağım seste
Benden selam söyle aman o nazlı dosta
Geçer bu güzellik aman sende vay mahzun gezersin. (Nuş, 1988: 216)

52. Şişova Deresi II

Şişova deresi ah ninem hey
Engine akar
Yetmiş iki düşman kızları hey
Cengine bakar
Ah ninemin Ali yazıcısı
Kzıların goncası
Bir evler yaptırdım ah ninem hey
Sazdan samandan
İçine girilmez ah ninem hey

Tozdan dumandan
Ah ninemin Ali yazıcısı
Kzıların goncası
Şişova deresi ah ninem hey
Taştan geçilmez
Ali yazıcımı vurdular hey
Kandan geçilmez
Ah ninemin Ali goncası
Gitti de gelmedi. (Hasan, 2008: 364-365)

53. Trabzana'ya Vardın Mı

Trabzana'ya vardın mı
Meyhaneye girdın mı
Meyhaneye girdikçez oy
Anam bamam dedin mi

Trabzana'nın taşalari
Sebah üter kuşlari oy
Efendimi vurdular oy
Şu Üsküb'ün kızlari

Urgan çekerim urgan
Üstümüze pullu yorgan
Efendimi bir gice alsam oy
Keserim çifte kurban

Trabzana'nın taşlari
Çifte üter kuşlari oy
Efendimi vuran kaynımdır oy
Orta boylu bir uzun. (Hasan, 2008: 365)

54. Yâr Sabah Olsun

Yâr sabah olsun ben bu yerden gideyim ömrüm aman
Garip bülbül gibi feryat efendim edeyim
Sen gidersen ya ben kime kalayım ömrüm aman
Uyan ey gözleri mestan efendim sen uyan

İki bülbül hiçbir dale konar mı ömrüm aman
Bülbülün konduğu daller efendim solar mı
İki hasret birbirine doyar mı ömrüm aman
Uyan ey gözleri mestan efendim sen uyan. (Hasan, 2008: 366)

V. Düğün Türküleri

55. Ad Etmişim Vad Etmişim

Ad etmişım vad etmişım gelin olamam
Ben gelin olursem gelinlik gimem
Ben gelin olursem anacigım paytona binmem
Paytona biner isem anacigım orada inmem
Orada iner isem anacigım gerdege girmem. (Hasan, 2008: 370)

56. Alın Kızlar Postekiyi

Alın kızlar pöstekiyi oturalım bağdaş
Nasıl ayrılacayis Ayşe kızkardaş
Yürü gelin anım yürü aygın baygın
Ep arkadaşların senınle dargın. (Hasan, 2008: 370)

57. Gelin Kızlar Tulumbada Bir Su İçelım

Gelin kızlar tulumbada bir su içelım
Dügünümüz olacak ruba biçelim
Rubalari günderdık terziye
Süsletsın düzeltsın gidırsın bize. (Hasan, 2008: 385)

58. Giy Kapudi Gelin Anım

Giy kapudi gelin anım

Gelin anım donmayasın
Gelecektır koçi alki
Gelin anım korkmayasın. (Hasan, 2008: 386)

59. İki Kumri Gelmiş Ütüşür

İki kumri gelmiş ütüşür
Gelin ile güvegi gürüşür

İki kumri gelmiş bugday arar
Güvegi anımını soydan arar

Art kapidan anım yel gelir
Güvegiden anıma deste deste gül gelir. (Hasan, 2008: 387)

60. Yürü Dilber Yürü

Yürü dilber yürü
Saçın sürünsün
Aç beyaz güksüni
Sinen gürünsün

Yürü gelin anım
Yürü nalınlarlen
Alacis seni
İnce çalgilarlen. (Hasan, 2008: 397)

VI. Değişik Duyguları Dile Getiren Konular Üzerine Söylenen Türküler

61. Şaki Bülbül

Şaki bülbül konar daldan dallere
Ben sag ike kuzim aman
Seni vermem ellere

Asta oldum ben odamda yatarım

Sagıma soluma
Yastık getirin

Ben ölürsem mezarımi
Yol başına kazsınlar

Yanık ölmiş desınler
Ko duyanlar şükredenler desinler. (Hasan, 2008: 419-420).

3.1.5.1. Ninniler

Anonim halk şiiri türlerinden birini karşılayan "ninni" kelimesinin kökeni ve ne zamandan beri kullanıldığına dair kesin bir bilgi olmamasına rağmen Kaşgarlı Mahmud'un Divanü Lûgat'it-Türk adlı eserinde ninni karşılığı olarak "balu balu" ifadesi kullanılmış ve bu ikileme *"Ninni. Kadınlar beşikte çocuğu uyutmak için böyle söylerler"* şeklinde açıklanmıştır." (Coşkun, 2013: 501).

Dolayısıyla "ninni" kelimesinin Türkler arasında on asır veya daha eskiden beri kullanıldığı muhtemeldir. Türkiye Türkçesinde bu kelime "*nenni*" veya "*ninni*" olarak ilk defa XVI. yüzyılda kullanılmıştır. Diğer Türk boyları arasında Azerî "*lay lay*"; Çağatay "*elle*"; Çuvaş "*nenne*"; Kazak "*eldim*"; Irak "*leyle, leylev, leyley*"; Kırım veya Türkmen "*alley*"; Doğu Türkistan "*allay*" şeklinde kullanılan bu kelime, Türkiye Türkçesinde "*ninni*", "*nennen*", "*nen*" şeklinde kullanılmaktadır. Makedonya Türkleri tarafından söylenen ninni örneklerinde "*ninni*" şeklinin yanı sıra "*nenna*" ve "*nani*" şekliyle de kullanıldığına rastlanmaktadır (Hasan, 2008: 24).

Şükrü Elçin ninnileri tanımlarken annelerin süt emen çocuklarını uyutmak için ezgi ile söyledikleri manzum veya mensur sözler olduğunu ve Batı Türkçesinde bu kelimeye bağlı olarak "*Nenni çalmak - ninni söylemek*" ve "*Uyku getirmek*" deyimlerinin ortaya çıktığını ifade etmektedir (Elçin, 2004: 271).

Ninnilerdeki ezgi, sakinleştirici, gevşetici ve uyku getirici bir ezgidir. Ninni söyleyen kadın, hazır şiir örneklerini kullanabildiği gibi doğaçlama yoluna da başvurduğu olur. Ninnilerde, kadınların kendilerini ve çocuklarını üzen durumlardan da serzenişte bulunduklarına rastlanmaktadır (Oğuz vd., 2014: 251).

Amil Çelebioğlu, Türk Ninnileri Hazinesi adlı eserinde ninnileri, "*En az iki-üç aylıktan üç-dört yaşına kadar annenin çocuğuna, onu kucağında, ayağında veya beşikte sallayarak daha çabuk ve kolay uyutmak için hususi bir beste ile söylediği, o andaki hâlet-i ruhiyesini yansıtır mahiyette, umumiyetle mâni türünde bir dörtlükten meydana gelen bir çeşit türküdür*." şeklinde tanımlamıştır (Akt. Hasan, 2008: 24).

Boratav, annelerin çocuğu uyutmak için çağırdıkları ninniyi belli bir tempoya uydurarak bir iş yaptığı anlamına geldiğinden ninnileri de iş türküleri olarak sayılabileceğini belirtmektedir (Boratav, 1969: 165).

Genellikle dört mısralık bir bütün teşkil eden ninnilerin sonu bir bakıma nakarat gösteren "*Ninni yavrum ninni*", "*Uyusun da büyüsün ninni*", "*E, e, e, ey*" vb. sözlerle bittiği görülmektedir (Elçin, 2004: 271).

Doğan Kaya ninnilerin, dize yapılarına göre ikilik, üçlük, dörtlük biçiminde ninniler, bentlerden meydana gelen ninniler ve beşten on sekiz dizeye kadar uzayabilen ninniler olarak sınıflandırılabileceğini ifade etmektedir (Akt. Oğuz vd., 2014: 252).

Hasan, Türk ninnilerin genellikle kısa ve dörtlükler halinde olmanın yanı sıra dört mısradan fazla da olabileceğini belirtmektedir. Çok sık olmamakla birlikte 5, 6, 7, 8 ve hatta 13 mısradan oluşan kıtalara da rastlanmaktadır. Ninniler hece vezninin 7 ila 11 veya 12 arasında değişen kalıplarla söylenmektedir. Dörtlükler halinde söylenen ninniler genelde hece vezninin 7'li veya 8'li kalıbıyla söylenmektedir. Makedonya Türkleri tarafında söylenen ninniler genelde mâni veya mesnevî tarzında kafiyelenmiştir (Hasan, 2008. 24-25).

Elçin, ninnilerin konusunu çocuğun teşkil ettiğini ve sağlıklı doğmadan gelen sevinç, fizik güzellik, soy-sop, iyi huy, sünnet, öğrenim, nişan, gelin olma, evlenme gibi geleceğe ait dilekler; yalnızlık, gurbette kalan baba, koruyucu melekler, veliler, Hızır vb. madde, tem, motif ve merasimler ninnilerin içeriğini oluşturan belli başlı unsurlar olduğunu ileri sürmektedir (Elçin, 2004: 271).

Amil Çelebioğlu, ninnileri ele aldıkları konulara göre şu şekilde sınıflandırmıştır:

A. Dini, kutsi ve fikri mahiyette ninniler,

B. Efsane ve ağıt türünden ninniler,

C. Dilek ve temenni mahiyetinde ninniler,

D. Sevgi ve alaka ifade eden ninniler,

E. Övgü ve yergi mahiyetinde ninniler,
F. Şikâyet ve teessür ifade eden ninniler,
G. Ayrılık ve gurbet ifade eden ninniler,
H. Va'd mahiyetinde ninniler,
I. Tehdit ve korkutma mahiyetinde ninniler (Akt. Oğuz vd., 2014: 252).

H. Hasan, Makedonya Türkleri tarafından söylenen ninnilerin, konu bakımından A. Çelebioğlu'nun yukarıdaki tasnifiyle uyum içinde olduğunu belirtmektedir. Konu, şekil ve kafiye bakımından Makedonya'da derlenen ninniler ile Türkiye'de derlenen ninniler arasında büyük benzerliklerin olduğunu da ifade etmektedir (Hasan, 2008: 26). Çalışmamız esnasında derlediğimiz ninni sayısı 21'dir.

1. Ay dandana dandana
Dana girmiş bostana
Kes bostancı danayi
Yemiş bizim lânayi. (Hasan, 2008: 71)

2. Ay dan iki dan iki
Yolda vurur on iki
On vurmase beş vursun
Mektep kızi eş olsun
Ninni ninni yavrum ninni. (Hasan, 2008: 71)

3. Ay dan kuşi dan kuşi
Babasi efendi kişi
Uyur büyür oğlum ninni
Mektebe gidecek holli. (Hasan, 2008: 71)

4. Ay dan olur dan olur
Bahçede elma olur
Benım oglum büyük olur
Uyusun büyüsün holli
Ninni ninni ninni. (Hasan, 2008: 71)

5. Dan dan danları
Yanar altın mumları
Güzel olsun çocugumun
Sünnetlik rubaları
Şirin olsun çocugumun
Güveylik rubaları. (Hafız, 1989: 9)

6. Dan dan dayısı bey
Anası keklik, babası Şeyh
Tellidır telli teyzesi
Yarım çarıkli kadı yengesi
Kopuk fistanli halasi. (Hafız, 1989: 9)

7. Dandin dandin dan ister
Pekmez yemez bal ister
Yayan yürümez payton ister
Eşeğe binmez at ister
Yayan yürümez payton ister
Ninni ninni ninni. (Hasan, 2008: 72)

8. Dandin dandin dan dedim
Benim yavruma gül dedim
Dandin dandin dastana
Dana girdi bostana
Köküni yer bostanın. (Hasan, 2008: 72)

9. Dandin dandin dan dedim
Yaya Paşa kandili dedim
Minarede uzun uzun
Kandilleri dizim dizim
Benım yavrum iki gözüm

Benım yavrum büyüsün
Annesinin kucağında. (Hasan, 2008: 72)

10. Dandin dandin dan ister
Pekmez yemes bal ister
Yayan gitmez payton ister
Eşeğe binmez at ister
Ninni ninni ninni ninni. (Hasan, 2008: 73)

11. Day day dayısı bey
Anası keklik, babası şeyh
Tellidir telli teyzesi
Yarım çarikli kadı yengesi
Kopuk fistanlı halası. (Hafız, 1989: 10)

12. Dandili dandili dastana
Girme dana bostana
Kov bostanci danayi
Yedi bütün lanayi
Lanayi da yemese küküni yer
Benım da kızım lokum yer. (KK66)

13. Gelme kara kuto gelme
Benım da kızımi yeme
Uyacaktır kızım ninni
Büyecektır kızım olli. (KK66)

14. Gelme kuta gelme
Pencereden girme
Uyuyacak çocugum
Büyüyecek çocugum
Dogru yollar yürüyecek

Benim güzel çocugum
Nanni nanni. (Hasan, 2008: 73)

15. Nina dedim ninası
Vardır yavrumun uykusu
Nina dedim ninadan
Hak bağışlasın yaradan
Okşar üpelim alnından. (Hasan, 2008: 74)

16. Ninni dedım uyuttum
Holli dedım kaldırdım
Hak yoluna gönderdım
Hak yolunda bir bunar
Ne içılır ne donar
Ninni yavrum ninni
Uyusun yavrum holli. (Hasan, 2008: 74)

17. Ninni dedim uyusun
Kuzu gibi büyüsün
Pati pati yürüsün
Babasına gitsin. (Hasan, 2008: 74)

18. Ninni ninni ninnaca
Yagli balli pogaça
Pogaçanın içi yok
Ava nenesının dişleri yok
Ninni ninni ninni ninni. (Hasan, 2008: 74)

19. Ninni yavrum ninni
Uyusun büyüsün olli
Tatlilansın semırsın ninni
Okula gidecek olli. (Hasan, 2008: 74)

20. Saydım saydım selâmet
Ulicemız Muhammed
Çepeçevre dervişler
Kap karanca olmişler
Ninni ninni ninni
Ninni yavrum ninni. (Hasan, 2008: 75)

21. Yavrum gözüm tavanda
Çift öküzler samanda
Yavrum baban hamamda
Yavrum anan dumanda
Uyu yavrum uyu
Büyü yavrum büyü. (Hasan, 2008: 75)

3.1.6. Mâniler

Mâniler, Türk halk edebiyatının en eski ve en yaygın türlerinden birini oluşturmaktadır. Sözlü gelenekte İslamiyet'ten önceki dönemden itibaren günümüze kadar gelen bu örnekler bugün de Anadolu Rumeli, Azerbaycan vb. bölgelerde severek söylenmeye devam etmektedir (Hasan, 2007: 1). Kilisli Rif'at manileri, halk şiirinin nazım şekli bakımından en küçük ve halk edebiyatının anonim kişiler tarafından söylenerek halka mal olan kıymetli gönül yadigârları olarak değerlendirmektedir (Haz. Çatıkkaş, 1996: 13).

Şükrü Elçin, manileri "*Düğünlerde, kadın topluklarında, iş yerlerinde, tarlalarda vb. söylenen mâni umumiyetle hece vezninin 7 veya 8'lisi ile meydana getirilen dört mısralık manzumeler*." olarak tanımlamaktadır (Elçin, 2004: 281).

Mâni kelimesinin kökeni üzerine kelimenin Türkçe olup olmadığı konusunda birtakım görüşler ortaya konmaktadır.

Boratav, mâni kelimesinin Arapça ma'nâ (ma'nî) dan geldiğini ancak kelimenin değişik okunuşlarına rastlanıldığını ifade etmektedir (Boratav, 1969: 185).

Köprülü, Smayloviç ve Kowalski de kelimenin Arapça ma'na kökünden geldiğini kabul etmektedirler. Ali Torun da mâni kelimesinin Arapça asıllı olduğunu ileri sürenler arasında yer almaktadır. Torun, "*Arapçada yasak etme, bırakmama, durdurma, esirgeme, vermeme, önleme anlamındaki men kelimesinden mâni sözünün doğduğunu, mâni tarzının genellikle muhataba açık bir sataşma ve muhatabı iğneleyici bir tarz olduğunu, çoğunlukla da mânilerin bu sataşmalara cevap niteliği taşıdığını*" öne sürmektedir (Emeksiz, 2003: 4).

Niyazi Eset, türkü – türki (Türk), türkmâni (Türkmen), varsağı (Varsak), bayatı (Bayat) gibi bazı türler adlarını çeşitli Türk boylarından aldığı gibi, mâni kelimesinin de Türkçe kökenli bir sözcük sanılan "man" köküne "-i" nispet eki getirilerek meydana geldiğini ileri sürmektedir (Hasan, 2007: 1). Ferid Muhiç, mânileri kültürel ve antropolojik açıdan el alarak mâni kelimesinin Türk kökenli olup Şamanizm'den kaynaklandığını yani "kutsal şiirleri bilen ve söyleyen adam" manasına gelen ve 18. yüzyılın meslekî edebiyatta kullanılan bu kelimenin, Tunguz kabilelerinde kaydedilen "Şaman" kelimesinden türediğini ortaya koymaktadır (Hasan, 2007: 2).

Demir, manileri Türk dünyasının hemen her köşesinde Türk milletinin, Türk kültürünün aynası, yansıması olduğunu belirtip Türkçenin ve Türk halkının bulunduğu bütün coğrafyalarda çeşitli adlarla yürürlükte olduğunu ifade etmektedir (Demir, 2013: 13).

Türk edebiyatında mâni biçimli şiirlerin ilk yazılı örneğine, Kaşgarlı Mahmud'un 11. yüzyılda yazdığı Divanu Lûgat-it-Türk adlı eserinde rastlanmaktadır. Ancak mâni kelimesi ilk defa Dede Korkut Hikâyelerinde karşımıza çıkmaktadır (Hasan, 2007: 2).

İç ve Batı Anadolu ile İstanbul ve Rumeli'de "*mâni*"; Eskişehir ve Kazan Türkleri arasında "*çın*" veya "*şın*" mâni kelimesinin yerini alır. Evliya Çelebi de mâni karşılığı olarak "beyit" kelimesini kullanmıştır (Emeksiz, 2003: 4).

Kırım Tatarlarında "*mane*"; Denizli'de "*mâna*"; Azerbaycan'da "*mahni*"; Doğu Anadolu bölgelerinde mâni kelimesinin yanında "*bayatı*" sözü de

kullanılmaktadır. Urfa'da kadınların söyledikleri mâniler "*me'ânî*", erkeklerin söyledikleri mâniler ise "*hoyrat*" adını almaktadır (Boratav, 1969: 185).

Boratav, mâniyi diğer şiir biçimlerinden ayıran en özelliğin uyak düzeninin olduğunu belirtmektedir. Mânilerin dizeleri ***a a b a*** düzeninde uyaklıdır. Dört dizelik her mâni bağımsız bir bütün oluşturmaktadır (Boratav, 1969: 186).

Mâniler genel olarak 7 hecelidir. Kafiye düzeni ***a a b a*** olmakla birlikte bazen ***a a a b*** düzenine de rastlamak mümkündür. Dört mısradan meydana gelen mâniler hece ölçüsü ile yazılmaktadır (Haz. Çatıkkaç, 1996: 17).

Bazı saz ve tekke şairlerinin eserlerinde örneğin, ilahi, destan ve koşmaların ilk dörtlüklerinde görüldüğü gibi ***a b c d*** ve ***a a a b*** şeklinde kafiyelendirilen mâniler düz mâni adını alır. Mısra sayısı ile kafiye düzeni az çok değişiklik gösteren cinaslı mâniler genellikle ses, tekerleme mânâ ve cinas hususiyeti gösteren bir kelime grubu halindeki eksik mısrayla başlamaktadır (Elçin, 2004: 281).

Makedonya Türklerince söylenen mâniler arasında yukarıda verilen uyak düzenlerinin yanı sıra ***a a a a***; ***a a b b***; ***a a b c*** vb. kafiye düzenlerinde olan mâniler de mevcuttur. Makedonya Türklerince söylenen mâniler kafiye düzeni bakımından çeşitlilik göstermesine rağmen büyük çoğunluğunun hece vezninin 7'li kalıbıyla ve ***a a b a*** düzeninde olduğu söylenebilir (Hasan, 2007: 10 - 11)

Boratav, kesin bir ayrım olmadığını ifade etmekle birlikte mânileri içerikleri bakımından sekiz kümeye ayırmaktadır: *1) Niyet, fal (yorum) mânileri* (Boratav, 1969: 190); *2) Sevda mânileri; 3) İş mânileri* (Boratav, 1969: 191); *4) Bekçi ve davulcu mânileri; 5) İstanbul'da bazı sokak satıcılarının mânileri; 6) İstanbul meydan kahvelerinin cinaslı mânileri; 7) Doğu Anadolu'da hikâye mânileri; 8) Mektup mânileri* (Boratav, 1969: 192).

Elçin, mânilerin konu bakımından hayata dair her şeyi içerdiğini ve köy, kasaba ve şehirlerdeki okumuş veya okumamış kadınlar tarafından irticalen yaratılan eserler olduğunu ifade etmektedir (Elçin, 1990: 7).

Konu bakımından çok zengin bir içeriğe sahip olan Makedonya Türklerince söylenen mânilerde ana motifi sevgi ve aşkın oluşturduğunu görmekteyiz. Bunun yanı sıra gurbet, hasretlik, kıskançlık, sadakat, umut, güzellik ve buna benzer daha nice motif mânilerde işlenen konular arasında yerini almaktadır.

Eski bir Türk geleneği olan mâni söyleme âdeti günümüzde de uygulanmaya devam edilmektedir. Genellikle Ramazan gecelerinde, özel gün ve bayramlarda söylenen mâniler eski Türk geleneğinin bir parçası olmaya devam etmektedir.

Yaptığımız derlemeler esnasında mânilerin en fazla Hıdrellez bayramında söylendiğini tespit ettik. Hıdrellez'de veya Üsküp'teki telaffuzuyla "Edırlez" de bahar bayramı kutlanır. O gün erkenden kalkılır, çocuklara gül altında banyo yaptırılır, kırlara çıkılıp salıncakta sallanılır.

Hıdrellez'de uygulanan adetlerin en yaygını "Martifâl" âdetidir. Bu bayramın arifesinde kadın ve kızlara ait eşyalardan bir parça (yüzük, küpe, kolye, toka…) küpe atılır. Küp gece boyunca gül ağacının kökünde bırakılır. Hıdrellez günü kadın ve kızlar toplanır, bir mâni söylendikten sonra küpten bir eşya çıkarılır. Eşya sahibi söylenen mâniyi kendi bahtına çıkmış kabul eder (KK66).

Üsküp'te söylenen mânilerin çoğu 7'li hece vezni ile söylenmektedir. Uyak düzeni bakımından da genelde a a b a düzeni kullanılmakla birlikte diğer uyak düzenlerine de rastlamak mümkündür. Konular arasında dile getirilemeyen sevdalar, özlemler, umut ve hayal gibi unsurlar en derin ve saf halleriyle mânilerde yerini almaktadır.

Mâniler, hayat tecrübeleri ile Türklerin hayata bakış açısını yansıtan edebi ürünler olarak değerlendirilebilir. Toplumsal değerleri yansıtma ve eskiden beri var olan bir geleneği idame ettirme açısından mâniler de Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Bunun göstergesi olarak Üsküp Türkleri tarafından söylenen mânilerin sayısının 483 olmasından da anlaşılmaktadır.

Üsküp Türkleri tarafından söylenen mâniler:

1. Aç kapiyı gireyim
Sevdiğini bileyim
Ne kaderli yârimsin
Yar yolunda öleyim. (Hafız, 1989: 35)

2. Ah bu dağlar olmasaydi
Yaprakları solmasaydi
Ülüm Allahın emri
Ayrılık olmasaydi. (Hafız, 1989: 35)

3. Ak alma pembe alma
Benden günlüni alma

Benden günlüni alırsen
Allahın kuli olma. (Hafız, 1989: 36)

4. Akaydım çağlamazdım
Güleym ağlamazdım
Bileydim ayrılık var
Sana bel baglamazdım. (Hafız, 1989: 36)

5. Ak pınarın taşçağızı
Üter sabah kuşçağızı
Yakti yandırdi beni
Şu komşimın kızçağızi. (Hafız, 1989: 36)

6. Ak yarim güzel yârim
Hem gül hem ağla yârim
Ömrümüz ayri ama
Günlümüz birdır yârim. (Hafız, 1989: 36)

7. Ala büreneceğim
Beyaz süreneceğim
Ben yârimin yüzüne
Güzel gürünecegim. (Hafız, 1989: 36)

8. Aldım gümüş makazı
Biçtım gömlek yakasi
Bizim evden gözükür
Sevgilimin odasi. (Hafız, 1989: 37)

9. Al kare yeşil kare
Ciğerim oldu pare
Benden selam götürün
O kara gözlü yâre. (Hafız, 1989: 37)

10. Allı yazma başında
Tam on sekiz yaşında
Mürada ereceğiz
Hıdrellezin başında. (Hafız, 1989: 37)

11. Alma atay nar atay
Şu oglan çalım satay
Bakmayın çalımına
Akşam kapimda yatay. (Hafız, 1989: 37)

12. Alma attım küşeye
Gitti vurdi şişeye
Nevakıt nasip olacak
Yatalım bir düşekte. (Hafız, 1989: 37)

13. Al şalım yeşil şalım
Kanli dağlar üçalım
Aramızda uzun yol
Biz nasıl kavuşalım. (Hafız, 1989: 38)

14. Altın altına benzer
Gümüş gümüşe benzer
Benim bir yarım var
Taze yemişe benzer. (Hafız, 1989: 38)

15. Altın burmam var benim
Kollarıma dar benim
Şükür olsun Mevlaya
Aslan yârim var benim. (Hafız, 1989: 38)

16. Altin tas altin tarak
Varamam yolum irak
Evel bir köyde idik
Şimdi yıldızdan irak. (Hafız, 1989: 38)

17. Altın tepsi kenari
Üstüne kestim narı
Gören maşallah diyor
Kimin var böyle yarı. (Hafız, 1989: 38)

18. Altın yüzüğüm var benim
Parmağıma dar benim
Köyümüzün içinde
Esmer yârim var benim. (Hafız, 1989: 38)

19. Amanın güzel dere
Nere gideysin nere
Canım su gütür beni
Yarim gittigi yere. (Hafız, 1989: 38)

20. Arasıra çay sıra
Ağaçlar sıra sıra
Kuzi olsam melesem
O kızın ardi sıra. (Hafız, 1989: 39)

21. Arpalar biçıp gitti
Günler ep geçıp gitti
Ayrılık bula bula
Bu günü seçip gitti. (Hafız, 1989: 39)

22. Asmada üzüm sana
Yetmedi sözüm sana
Sabah yıldızı gibi
Gönlümü verdim sana. (Hafız, 1989: 40)

23. Asma kükü derindir
Oturmasi serindir
Bekârların bayrami
Telli pullu gelindir. (Hafız, 1989: 40)

24. Aşikları sınarsın
Badeleri sunarsın
Ahım alev kesilmiş

Çok yaklaşma yanarsın. (Hafız, 1989: 40)

25. Ateş yaktı geçti
Hançer soktu, geçti
Derdimi dinlemeden
Uzaktan baktı, geçti. (Hafız, 1989: 40)

26. Atma bana taş ile
Yüzüm dolu yaş ile
Ben nereye gideyim
Bu sevdali baş ile. (Hafız, 1989: 41)

27. Atma taşı atan var
Atma taşı tutan var
Sen beni istemezsen
Ayağımı üpen var. (Hafız, 1989: 41)

28. Ay bucacak bucacak
Babam dükân açacak
Evlenmeyın bekârlar
Naylon kızlar çikacak. (Hafız, 1989: 42)

29. Ay bulutta bulutta
Mendilım kaldi dutta
Alacaksen al beni
Koyma büle umutta. (Hafız, 1989: 42)

30. Ay çini çini
Öpeyim ağzın içini
Nerdesın dünden beri
Koynumun güvercini. (Hafız, 1989: 42)

31. Ay dogar ayazlanır
Gün dogar beyazlanır
Benim bir yârim ne var
Hem gelir hem nazlanır. (Hafız, 1989: 42)

32. Ay doğar gece olur
Gün doğar güce olur
Bu ayrılık çok oldu
Halimiz nice olur. (Hafız, 1989: 42)

33. Ay doğar sini gibi
Sallanır selvi gibi
Benim bir yarım var
Bursa gülü gibi. (Hafız, 1989: 42)

34. Ay dogay elek gibi
Gün dogay melek gibi
Benim bir sevdiğim var
Doldurma bebek gibi. (Hafız, 1989: 42)

35. Ay misın yıldiz misın

Evli misın kız misın
Acep yanına gelsem
Bana darılmay misın. (Hafız, 1989: 43)

36. Billurdan parlak teni
Yanağına tak beni
Nerde vefasız çıktı
Aramaz oldu beni. (Hafız, 1989: 43)

37. Bindım kiraz dalına
Baktım Üsküp yoluna
Üsküp yolu düz gider
Payton doli kız gider. (Hafız, 1989: 43)

38. Bir taş attım dereye
Kız çikti pencereye
Çok ricam var sana kız
Al beni içeriye. (Hafız, 1989: 44)

39. Bir taş attım gazlara
Döndi vurdi sazlara
Bir güzel olsam sarılsam
İnce da belli kızlara. (Hafız, 1989: 44)

40. Bir taş attım yokari
Buldum iki dul kari
Olur ise kız olsun
On parmagi kınali. (Hafız, 1989: 44)

41. Bu kapi kara kapi
İçinde yeni kapi
Kim alır sevdıgını
Dilensin kapi kapi (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 35)

42. Bu sırra akıl ermez
Güzüm gayriyi gürmez
Günül bir kuştur
Kolay kafese girmez. (Hafız, 1989: 46)

43. Bülbül altın kafeste
Aşkım sende ateşte
Ben seni yar yapamadım
Bütün kabahat sende. (Hafız, 1989: 46)

44. Bahçelere gireyim
Eline gül vereyim
Ben askere gidiyorum
Seni nerde göreyim. (Hafız, 1989: 47)

45. Bakma baş eğdiğime
Gelirsin dediğime
Bin kere pişman oldum
Hayata geldiğime. (Hafız, 1989: 47)

46. Ben deyılim burali
Yaraliyim yarali
Dünya güzümde deyil
Yarimden ayrılali. (Hafız, 1989: 48)

47. Ben garip kuş idim
Dalına konmuş idim
Niçin beni darılttın
Ben senin olmiş idim. (Hafız, 1989: 48)

48. Ben yazarım o çizer
Kim bilir nerde gezer
Güzele inan olmaz
Fırsat bulur yan çizer. (Hafız, 1989: 48)

49. Beyaz giyme toz olur
Sari giyme söz olur
Gel yeşiller giyelim
Müradımız tez olur. (Hafız, 1989: 48)

50. Bırakmadı peşimi
Terk eyledim ismimi
Güzellerin nurundan
Almışım ateşimi. (Hafız, 1989: 48)

51. Canım içinde candır
Dudakları mercandır
Bana hiç rahat vermez
Sevdiğim afacandır. (Hafız, 1989: 49)

52. Can üstüne canım
Ona vardır imanım
Biraz uzaktan gürsem
Kaynay içimde kanım. (Hafız, 1989: 49)

53. Çağlayan sel sel gibi
Yarın nefesi gibi
Çabuk kırılan ne var
Günül kafesi gibi. (Hafız, 1989: 49)

54. Çaya endim çizmeylen
Yar bulamadım gezmeylen
Üç mektepli aldattım
İpekli mendil vermeylen. (Hafız, 1989: 49)

55. Çayir çayir biçilmez
Çay şekersiz içilmez
Sen orada ben burda
Böyle sevda çekilmez. (Hafız, 1989: 49)

56. Çekemedim elimi
Tutamadım dilimi
Kıyamadım ellere

Vermiye sevgilimi. (Hafız, 1989: 49)

57. Çiçeğin dalı kaldı
Arada çalı kaldı
Kalbimin aynasında
Onun hayali kaldı. (Hafız, 1989: 50)

58. Çiçek gibi kokarsın
Melek gibi bakarsın
Ateş deyilsin ama
Nasıl büle yakarsın. (Hafız, 1989: 50)

59. Çinarın alti çardak
Çardağın üstünde bardak
Yari anınca yandım
Su içtim bardak bardak. (Hafız, 1989: 50)

60. Çinarın dali koca
Çaldi günlümi oca
Kader yazmiş alnıma
Aldım sarıkli oca. (Hafız, 1989: 50)

61. Çinarın küki derin
Gülgelıi pek serin
Beni yardan ayıran
Ya kan içsın ya irin. (Hafız, 1989: 50)

62. Çiy sütten kaymak olmas
Güzele doymak olmas
Eyil yârim öpeyim
Yolcuyum, durulmaz. (Hafız, 1989: 51)

63. Çubugi vurdum çimene
Çimenın çiçegıne
İpek olsam sarılsam
Yarımın etegıne. (Hafız, 1989: 51)

64. Dağdaki değirmen
Gidersem eğlenmem
Sana gönül vermişim
Başkasına verememe. (Hafız, 1989: 51)

65. Dağda olur mu harman
Aşka olur mu ferman
Aşktan yandım kül oldum
Külde bulurum derman. (Hafız, 1989: 51)

66. Dağlar bütün meşeli
Yerde kaldi düşeli
İki güzüm kan ağlar
Senden ayri düşeli. (Hafız, 1989: 52)

67. Daglar geçılmez oldi

Derdim seçilmez oldi
Kevsere dünen sular
Sensız içilmez oldi. (Hafız, 1989: 52)

68. Dagların ardındayim
Geyikler yurdundayim
Yarim alaa biliy ki
Ben senin derdindeyim. (Hafız, 1989: 52)

69. Dagların başi dardır
Dertli yüregım dardır
Dertsız insan oli mi
Erkezın derdi vardır. (Hafız, 1989: 52)

70. Dagla çiktım yoroldim
Sular gibi duruldim
Ceylan bakti yüzüme
Yüregimden vuruldum. (Hafız, 1989: 52)

71. Daglar siz ne daglarsiniz
Kardan kemer baglaysinız
Gül sizde bülbül sizde
Daa neye aglaysinız. (Hafız, 1989: 52)

72. Dalda armut sallani
Yer düşey ballani
Şimdi bir moda çikmiş
Kız oglana yalvari. (Hafız, 1989: 52)

73. Deniz akar çay gibi
Yarin kaşı yay gibi
Tek odalı evımız
Geliyor saray gibi. (Hafız, 1989: 52)

74. Denizde gez gölde gez
Kucakta gez elde gez
Ben burda kan aglarım
Sen orda gül de gez. (Hafız, 1989: 52)

75. Denize daldım çiktım
Mücever aldım çiktım
Yardan vefa gürmeince
Günlümi aldım çiktım. (Hafız, 1989: 53)

76. Denizın dibi kaya
Cemalin benzer aya
Bende takat kalmadi
Günleri saya saya. (Hafız, 1989: 53)

77. Denizın dibi midie
Altın saat edie
Kalk güzelım yatalım
Saat geldi yedie. (Hafız, 1989: 53)

78. Deniz gibi tekneli
Lâle sümbül ekmeli
Günül vermek kolay dil
Biraz zahmet çekmeli. (Hafız, 1989: 53)

79. Dere tepe düz gider
Elli gelir yüz gider
Küyden küye yol almiş
Al duvaklı kız gider. (Hafız, 1989: 54)

80. Deryaya dalamadım
Yanında kalamadım
Dağlar önümü kesti
Sana yol bulamadım. (Hafız, 1989: 54)

81. Dil virdım o gül gönce izare
Yaktım yine ben kendımı nare
Gerçi laik değilim o yâre
Güzüm gürdi, günlüm sevdi ne çare. (Hafız, 1989: 54)

82. Doli oldum beş oldum
İçmedım sarhoş oldum
Yar geldi dedilar
Kanatlanıp kuş oldum. (Hafız, 1989: 54)

83. Duvarda mumlar
Giyınmiş yeşil yunlar
Dova edın komşilar
Kavuşsun hasret kullar (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 34)

84. Duvak yerde sürünür
İpek şala bürünür
Sevmez hiç beni ama
Şeker gibi görünür. (Hafız, 1989: 54)

85. Düşmişım gurbet ele
Taştan atladım güle
Sevgilim kollarını
Gel boynuma düğmele. (Hafız, 1989: 55)

86. Düştüm doğrulamadım
Aradım bulamadım
Hırsız oldum dolaştım
Kalbini çalamadım. (Hafız, 1989: 55)

87. Ekin ektim gül bitti
Dalında bülbül ötti
Ötme garip bülbülüm
Yarim elimden gitti. (Hafız, 1989: 55)

88. Elde fincan titrer
Kolda mercan titrer
Yar karşidan gelirken

Dil söyler can titrer. (Hafız, 1989: 55)

89. Elimi sürdüm zeytine
Zeytinin dürüsüne
Ben günlümi vermişim
Güzelin birısına. (Hafız, 1989: 56)

90. Elimi yaraladı
Yüzümü tırmaladı
Bir gül kokayım dedim
Dikeni yaraladı. (Hafız, 1989: 56)

91. Elma dalı incecik
Bir yar sevdım gencecik
O gencecik ben incecik
Buluşalım bir gececik. (Hafız, 1989: 56)

92. Elmas yüzük kullanmaz
Suya düşer bulanmaz
Ardı sıra yanarım
El kızıdır inanmaz (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 36)

93. Elmay attım köşeye
Gitti vurdi şişeye
Buyurunuz kızlar
Bu levantalı düşeye. (Hafız, 1989: 56)

94. Elmayi ata ata
Portokla sata sata
Canım sırtım ağırdı
Hep yalnız yata yata. (Hafız, 1989: 56)

95. Elmayi dilemedim
Biçgi silemedım
Yar bana günül vermiş
Ben oni bilemedım. (Hafız, 1989: 56)

96. Elmayı oyamadım
Dolaba koyamadım
Ne tatli yar imişsin
Ben sana doyamadım. (Hafız, 1989: 56)

97. Endami gayet ince
Günül verdım bir gence
Kalbim çarpmaya başlar
O yanıma gelince. (Hafız, 1989: 56)

98. Enginar aşlanır mi
Dali gümüşlenır mi
Küçücek bir yar sevdım
Ele bağışlanır mi. (Hafız, 1989: 56)

99. Enginari aşladım
Doldurmaga başladım

Yar aklıma gelince
Aglamaga başladım. (Hafız, 1989: 56)

100. Entarin kiloş olsun
Üstüne kuşlar konsun
Ver annem istedığıme
İsterse berduş olsun. (Hafız, 1989: 57)

101. Entarim yeşil bezden
Bıktım igneli süzden
Ben senden ayrılali
Olmuşim iki güzden. (Hafız, 1989: 57)

102. Entarisi filizi
Kim biler kalbimizi
Esti bir afif rüzgâr
Ayrıdi ikımızi. (Hafız, 1989: 57)

103. Entarisi penbeden
Lekelendi gimeden
Ben bu yari sevmişım
On beşıme girmeden. (Hafız, 1989: 57)

104. Erkekler kıza bakar
Kızlar çiçek takar
Çiçek takan o kızlar
Gerçekten gönül yakar. (Hafız, 1989: 57)

105. Eşe dosta sor beni
Düşte hayra yüz beni
Başkasına dokanma
Can evimden vur beni. (Hafız, 1989: 57)

106. Ev arkasında arpa
Yarım gelir arkamda
Bilsam ki yar arkamda
Ben korkmam kaymekamdan. (Hafız, 1989: 57)

107. Evleri mavi boya
Vuruldum fidan boya
Fidan boylum buralıdır
Geç göreyim doya doya. (Hafız, 1989: 58)

108. Ey irince irince
Kaşik saldım pirince
Bir mendil ter düktüm
Yar koynuna girince. (Hafız, 1989: 58)

109. Fesligen aşlanır mi
Dali gümüşlenır mi
Alti aydır bir yar sevdım
Alka bagışlanır mi. (Hafız, 1989: 58)

110. Fesliğen ektim evlek evlek

Geldi kondu bir leylek
Leylek uçtu kaz kaldı
Görüşmemiz az kaldı. (Hafız, 1989: 59)

111. Fesliğen ektim gül bitti
Dalından bülbül ütti
Ütme bülbül ütme
Yarim gurbete gitti. (Hafız, 1989: 59)

112. Fesligen ektım ot bitti
Bülbül dalında ütti
Ütme bülbül firakli
Yarım gezer firakli. (Hafız, 1989: 59)

113. Fesligeni ekeyim
Budur yolum geçeyim
Ne gayri yâr seveyim
Ne senden vazgeçeyim. (Hafız, 1989: 59)

114. Fırın üstünde kürek
Ne yanarsın ey yürek
Çok sefaya katlandım
Buna da dayan yürek. (Hafız, 1989: 59)

115. Geçerim yokuşlardan
Korkarım sarhoşlardan
Kıskanırım seni ben
Gökte uçan kuşlardan. (Hafız, 1989: 59)

116. Gel ayrılma dizimden
Uzaklaşma izimden
Seni hatırladıkça
Yaş geliyor gözümden. (Hafız, 1989: 59)

117. Gidene bak gidene
Güller sarmiş dikene
Mevlan sabırlar versin
Gizli sevda çekene. (Hafız, 1989: 60)

118. Giden oğlan dön geri
Ver başıma çemberi
Aşik oldum ben sana
Yedi yaşımdan beri. (Hafız, 1989: 60)

119. Gökten zembil iniyor
Fırıl fırıl dönüyor
Gam çekme nazlı kızım
Kısmetin bak geliyor. (Hafız, 1989: 61)

120. Gönlüm kaderden bıktı
Ay karanlığı yıktı
İstigbalin açıktır
Gelin çok iyi çikti. (Hafız, 1989: 61)

121. Gükte yıldız bir tane
Yar sarılmış mintane
Nasıl günül virmiyem
Senin gibi sultane. (Hafız, 1989: 61)

122. Güz koyma yedigime
Geldin mı dedigıme
Ana sevap edeysın
Ver beni sevdigıme. (Hafız, 1989: 61)

123. Günahların boynumda
Bulamadım yanımda
Yarimi eller aldi
Elim kaldi koynumda. (Hafız, 1989: 62)

124. Güvercin biçkladım
Kanadını saçakladım
Yar yanımda sandım
Yastıgi kucakladım. (Hafız, 1989: 62)

125. Güvercin vurdum kalkmaz
Kani sel oldi akmaz
O kız kimın kızidır
Dönüp ardına bakmaz. (Hafız, 1989: 62)

126. Halime güleceksin
İttiğin bileceksin
Bahar geçti yaz geçti
Sen hâlâ geleceksin. (Hafız, 1989: 62)

127. Hamamın ortasında
Gül biter firtasında
Koy sallansın gezinsin
Güzellerin ortasında. (Hafız, 1989: 62)

128. Harman yeri sürmüşler
Dibine gül sermişler
Şu kızın ne bahti varmış
Sevdiğine vermişler. (Hafız, 1989: 62)

129. Hasır altı nem alır
Bu güzeli kim alır
Bu güzelin kaşları
Dünyayı satın alır. (Hafız, 1989: 62)

130. Hasır altı nem alır
Bu güzeli kim alır
Bu güzelin kaşları
Günlümi satın alır (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 36)

131. Havada tiyare çift gezer
Anam evde kendini yüzer
Yüzme anam kendini
Damatın benden güzel. (Hafız, 1989: 62)

132. Hayalde gür, düşte gür
İçinde gür, dışında gür
Ne çileli iş imiş
Bir sevdaya düş de gür. (Hafız, 1989: 62)

133. Hay beylice beylice
Kaşık saldım pirince
Bir incecik ter düktüm
Yar koynuma girince. (Hafız, 1989: 62)

134. Hiç bana dünenmiyor
Gel diyorum gelmiyor
Bir yere gönül verdim
Gönül nedir bilmiyor. (Hafız, 1989: 63)

135. İçim doludur saffet
Senden alırım kuvvet
Sana çok cefa ettim
Ne olur beni affet. (Hafız, 1989: 63)

136. İçime neler oldi
Ayat bana dert oldi
Mor sümbülü vatanım
Sensiz bir gurbet oldi. (Hafız, 1989: 63)

137. İki çeşme yan yana
Su içtim kana kana
Söyle yârim anana
Olsun bana kaynana. (Hafız, 1989: 63)

138. İkide birde denersın
Merdivene binersın
Zaglogli Rüstem olsam
Gene beni yenersın. (Hafız, 1989: 63)

139. İki günül tek olur
Birbirine denk olur
Yarla çekilen çile
Çile deyil sevk olur. (Hafız, 1989: 63)

140. İlan ilana bakar
Boyi benzer fidana
Ben Zerami kaybettım
Beş lira var bulana. (Hafız, 1989: 64)

141. İstanbul'un camisi
Yanıyor minaresi
Anne sevgilim ölmüş
Geçiyor cenazesi. (Hafız, 1989: 65)

142. İşım yok yoktur nazla
Gözüm pek doymay azle
Ben yârimi seveym
Canımdan daha fazla. (Hafız, 1989: 65)

143. Kahve içtim fincandan
Kenarları mercandan
Akşam olsun gideyim
Konuşayim o yarlan. (Hafız, 1989: 65)

144. Kalâdan endım bugün
Elımde altın güğüm
Sorsalar yarım için
Ne dün gördüm, ne bugün. (Hafız, 1989: 66)

145. Kalâdan ener ilân
Kaşlâri durur divan
Beni yardan ayıran
Ne din bulsun ne iman. (Hafız, 1989: 66)

146. Kalâdan indırdilâr
Siyalar gidırdilâr
Üç günlük güvegiyken
Askere günderdilâr. (Hafız, 1989: 66)

147. Kalâdan inışelım
Koç gibi dügüşelım
Kaldır hanım peçeni
Bayramdır görüşelım. (Hafız, 1989: 66)

148. Kalâ kalâya bakar
Kalâdan üç kız bakar
İkese güle güle
Birisi çok can yakar. (Hafız, 1989: 66)

149. Kalânın ardındayim
Gecenın dördündeyim
Herkes tatli uykisında
Ben yarın derdindeyim. (Hafız, 1989: 66)

150. Kalânın ardi çinar
Ona bülbüller konar
Bir gürdüm bir kaybettım
Ona yüregım yanar. (Hafız, 1989: 66)

151. Kalbımi açsam sana
İçimi açsam sana
Nikalığımi kıyıp
Ne olur kaçsam sana. (Hafız, 1989: 66)

152. Kaleden endim eniş
Ceplerim dolu yemiş
Günderdim yâre yesin
Kendi gelsin demiş. (Hafız, 1989: 66)

153. Kalenin ardı mezar
Oturmuş bir kız yazar
Sordum kız ne yazar

Derdine durman yazar. (Hafız, 1989: 66)

154. Kalkandan olmaz kayık
Büküyor bana bıyık
Sarhoş oldum aşkınla
Gezemez oldum ayık. (Hafız, 1989: 67)

155. Kapılmışım bir çarka
Severim korka korka
Şakaklarım ağardi
Gelmeden daha kırka. (Hafız, 1989: 67)

156. Karadır yarın kaşı
Yirmiyi buldu yaşı
On yıldır peşindeyim
Alamadım sevdaşı. (Hafız, 1989: 67)

157. Kara kaşlari çatay
Kirpikleri o katay
Agzında dükan açmiş
Dudaklari kiraz satay. (Hafız, 1989: 67)

158. Kara kavak bayattı
Dibinden sular aktı
Süle günlümün yari
Seni kimler darılti. (Hafız, 1989: 67)

159. Karanfil egri gider
Kuşlar dosta gider
Beni gören bekârlar
Evine hasta gider. (Hafız, 1989: 67)

160. Karanfilım süt beyaz
Ayri düştük biz bu yaz
Hediyeni istemem
Mektübüni sıkça yaz. (Hafız, 1989: 68)

161. Karanfil katmer oldi
Ayrılık yeter oldi
Bizım bu ayrılmamız
Ülümden beter oldi. (Hafız, 1989: 68)

162. Karanfil olacaksın
Sararıp solacaksın
Ben hekime danıştım
Sen benım olacaksın. (Hafız, 1989: 68)

163. Karanfilsın açarsın
Bilırım ki güzelsın
Söz verdım alacağım
Niçin tasa çekesın? (Hafız, 1989: 68)

164. Kara tren dalda gel
Düdügüni çal da gel

O biricik yârimi
Tut kolundan al da gel. (Hafız, 1989: 69)

165. Karşida kaun yerlar
Aceb gitsam ne derlâr
Kız yayına otursam
Kızın aşıgi derlar. (Hafız, 1989: 69)

166. Karşida kalaycilar
İşliyor bakırcilar
Dediler yarım geldi
Aldatti yalancilar. (Hafız, 1989: 70)

167. Kar yağar bardan bardan
Yollar kapandi kardan
Ne gelen var ne giden
Selam yok nazli yardan. (Hafız, 1989: 70)

168. Kaşların kara imiş
Gözlerin ela imiş
Sevdanı bana verdin
Çekmesi bela imiş. (Hafız, 1989: 71)

169. Kazdım kazdım kum çikti
Kum üstüne su çikti
İşidin ağalar, beyler
Sultan gibi kız çikti. (Hafız, 1989: 71)

170. Keremitten keremide gezerım
Altın inci dizerim
Komşi kızi var iken
Niçın bekâr gezerim. (Hafız, 1989: 71)

171. Kırmızı güldensin
Sen beni bilmezsin
Ben seni çok sevdim
Gönlüme girmez misin. (Hafız, 1989: 71)

172. Kırmızi kıvrak başında
Siyah kalem kaşında
Benim bir yârim var
On üç on dört yaşında. (Hafız, 1989: 72)

173. Kışın bülbül ütey mi
Çölde iç gül bitey mi
Candan sevmek lazımdir
Sevdim demek yetey mi. (Hafız, 1989: 72)

174. Kibridımın içi dört küşeli
İçi sedef düşeli
Kibrit oldum tutuştum
Ben bu aşka düşeli. (Hafız, 1989: 72)

175. Kimdir bana taş atan
Sevgiyi senden tatan
İnan senin aşkındır
Beni böyle yaşatan. (Hafız, 1989: 72)

176. Koklamakla gül solmaz
Kara yazi ak olmaz
Aldanıp yar sevenin
Yüreğinde yağ olmaz. (Hafız, 1989: 72)

177. Korkma sevgilim benım için
Ah eyleme için için
Eğer seni unudursam
Sünsün ateşi içimin. (Hafız, 1989: 73)

178. Köpri altında kuzi
Burma burma boynuzi
Ben severım o kızi
Yanaklari kırmızi. (Hafız, 1989: 73)

179. Kurtulamadım dilinden
Geçemedim selinden
Bir kurtaran yok mudur
Yandım zalim elinden. (Hafız, 1989: 73)

180. Kuş kayadan el edey
Eşine gel gel edey
Günüller bir olurse
Dagi taşi yol edey. (Hafız, 1989: 74)

181. Lamba da şişesız yanmay mi
Cicım bana yar bulunmay mi
Ben bu dertten ülürsem
Bana da aciyan olmaz mi. (Hafız, 1989: 74)

182. Lambayı yakamadım
Duvara asamadım
Darılma anneciğim
Sevdığımi alacağım. (Hafız, 1989: 74)

183. Legenın içında kaşik
Yarim yoli dolaşi
Eger beni seveysen
Yanagına kimdır aşik. (Hafız, 1989: 74)

184. Leylek uçar kalka kalka
Kanadında gümüş halka
Alla bana mal versın
Ben dagıdam sadaka. (Hafız, 1989: 74)

185. Limon aldım raftan
Perdeyi kaldır camdan
Çek hançeri vur beni
Ben usandım bu candan. (Hafız, 1989: 74)

186. Limın ektim taşa
Bitmedi kaldı kışa
Kız ben seni alırdım
Askerlık geldi başa. (Hafız, 1989: 74)

187. Limonsun, portokalsın
Bu süzler burda kalsın
M… emır aldım
Herkes sevdıgını alsın. (Hafız, 1989: 74)

188. Mani benim ezberim
Kan ağlıyor gözlerim
Ben o yarın yolunu
Ölence gözlerim. (Hafız, 1989: 75)

189. Martufal başi misın
Cevair taşi misın
Yazdırsam bir amayli
Koynunda taşır misın. (Hafız, 1989: 75)

190. Martifalın küpi dar
Erkesın fali uyar
Ben maf olup ülürım
Kuuşmasem sana yar. (Hafız, 1989: 76)

191. Martifal başi misın
Avare taşi misın
Verdıgım emaneti
Başında taşır misın. (Hafız, 1989: 76)

192. Martifalım fal olsun
İçi dolu mal olsun
Martifalı süleyen
Muradı hasıl olsun (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 36)

193. Masa üstünde bıçak
Abeyim beni vuracak
Sakın abeyım vurma
Yarım yarsız kalacak. (Hafız, 1989: 76)

194. Masa üstünde koku
Al şu mektübi oku
Seni sevdim seveli
Gözüme girmez uyku. (Hafız, 1989: 76)

195. Mavi boncuk tülbentte
Bir yârim var gurbette
Bekley dururim oni
Kavuşuruz elbette. (Hafız, 1989: 76)

196. Mavi entari asli
Etekleri kasıli
Ben o yari alayim

Erkes kalsın tasali. (Hafız, 1989: 76)

197. Mavi ilik mor dügme
Ne tez girdın günlüme
Yar aklıma gelince
Kan damlar yüregıme. (Hafız, 1989: 76)

198. Mavi ilik mor yaka
Bayildım baka baka
Karşidan mabet olmaz
Buyrun hanım yataga. (Hafız, 1989: 76)

199. Mavi iplik mor dügme
Ne tez girdın gönlüme
Sen aklıma geldikçe
Kan damlar yüregıme. (Hafız, 1989: 76)

200. Mavi kâse maşallah
Sen benimsin inşallah
Yolcular yola gider
Kavuşuruz inşallah. (Hafız, 1989: 76)

201. Maviler giymişım
Duvara dayanmışım
Sordular hasta mısın
Gönülden sararmışım. (Hafız, 1989: 76)

201. Mavi taksi geliyor
Dumanını veriyor
Aç kapiyi anneciğim
Bize gelin geliyor. (Hafız, 1989: 77)

202. Mektup yazdım arali
Zarfın üsti karali
Ayda bir cevap günder
Günlüm icran yarali. (Hafız, 1989: 77)

203. Mektüp yazdım yaz idi
Kâadi beyaz idi
Çok şeyler yazacaktim
Mürekkebim az idi. (Hafız, 1989: 77)

204. Mendil adlım bir deste
Beni babamdan iste
Eğer babam vermezse
Cevabını benden iste. (Hafız, 1989: 77)

205. Menekşe adi ercai
Baba yigit kabadai
Erkes bir efendi sevmiş
Ben de severım bir agayi. (Hafız, 1989: 77)

206. Menekşenın rengi çoktır

Bu süzlerden karnım toktur
Vadına aldanma yarın
Zira ki vefasi yoktur. (Hafız, 1989: 77)

207. Menekeşenın tengi mordur
Sevdai çeken hordur
Yüzündeki güzellıgı
Gürmeyen var ise kördur. (Hafız, 1989: 77)

208. Menekşenın rengi sari
Manda imiş seven dari
Bir alıne bak ta utan
Yeşillenme koca kari. (Hafız, 1989:77)

209. Merdivenım kırk ayak
Kırkına vurdum dayak
Yar kapıya gelirken
Ne el tutar ne ayak. (Hafız, 1989: 78)

210. Mevsim yazına bak
Yarimin nazına bak
Çoğunda zefk arama
Her şeyin tadına bak. (Hafız, 1989: 78)

211. Minarede ezan var
Gül bahçede gezen var
Gül bahçenin içinde
Gönlüme bir güzel var. (Hafız, 1989: 78)

212. Mor daglar mavi deniz
Sarardi soldi beniz
Acırdınız alime
Çektigim bileydiniz. (Hafız, 1989: 78)

213. Nur badeler iiçilsın
Sevilenler seçilsın
Güzel yüzüni güster
Güreyim günlüm açılsın. (Hafız, 1989: 78)

214. Ocakta süt pişiyor
Bülbüller ötüşüyor
Ne zor sevda çekmek
Gönlüm tutuşuyor. (Hafız, 1989: 78)

215. Odada yeşil minder
Resmini bana gönder
Resmini göndermesen
Çarşilardan selam gönder. (Hafız, 1989: 79)

216. Odalarda kol oldum
Sular ibi duruldum
Gülüm senden ayrıldım
Başkasına vuruldum. (Hafız, 1989: 79)

217. Odamda bir âli var
Ucunda bir dali var
Güren maşalla desın
Büyle bir yar kimde var. (Hafız, 1989: 79)

218. Ormanlarda kestane
Dükiliy tane tane
Eller ne deyse desin
Benim yârim bir tane. (Hafız, 1989: 79)

219. Ovanın ormani yok
Dagların fermani yok
Severım seni seveli
Günlümın dermani yok. (Hafız, 1989: 79)

220. Ördek gülün içinde
Gül var içinde
İki sevdaya yer yok
Tek gönülün içinde. (Hafız, 1989: 79)

221. Penbedır üzük taşi
Sevdadır işın başi
Er aklıma geldikçe
Dayanamaz güzümın yaşi. (Hafız, 1989: 80)

222. Pencereden bakarsın
Su olmuşsun akarsın
Zâlim kız ateş olmuş
Günülleri yakarsın. (Hafız, 1989: 80)

223. Pencereden bakıver
Bir portokal atıver
Portokalin yok ise
Gel yanıma yatıver. (Hafız, 1989: 81)

224. Penceremın kaadi
Gitti günlümün râti
Seni bana verseler
Yaparım koyun saati. (Hafız, 1989: 81)

225. Penbe entarim var
Yıkaym buruşmay
Yarimin resimi var
Bakaym konuşmay. (Hafız, 1989: 81)

226. Pınarın taşına bak
Gözümün yaşına bak
Kimi sevsem yar olmaz
Talihsiz başıma bak. (Hafız, 1989: 81)

227. Portokalsın limonsun
Sözümüz burda kalsın
Başkandan emir gelmiş
Herkes sevdiğini alsın. (Hafız, 1989: 81)

228. Portokal soyamadım

Kapakla kapayamadım
Ne tatli dilin var
Ben sana doyamadım. (Hafız, 1989: 81)

229. Rafta altın sini
Vallai sevdım seni
Dünya kadar malım olsa
Ellere vermem seni. (Hafız, 1989: 82)

230. Rafta sekiz yumurta
Yarim beni unutma
Dediğimi yapmasan
Göz yaşımı unutma. (Hafız, 1989: 82)

231. Sabır kâsesi taştı
Evlenmemiz yaklaştı
Yari uzakta gürdüm
Ayaklarım dolaştı. (Hafız, 1989: 82)

232. Saçlara bak saçlara
Ondan olur makara
Kara gözlü yârime
Yakışıyor sigara. (Hafız, 1989: 82)

233. Sallani gonca dalda
Ari dolaşi balda
Sendedır deli günlüm
Ne parede ne pulda. (Hafız, 1989: 83)

234. Sandıgıma basayim
Entarimi asayim
Ya o yari alayim
Ya kendımi asayim. (Hafız, 1989: 83)

235. Sandık sandık üstüne
Bindım sandık üstüne
Yedi deve mal gelir
Benım batım üstüne. (Hafız, 1989: 83)

236. Sandık sandık üstüne
Bindım sandık üstüne
Yürüsün gemilerım
Hep bahtımın üstüne. (Hafız, 1989: 83)

237. Sandalım sari renksız
Sararıp soldum sensız
Seni gidi dinsız imansız
Nasıl yaşarsın bensız. (Hafız, 1989: 83)

238. Sandıkta idrişaım
Efendım padişahım
Yeter oldi hasretlik
Gel artık konuşalım. (Hafız, 1989: 83)

239. Sanma bu derdim biter
Dünden halim beter
Hiçbir makam istemem
Kalbinde bana yer ver. (Hafız, 1989: 83)

240. Sarı kâat kıyarlar
Uzaklardan duyarlar
İki gönül bir olsa
Bize nikâh kıyarlar. (Hafız, 1989: 83)

241. Sarı saçı örmeyler
Yari bana vermeyler
Gel be yarım kaçalım
Geceyleyın görmeyler. (Hafız, 1989: 84)

242. Sazım çifte tellidır
Yarım ince bellidır
Gizli günül çekenler
Güzlerinden bellidır. (Hafız, 1989: 84)

243. Sazımın telleri yürekler
Kanlı gözyaşlarım durmayıp aglar
Acep güzel yârim benim
Başkası için mi yollara bekley. (Hafız, 1989: 84)

244. Senin kadar tatli ne var
Aşkta bulunur mu karar
Dünyayi sevmemiştim
Seni sevdiğim kadar. (Hafız, 1989: 84)

245. Sepet sepet yumurta
Yarım beni unutma
Unutursan yar beni
İki gözün kör ola. (Hafız, 1989: 84)

246. Siyah saçın örgüsü
İçimdedir sevgisi
Aramakla bulunmaz
Bu da Allah vergisi. (Hafız, 1989: 85)

247. Sofra altında kedi
Attım ekmek yemedi
Üç ay on gün bekledim
Henüz mektup gelmedi. (Hafız, 1989: 85)

248. Sormazsın alım nice
Uyukum kalmadi gice
Ep seni beklerim
Gelesın bize gizlice. (Hafız, 1989: 85)

249. Söyletir alı söyletir
Çok şey dert üğretir
Gurbetçinin yüreği

Dağı taşı eritir. (Hafız, 1989: 85)

250. Söyleyin efendime
Uymadılar fendime
Kimse bana etmedi
Kendim ettim kendime. (Hafız, 1989: 85)

251. Su gelir olan olan
Önünde mavi yilan
Ne zamansa benimsin
Mavi gömlekli oğlan. (Hafız, 1989: 86)

252. Sular aksın çaglasın
Bana kimler aglasın
Degme tabib yarama
Yarim gelsin bağlasın. (Hafız, 1989: 86)

253. Sular içilmez oldu
Dağlar geçilmez oldu
Gurbetten dönenler
Artık seçilmez oldu. (Hafız, 1989: 86)

254. Sülerım yana yana
Dünmüyorsun bu yana
Gül yüzüni göreyim
Bir saatlık gel bana. (Hafız, 1989: 86)

255. Süpürge teli
İncedır beli
Seversen beni
Gelırsın beri. (Hafız, 1989: 86)

256. Şalım şalım yeşil şalım
Gel bu dağı dolaşalım
Sen orada ben burada
İki hasret kaşulaım. (Hafız, 1989: 86)

257. Şen geçiyor günümüz
Gamli idi dünümüz
Müjdemi isterim ha
Haftaya dügünümüz. (Hafız, 1989: 87)

258. Şerbeti süzmedik
Şekeri ezmedik
Koca yaz geldi geçti
Yar ilen gezmedik. (Hafız, 1989: 87)

259. Şişem dolu miskiyle
Seni sevdim aşkiyle
Allah seni bana bağışlasın
Cenneteki küşkiyle. (Hafız, 1989: 87)

260. Şu dağlar olmasaydı
Çiçeği solmasaydı
Ölüm Allah'ın emri

Ayrılık olmasaydi. (Hafız, 1989: 87)

261. Tarabulus beldedir
Dört uci da yerdedir
Süyleyenler süylesın
Yine günlüm sendedır. (Hafız, 1989: 87)

262. Teligrafle gürüşelım
Telefonle süyleşelım
Ünümüzde derya deniz
Bilmem nasıl birleşelim. (Hafız, 1989: 88)

263. Tespihimde mercanım
Neren ağrıyor canım
Canımda bir canım var
Yar uğruna harcarım. (Hafız, 1989: 88)

264. Tırnak deyil diş deyil
Et deyil, çerviş deyil
Sevmek demek kolaydır
Sevmek kolay iş deyil. (Hafız, 1989: 89)

265. Uçan kuş tutuli mi
Sevda unutuli mi
Can geldi bogazıma
Aşagi yutuli mi. (Hafız, 1989: 89)

266. Uzunsun sırık gibi
Ekşisın koruk gibi
Maale maale gezersın
Yulunmiş tauk gibi. (Hafız, 1989: 90)

267. Üzük taşi fes rengi
Nerde aldın bu dengi
Bu denk sana kalırsa
Tak başına çelengi. (Hafız, 1989: 90)

268. Üzümsün üzümsün
İki güzümsün
Gezersın, yürürsün
Gene benımsın. (Hafız, 1989: 90)

269. Vardar kenarında gezersın
Kaz bokuni ezersın
Sende varken bu kafa
Martifal mi sezersın. (Hafız, 1989: 90)

270. Vapor suda yürüyor
Mavi duman tütüyor
Çik yârim kapiya
Sana mektup geliyor. (Hafız, 1989: 90)

271. Vay ak dutta ak dutta

Mendil kaldi mor dutta
Berabercez ülelım
Koysunlar bir tabutta. (Hafız, 1989: 90)

272. Yagmur yagay yerlere
Düşmüşüm ben dillere
Kimler ne deyse desin
Seni vermem ellere. (Hafız, 1989: 91)

273. Yanımda kalmiyor
Arayıp bulmiyor
Benim bir sevdiğim var
Sevgiden anlamiyor. (Hafız, 1989: 91)

274. Yanlış yola gider mi
Ayri maksat güder mi
İnsan hiç sevdiğine
Böyle sitem eder mi. (Hafız, 1989: 91)

275. Yanmışım kaldır beni
Aşkına doldur beni
Hasrete dayanamam
Yanına aldır beni. (Hafız, 1989: 91)

276. Yâr gelir arar beni
Gün olur kırar beni
Arkasından koşturur
Günlerce yorar beni. (Hafız, 1989: 91)

277. Yar tutmadı sözünü
Keder örtü yüzümü
Ölürsem sevdasından
Gömsünler yaş yüzümü. (Hafız, 1989: 1)

278. Yazacak bir şeyim yok
Kemiğim çok etim yok
Bu kızın bakışları
Kalbime saplandi çok. (Hafız, 1989: 92)

279. Yemenimin yeşili
Şimdi buldum eşimi
Yemenim sende dursun
Sil gözümün yaşını. (Hafız, 1989: 92)

280. Yeşildir ibrem benım
Ne çoktur sabrim benım
Söyleyenler söylesin
Doğrudur kalbim benım. (Hafız, 1989: 92)

281. Yeşil ipek bükene
Yare dizlik dikene
Mevlam sabırlar versin
Gizli sevda çekene. (Hafız, 1989: 92)

282. Yeşil mangalda ateş
Yetış sevdıgım yetış
Benden gayri yar seversen
Sardıgın gece tutuş. (Hafız, 1989: 92)

283. Yumurtanın sarısı
Düştü yere yarısı
On yediye girmeden
Oldum zabit karisi. (Hafız, 1989: 93)

284. Yüzügümün taşi beyaz
Suya düşer bulunmaz
Benim sevdiğim gibi güzel
Aransa da bulunmaz. (Hafız, 1989: 93)

285. Giderim yolca yolca
Çiçekler oldu morca
İşte ben gidiyorum
Oturun bolca bolca. (Hasan, 2007: 39)

286. Kırlarda olur yonca
Yemek yerim doyunca
Okulu seveceğim
Bütün ömrüm boyunca. (Hasan, 2007: 39)

287. Bunar üstüne kova
Benim yârim yok burda
Ayda bir selam gelsa
Sanarım ki burada. (Hasan, 2007: 40)

288. Karanfil ektım saksida
Bir yâr gördüm askıda
Allah kauştursaydi
Akşam ile yatsida. (Hasan, 2007: 40)

289. Durmuş çeşme başında
Kalem oynar kaşında
Ben bir yâr severim
Tamam benim yaşımda. (Hasan, 2007: 40)

290. Mavi örtü başında
Kalem oynar kaşında
Darılmayın dostlarım
Yârim on beş yaşında. (Hasan, 2007: 41)

291. Altın küpe kulakta
Benim yârim irakta
İrakta olsa bile
Yine gönlüm var onda. (Hasan, 2007: 42)

292. Karanfilim duvarda
Oturmuş bir hovarda
Sıvamış kollarını

Abdest alır bunarda. (Hasan, 2007: 42)

293. Bağa vardım yaprağa
Kıymadım koparmağa
O kız benim olmazsa
Gümün kara topraga. (Hasan, 2007: 43)

294. Martifalım fal ola
İçi dolu hal ola
Martifale gelenın
Muradi hâsıl ola. (Hasan, 2007: 44)

295. Bindim çeşme başına
Sabun sürdüm kaşıma
On üç on dört yaşında
Neler geldi başıma. (Hasan, 2007: 46)

296. İndim çeşme başına
O yâr çikti karşıma
Sevda nedir bilmezdim
O getirdi başıma. (Hasan, 2007: 46)

297. Sofraya koydum meyva
Beş armutla beş ayva
Kurban olayım Allah
Beni al onu alma. (Hasan, 2007: 46)

298. Al sana da ver bana
Ne hor bakarsın bana
Sana sarhoş diyorlar
Yâr mi bulunmas bana. (Hasan, 2007: 48)

299. Arabaci bak bana
Mail oldum ben sana
Yoroldum yolda kaldım
Al beni arabana. (Hasan, 2007: 48)

300. Dar dağına dağına
Çıkmış yâr çardağına
Su doldur bardağına
Çağırır kucağına. (Hasan, 2007: 50)

301. Güvenme yoldaşına
Candan arkadaşına
Ummadığın bakarsın
İşler açar başına. (Hasan, 2007: 50)

302. Ağaçlar kalem olsa
Yapraklar kâğıt olsa
Yazılmaz benim derdim
Deniz mürekkep olsa. (Hasan, 2007: 54)

303. Çaya giderim çaya

Balıklar avlamaya
Yâr aklıma geldi mi
Başlarım aglamaya. (Hasan, 2007: 55)

304. Oya örerim oya
Sererim doya doya
Gitti yârim askere
Görmedim doya doya. (Hasan, 2007: 56)

305. Su bağladım karpuza
Akıyor sıza sıza
Küçük yaşta vuruldum
Gül yanaklı bir kıza. (Hasan, 2007: 56)

306. Sormasın halım nice
Uykum kalamdi gece
Seni ben bekliyorum
Bize gelesın gece. (Hasan, 2007: 57)

307. Su gelir ince ince
Efendim halin nice
Benim yüzüm sararır
Yüzünü görmeyince. (Hasan, 2007: 57)

308. Pencerede tül perde
Perdenin uci yerde
Türk oynar can titrer
Seni gördüğüm yerde. (Hasan, 2007: 59)

309. Malım yok hazne ile
Su gelir vezne ile
Elemden kurtulamam
Gurbette gezme ile. (Hasan, 2007: 60)

310. Deme ki şöyle böyle
Çalış da rahat eyle
En akıllı iş budur
İki düşün bir söyle. (Hasan, 2007: 61)

311. Tiren geldi yerine
Sarıldım direğine
Üç ay sevgilim benim
Kan damlar yüreğime. (Hasan, 2007: 62)

312. Altın tabakta vişne
Gel yârim aşka düşme
Aşkın sonu ayrılık
Nafile dile düşme. (Hasan, 2007: 63)

313. Dere boyu kestane
Dökülür tane tane
Orta Üsküp içinde
Benim yârim bir tane. (Hasan, 2007: 63)

314. Çubuk saldım çimene
Çimenin çiçeğine
İpek olsam sarılsam
O kızın eteğine. (Hasan, 2007: 65)

315. İndim çayır dibine
Baktım suyun rengine
Anneler kız büyütmüş
Vermezler istediğine. (Hasan, 2007: 65)

316. Kaşik saldım zeytine
Zeytinin dirisine
Ben gönlümü vermişim
Güzelin birisine. (Hasan, 2007: 66)

317. Çiçeğim lüle lüle
Yüreğim yâre yâre
Bir kuş olup uçayim
Gideyim nazli yâre. (Hasan, 2007: 67)

318. Al kare yeşil kare
Aşktan oldum avare
Benden selâm götürün
O kara gözlü yâre. (Hasan, 2007: 67)

319. Karşidan gelenlere
Gaz koydum fenerlere
Beni annem verecek
Üsküp'ten gelenlere. (Hasan, 2007: 68)

320. Sari şalım dibekte
Benim yârim gurbette
Orda olsun sağ olsun
Hasretlik var yürekte. (Hasan, 2007: 69)

321. Ben saçımı büyüttüm
Her gün öreyim diye
Taksistlerden yâr sevdim
Her gün göreyim diye. (Hasan, 2007: 70)

322. Sen diye esen diye
Gönül ver efendiye
Fakat ben bekliyorum
Biraz uslansın diye. (Hasan, 2007: 71)

323. Bahçelerde intişa
İnce belli hanımşa
İki gönül bir olsa
Ayıramaz padişah. (Hasan, 2007: 72)

324. Çiçegın dalı kaldı
Arada çalı kaldı
Kalbimin aynasına

Onun hayali kaldı. (Hasan, 2007: 72)

325. Garip dağın odunu
Yakan bilir tadını
Kız doğuran analar
Gülsüm kosun adını. (Hasan, 2007: 75)

326. Şu dağın mazıları
Kelfeten kuzıları
Kimsenın suçu yoktur
Bulamam yazıları. (Hasan, 2007: 75)

327. İstanbul çardakları
Bus tutar bardakları
Açılmış güle benzer
Yârımın yanakları. (Hasan, 2007: 75)

328. İştip'in kavakları
Sallanır yaprakları
Kız gergefte oturmuş
Allanır yanakları. (Hasan, 2007: 76)

329. İstanbul'un parkları
Mavidır bardakları
Ben yârimi tanırım
Cilâlı tırnakları. (Hasan, 2007: 76)

330. Kaş ayrı keman ayrı
Dağ ayrı duman ayrı
Bize böyle yazılmış
Gezelim ayrı ayrı. (Hasan, 2007: 76)

331. Bizim evin arkası
Dokuma fabrikası
Yârimin arabası
Yugo'dur markası. (Hasan, 2007: 77)

332. Suya hasret toprak gibi
Yere düşen yaprak gibi
Ben de yanmışım sevgilim
Mecnun'un Leylâ'sı gibi. (Hasan, 2007: 79)

333. Ay dogar sini gibi
Sallanır servi gibi
Benım bir efendim var
Mısır valisi gibi. (Hasan, 2007: 80)

334. Yolları yokuş gibi
Bir tatlı bakış gibi
Cilvelidir sevgilim
Dağda öten kuş gibi. (Hasan, 2007: 81)

335. Duşmanlar ortak oldi
Yakınlar irak oldi
Gitti yârım gelmedi
Bu bana merak oldi. (Hasan, 2007: 84)

336. Çiçek ektım ot bitti
Bülbül dalında ütti
Ütme bülbül firaklı
Yârım gezer kıvrakli. (Hasan, 2007: 87)

337. Kapımızın kilidi
Demirlidir demirli
Komşu köyden yâr sevdim
Sevimlidir sevimli. (Hasan, 2007: 87)

338. Sari kaun dilimi
Uçurdum bülbülümi
Yol başına çikarım
Beklerım sevdigimi. (Hasan, 2007: 88)

339. Taze kahve pişti mi
Vardi yârim içti mi
Sormak ayip olmasın
Yâr buradan geçti mi. (Hasan, 2007: 88)

340. Tarlam tezek değil mi
Bağrım ezik değil mi
Ben burada sen or'da
Biz yazık değil mi. (Hasan, 2007: 88)

341. Sari kaun dilimi
Getirin ak gülümi
Ben ak gülsüz duramam
Getirin bülbülümi. (Hasan, 2007: 90)

342. Uzaktan gördü beni
Yurdundan sürdü beni
Ben bir mazun kuş idim
O zalım vurdu beni. (Hasan, 2007: 92)

343. Rafta altın sini
Yaktın benim içimi
Her ne gelsa başıma
Kimseye vermem seni. (Hasan, 2007: 92)

344. Sarı kâğıdın ini
Dilber sararttın beni
Dünya âlem devrılsın
Ben da sarayım seni. (Hasan, 2007: 92)

345. Dolapta var bir sini
Seni sever birisi
Dünyayı dolaşsa da
Bulamaz böylesini. (Hasan, 2007: 94)

346. Sigaramın incesi
Yârımın (gül) goncesi
Yaşamağa gel yârim
Düşünme gerisini. (Hasan, 2007: 94)

347. Ay dinlari danlari
Çifte yanar mumlari
Yaklaşmiştır biçılsın
Güvegilık donlari. (Hasan, 2007: 95)

348. Ayakkab bagımlari
Bir karış topuklari
Ne hoşuma gidiyor
Kalkandelen kızlari. (Hasan, 2007: 95)

349. Alçacık gügem dali
Altında yeşil hali
Ya Muhammed ya Ali
(Sen) kauştur iki yâri. (Hasan, 2007: 95)

350. Koluma soktu ari
İnledim zari zari
Ya Muhammed ya Ali
Kauştur iki yâri. (Hasan, 2007: 95)

351. Çileli yâr çileli
Dolaştım bahçeleri
Ne müşkül sevda varmış
Uyutmaz geceleri. (Hasan, 2007: 96)

352. Kor ayri duman ayri
Evimiz ayri ayri
Bize üle yazılmış
Duralım ayri ayri. (Hasan, 2007: 97)

353. Ankara'nın asmasi
Braziliya basmasi
Getirmeyin doktori
Benim sevda hastasi. (Hasan, 2007: 98)

354. Yüzügüm(ün) aldır taşi
Güzügür dağlar başi
O yârimin kara kaşi
Erıdır dagi taşi. (Hasan, 2007: 99)

355. Ateşi yaktı geçti
Hançeri soktu geçti
Derdimi dinlemeden
Uzaktan baktı geçti. (Hasan, 2007: 100)

356. Köprü altında testi
Kemer belimi kesti
Kesti ise az kesti

Askerdeki yâr kesti. (Hasan, 2007: 101)

357. Elimdeki dayreyi
Sular aldi mahleyi
Boş ver yârim kahveyi
Dolaş bizim maleyi. (Hasan, 2007: 102)

358. Elmanın alına bak
Cevizin dalına bak
Eğer beni özlersen
Maribor yoluna bak. (Hasan, 2007: 103)

359. Asmada üzüme bak
Betime benzime bak
Geç buldum tez ayrıldım
Talihsiz yüzüme bak. (Hasan, 2007: 103)

360. Şu dağın başına bak
Kar yağmış kışına bak
Ben sevdim eller aldı
Feleğin işine bak. (Hasan, 2007: 104)

361. Bu saçak viran saçak
Dayansam yikılacak
Koyşi haberin olsun
Kızın bana kaçacak. (Hasan, 2007: 104)

362. Dere suyla dolacak
Ortasında adacık
Ellerimiz kınalı
Müradımız olacak. (Hasan, 2007: 104)

363. Rüzgâra karışarak
Dağdan dağa yol almak
Büyük hasetliğine
Var mi kavuşamamak. (Hasan, 2007: 105)

364. Oy böcekler böcekler
Duvarı delecekler
Yeter oldu konuştuk
Bizleri görecekler. (Hasan, 2007: 107)

365. Bursa'dan aldım ipek
Seviyorum seni pek
Yalancı deme bana
Sözüm vallahi gerçek. (Hasan, 2007: 107)

366. Karanfil evlek evlek
Dadandi huri melek
Geçen yıl beraberdik
Bu yıl ayırdi felek. (Hasan, 2007: 108)

367. Ay doğar açık açık
Sofralar dolu kaşık

Vallahi ondan küçük
Yok olan bana âşık. (Hasan, 2007: 109)

368. Kafamın ardı batık
Verin bana bir yastık
Arkam tahta çürüdi
Verin (beni) yârıma artık. (Hasan, 2007: 109)

369. Karpus kestim yiyen yok
Halin nedir soran yok
Öyle bir yâr sevdim ki
Gözün aydın diyen yok. (Hasan, 2007: 112)

370. Keskin keser elimde
Geçer kapım önünde
Gelin kızlar bakalım
Kimin yâri da güzel. (Hasan, 2007: 113)

371. Altınım alay değil
Yüzüğüm kalay değil
Sen orada ben burda
Ayrılık kolay değil. (Hasan, 2007: 113)

372. Altındır hokam
Gümüştür tokam
Allah'dır arkam
Kimseden korkmam. (Hasan, 2007: 115)

373. Sandıgımi açamam
Tülbent gümlek biçemem
Padişa tahtdan vazgeçsa
Ben yârdan vazgeçemem. (Hasan, 2007: 116)

374. Ayvayı bıçakladım
Üstüme saçakladım
Dediler ki yâr geliy
Yastıgi kucakladım. (Hasan, 2007: 117)

375. Saçlarımı taradım
Dedim sensin muradım
(Ben) seni bulmak için
(Ben) nereleri aradım. (Hasan, 2007: 118)

376. Bir ufacık kuş idım
Asmaya konmuş idım
Erenler olmasaydı
Ben burda kalmiş idım. (Hasan, 2007: 118)

377. Denize dalacağım
Derdimi anacağım
Mutlaka kız ben seni
Babandan alacağım. (Hasan, 2007: 120)

378. Ben bu akşam durgunum
Kırdan geldim yorgunum
Geçme evim önünden
Sana çoktan dargınım. (Hasan, 2007: 122)

379. Mâni gibi coşarım
Denizlerden aşarım
Söyle yârim bir kere
Vermezlerse kaçarım. (Hasan, 2007: 122)

380. Tamburayı çalarım
Her gün camdan bakarım
Üzme beni güzelim
Hem gezer hem ağlarım. (Hasan, 2007: 123)

381. Altın tabak paklarım
Duman oldu ağlarım
Bu nasıl ayrılıkmış
Gece gündüz ağlarım. (Hasan, 2007: 123)

382. Söğüdün dalındayım
Yiğidin kolundayım
Yiğit beni atarsa
Ben onun canındayım. (Hasan, 2007: 125)

383. Elmayı dilemedim
Biçagi silemedim
Yâr bana gönül vermiş
Ben oni bilemedim. (Hasan, 2007: 126)

384. Yol bulup gelemedim
Şu dağı delemedim
Yârim yanımda iken
Kadrini bilemedim. (Hasan, 2007: 127)

385. Atıma biniverdim
Dizgini salıverdim
Dün sabah yâri gördüm
Şaşırdım kalıverdim. (Hasan, 2007: 128)

386. İz gibi tüteceğim
Gül olup biteceğim
Ahımın rüzgârıyla
Gemi yürüteceğim. (Hasan, 2007: 128)

387. Yeşildir şalım benim
Gam ortağımdır benim
Dindirme kan ağlarım
Yanıktır bağrım benim. (Hasan, 2007: 129)

388. Sari ipek sararım
Gece gündüz anarım
Sanetmayın unuttum

Uçan kuşa sorarım. (Hasan, 2007: 130)

389. Alli ipekli yârim
Göksü ilikli yârim
Beni bırakıp gitti
Demir yürekli yârim. (Hasan, 2007: 130)

390. Karanfil eker biçerim
Yolum budur geçerim
Acami yâre düştüm
Şimdi yazım çekerim. (Hasan, 2007: 130)

391. Gezerim gezerim
İnci boncuk dizerim
On beş kızın içinde
Sevdiğimi seçerim. (Hasan, 2007: 131)

392. Sari ipek bökerim
Derdimi hep dökerim
Sen orada ben burda
Hasretini çekerim. (Hasan, 2007: 132)

393. Ben bir yeşil fenerim
Hem yanar hem sönerim
Ben nişanlı değilim
Hem gider hem gelirim. (Hasan, 2007: 133)

394. Gönlüm yetimdir yetim
İşte son vasiyetim
Ben bu dertten ölürsem
Yârdan alın diyetim. (Hasan, 2007: 133)

395. Hani benim çiçeğim
Sen doldur ben içeyim
Senin gibi güzelden
Ben nasıl vazgeçeyim. (Hasan, 2007: 133)

396. Sari ipek bükeyim
Derdim'(i) kime dükeyim
Yârdan haber gelince
Kefinimi biçeyim. (Hasan, 2007: 133)

397. Yandım yandım kül oldum
Bir esmere kul oldum
Kuş dili bilmez idim
Öğrendim bülbül oldum. (Hasan, 2007: 135)

398. Gide gide yoroldum
Biz güzele vuruldum
Bir (kez) baktım yüzüne
Can evimden vuruldum. (Hasan, 2007: 136)

399. Alçak duvar atladım
Kızıl güle sarmaştım

Ben güle sarmaşırken
Sevgilime kavuştum. (Hasan, 2007: 138)

400. Yârim gelir tarladan
Çamur çikar yollardan
Beni yârım kıskanır
Yerdeki karancadan. (Hasan, 2007: 139)

401. Tamburam var kabaktan
Kız gelir oynamaktan
Eğil be kız öpeyim
O balli yanağından. (Hasan, 2007: 141)

402. Ay argovan argovan
Üç sene durdum divan
Çikmadi bir Müslüman
Kurtarsın beni burdan. (Hasan, 2007: 142)

403. Yeşil çizmeli oğlan
Kapı önünde dolan
Annem babam vermese
Sen(in)le kaçalım oğlan. (Hasan, 2007: 142)

404. Masa üstünde roman
Okurum zaman zaman
Benim bir sevgilim var
Kara gözlü bir oğlan. (Hasan, 2007: 142)

405. Taş altında bir ilan
Kaşlari durur divan
Beni yârdan ayıran
Ni din bulsun ni iman. (Hasan, 2007: 143)

406. Gökte yıldız perişan
Bellidir aşka düşen
Neylesin dünya malın
Hasretine kavuşan. (Hasan, 2007: 143)

407. Ak fistan pembe fistan
Günlüme girdi Destan
Nasıl girmez günlüme
Güzümüzde oldu destan. (Hasan, 2007: 144)

408. Ayrılma sevgilinden
Bal akıyor dilinden
Çabuk kurtulacaksın
Kaynananın dilinden. (Hasan, 2007: 146)

409. Sular akar derinden
Çaylıyarak yerinden
Şen gönlüm viran oldu
Yârimin kederinden. (Hasan, 2007: 147)

410. İnci dizdim diziye
Gürdünüz mi güzilen
Ben o yârdan ayrılmam
Düşmanların süzilen. (Hasan, 2007: 147)

411. Rafta hurma mısın
Gergefte sırma mısın
Ben burada ah ederim
Sen orada duymay mısın. (Hasan, 2007: 150)

412. Sevinçle dolacaksın
Muradın' bulacaksın
Üç gün sen daha sabret
Çok zengin olacaksın. (Hasan, 2007: 150)

413. Karanfilsin kokarsın
Açılmaga korkarsın
Kendi gülün var iken
El gülünü kokarsın. (Hasan, 2007: 151)

414. Karanfilsın çiçeksın
Ah be çocuk güzelsın
Korkarım gönül verem
Yabancisın gidersın. (Hasan, 2007: 152)

415. Kar yağar lüle lüle
Yâr gider güle güle
Gitme yârim başım için
Ben ülürüm senın için. (Hasan, 2007: 153)

416. Şu dağın ardı ekin
Aldırdım elindekin
Her gören onu sorar
Hiç bilmez kalbimdekin. (Hasan, 2007: 154)

417. Bahçelerde gezersin
Başına gül dizersin
Dizme güller başına
Sen güllerden güzelsin. (Hasan, 2007: 156)

418. Menekşem harelensin
Yaprağı parelensin
Ne gözüm seni görsün
Ne yürek yarelensin. (Hasan, 2007: 156)

419. Bahçede gülüm sensin
A be kız ne güzelsin
Nasıl gönül vereyim
Yabancisın gidersin. (Hasan, 2007: 156)

420. Bahçelerde gezersin
Bilirim ki güzelsin
Söz verdim gönül verdim
Niye gayle çekersin. (Hasan, 2007: 156)

421. Sari potin giyersin

Bahçeleri gezersin
Doğru söyle Zarife
Hangimızi seversin. (Hasan, 2007: 157)

422. Martıfalım fal olsun
İçi dolu bal olsun
Martıfala gelenler
Muratları tez olsun. (Hasan, 2007: 158)

423. Armut dalda sallansın
Yâr sen beni ararsın
Düş peşime gidelim
Sonra pişman olursun. (Hasan, 2007: 159)

424. Yemyeşil orman kadar
Karlıdır bir dağ kadar
Ben seni seveceğim
Ömür boyuna kadar. (Hasan, 2007: 160)

425. İncirin sütü akar
Aktığı yeri yakar
Yâr askere gidiyor
Gözümden yaşlar akar. (Hasan, 2007: 160)

426. Kale kaleye bakar
Kaleden üç kız bakar
İkisi şüle büle
En küçüy bana bakar. (Hasan, 2007: 160)

427. Bu bunar gizli bunar
Herkes bunara bakar
Benim bir yârim ne var
Yüreğim ona yanar. (Hasan, 2007: 160)

428. Mâniden mâni çikar
El(in) den ferman çikar
Zenginın gönlü gelince
Fakirin cani çikar. (Hasan, 2007: 161)

429. Bu dağlar büyük dağlar
Gezmesi kuru dağlar
Ben yârimi kaybettim
Gökte bulutlar ağlar. (Hasan, 2007: 162)

430. Uzun uzun kamışlar
Ucunu boyamışlar
Benim nazlı yârimi
Askere yollamışlar. (Hasan, 2007: 164)

431. Evin önünde pınar
Kolumu soksam donar
Sağ kulağım çınlıyor
Acep yârim mi anar. (Hasan, 2007: 154)

432. Kalanın ardi pınar

Soksam elimi donar
İstediğim vermezler
Canım ciğerim yanar. (Hasan, 2007: 164)

433. Kemanenin teli var
Yedi tene dili var
Kis sana (de)digimin
Kitaplarda yiri var. (Hasan, 2007: 166)

434. Havada kar sesi var
Başında mor fesi var
Açın baktım içinde
Yâr sevgisi sesi var. (Hasan, 2007: 167)

435. Şakırlık yolunda
Yedi tane direk var
Konuş bana be yârim
Sende nasıl yürek var. (Hasan, 2007: 167)

436. Minarede bir kuş var
Kanadında gümüş var
Gitti yârim gelmedi
Elbet burda bir iş var. (Hasan, 2007: 168)

437. Ev ardına kuyu var
Şeker gibi suyu var
Şimdi yârim gelecek
Fidan gibi boyu var. (Hasan, 2007: 168)

438. Altın tabakta reçel
Bu günler gelir geçer
Yaşım küçüktür ama
Başımdan neler geçer. (Hasan, 2007: 169)

439. Şu yol Bağdat'a gider
Bülbül feryada gider
İki hasret kavuşsa
Dağlar imdada gider. (Hasan, 2007: 170)

440. Aglarım yaşım gider
Dursam yoldaşım gider
Geçmezem nazlı yârdan
Bilsem ki başım gider. (Hasan, 2007: 170)

441. Okul okula benzer
Okul önünde gezer
Gözlükleri takınca
Tıpkı Tarkan'a benzer. (Hasan, 2007: 175)

442. Motor üstünde gezer
Güzellere göz diker
Gözlükleri takınca
Suat Suna'ya benzer. (Hasan, 2007: 175)

443. Benim sofa serindır
Senin sofa derindır
Çikmiş beyler gezinsin
Güzlükleri benımdır. (Hasan, 2007: 176)

444. Deniz gibi zındandır
Direkleri mumdandır
Beni yârdan ayıran
Edalı kuşundandır. (Hasan, 2007: 177)

445. Menekşe rengi mordur
Sevdayi çeken hordır
Yüzdeki güzellıgi
Görmeyen varsa kördır. (Hasan, 2007: 177)

446. Hasır alti nem alır
Bu güzeli kim alır
Onun o bakışlari
Aklımi sarın alır. (Hasan, 2007: 178)

447. Kara kıvrak yel alır
Ortasına sel alır
Kara gözlü yârimi
Kime versem o alır. (Hasan, 2007: 178)

448. Bahçelerde biberdir
Yaprakları yerdedir
Dünyay bana verseler
Yine gönlüm sendedir. (Hasan, 2007: 180)

449. Yelek örmek bendendir
Düğmeleri sendendir
Günder yârim mektübi
Pul parası bendendir. (Hasan, 2007: 181)

450. Pencereden taş gelir
Elâ gözden yaş gelir
Sen söyle ben dinleyim
Sözün bana hoş gelir. (Hasan, 2007: 182)

451. Su gelir bendi bilir
Güzeller kendi bilir
Selâm edin yârime
Gelmese kendi bilir. (Hasan, 2007: 182)

452. Kızın adı Melek'tir
Elbisesi yelektir
Yakası açık olsun
Seviyorum demektir. (Hasan, 2007: 183)

453. Kuş avada uçuyor
Güzel ona bakıyor
Yârımdan haber geldi
Diyorlar ki almıyor. (Hasan, 2007: 184)

454. Gül diyorum gülmüyor
Gel diyorum gelmiyor
Bir yâre gönül verdim
Gönül nedir bilmiyor. (Hasan, 2007: 185)

455. İki gönül tek olur
Birbirine denk olur
Yârla çekilen çile
Çile değil zevk olur. (Hasan, 2007: 186)

456. Rüzgâr eser yel olur
Yağmur yağar sel olur
Dünkü sevdiğin güzel
Bu gün sana el olur. (Hasan, 2007: 186)

457. Dere boyu saz olur
Gül açılır yaz olur
Kara gözlü yârime
Ben ne desem o olur. (Hasan, 2007: 187)

458. Mendilım aktır
Etrafi paktır
Sevdigim vardır
İnkâri yoktur. (Hasan, 2007: 188)

459. Yaşamak gerçi hoştur
İnsan bir tuhaf kuştur
Tek başına aşılmaz
Hayat bir dik yokuştur. (Hasan, 2007: 188)

460. Karpuzu kestim kabak
Al be yârim sen de bak
Darılma kızım bana
Anandadır kabahat. (Hasan, 2007: 191)

461. Alçak duvarın üstü
Mendilim suya düştü
Endim mendil alayım
Aklım yârime uçtu. (Hasan, 2007: 193)

462. Düğümüm gül düğümü
Çözülsün gül düğümü
Beni yâre verseler
Görseler güldüğümü. (Hasan, 2007: 194)

463. Basmalar çardak üstü
Nazlı yâr bana küstü
Ne kadar dargın olsa
Dolaşır akşam üstü. (Hasan, 2007: 194)

464. Pembe entarım var
Yıkayım buruşmay
Yârimin resmi var
Bakayım konuşmay. (Hasan, 2007: 195)

465. Manzer çektim patlamaz
Yâr yürüşün yaramaz
Gel yârim kauşalım
Belki anan ağlamaz. (Hasan, 2007: 195)

466. Sıcak su içmek olmaz
Demiri biçmek olmaz
Vefalı arkadaştan
Ayrılıp geçmek olmaz. (Hasan, 2007: 196)

467. Bunarlar susuz olmaz
Etrafı kumsuz olmaz
Varın sorun kadiya
Bekârlar yârsız olmaz. (Hasan, 2007: 197)

468. Şaminın ucu sakız
Sakız bağladım sakız
Doğru söyle sevgilim
Sever misın başka kız. (Hasan, 2007: 199)

469. Sarı kordelam ensiz
Sarardım soldum sensiz
Seni gidi utanmaz
Nasıl yaşarsın bensiz. (Hasan, 2007: 200)

470. Üsküp'ün yollarına
Takayım ayle yıldız
Yâr aklımdan çıkmıyor
Ne gece ne de gündüz. (Hasan, 2007: 200)

471. Ak bunarın aklıgi
Günlümün firaklaıgi
Ne canıma tak geldi
Yarımın iraklıgı. (Eren, 1984: 98)

472. Ak bunarın taşçazi
Saba üter küşçazi
Yakti yandırdı beni
Bu aganın kızçazi. (Eren, 1984: 98)

473. Amamın ortasında
Gül biter futasında
Ko gezınsın sallansın
Güzeller ortasında. (Eren, 1984: 98)

474. Baçelerde idrişa
Boi uzun, kendi şa
İki günül bir olsa
Ayirmazdi padişa. (Eren, 1984: 99)

475. Bu daglar dagladi beni
Gürenler agladi beni
Demir zencir kâr etmez
Günül bagladi beni. (Eren, 1984: 99)

476. Bustanda kuun derler
Gittım acep ne derler
Ne derlerse desınler
Sevdıgımdır bilsınler. (Eren, 1984: 99)

477. Kara dut salmiş dalbudak
Adarım bir büük adak
Bir ker elıme düşse
Kirez yanakle bal dudak. (Eren, 1984: 100)

478. Kave piştıgi yerde
Telve taştıgi yerde
Zengin fakir bakılmaz
Günül düştügi yerde. (Eren, 1984: 100)

479. Kahve piştıgi yerde
Telve taştıgi yerde
Güzel çirkin bakılmaz
Günül düştügi yerde (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 35)

480. Kavei pişırırım
Telvei taşırırım
Deseler ki yar geldi
Aklımi şaşırırım. (Eren, 1984: 100)

481. Keten gümlek giyen var
Beni brakıp giden var
Sen büyle dilidın
Seni bir ügreten var. (Eren, 1984: 100)

482. Keremitten keremide gezerım
İnci dizi dizerım
Komşi kızi var iken
Niye bekâr gezerım (KK50)

483. Üsküp'ün hanımları
Elinde nalınlari
Bayiri çikarken
Güzügür baldırları (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 36).

484. Maşalla maşalla
Alla bagışlasın
Padişanın kılıci keskin eylesın
Ey Moskova güzleri patlasın (KK58).

3.1.7. Bilmeceler

Halk şiirinin ortak nazım biçimlerinden en yaygını olan bilmecelerin geçmişi çok eskiye dayanmaktadır. Hem eğlence hem de eğitici özelliğe sahip olan bilmeceler hakkında birçok tanım yapılmıştır.

Ş. Elçin bilmecenin tanımı hakkında "*Bilmeceler, tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hadiseleri; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları; eşyayı; akıl, zekâ veya güzellik nev'inden mücerret kavramlarla dini konu ve motifleri vb. kapalı bir şekilde yakın-uzak münasebetler ve çağrışımlarla düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir. Bu sözler, bir takını eğlence, lügaz, muamma ve bulmacalarda da görülen ve dinleyiciye sorulunca ondan halli istenen "bil bakalım" veya "ol nedir ki" ifadelerinin bir bakıma geniş tarifidir.*" ifadesinde bulunmuştur (Elçin, 2004: 607).

Bilmeceler, her toplumda hoşça vakit geçirmek amacının doğurduğu yaygın bir zekâ ve söz oyunudur. Bir şeyin adını anmadan özelliklerini üstü kapalı bir şekilde söyleyerek, o şeyin ne olduğunu bulmayı dinleyene veya okuyana bırakmaktan ibaret olan eğlencedir (Güleç, 2011: 25).

P. N. Boratav, bilmecelerin ilk bakışta bir oyun türü sanıldığını ancak bilmeceyi oyundan ayıran asıl özelliğinin "soru" bölümünün olduğu gibi söylenmesi gereken bir söz kalıbı olduğu ve karşılığının da önceden tartışılmadan kabul edilmiş belli bir şey olduğunu ileri sürmektedir. Bilmecelerin bir halk edebiyatı türü değeri taşımasını sağlayan özelliklerden bahsederken bilmecelerde soruların hem biçim hem de deyişleriyle özenilerek meydana gelmiş, özleştirilmiş söz yaratmaları olduğunu; şiire özgü çağrışımlı anlatımların onların oldukları gibi, bozulmadan saklanmasını gerektirdiğini; herhangi bir sanat yaratması için duyulan bir türlü saygının onları rastgele yozlaştırılmaktan koruduğunu ifade etmektedir (Boratav, 1969: 118).

Türk dünyasında halk edebiyatı türü olarak bilmecelerden bahseden ilk yazılı kaynak olan Divanü Lugati' t -Türk (XI. yy.) ve içinde bilmece metinlerine yer veren eksi yazılı metinlerden "Codex Cumanicus" (XIV. yy.) gibi kaynaklardan edinilen bilgilere göre Türklerin bilmece türüne eskiden "tabuzgu"; "tabuzgu nefi";

“tabuzguk”; “tabzug”; “tabzuguk”; “tamızıg” bilmece sormaya da “tabız-“ ya da “tabuz-“ dedikleri öğrenilmektedir (Oğuz vd., 2014: 255).

Türkiye dışındaki Türklerde genel olarak tap- (bil-, bul- anlamında) kökünden türetilmiş daha başka kelimeler yaygındır. Doğu ve Kuzey Türkleri ile Azeri sahası aynı manaya gelen “tabmak” fiilini ve bu kökten türeyen “tabzuğ”, “tabmaca” kelimelerini kullanmaktadırlar. Türkmenler “matal”, Kırgızlar, Kazaklar, Karakalpaklar arasında “cumbak, yumak”, Kazanlılarda “tabışmak” yanında “cumak”, Başkurtlarda ise yine bu kökten gelen “yumak” sözü yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (Güleç, 2011: 25).

Anadolu sahasında “muamma” ve “lugaz” terimlerinin de bilmece karşılığı olarak kullanıldığı bilinmektedir. “Muamma” âşık edebiyatı geleneğinde âşıkların sorduğu bütünüyle manzum bilmeceleri karşılayan bir terim olarak kullanılırken, divan şairleri de “lugaz” terimini kullanmıştır. Bunların yanı sıra “askı” (muamma ve lugaz anlamında), “atlı hekat”, “atlı mesel”, “bağlama” (muamma yerine) gibi terimlere de rastlanmıştır (Oğuz ve diğerleri, 2014: 255).

Ş. Elçin bilmecelerin iki kolda incelenmesini uygun görerek onları:

A) Anonim mahsuller: a) Manzum bilmeceler; b) Mensur bilmeceler;

B) Ferdi eserler: a) Muammâ; b) Lügaz; olarak ikiye ayırmıştır (Elçin, 2004: 607-608).

Bilmeceleri konularına göre ise şöyle sınıflandırmıştır:

1. Tabiat ve tabiat hadiseleri ile ilgili bilmeceler,
2. İnsan, hayvan ve bitkiler ile ilgili bilmeceler,
3. Eşya ile ilgili bilmeceler,
4. Mücerret kavramlar ile ilgili bilmeceler,
5. Dini unsurlarla ve diğer kavramlarla ilgili bilmeceler (Elçin, 2004: 609-614).

Makedonya Türkleri tarafından söylenen bilmeceler şekil bakımından Türkiye’deki bilmecelerden herhangi bir farklılık göstermemektedir. Dolayısıyla Türk dünyasının diğer bölgelerinde olduğu gibi bilmeceleri ikiye ayırmaktayız:

A) Mensur bilmeceler;

B) Manzum bilmeceler (Hasan, 2005: 14).

H. Hasan, derlemiş olduğu bilmecelerin cevaplarının içeriklerine dayanarak bilmeceleri konu bakımından şöyle sınıflandırmıştır:

1. Tabiat ve tabiat olaylarla ilgili bilmeceler,
2. Bitki ve bitki ürünleriyle ilgili bilmeceler,
3. Hayvan ve hayvan ürünleriyle ilgili bilmeceler,
4. İnsan ve insan organlarıyla ilgili bilmeceler,
5. İnsanın kullandığı besin, ev ve diğer araçlarla ilgili bilmeceler,
6. İnsanın toplumsal, manevî ve dinî hayatında kullandığı çeşitli kavramlarla ilgili bilmeceler (Hasan, 2005: 30).

Üsküp Türkleri tarafından söylenen bilmeceler arasında insanın toplumsal, manevî ve dinî hayatıyla kullandığı çeşitli kavramlarla ilgili bilmecelere rastlanmamıştır.

Makedonya Türkleri arasında bilmece geleneğinin eskiye nazaran canlılığını muhafaza edemediğini ancak köylerde, mısır soyma gibi topluca yapılan birtakım işlerde, kış geceleri ve düğünlerde söylendiği gözlemlenmektedir. Bilmecelerin genelde zaman geçirmek ve eğlenmek amacıyla söylendiği tespit edilmektedir (Hasan, 2005: 35).

Çalışmamızda Üsküp Türkleri tarafından söylenen 125 bilmeceye yer verdik.

A. Tabiat ve Tabiat Olaylarıyla İlgili Bilmeceler

1. Kırmızıdır nar gibi,
Yenmez, ele alınmaz
Yalnız suyla dost olmaz. ***/Ateş/*** (Hasan, 2005: 42)

2. Ev üstünde yarım çörek. ***/Ay/*** (Hasan, 2005: 43)

3. Geceleri o bir fener,
Gündüzleri görünmez,
Hayat var mı orada,
Henüz daha bilinmez. ***/Ay/*** (Hasan, 2005: 43)

4. Mavi tavada iki balık,
Biri soğuk, biri sıcak. ***/Ay ve Güneş/*** (Hasan, 2005: 44)

5. Kalaylı tencere,
Gökte açık pencere. ***/Ay/*** (Hasan, 2005: 44)

6. Min min minare,
Ortasında bir nâre,
Bin bir çiçek,
Bir lâle. ***/Ay ve Yıldızlar/*** (Hasan, 2005: 44)

7. Kulağını büktükçe,
Ağzı sulanır. ***/Çeşme/*** (Hasan, 2005: 47)

8. Dam üstüne takır takır,
Sandım kızlar kilim dokur. ***/Dolu/*** (Hasan, 2005: 48)

9. Haşarı başarı,
Başı damdan dışarı. ***/Duman/*** (Hasan, 2005: 48)

10. Gökte gördüm köprü,
Rengi yedi türlü. ***/Gökkuşağı/*** (Hasan, 2005: 49)

11. Mavi atlas,
Yere basmaz,
Makas kesmez,
Terzi biçmez. ***/Gökyüzü/*** (Hafız, 1989: 32)

12. Koca fener,
Durmaz döner,
Gündüz yanar,
Gece söner. ***/Güneş/*** (Hasan, 2005: 54)

13. Şekere benzer tadı yok,
Gökte uçar, kanadı yok. ***/Kar/*** (Hasan, 2005: 56)

14. Bir kızım var,
Pamuklar saçar. ***/Kar/*** (Hasan, 2005: 57)

15. Ocak başında kara kedi. ***/Kömür/*** (Hasan, 2005: 58)

16. Pazardan aldım kapkara,
Eve geldim maskara,
Kızardıkça kızardı,
Aşımızı taşırdı. ***/Kömür/*** (Hasan, 2005: 58)

17. Kuvvet veriri endüstriye,
Kapkara bir altındır,
Yerden kaynar tıpkı çamur,
Söyleyiniz bu nedir? ***/Neft/*** (Hasan, 2005: 59)

18. Karşıdan karşıya,
Gölgesiz geçer. ***/Ses/*** (Hasan, 2005: 60)

19. Ben bağırırım, o dinler
Ben susarım, o söyler. ***/Ses Yankısı/*** (Hasan, 2005: 60)

20. Bir ağacım var,
On iki dalı var,
Her dalında,
Dört yaprak var,
Her yaprakta,
Yedi damar var,
Damarların yarısı ak,

Yarısı kara. ***/Yıl, Mevsim, Hafta, Gün, Gece/*** (Hasan, 2005: 43)

21. Altı kardaş,
Birbirini kovalar. ***/Yıldızlar/*** (Hafız, 1989: 34; Hasan, 2005: 65)

22. Biz idik, biz idik,
Yüz binlerce kız idik,
Gece olunca dizildik,
Gün olunca silindik. ***/Yıldızlar/*** (Hasan, 2005: 65)

B. Bitki ve Bitki Ürünleriyle İlgili Bilmeceler

23. Uzun uzun uzanır,
Senede bir bezenir. ***/Ağaç/*** (Hasan, 2005: 66)

24. Ufacık adamcıklar,
Başında tablacıklar. ***/Bamya/*** (Hasan, 2005: 69)

25. Güzel bacı,
Tatlı bacı,
Nefesi acı mı acı. ***/Biber/*** (Hasan, 2005: 69)

26. Alçak dallı,
Kendisi çilli,
Yemesi ballı. ***/Çilek/*** (Hasan, 2005: 72)

27. Hepiniz bilirsiniz,
Bu küçücük bir oda,
Fakat vardır içinde,
Tatlı güzel bir gıda. ***/Fındık/*** (Hasan, 2005: 75)

28. Yer altında kırmızı minare. ***/Havuç/*** (Hafız, 1989: 31; Hasan, 2005: 75)

29. Kendi tatlı mı tatlı,
İçi bitli mi bitli. ***/İncir/*** (Hasan, 2005: 76)

30. Karşıdan baktım hiç yok,
Yanına vardım pek çok. ***/Kır Çiçeği/*** (Hasan, 2005: 82)
31. Uzun uzun organlar,
İçinde demir anlar,
Alla yapar yapısını,
Biçak açar kapısını. ***/Karpuz/*** (Hafız, 1989: 32)

32. Dağdan gelir,
Taştan gelir,
Meşin büzikli,
Amıcam geli. ***/Kestane/*** (Hafız, 1989: 32)

33. Alçacık tepe,
Çengeli küpe. ***/Kızılcık/*** (Hafız, 1989: 32)

34. Hanım içerde,
Saçı dışarda. ***/Mısır/*** (Hasan, 2005: 86)

35. Dağ başında,
İki omuz çalı. ***/Nar/*** (Hasan, 2005: 88)

36. Evleri var hane hane,
Dökülür tane tane. ***/Nar/*** (Hasan, 2005: 88)

37. Bir karış boyu,
Kadifeden donu var. ***/Patlıcan/*** (Hasan, 2005: 89)

38. Ev arkasında sakalli baba. ***/Pırasa/*** (Hasan, 2005: 89)

39. Ev dedımda, sakali baba. ***/Pırasa/*** (Hafız, 1989: 33)

40. Yer altı yakalı,
Pazarın sakalı. ***/Pırasa/*** (Hasan, 2005: 90)

41. Teptim tekerlendi,
Öptüm şekerlendi,
Rengine daldım,
İçini aldım. ***/Potakal/*** (Hasan, 2005: 90)

42. Kat kattır, lâhana değil,
Kırmızıdır elma değil. ***/Soğan/*** (Hasan, 2005: 91)

43. Benim bir kızım var,
Kat kat çeyizi var. ***/Soğan/*** (Hasan, 2005: 91)

44. Kat kattır kadayıf,
Kendisi zayıf,
İçinde özü var,
Kafasında gözü var. ***/Soğan/*** (Hasan, 2005: 92)

45. Tup orda,
Tup burda,
Tup kapı arkasında. ***/Süpürge/*** (Hasan, 2005: 93)

46. Bir kızım var,
İşlerını bitirince,
Kapı arkasına gider. ***/Süpürge/*** (Hasan, 2005: 93)

47. Bir karışlı dede,

Bir karış sakalı. ***/Süpürge/*** (Hasan, 2005: 93)

48. Bir küçük fıçıcık,
İçi doli dört dilimcik. ***/Ceviz/*** (Hafız, 1989: 31)

49. Dağ üstüne
Tüylü meyva. ***/Şeftali/*** (Hasan, 2005: 94)

50. Dumanı yel alır,
Parasını el alır. ***/Tütün/*** (Hasan, 2005: 94)

51. Tane tane yüz tane,
Altı üstü bal tane,
Sarı çubuk ak kara,
Bağda asmada para. ***/Üzüm/*** (Hasan, 2005: 95)

52. Anasi egri bugri,
Babasi yeşil donli,
Kızı gayetten güzel,
Çocugi sohbetten sohbete gezer. ***/Üzüm/*** (Hafız, 1989: 33, Hasan, 2005: 95)

53. Su yüzünde sarı atlas. ***/Zeytinyağı/*** (Hasan, 2005: 96)

C. Hayvan ve Hayvan Ürünleriyle İlgili Bilmeceler

54. Yaprak keser yatır,
Sırtı beyaz çakır,
Bir ay ömrü vardır,
Susuz yaşar ölür. ***/İpek Böceği/*** (Hasan, 2005: 103)

55. Üstü pamuktur biçilir,

Altı çeşmedir içilir. ***/Koyun/*** (Hasan, 2005: 108)

56. Benim atam bir fakir,
İnce ipten halı dokur. ***/Örümcek/*** (Hasan, 2005: 110)

57. Ağaca çıkar, insan değil,
Yazı yazar, insan değil. ***/Salyangoz – Sümüklü Pijo/*** (Hafız, 1989: 33; Hasan, 2005: 113)

58. Bin delikli bir fırçam var,
İçi hep doludur, hep dolu. ***/Sünger/*** (Hasan, 2005: 114)

59. Yabanı bir hayvandır,
Beyaz, kurşuni yüni var,
Kuyruğu kısadır,
Onun gibi korkak yok,
O lâhanayı çok sever,
Çitler ardı yeridir,
Söyle çocuk bu nedir? ***/Tavşan/*** (Hasan, 2005: 115)

60. Aksaray ortasında,
Suzi pazar oturur. ***/Yumurta/*** (Hafız, 1989: 34; Hasan, 2005: 118)

Ç. İnsan ve İnsan Organlarıyla İlgili Bilmeceler

61. O konuşur, bak tesiri,
Tüfekten de acıdır,
Haydi küçük bakalım,
Söyle haydi bu nedir? ***/Dil/*** (Hasan, 2005: 121)

62. Bir kutum var, içi dolu boncuklar. ***/Dişler/*** (Hasan, 2005: 122)

63. Biz biz idik, bir idik,
Otuz iki kız idik,
Ezildik, büzüldük,
İki duvara dizildik. ***/Dişler/*** (Hasan, 2005: 1223)

64. Tenceremi kapakladım,
Dört yanımı saçakladım. ***/Dişler/*** (Hasan, 2005: 122)

65. Bir perdem var, tek saçaklı,
Bir açılır, bir kapanır. ***/Göz Kapağı/*** (Hasan, 2005: 124)

66. Kara tavuk yuvada,
Kuyrukçağı ovada. ***/Göz/*** (Hafız, 1989: 32)

67. Altı harman,
Üstü orman. ***/İnsanın alnı/*** (Hafız, 1989: 32)

68. Ben giderim, o gider,
Yanımda tık tık eder. ***/Kalp/*** (Hasan, 2005: 125)

69. Sık ormanın önünde,
Gerilmiş iki yay. ***/Kaş ve Saçlar/*** (Hasan, 2005: 125)

70. Yarım kaşıkçık,
Duvara yapışık. ***/Kulak/*** (Hasan, 2005: 125)

71. Alti tahta, üsti tahta,
İçinde bir sari mefta. ***/Ölü/*** (Hafız, 1989: 33; Hasan, 2005: 126)

D. İnsanın Kullandığı Besin, Ev ve Diğer Araçlarla İlgili Bilmeceler

72. Altında dört tekerlek,

Üstünde yük çeker. ***/Araba/*** (Hasan, 2005: 128)

73. Birbirine çok benzer,
Var güçleriyle koşarlar,
Birbirlerini yetişemezler. ***/Araba Tekerlekleri/*** (Hasan, 2005: 128)

74. Dört kardeş koşarlar,
Birbirini tutamazlar. ***/Araba Tekerlekleri/*** (Hasan, 2005: 128)

75. Bilmece bildirmece,
Duvarda gündüz gece,
Çabuk yapar bakınca,
Çabuk bozar kaçınca,
Hatta gülsen ona sen,
O da güler cevaben. ***/Ayna/*** (Hasan, 2005: 129-130)

76. Bir yüzü var,
Fakat bin yüz görebilirsin. ***/Ayna/*** (Hasan, 2005: 130)

77. Odaların içinde,
Herkes onun içinde,
O da kendi içinde,
Saklambaçlı elinde. ***/Ayna/*** (Hasan, 2005: 130)

78. Dünyayı içine alır,
Onun içine girilmez. ***/Ayna/*** (Hasan, 2005: 131)

79. Bilmece bildirmece,
Resim yapar gündüz gece. ***/Ayna/*** (Hasan, 2005: 131)

80. Altı mermer,
Üstü mermer,

İçinde bir dilber. ***/Ayna/*** (Hasan, 2005: 131)

81. Aşarı başarı,
Başı dumandan dışarı. ***/Baca/*** (Hasan, 2005: 131)

82. Göğe bakar cadı gibi,
Dam üstüne kadı gibi. ***/Baca/*** (Hasan, 2005: 131)

83. Haşarı başarı,
Keremitten dışarı. ***/Baca/*** (Hasan, 2005: 131)

84. Büyük bir ağacı yarar
Fakat çalışmazsa paslanır. ***/Balta/*** (Hasan, 2005: 132)

85. Takır takır takraba,
İçinde var akraba. ***/Beşik/*** (Hasan, 2005: 134)
86. Bir küçücük Arapçık,
Başında var tabakçık. ***/Çivi/*** (Hasan, 2005: 136)

87. Derisi var eşek değil,
Zilleri var kuzu değil,
Hem hoplatır, hem zıplatır,
Top değil, insan değil. ***/Tef/*** (Hasan, 2005: 137)

88. Torbası beyaz,
Tohumu kara,
Ellen ekilir,
Dille biçilir. ***/Defter, Kalem, Yazı/*** (Hasan, 2005: 137)

89. Kâğıttan yapılı beyaz sayfaları var,
Öğrenciler sayfaları karalar. ***/Defter/*** (Hasan, 2005: 138)

90. Derede damı,
Göbeğinde yemi,
Fırındaki ekmek,
Taşındaki tokmak. ***/Değirmen/*** (Hasan, 2005: 138)

91. Ortasından yer,
Kıyından çıkarır. ***/Değirmen/*** (Hasan, 2005: 138)

92. Yarı ağaç, yarı taş,
Yarı kuru, yarı yaş. ***/Değirmen/*** (Hasan, 2005: 138)

93. Gözü var, başı yok. ***/Dikiş İğnesi/*** (Hasan, 2005: 139)

94. İstediğin gibi işler,
Eline almadan ise işlemez. ***/Dolma Kalem/*** (Hasan, 2005: 140)

95. Bilmece bildirmece,
Birbirine tutturmaca. ***/Düğme/*** (Hasan, 2005: 140)

96. Hep içeri, başı dışarı. ***/Ekseri/*** (Hafız, 1989: 31; Hasan, 2005: 141)

97. Ak üstüne karalar,
Birbirini kovalar. ***/El Yazısı/*** (Hasan, 2005: 141)

98. Ağzı açık alâmet,
İçi kızgın kıyamet,
Yaş koydum, kuri çikti,
Salli Alâ Muhammed. ***/Fırın/*** (Hafız, 1989: 32; Hasan, 2005: 143)

99. Kesilir, dağıtılır,
Yenmez, bakılır. ***/İskambil/*** (Hasan, 2005: 146)

100. Kendi odundan,
Kalbi kara taş,
Söyle bakalım,
Bu ne(dir) arkadaş? ***/Kalem/*** (Hasan, 2005: 147)

101. Kömür değil, karartırır,
Öğrenci çantasına takılır. ***/Kalem/*** (Hasan, 2005: 147)

102. Kürdan gibi inceyim,
Başımda var kızıl fes,
Cigarayı kullanan,
Sever beni herkes. ***/Kibrit/*** (Hasan, 2005: 151)

103. Dört köşeli bir kutu,
İçinde kırmızı başlı. ***/Kibrit Çöpü/*** (Hasan, 2005: 151)

104. Aşağı iner, güle güle
Yukarı çıkar, ağlaya ağlaya. ***/Su kovası/*** (Hafız, 1989: 33; Hasan, 2005: 153)

105. Kuru koydum, yaş çikardım. ***/Kova/*** (Hasan, 2005: 153)

106. Bir atım var, Neriman,
Göksü suda er zaman,
Ne ot yer, ne saman. ***/Köprü/*** (Hafız, 1989: 32; Hasan, 2005: 153)

107. O bir evdir,
İçinde yedi sekiz bin er var,
Onlar bize her yerden,
Hayat bilgi sunarlar. ***/Kütüphane/*** (Hasan, 2005: 155)

108. Altı su, üstü ateş. ***/Lâmba/*** (Hafız, 1989: 32; Hasan, 2005: 155)

109. Kara katır,
Hep yan yatır,
Kalkar gezer,
Yine yatır. ***/Makas/*** (Hasan, 2005: 157)

110. Alladım endek,
İçi kundak. ***/Mezar/*** (Hafız, 1989: 33; Hasan, 2005: 158)

111. İçi taş, dışı taş,
Ha dolaş, ha dolaş. ***/Minare/*** (Hasan, 2005: 159)

112. Kalem gibidir, zariftir,
İçindedir özü,
Başındadır gözü. ***/Mum/*** (Hasan, 2005: 160)

113. Alti tahta, üsti tahta,
İçinde bir yeşil mefta. ***/Pazi Pitesi/*** (Hafız, 1989: 33; Hasan, 2005: 162)

114. İki kardeş, pencere önünde dururlar. ***/Perde/*** (Hasan, 2005: 162)

115. Bir ağacı yonmişlar,
İçine name koymuşlar,
Yanılmiş yalan sülemiş,
Kulagını vurmişlar. ***/Radyo/*** (Hafız, 1989: 33; Hasan, 2005: 164)

116. Odundan bir kutudur,
İçi dolu tellerle,
Her gün bize dünyadan,
Haberleri o verir. ***/Radyo/*** (Hasan, 2005: 164)
117. Canı yok, işi çok. ***/Saat/*** (Hafız, 1989: 33; Hasan, 2005: 167)

118. Bilmece, elımde kaydırmaca. ***/Sabun/*** (Hasan, 2005: 168)

119. Kırmızı, sarı, yeşil,
Üç gözlüdür bil,
Sokakta nöbet bekler,
Olsun ki yel eser. ***/Semafor, Işıklar/*** (Hasan, 2005: 170)

120. Alan kendine almaz,
Kullanan kullandığını bilmez. ***/Tabut/*** (Hasan, 2005: 175)

121. Bilmece, dilimden kaydırmaca. ***/Tatlı/*** (Hafız, 1989: 34; Hasan, 2005: 175)

122. Çingene budu duvarda,
Mutfakta asılı. ***/Tava/*** (Hasan, 2005: 175)

123. Kanadı var, kuş değildir,
Su yerine benzin içer,
Gitmek istersen bir yere,
Bulutları aşar geçer. ***/Uçak/*** (Hasan, 2005: 179)

124. Küçük küçük odalar,
Birbirini kovalar. ***/Vagonlar/*** (Hasan, 2005: 181)

125. Dinlenirken büzülür,
İş görürken uzanır. ***/Zincir/*** (Hasan, 2005: 186)

3.1.8. Tekerleme

Sözlü halk edebiyatı ürünlerinden biri olan tekerlemelerin tanımının oldukça güç olduğu ve türkü, âşık şiiri, masal, oyun, hikâye, Karagöz ve orta oyunu gibi seyirlik oyunlarla da yakın bir ilişkisinin olduğu P. N. Boratav tarafından ileri

sürülmektedir. Ancak tekerlemelerin biçim, anlatım ve içerik açısından diğer türlerden ayrıldığı hatta tekerlemelerin bağımsız söz varlığı olarak da karşımıza çıktığını belirtmektedir (Boratav, 1969: 145).

Ş. Elçin de benzer bir tanımla tekerlemelerin masal, hikâye, bilmece ve halk tiyatrosu gibi bazı türler içinde veya bağımsız olarak meydana gelen ürünler olduğunu ifade etmektedir. Tekerlemelerin kaynağının aklın dışındaki hayalî, uydurma söz ve olaylarla gerçek maceralara dayandığını ve bazı Şaman dualarının kutsî değerleri ile sihir güçlerini kaybetmesi sonucunda ortaya çıktığını belirtmektedir (Elçin, 2004: 589 – 590).

Boratav, tekerlemelerin baş-kafiye ve kafiyelerle elde edilen ses oyunlarının çağrışımlarla birbirine bağlanarak belirli bir şiir düzenine uydurulmuş, birbirine zıt birtakım hayal ve düşüncelerin sıralanmasından meydana geldiğini ileri sürmektedir. Aynı zamanda tekerlemelerin birbirine aykırı düşünceleri, olmayacak durumları bir araya getirip mantık dışı birtakım sonuçlara varmakla şaşırtıcı bir etki yarattığını belirtmektedir. Dolayısıyla tekerlemelerin şaşırtmak, eğlendirmek ve keyiflendirmek için başvurulun söz cambazlığı olduğunu da ifadesine eklemektedir (Boratav, 1969: 145- 146).

Kaya, tekerlemenin Anadolu dışındaki Türklerde değişik adlarla kullanıldığını belirtmektedir: Azerbaycan' da "*sanama, çaşdırma, yanıltmaç*", Kırgızlarda "*canılmaç*", Kazan Tatarlarında "*sanamış*", Türkmenlerde "*sanavaç*", Gagavuzlarda "*sayılmak veya yanıltmaç*", Irak Türklerinde "*çaşırtma*", Özbeklerde "*bala koşukları, sanaş, sanak*", Kıbrıs ve Makedonya Türklerinde ise "*tekerleme*" (Akt. Güleç, 2012: 42).

Türkiye Türklerinde ise tekerleme "*kumpanya*", "*saymaca*", "*teker-meker*" başta olmak üzere çok çeşitli isimlerle kullanılmaktadır (Yayın, 2009: 1).

Ali Duymaz, tekerlemelerin anlatım ve içerik özelliklerini şu şekilde tespit etmiştir:

1. Tekerlemeler, belirli bir ana konudan yoksundurlar. Bağlı bulundukları türle ilişkileri itibariyle manalarından çok fonksiyonlarıyla değerlendirilebilirler.

2. Tekerlemeler, mısra başı ve mısra sonu kafiye, aliterasyon ve secilerle sağlanan ses oyunlarıyla ve çağrışımlarla bağlanmış, belirli bir nazım düzenine

kavuşturulmuş, birbirini tutmayan hayallerle düşüncelerin sıralanmasından meydana gelmiştir.

3. Tekerlemede duygu, düşünce ve hayaller tezat, mübalağa, şaşırtma, tuhaflık ve güldürmeye dayalı birtakım söz kalıplan içinde art arda sıralanır ve yuvarlanır.

4. Tekerlemede düşünceye sadece bu nazım unsurları kılavuzluk eder; muhteva diğer halk edebiyatı türlerinde olduğundan daha kaypak, kararsız ve tutarsızdır.

5. Bazı tekerlemeler karşılıklı soru ve cevap şeklinde ve zincirleme diyalog halinde gider.

6. Tekerlemeler, muhteva ve anlatım bakımından yakın ya da yabancı halklarla benzerlik gösterebilir (Akt. Oğuz vd. 2014: 253- 254).

Tekerlemelerin sınıflandırılması Pertev Naili Boratav, Mehmet Yardımcı, Doğan Kaya ve Ali Duymaz tarafından yapılmıştır. Ancak, bunlar arasında daha kapsamlı sınıflandırma Ali Duymaz' a aittir:

1. Belirli bir oyun, tören ya da metne bağlı tekerlemeler:

a. Çocuk oyunları tekerlemeleri,

b. Tören ve inanç tekerlemeleri,

c. Halk edebiyatı türlerine bağlı tekerlemeler,

ç. Seyirlik oyunlar ve halk eğlencelerine bağlı tekerlemeler (Orta oyunu, Karagöz, Meddah tekerlemeleri);

2. Yazılı ya da gelişmiş edebiyat tekerlemeleri

a. Aşık edebiyatı tekerlemeleri,

b. Tekke-tasavvuf edebiyatı tekerlemeleri,

c. Edebi metinlerin değiştirilmesiyle oluşmuş tekerlemeler,

3. Diğer tekerlemeler (Mektup tekerlemeleri, iş ve mesleklerle ilgili tekerlemeler, vd.) (Akt. Oğuz vd. 2014: 254).

Makedonya Türkleri tarafından söylenen tekerlemeler, içerik ve şekil açısından birtakım dil özellikleri dışında Türkiye tekerlemeleriyle benzerlik gösterdiği için onları Boratav' ın yapmış olduğu tasnife göre sınıflandırabiliriz:

A. Masal tekerlemeleri,

B. Oyun tekerlemeleri,

C. Tören tekerlemeleri,

Ç. Bağımsız ve Söz Cambazlığı niteliğindeki tekerlemeler (Hasan, 2005: 211).

A. Masal tekerlemeleri – Masalın başında, ortasında veya sonunda söylenen tekerlemelerdir. İyi bir masalcı tekerlemeyi yerinde ve ölçüsünde kullanmasını bilendir. Masalın başında söylenenler uyarma mahiyetinde olup söylenenlerin gerçek değil de bir hayal ürünü olduğunu ve amacının eğlendirmek, ibret dersi vermek olduğunu ancak yine de eskiden geçmiş kabul edilmesi gerektiğini belirtir; masalın sonunda söylenenler ise masalın mutlu bir sonuca erdiğini ve herkese aynı mutluluğun dilendiğini belirtir (Boratav, 1969: 81-82). Masal anlatıcı, istediği ve kurabildiği kadar halka aracılığıyla diziyi uzatır veya kısaltır (Boratav, 2000: 10).

Makedonya Türkleri tarafından söylenen masallardaki tekerlemelere sadece masalın başında ve sonunda rastlanabilir. Masalın başında söylenenler "Bir varmış, bir yokmuş" veya "Ne var imiş, ne yogimiş" şeklindeki söz kalıplarından oluşmaktadır.

B. Oyun tekerlemeleri – Çoğu zaman çocukların kendi yaratmaları veya büyüklere özgü yaratmaları kendi geleneklerine ustalıkla uyguladıkları ürünlerdir. Hepsi de şiir özelliği taşıyan yaratmalardır (Boratav, 1969: 146). H. Hasan oyun tekerlemelerini iki kümede toplamıştır. Oyun tekerlemelerin çeşitlerini şöyle sıralayabiliriz: *1. Sayışmacalar; 2. Başlı başına oyun olan tekerlemeler* (Hasan, 2005: 214).

1. Sayışmacalar: ebeyi belirtmek için söylenen baştan veya sondan kafiyeli, ahenkli söz kalıplarıdır. Genelde oyundan önce söylenen tekerlemelerdir (Boratav, 1969: 147).

2. Başlı başına oyun olan tekerlemeler – Oyunun eylemi tekerlemenin söylenmesinden başka bir şey değildir. Bu tekerlemeler el, kol, vücut hareketleri ve mimikler eşliğine belirli bir ezgi ile söylenir (Boratav, 1969: 148).

C. Tören tekerlemeleri – Genellikle çocukların tekelinde olan törenlerde söylenir (Boratav, 1969: 149). Derlediğimiz tekerlemeler arasında dinî nitelikli olup, tabiat olayları ve ögeleri karşısında çeşitli dileklerle söylenen örnekler de mevcuttur (Hasan, 2005: 220). Örneğin: "Yeni Ay'a" karşı:

Ayi gürdüm Alla
Ay amentü billa
Aylar mübarek olsun

Elhamdülilla.
Eski ay gitti
Yeni ay geldi
Bana peşkeş ne getırdi
Agzım oka, dilım kalem
Aşıg olsun cümle alem. (No. 55)

Ç. Bağımsız ve Söz Cambazlığı niteliğindeki tekerlemeler - Bağımsız tekerlemeler masallarda, oyunlarda, törenlerde söylenen tekerlemelerin dışında kalan tek başlarına söylenen, tekerlemelerdir. Bu tekerlemeleri bir söz cambazlığı olarak da tanımlayabiliriz. Bu tür tekerlemeleri söylemekte çok hünerli olanlar vardır (Güleç, 2012: 44).

1.*"Yanıltmaca"* diye adlandırılan metinlerin ise daha çok bir sınama niteliği taşıyan ve bilmeceye de yaklaşan bu söz cambazlığına da çocuk geleneğinde rastlanır (Boratav, 1969: 150-151).

2. "*Edebî tekerlemeler"* – Küçüklerin eğitiminde büyükler tarafından söylenen tekerlemelerdir (Hasan, 2005: 224). Örneğin:

İğne iğne,
Bucumu giyme
Leylâ'yı alma,
Pembeye kıyma,
*Başkasına verm*e. (No. 80)

Derlemeler esnasında tespit ettiğimiz tekerleme sayısı 98'dir.

A. MASAL TEKERLEMELERİ

1. Komşi komşi
- Lepe komşi
- Geçti mi tavugum?
- Geçti.
- Kestin mi?

- Kestim.
- Bana payi bıraktın mi?
- Bıraktım.
- Nerede?
- Aşağıdaki sandıkta.
- Hane payi?
- Kedi yedi.
- Hane kedi?
- Suya düşti.
- Hane su?
- Manda içti.
- Hane manda?
- Daga kaçti.
- Hane dag?
- Yandi bitti kül oldi (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 191).

2. Komşu komşu!

- Hu hu.
- Çocuğun geldi mi?
- Geldi.
- Ne getırdi?
- İnci boncuk.
- Kime kime?
- Sana, bana.
- Daha kime?
- Kara kediye.
- Kara kedi nerede?
- Ağaca bindi.
- Ağaç nerede?
- Balta kesti.
- Balta nerede?
- Suya düştü.

- Su nerede?
- İnek içti.
- İnek nerede?
- Dağa çıktı.
- Dağ nerede?
- Yandi bitti kül oldu. (Hasan, 2005: 231-232)

B. OYUN TEKERLEMELERİ

3. Alayli alayli,
Maşrapasi kalayli,
Elleri bak kınali,
Komşu kızı olmalı,
Günle gezer dolaşır,
İkilere alışır,
Aşçibaşi olacak,
Bütün yoksun kalacak. (Hasan, 2005: 236; Hafız, 1989: 15)

4. Alayli alayli
Maşrabasi kalayli,
Tel sarar, tel sarar
Tel bulamase ne sarar? (KK66)

5. Ayşe Ayşe fili,fili,
Nerde koydu karanfili?
Telledim, pulladım,
Edrene'ye yolladım,
Edrene hin dilleri,
Yazı yazar elleri,
Kur'ân okur dilleri,
Koşun bakın kim geli,
Al duvaklı gelin geli,

Al duvagını açalım,
Sırma saçını ürelım,
Halime'ye verelim,
Halime hasta
Çorbasi tasta
Püsküli mavi,
İnadına kavi. (Hasan, 2005: 240)

6. Ayşe Ayşe, fili, fili,
Nerde bıraktın karanfili?
Telledım, pulladım,
İstanbul'a yolladım,
İstanbul'un kızlari,
Yazi yazar elleri,
Kur'ân okur dilleri,
Aşağıki çarşi,
Yukarıki çarşi,
Bir gelin geçti,
Topuzi düşti,
Koşun koşun bakalım,
Ak duvagını açalım
Sırma saçını saçalım,
Ali Bey'e verelim,
Ali Bey hasta,
Çorbasi tasta,
Püsküli mavi,
İnadına kavi. (Hasan, 2005: 240 - 241)

7. Ayşe Ayşe fili fili
Nerde koydun karanfili
Telleldım pulladım
Edrene'ye yolladım

Edrene’nın kızlari
Yazi yazar elleri
Kuran okur dilleri
Koşun bakın kim geli?
Al duvaklı gelin geli
Al duvağını açalım
Sırma saçını örelim
Ali Bey’e verelim
Ali Bey asta
Çosbasi tasta
Püsküli mavi
İnadına kavi. (KK60, KK64, KK66)

8. Ayşe Ayşe fili fili
Nerde koydun karanfili
Telleldım pulladım
Edrene’ye yolladım
Edrene’nın kızlari
Yazi yazar elleri
Kuran okur dilleri
Koşun bakın kim geli?
Al duvaklı gelin geli
Al duvağını açalım
Ali Bey’e verelim
Ali Bey asta
Çosbasi tasta
Püsküli mavi
İnadına kavi. (KK60)

9. Ayşe Teyze, bahçene gireyim,
Bir elmayı alayım mı?
- Al.

- Kaç tane?
- On.
- Bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi, sekiz, dokuz, on. (Hasan, 2005: 241)

10. Bindim erik dalına,
Baktım saga soluna,
Üç deve geçiyordu,
Birine ben bindım,
Ablama gittim,
Ablam pilav pişirdi,
Sıçan deliğine düşürdü,
Çatma kaş ağlama,
Lâleli kızı vermeli. (Hasan, 2005: 242)

11. Kedilerle köpeklerle
Baklavanın ortasın yersin
Hiz hiz
Yine sonra bin kız. (Hafız, 1989: 11)

12. Birim birim, ikim ikim,
Üçüm üçüm, dördüm dördüm,
Beşim beşim, altım alma,
Yedim yarma,
Sekizim sarma,
Dokuzum dolma,
Al yanak, bal dudak,
Onun orak, rafta tarak,
Kara katır, yan yatır,
İster ister, saygı hatır. (Hasan, 2005: 244)

13. Birim birim, ikim ikim,
Üçüm üçüm, dördüm dördüm,

Beşim beşim, altım alma,
Yedim yarma,
Sekizim sarma,
Dokuzum dolma,
Al yanak, bal dudak,
Onum orak, rafta tarak,
Kara katır, yan yatır,
Herkes ister saygı, hatır. (Hafız, 1989: 14)

14. Biz bizdik,
Otuz iki kızdık,
Öldük, dirildik,
Bir sırığa dizildik. (Hasan, 2005: 244)

15. Biz size geldik on birde
Geldiniz mi geldiniz,
Bizi memnun ettiniz,
Kutu kutu içinde,
Beğeniniz alınız,
Talihinizi deneyiniz. (Hasan, 2005: 244)

16. Cuma günü gittim yanına
Tuttu beni Halim Ağa,
Tutma beni Halim Ağa,
Yoktur vaktim oynamağa,
Halim Ağa'dır,
Ölü müdür, diri midir,
Gömleciği kirli midir,
Kirli ise yollasın,
Yıkayayım paklayayım,
Misk kutucuğa koyayım,
Bülbüllerle yollayayım. (Hasan, 2005: 245; Hafız, 1989: 13)

17. Çıkın çıkın çıkına,
Düştüm çıkın yoluna,
Anası bal kaynatmış,
Kız başını oynatmış,
Oynatma kız başını,
Babam yarar kaşını. (Hasan, 2005: 246)

18. Ebe be nerede?
Su doldurur derede
Dere boyu çalılık. (Hasan, 2005: 246)

19. Edi nine, bedi nine,
Ben anama giderim,
Benim anam şardan,
Kilimleri nardan,
Doğruldum bakmaya,
Başım vurdu tokmaya,
Bir ocakta bir bucak,
Komşu kızı bakacak,
Yüreğimi ya-ka-cak. (Hasan, 2005: 236)

20. Edi nene, bedi nene,
Tuta beni katil nene,
Entüm bentüm
Talih tilki bum bam pist. (Hasan, 2005: 246)

21. Elif kat kat,
Mühürü pat pat,
Havada bülbül,
Saçı sümbül,
Hoca kızı,
Okut bizi,

Gül altına,
Koyver (ügret) bizi
Pırrrrıl (Amin). (Hasan, 2005: 247; Hafız, 1989: 12)

22. Erkekler merkekler,
Han kapilarında,
Kirli köpekler. (Hasan, 2005: 249; Hafız, 1989: 11).

23. Etliga, betliga, fen fuş,
Anga longa lûş,
Koş sen bana koş,
Sende bende bir can yok,
Yogise da yok olsun,
İki gözüm kör olsun. (Hasan, 2005: 249)

24. Etliga betliga,
Şimdi gelır çanaga,
Vallahi bastık,
Billahi yastık. (Hasan, 2005: 249)

25. Eveleme,
Develeme,
Deve kuşu,
Kovalama,
Tuz, taş, piiisss. (Hasan, 2005: 249)

26. Eveleme
Debelenme
Deve kuşu
Kovalama
Tuz, taş, piiisss. (Hafız, 1989: 11)

27. Evi evine

Küvli küvüne
Kimın yok evi
Siçan deligıne (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 192).

28. Guguçe mamaçe
Nerdeydın?
Komşida.
Ne yedın?
Popara.
Kim verdi?
Anacik.
Şimdi gelır Nako.
Sana verır meko.
Şam şam şarali.
Takiyasi parali.
Yedi düvel gezerim
Sana meko verırım. (KK66)

29. Guguçe mamate
Nerdeydın?
Komşida.
Ne yedın?
Süt popara.
Ane bana?
Yok sana.
Pis pis pis
Matso Mile. (KK60)

30. Hay darı darı
Yaprağı sarı,
Niçin aldın Sali Ağa,

Kırkmalı karı. (Hasan, 2005: 250)

31. Hepcet ninem dikti yeni cep,
Hafız babam aldı yeni fes,
Huti hoca tatlıyı yutti,
Gelemem,
Ben hocaya gidemem,
Ayaklarım kısadır,
Falakaya giremem. (Hasan, 2005: 250)

32. İğne batti,
Canımi yakti,
Tum bam pist. (Hasan, 2005: 251; Hafız, 1989: 15)

33. İgne batti, canımi yakti,
Tumbul koç,
Arabaya koş
Sende bende bir can yok
Yok ise da yok olsun
İki güzi kör olsun. (Hafız, 1989: 15)

34. İp ip ilmeden,
Delme sülük delmeden,
Yer kuş tepelik,
Tepe başı görmeden,
İçinde tilki gezer,
Tilki beni korkuttu,
Kulağını sarkıttı,
Ali Bey'in atı var,
Kapkaracık kıçı var. (Hasan, 2005: 252)

35. İpek pabucunu giyme

Çarşıya gitme,
Leblebi alma,
Kıtır kıtır yeme,
Bana da verme. (Hasan, 2005: 252; Hafız, 1989: 11).

36. Karga karga gag dedi,
Bin direge bak dedi,
Haci nine kına vurur,
Ben bilirim kimi sever,
Altın paşayı sever,
Altın paşa çardakta,
Gümüş yüzük parmakta,
Getirin kızı görelim,
Atlara bindırelim,
Düğününü yapalım,
Altın taraka takalım,
Sarayda kahve pişirelim,
İçinde civan oynatalım,
Az ekmek, tuz ekmek,
Yeter bana bu melek. (Hasan, 2005: 252)

37. Karga karga gag dedi
Bin direğe bak dedi
Haci nine kına vurur
Ben bilirim kimi sever
Altın paşayı sever
Altın paşa çardakta
Gümüş yüzük parmakta
Getirin kızı görelim
Düğününü yapalım
Saraydan geçirelim
Altın tarak takalım

Sarayda kahve pişirelim
İçinde civan oynatalım
Az ekmek, tuz ekmek
Yeter bana bu melek. (Hafız, 1989: 14)

38. Karga karga "gak" dedi
Çik şu dala "bak" dedi,
Çiktım baktım o dala
Bu karga ne budala. (Hafız, 1989: 15)

39. Çık çıkı çıkına
Düştüm çıkın yoluna,
Anası bal kaynatmış
Kız başını oynatmış,
Oynatma kız başını
Babam yarar başını. (Hafız, 1989: 15)

40. Kedilerle köpeklerle,
Baklavanın ortasını yersin,
Hiz hiz,
Yine sonra bin kız. (Hasan, 2005: 253)

41. Leylek uçar havada
Yumurtası tavada
Endım bizim hayada
Bizim hayat yıkıldı,
Telli pullu bayıldı. (Hasan, 2005: 254; Hafız, 1989: 11)

42. Leylek leylek avada
Yumurtasi tavada
Çağırınıs ot yesin
Ot yemese

Et yesin. (KK60)

43. Nermini mini,
Çok yeme peyniri,
Peynir seni öldürür,
Cehenneme götürür,
Cehennemın kapilari,
İstnabul'un yapilari. (Hasan, 2005: 255)

44. Nermini mini
Çok yeme peyniri,
Peynir seni üldürür
Cehenneme gütürür,
Cehennemın kapilari
İstanbol'un yapilari. (Hafız, 1989: 15)

45. Nermini mini
Yeme çok peyniri
Peynir seni üldürdür
Cenneme gütürür
Cennemın kapilari
İstanbol'un caddeleri
Ik mık
Sen bu oyundan çık. (KK64)

46. Tarana tartar,
Boğazını yırtar,
Baklava kardeş,
Gel beni kurtar. (Hasan, 2005: 257)

47. Tapşin tapşin tanana

Kızım gider hamama
Hamam yoli otlice
Kızımın alti b.klice. (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 191).

48. Yerde ne var?
- Yerde boncuk.
- Gökte ne var?
- Gökte boncuk.
- Ananın adı ne?
- Fatmacık.
- Kaldır beni hoppacık. (Hasan, 2005: 258)

49. Açıl güneş kapısı,
Kapan bulut kapısı,
Peynir ekmek yiyelim,
Sana da yedirelim,
Puruncuk gömlek giyelim,
Sana da giydirelim. (Hasan, 2005: 259)

50. Açıl güneş kapısı
Kapan bulut kapısı
Peynir ekmek yiyelim
Sana da verelim.
Puruncuk gömlek giyelim
Sana da giydirelim. (Hafız, 1989: 12)

51. Cuma günü gittim yanına
Tuttu beni Halim Ağa,
Tutma beni Halim Ağa,
Yoktur vaktim oynamağa,
Halim Ağa'dır,
Ölü müdür, diri midir?

Gömleciği kirli mdir?
Kirli ise yollasın,
Yıkayayım payıklayayım,
Misk kutucuğa koyayım,
Bülbüllerle yollayayım. (Hasan, 2005: 259)

52. Elif kata kat,
Mühürü pat pat,
Havada bülbül,
Saçı sümbül,
Hoca kızı,
Okut bizi,
Gül altına,
Koyver (ügret) bizi,
Pırrrıl (Amin). (Hasan, 2005: 260)

53. Elifi kat kat
Mühri kat kat
Eba bülbül
Saçı sünbül
Hoca kızı
Okut bizi
Gül altında
Ügret bizi
Amin. (Hafız, 1989: 14)

C. TÖREN TEKERLEMELERİ

54. Ay fener fener
Tepsi de düner
Bir sopada süner
Çark gibi düner (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 38)

55. Ayi gürdüm Alla
Ay amentü billa
Aylar mübarek olsun
Elhamdülilla
Eski ay gitti
Yeni ay geldi
Bana peşkeş ne getırdi
Agzım oka, dilım kalem
Aşıg olsun cümle alem. (KK66)

56. Bismillahirahmanirahim
Yattım sagıma
Dündüm soluma
Sıgandım aksubanıma
Agzımdaki Kuran'ıma
Güksümdeki imanıma
Üç melayke geldi yanıma
Şait olsun dinıme, imanıma
Yatarım Alla
Kalkarım işalla
Kalkmasem Alla
Dinden, imandan ayırma.
Amin. (KK66)

57. Evin temelleri atıldığında söylenen tekerleme:
Alacaba
Ustalara bereket versın
(isim)... bir bakşiş getırdi
Binanın saibi saydi
Ustalari sevındırdi
Barik Tealâ oni sevındırsın

Dirimize rahmet
Ustalara marifet
Komşulara bereket
Kalfalara kuvvet
Getırene bereket versın
Getırmeyene de bereket versın
İlla getırene çok bereket versın (KK58).

58. Gelin bebek
Güvegi kelebek
Kaynata kuri gevrek
Kaynana çark-ı felek (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 190).

59. Hay fener fener
Bir sopadan söner
Çıra gibi yanar
Selaniğe gider
Kapıcığı atladım
Fenerciği patlattım. (Hafız, 1989: 12)

60. Hey fener fener
Bir sopadan söner,
Çıra gibi yanar,
Selanig'e gider,
Kapıcığı atlatırır,
Fenerciği patlatırır,
Yu haaa!.. (Hasan, 2005: 260)

61. Hederlez
Ele girmez
Kavun, karpuz
Altın topuz,

Agalara çarık
Beglere sarık
İp kopti,
İbrişim oldi. (Hafız, 1989: 12)

62. Hıdırlez, ele gelmez,
Gelırse bizi sevmez,
Kavun karpuz,
Reçel pekmez,
Kavun karpuz,
Ağalara çarık,
Beylere sarık,
İp koptu,
İbrişim iplik,
İnerken,
Binerken,
Kedilerle köpekler,
Baklavanın ortasını yedik,
Hızlı hızlı haydi in kız,
Yine sonra salıncağa bin kız. (Hasan, 2005: 261)

63. Hıdırlez,
Ele girmez,
İp tutuştu,
Kadı düştü,
Kalın kabak,
Altın topuz,
Ağalara çarık,
Beylere sarık,
İp koptu,
İbrişim oldu,
Enersin,

İnmezsin. (Hasan, 2005: 261; Hafız, 1989: 13)

64. Kış geldi kılıciyle
Bizi buldi piliciyle. (KK66)

65. Kol pite kolladım
Ramazani yolladım
Ramazanın son gecesi
Yandi pilav tenceresi
Yan kandil
Sün kandil
Aşaıki çarşi
Yukarıki çarşi
Bir gelin geçti
Topuzi düşti
Rumbaa… (KK64)
Manti pite mantiladım
Ramazan'i karşıladım
Ramazan'nın ilk gecesi
Yandi pilav tenceresi. (KK66)

66. Tepside tatli
Tepside tatli
Çıkarınız Ayşe'yi var kıralım kapiy. (KK64)

Ç. BAĞIMSIZ SÖZ CAMBAZLIĞI NİTELİĞİNDEKİ TEKERLEMELER

67. Alaylı alaylı,
Maşrafası kalaylı,
Elleri bak kınalı,
Komşu kızı olmalı,
Günle gezer dolaşır,

İkilere alışır,
Aşçıbaşı olacak,
Sütün yoksun kalacak,
Sırma saray olalım,
Bir okula koşalım. (Hasan, 2005: 263)

68. Alayla alayla, ah pupalayla
Ne istersin, ne istersin bizim alaydan?
Bir güzel görmüşüm onu isterim
O güzelin adi var şani var
O güzelin adıdır şanidir …….. hanım
Getirin onu bize. (Hafız, 1989: 12)

69. Ali Aga dum dum
Beş pare buldum
Çarşiya koştum, çarşi yok
Eve geldım, ev yok
Çocuk aglar, beşik yok
Tarana taşti, kaşik yok. (KK66)

70. Ali Aga dum dum
Beş pare buldum
Çarşiya gittım, çarşı yok
Eve gedlım, ev yok
Bebek aglar, beşik yok
Tarana da taşti
Kaşik yok. (KK59)

71. Ayşe anımın keçileri,
Kişne kişne kişniyor,
Arpa saman istiyor,
Arpa saman yok,

Kilimci de yok,
Kilimci kilim dokur,
Üstünde bülbül okur,
O bülbül benim olsa,
İki kardeşim olsa,
Biri ay, biri yıldız,
Biri oglan, biri kız,
Op çukulata piyası,
Op çukulata piyası,
Yirmi dokuz otuz,
Ayağımda topuz. (Hasan, 2005: 264)

72. Bir, iki, ingilito, ingilito,
Zümbülüto, sümbülüto,
Bindim erik dalına,
Baktım sağa soluna,
Üç deve geçiyor,
Birisında bindım,
Ablama gittim,
Ablam pilav pişirir,
Siçan deliğine düşürür,
Siçan otuz iki yaşına,
Çat çatan agaci,
Tat patan agaci,
Kırmızi lale klabadan agaci. (Hasan, 2005: 267)

73. Bindim erik dalına
Baktım sağa soluma
Üç deve geçiyordu
Birine ben bindim,
Ablama gittim.
Ablam pilav pişirdi

Sıçan deliğine düşürdü
Çatmakaş ağlama
Laleli kızı vermeli. (Hafız, 1989: 12)

74. Bir iki, bülbül teki
Camdan bakar,
Çift, tek boy
Şebboy… (Hafız, 1989:11)

75. Bir evlat hiç
İki evlat az
Üç evlat olur
Dort evlat yarar
Beş evlat karar
Altı evlat zarar
Yedi evlat çingeneye yarar. (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 190).

76. Bir iki Enver
Belindeki kemer
Taşı atar, taşı tutar
Kediye biner işe gider,
İşte dolu oyuncak
İşte dolu yiyecek
Yiyin karnın doyunacak. (Hafız, 1989: 14)

77. Bir iki üçler
Yaşasın Türkler
Dört beş altı
Polonya battı
Yedi sekiz dokuz
Alman domuz
On, on bir, on iki

İtalya tilki
On üç, on dört, on beş
Rusya'dır kaleş. (KK59)

78. Dandili dandili dandili,
Büyük evin kandili,
Yeni köyün gelini,
Giymiş Bosna nalını,
Sallana sallana gitti hey,
Öpmedi gelin elimi,
Saçları şandol ipeği,
Kaşları hilâl doruğu,
Gözleri fakfun fincanı,
Yanakları lâle açmış,
Kulakları bülbül yuvası,
Burnu İştip nohudu,
Ağzı sümbül kokusu,
Dişleri inci tanesi,
Boynu gümüş ibriği,
Boyu selvi ağacı. (Hasan, 2005: 264)

79. Edi nene, bedi nene,
Duda bindi kadı nene,
Entüm bentüm,
Talih tilki dum bam pis. (Hasan, 2005: 268)

80. Edi nene, bedi nene
Duta biner kadi nene,
Entüm bentüm, tali tilki
Tum bam pist. (Hafız, 1989: 15)

81. Edi nende, bedi nene

Duda biner kat nene
Entüm bentüm
Tali, tilki
Tum, bam, pis. (KK60)

82. Esnedim esnedim,
İki kedi besledim,
Dedem onu getirdi,
Ben ona süt içirdim,
Babam açtı keseyi,
Kedi sütü içer,
Bana türkü biçer. (Hasan, 2005: 265)

83. Gün doğar sabah olur,
Neylersin tembel uyur,
Bense erken kalkarım,
El yüzümü yıkarım,
Annem düzer başımı,
Ben bilirim yaşımı,
Ekmek yerim doyunca,
Koşarım yol boyunca,
Okul benim sevdiğim,
Sen evde kal bebeğim. (Hasan, 2005: 265)

84. Hap dedi, hup dedi,
Dünyada ey dostlar,
Üç şeye yok dedi,
Deveye nal yok,
Göğe merdiven yok,
Ölüme çare yok. (Hasan, 2005: 265)

85. Yirmisinde gonca gülsün

Otuzunda amber balsın akarsın
Kırkında sızı ener dizine
Ellisinde perde ener güzüne
Altmişinda kimse bakmaz yüzüne
Yetmişinda koy çuvala at Vardar'a. (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 191).

b. EDEBÎ TEKERLEMELER

86. Etliğen, bitişken
Fehime fesligen
Şimdi gelir ormandan
Vallahi fıstık
Kadifeli yastık. (Hafız, 1989: 11).

87. İğne iğne,
Basma düğme,
Hazırdır berber kızı,
Selâm etti vezir oğlu. (Hasan, 2005: 269; Hafız, 1989: 11)

88. İğne iğne,
Bucumu giyme
Leylâ'yı alma,
Pembeye kıyma,
Başkasına verme. (Hasan, 2005: 270)

89. İğne iğne
Pabucumu giyme
Leylâ'yı alma
Penbeye kıyma
Başkasına verme. (Hafız, 1989: 11-12)

90. İğne iğne,

Üç yüz düğme,
Bal ağacı versin,
Yerden geçsin,
Gökten geçsin,
Bize para versin. (Hasan, 2005: 270; Hafız, 1989: 14)

91. İğne iğne,
Başı düğme,
Horoz öttü,
Berber kızı,
Selâm etti,
Hem de sorduk,
Ne vakıt gelecek,
Yazın gelecek,
Yazılalım,
Dizilelim,
Boncuk boncuk,
İşte gelir,
Tek parçalı,
Küçük çocuk. (Hasan, 2005: 270 - 271)

92. Kadifeli dükkânı
Tahta kale ardında
Biz size geldik on birde
Geldiniz mi geldiniz
Bizi memnun ettiniz
Kutu kutu içinde
Beğeniniz alınız
Talihinizi deneyiniz. (Hafız, 1989: 12)

93. Ocak mocak, bir bucak
Komşu kızı duyacak

Altı elma atacak
Başımızı yaracak. (Hafız, 1989: 14)

94. Oldu bitti
Çıktı gitti
Top olmadı
Vursun seni. (KK59)

95. Piş pişi sarma,
Ben severim dolma,
Gittim dere yoluna,
Dere yolunda bir pazar,
Pazar içinde ayı var,
Ayı beni korkuttu,
Kulağımdan bir tuttu,
Angala tangala,
Kömür koydum mangala. (Hasan, 2005: 271)

96. Tarana tartar
Boğazını yırtar
Baklava kardeş
Gel beni kurtar. (Hafız, 1989: 11).

97. Tak tak kapi vuruli
Koşun bakın kim geli
Bebeğin babasi geli
Çukulata getıri. (KK64)

98. Üşüdüm üşüdüm,
Dağdan elma taşıdım,
Var mı bostan,
Çık güzel oğlan,

Yağlığı yünmüş,
Bahçede sermiş,
Bahçede güller,
Koynunda mallar,
Ağzında ballar,
Hasan'ın kızı huyludur,
Hasan yavuz kişidir,
Koparır başını,
Yük altına atar,
Yük altına tavuklar.
- Kimin kimin tavukları?
Ali Bey'in tavukları.
- Ali Bey'in nesi var?
İnci dişli kızı var,
Altın beşik indirdim,
Ninni dedim uyusun,
Allah dedim kaldırsın,
Ak yoluna yollasın,
Ak yolunda bir pınar,
Ne içilir, ne donar,
Top karınca olmuşlar. (Hasan, 2005: 273)

3.2. Gösteri Sanatları

3.2.1. Halk Oyunları

Oyun kelimesi Türkçe sözlükte, "*Belli kurallara bağlı olarak iyi vakit geçirmeyi sağlayan bir tür eğlence; fiziksel ve zihinsel her türlü yeteneği geliştirme ve çevikliğe dayalı her türlü yarışma, müzik eşliğinde yapılan hareketlerin bütünü*." olarak tanımlanmaktadır (https://sozluk.gov.tr/ 31.05.2022).

Boratav oyunlarla ilgili şöyle ifadede bulunmuştur: "*Oyunlara koşulan kalıplaşmış, tekerlemeli veya uyaklı sözler; önceden belirlenmiş hareketler (jimnastik veya ritmik niteliğinde) ezgiler; dramatik sahneler; geometrik çizgiler veya biçimler; beceri isteyen jestler, davranışlar; güç gösterileri; töreli anlatımlı hareketler, sözler… Bazı çocuk oyunlarında müzik, dans, söz, seyirlik gösteri öğelerini bir arada toplanmış buluruz… Yine çocuklara yönelik onların kendi aralarında oynadıkları oyunlara gelince: bunlardan bir bölüğü sadece söz oyunlarıdır. İkinci bir bölük, yapıları daha karmaşık, daha gelişmiş, söz öğesine, hareketler, danslar, seyirlik küçük sahnelerde katılan, çoğu karşılıklı takımlar halinde oynanan oyunlardır. Bazılarında ezgiler de yer alır*." (Akt. Gülbeyaz, 2018: 57-58).

Eroğlu'nun halk oyunlarıyla ilgili tanımı "*Halk oyunları ait oldukları toplumların kültür değerlerini yansıtan bir olayı, bir sevinci, bir üzüntüyü ifade eden; kökeni din ve büyü ile ilgili olan müzikli (bir müzik aleti eşliğinde veya müzik aleti olmaksızın el, ayak gibi organlarla tempo tutarak) olarak tek kişi veya gruplar halinde icra edilen; ölçülü, düzenli hareketler*." şeklindedir (Akt. Yatman, 2005: 12-13).

Halk oyunları, gerek melodi ve ritimleri gerekse kendilerine özgü hareketleriyle bulunduğu yörenin tüm özelliklerini ve tarihsel gelişimini ortaya koyan bir sanat dalıdır. Halk oyunlarının grup olarak icra edilmesinin bir avantajı da birlik beraberliği temsil etmesi, toplumsal kaynaşmanın yaşanabilmesi, milli birlik ve beraberlik duygularının kabarması gibi olumlu yönleri de içinde barındırmaktadır. Bulunduğu toplumun tüm özelliklerini bir nakış gibi işleyerek izleyen kişilerin de büyülenmesini sağlayan halk oyunları sayesinde gençler de ait oldukları yöreler

hakkında bilgi sahibi olup halkı oyunlarına ilgi göstererek bu gelenekleri devam ettirebilmektedirler.

Makedon halk oyunlarının ortaya çıkışı, diğer yörelerde olduğu gibi; savaş dansları, dini danslar, aşk dansları, meslek dansları, hasat dansları, doğa olayları dansları gibi çeşitli nedenlerle ortaya çıkan oyunlardır. Makedonya'nın halk oyunları genel olarak ülkenin çeşitli yörelerinden derlenerek oluşturulmuştur. Bu yöreler doğu, batı ve Vardar boyu oyunları olarak geçmektedir. Makedon halk oyunları canlı ve seri oyunlardır. Bu canlılığı Vardar Nehri'nin canlılığından almaktadır (http://www.makedonyauniversiteleri.com/makedonya-halk-oyunlari.html, 31.05.2022).

Halay, davul ve zurna eşliğinde toplu olarak oynanan en az 2-3 kişiden başlayarak genişleyebilen toplu, düz, dizi halinde ve disiplinli bir şekilde oynanan kadın ve erkek karışık el ele tutarak halka teşkil eden ve muntazam ritimlerle, ayak vurularak oynanan oyundur (Eroğlu, 2017: 73).

Halay, Makedonya yöresinde farklı adlandırılmaktadır. Genelde kadınlı erkekli oynanan tüm oyunlara "Oro" adı verilir. Balkan oyunlarının en bilinir özelliği sürekli zincir şeklinde sıralı olarak oynanışlarıdır. Oynanan istisnai oyunlar haricinde çoğu oyunların ritmi hızlı ve hareketlidir (http://www.makedonyauniversiteleri.com/makedonya-halk-oyunlari.html, 31.05.2022).

Türk sanat alanını canlı ve ayakta kalmasını sağlayan yegâne cemiyet "Yeni Yol" derneğidir. Halk oyunlarının da ana kaynağı olan "Yeni Yol" derneği resmi kayıtlara göre 1947 yılında kurulmuştur. Kurucular arasında Abduş Hüseyin, Şerafedin Nebi, İlhami Emin gibi isimler yer almaktadır. Yugoslavya döneminde Türklerin sanat çalışmalarının bir çatı altında toplandığı derneğin dram kolu sanat hayatına ayrı bir dal olarak devam ederek dernekten bağımsız bir şekilde Türk Tiyatrosunu kurmuştur. Yörede yetişen birçok sanatçının da bu dernekte yetiştiği söylenebilir. Halk oyunları ve müzik alanında başarılı çalışmalara imza atan bir dernek olmuştur. Şimdiki başkan Halil Aluş' un devralmış olduğu bayrak dalgalanmaya devam etmektedir (KK19, KK62).

Eskiden yılda 40 konser veren dernek günümüze dek faal olmaya devam etmektedir. Halk oyunları eğitmeni Üsküplü Şenol Rahim ile yapmış olduğumuz görüşmede halk oyunları hakkında bilgi edindik.

Öncelikle halk oyunlarının kadın ve erkek oyunları olarak ikiye ayrıldığını, kimi oyunun ise hem kadın hem erkek tarafından oynandığını belirtti.

Kadın Oyunları arasında **"**Pembe", "Memede", "Payduşka", "Eleno Mome", "Çaçak" isimli oyunlar yer almaktadır. "Eleno Mome" Makedon, "Çaçak" ise Sırp oyunu olmasına rağmen eskiden beri Türkler tarafından oynanan oyunlardır.

"Pembe" oyunu daha ağır adımlarla sağ ve sol ayak yukarı kaldırılarak oynanır.

Üsküp yöresine ait "Memede" oyunu, yavaş oynanır özellikle gelini oroya kaldırmak için oynanır. Sağ ayakla başlanır üç farklı bölümden oluşuyor (KK19, KK62).

Makedonya halk oyunları içerisinde en sık rastlayabileceğiniz oyun "Payduşka" veya "Optan Toptan" adı ile de bilinen "Payduşka" oyunudur. Rumeli'nin en sevilen ve hareketli oyunlarındandır. Köken olarak Üsküp yöresinin benimsediği fakat Arnavutluk ve Bosna düğünlerinde ve eğlencelerinde de sıkça oynanan bir oyundur. Hikâyesine göre bu oyun sarhoş oyunu olarak bilinmektedir. 2 ye 3 ritimle gidilerek oynanan oyun sağ ayağı iki defa öne basıp geri çekerek ve sıra üçüncüye geldiğinde sekerek sağa doğru üç adımla ilerlemeli bir oyundur. Kendine has bir melodisi olan bu oyun en eğlenceli Balkan oyunlarından birisidir (http://www.makedonyauniversiteleri.com/makedonya-halk-oyunlari.html, 31.05.2022).

"Eleno Mome" oyununda ayaklar çapraz bir şekilde üç adım ileri iki adım geri gidip sağ ayak hafif yukarı kaldırılır.

"Çaçak" hızlı adımlarla beş altı adım ileri, beş adım geri şeklinde gidilerek oynanır.

Erkek Oyunları arasında "Anadolka", "Osman Paşa", "Nizamka", "Skudrinka", "İbarim Oca", "Bilbilçe", "Çifte Çamçe", "Pembe", "Küpürlika", "Memede", "Priştinka" oyunları yer almaktadır. Bu oyunlar genelde daha ağır adımlarla oynanmaktadır. "Çifte Çamçe" oyunu silah ve kubura ile oynan bir oyundur.

Halk oyunlarında giyilen giysiler yöreye özgü özellikler taşımaktadır.

Halk Oyunlarında Kadın Giysisi: çintan bol olup kimin yan tarafları işlemeli olabilir, mintan, çintanın kumaşına göre yelek, bele geniş kuşak bağlanır. Ayağına "Ali Baba Pabuci" giyer, başına taç, fes, şami, takar. Giysilerin genelde daha açık renk olup sarı ve pembe renklerin tercih edildiği görülmektedir.

Halk Oyunlarında Erkek Giysisi: çakşir, mintan, yelek kimi zaman kolsuz kimi zaman açık kol olup kenarları işlemeli olabilir, bele de kuşak bağlar. Başına fes, ayağına çarık veya kundra giyer (KK19, KK62).

Resim 5. "Yeni Yol" Derneği Halk Oyuncuları

Resim 6. Halk Oyunlarında Erkek Giysisi

Resim 7. Halk Oyunlarında Kadın Giysisi

3.2.2. Üsküp Türk Tiyatrosu

XIX. yüzyılın ortasında Türk Halk Tiyatro geleneğinde başta Meddah, Karagöz ve Ortaoyunu olmak üzere Osmanlı İmparatorluğunda Avrupa tiyatro kültür geleneğinin de tesir ettiği görülmektedir. Türk entelektüel kesim arasında olduğu gibi, çağdaş Avrupa tarzı tiyatrolar arasında her şeyden önce Fransız tiyatrosunun etkisi, daha çok İstanbul'da siyasi ve kültür merkezlerinde de belirgin bir hal aldığı söylenebilir.

Türkiye'de tiyatro sanatı alanındaki gelişmelere benzer girişimler Makedonya'nın değişik şehirlerinde de uygulanmaya başlandığı bilinmektedir. Tiyatro sanatının İmparatorluk içinde yer almış ikinci büyük şehir sayılan Selanik'te oldukça gelişim kat ettiği inkâr edilemez.

Selanik'te mevcut olan tiyatro sanatı, Üsküp ve Manastır'da etkisini göstermekle birlikte bu şehirlerdeki kültür sanat alanının monoton bir yaşam tarzından çıkıp şehir hayatı tiyatro sanatçılarının sundukları tiyatro gösterileri ile canlılık kazanmıştır.

Zamanla yabancı gezgin tiyatro gruplarının sayısı o kadar artmış ki, başkent Üsküp'te bu amaç için bir tiyatro binasının inşa edilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Berlin Askeri Akademisi'nde eğitim gören Mahmut Şefket-Paşa, Üsküp Valisi görevine atandıktan sonra Üsküp'te bir tiyatro binasının inşa edilmesine değin ortaya atılan fikir hayata geçirilmiştir.

Mahmut Şefket-Paşa, Vardar Nehri'nin üzerinden, tiyatro binasının yanından geçen Tren İstasyon köprüsünü de inşa ettirmiştir. Söz konusu tiyatro ilk çalışmalarına 1906 yılında başlamıştır. İlk Üsküp tiyatro binası Makedon Halk Tiyatrosu'nun eski binasının yerinde kurulmuştur.

Şehrin kavuşmuş olduğu bu abidevi tiyatro binası Üsküplülerin gurur kaynağı olmasının yanı sıra tek kelimeyle o dönemlerde Osmanlı genelinde tek modern tiyatro binası unvanına da sahip olduğu söylenebilir.

Tiyatronun faaliyet göstermesi, Makedonya'da yaşayan Türkleri bir araya getirerek herhangi bir sosyal ve toplumsal statü gözetmeksizin onların kaynaşmasını sağlama ve topluca milli duygularını dile getirme açısından önem arz etmektedir.

“Yeni Yol” Derneği 15 Mayıs 1948 yılında kurulmuştur. Dernek çatısı altında Mustafa Karahasan’ın yazmış olduğu ‘’Hacer’’ oyunu ilk sunulan temsil sayılır. Dernek ve dernek üyeleri Cevat Hüseyin, Yıldız Ahmet ve Şerafettin Hayredin, “Hacer” oyununun getirmiş olduğu başarılar nedeniyle parasal ödülle ödüllendirilmiştir. “Yeni Yol” derneğinin Üsküp’te sunmuş olduğu 10’dan fazla oyunun seyircisi 4.000’i bulmuştur.

Şehir halk heyetinin 4579 numaralı, 1950 tarihli resmi kararnamesi ile Üsküp’te Azınlıklar Tiyatrosu kurulur. Azınlıklar Tiyatrosu’nun kurulmasıyla birlikte Makedonya’daki azınlık topluluklarının kendi tiyatrolarına kavuşma hayali gerçeğe dönüşmüş oldu.

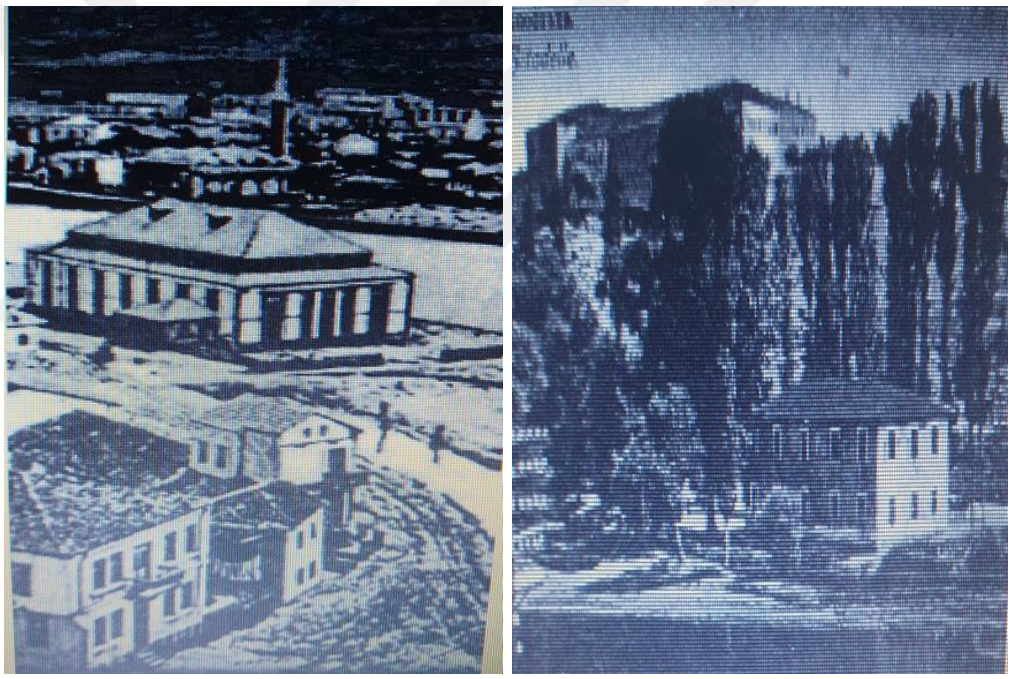

Resim 8. Üsküp Türk Tiyatrosu

Üsküp Türk Tiyatrosunun ilk oyunu, 8 Temmuz 1950 yılında Makedon Halk Tiyatrosu’nun salonunda sunulan Branislav Nuşiç’in ‘’Şüpheli Şahıs’’ isimli oyunudur. Oyun, Abduş Hüseyin’ nin yönetmenliğinde hazırlanmış.

Üsküp Türk Tiyatrosu hazırladığı değişik ve zengin repertuvar sayesinde giderek kabarık sayıda izleyici kitlesinin ilgi ve beğenisini topladı. İzleyici sayısının artmasında, aktör ve rejisörlerin yılmadan, yorulmadan ortaya koydukları çalışma hevesi ve alışkanlığı; tiyatro yöneticilerinin kararlı tutumları; tiyatronun ve tiyatro

sanatçılarının mesleki yönden sürekli gelişmesi doğrultusunda gösterilen tüm gayretler; Makedonya'da yaşayan Türk milletinin kültür sanat seviyesinin ve tiyatro anlayışının gelişmesinde etkin bir rol oynamıştır.

Üsküp Türk Tiyatrosu, doğru yürütülen bir tiyatro politikası sayesinde Makedonya'nın değişik bölgelerinde yaşayan Türk halkının ayağına gidip, sabırsızlıkla bekleyen seyirci karşısında çok sayıda başarılı oyunlar sunmuştur.

Türk Tiyatrosu'nun birçok ülkede konuk olması, milletler arasında kültürel bağların kurulmasında önemli etken olmuştur. Üsküp Türk Tiyatrosu, Türkiye tiyatrolarının yanı sıra, Balkanlarda ve dünyada yegâne profesyonel Türk Tiyatrosu sayılır.

60 yıllı aşkın çalışma hayatı süresince Türk tiyatrosu çalışmalarında kaydettiği üstün başarılarından dolayı yetkili Makedon ve Dünya Tiyatro yönetmenleri tarafından sayısı çok ödül ve takdirnameye layık görülmüştür.

Üsküp Türk Tiyatrosu önemli bir kültür sanat kuruluşu teşkil etmesi hasebiyle, aynı zamanda tiyatro uzmanlarının gelişmesinde önemli bir eğitim merkezi özelliği de taşımaktadır.

Genç tiyatro yazarlarının yetişme meydanı, rejisörler, aktörler, sahne tasarımcıları, kostüm tasarımcılarının yetiştiği ve tecrübe edindiği önemli bir mekân, burada yetişenlerin tümü başarılı çalışmalarıyla toplumumuzda belirgin ve takdire şayan izler bırakmıştır (Stefanovski, 2009: 7 - 13).

3.2.3. Giyim Kuşam ve Süslenme

Giyim insanın var oluşuyla birlikte ortaya çıkan ve her şeyden önce doğa koşullarından korunmak amacı güden bir olgudur. Geçmişten günümüze çeşitli doğal, toplumsal, etik değerlerin etkisiyle biçim değişiklikleri göstererek günümüze kadar ulaşmıştır.

Ancak zamanla biçim farklılıkları kendini göstermiştir. Bu farklılıklar, ait olduğu toplumun folklorik, sosyo - ekonomik yapısı, yaşanılan coğrafya, kullanılan malzeme, iklim gibi nedenlerle ortaya çıkmıştır (https://aregem.ktb.gov.tr/TR-12757/geleneksel-giyim-kusam-suslenme.html, 22.04.2022).

İslam Ansiklopedisi web tabanlı sözlükte giysi, giyim ve kıyafet benzer anlamlarda tanımlanmıştır. Arapça kıyâfe sözlükte mastar olarak "*birinin peşinden gitme; çocuğun fizikî özelliklerine bakarak nesebini tesbit etme*" gibi anlamlar taşımaktadır. Giyim kuşama da hem insanın kişiliğini yansıtması hem de geleneğin takip edildiğini göstermesi açısından kıyâfet denilmiştir.

Kıyafet fizikî, etik ve estetik açılardan büyük bir öneme sahiptir. Kur'an'da insana örtünmesi için, ayrıca bir süs ve güzellik unsuru olarak elbise malzemesinin verildiği, çıplaklığın hayâ duygusunu ve takvâyı gidereceği bildirilir (el-A'râf 7/26-27, 31). Ayrıca elbisenin (sirbâl/serâbîl) soğuk ve sıcağa karşı vücudu koruyan bir nimet olduğu da belirtilir (en-Nahl 16/81). (https://islamansiklopedisi.org.tr/kiyafet, 22.04.2022).

Pektaş (2006, s.15) giysi ile ilgili şu bilgileri aktarmıştır: *"Eski Türkçe'de giysi anlamında kullanılan kelime "don"dur. Giyilen şey elbise anlamında kullanılmıştır. "Donamak", süslemek, bezemek, anlamında 15 "donanmak" giyinip kuşanmak, bezenmek süslenmek anlamında kullanılmıştır. "Kuşanmak" ise giysi dışındaki aksesuarların takılmasıdır. Kuşak, silah, başlık vb. Bu gün elbise yerine kullanılan giysi kelimesi ise sanılanın aksine yeni türetme Türkçe değil, Anadolu köylerinde eskiden beri yaygın şekilde söylenmekte olan "geysi" kelimesidir."* (Akt. Durmaz, 2019: 8).

Geleneksel öğeler içeren bir giyim-kuşam örneği bize, ait olduğu toplulukla ilgili birçok bilgi verebilir. Toplumların yerleşik ya da konar-göçer olup olmadıkları, hangi tarihi olayları yaşadıkları ve etnolojik kökenleri konusunda bizleri aydınlatabilir. Örneğin bir Türkmen ya da Yörük köyüne gidildiğinde kimin sözlü, kimin nişanlı, kimin dul olduğu başlığından, giydiği renklerden anlaşılır. (https://aregem.ktb.gov.tr/TR-12757/geleneksel-giyim-kusam-suslenme.html, 22.04.2022).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde devam eden sosyal ve kültürel değişim giyim kuşamı etkisi altına alarak günümüze kadar getirmiştir. Geçmişten günümüze sınıf farklılıkları, giysi çeşitliliği, kullanılan süs ve takılar bireyin durumunu ortaya koymaktadır.

Yöreye genel olarak bakıldığında, evli kadınların gösterişli ve süslü takıları seçtikleri, genç kızların doğal ve canlı renkleri seçtikleri, dul kadınların ise gösterişsiz

gelişi güzel giyindikleri söylenebilir. Aynı durum kullandıkları başlıklarda da görülebilir (Sevim, 2015: 98).

Üsküp geleneksel giyim kuşamında eskiye nazaran çok büyük bir değişiklik görünmemektedir. Günümüzde modern yaşam tarzına uygun kıyafetler tercih edilmesine rağmen özellikle düğünlerde geleneksel kıyafetlere yer verildiği gözlenmektedir.

Eskiden bebekler doğduğunda bir yaşına kadar vücudunun düz gelişmesi için kundaklanırdı. Kundaklanmak büyük bir beyaz bezle sadece bebeğin yüzü görülecek şekilde sarılır ve vücudunun omuz kısmından ayaklara kadar "dizge" denilen bir buçuk metrelik kalın ve geniş bir kuşakla bağlanırdı (KK16, KK42, KK43, KK54, KK57, KK60, KK66).

Resim 9. Kundaklanmış Bebek

Bir süre sonra "geçme tulum" giydirilmeye başlanır. Başına "tata", ayaklarına örme veya deri "pabi" giydirilir. Yemek yediğinde kirlenmemesi için göğsüne "gügüzlük" takılır (KK42, KK66).

Resim 10. "Geçme Tulum" Bebek Giyimi

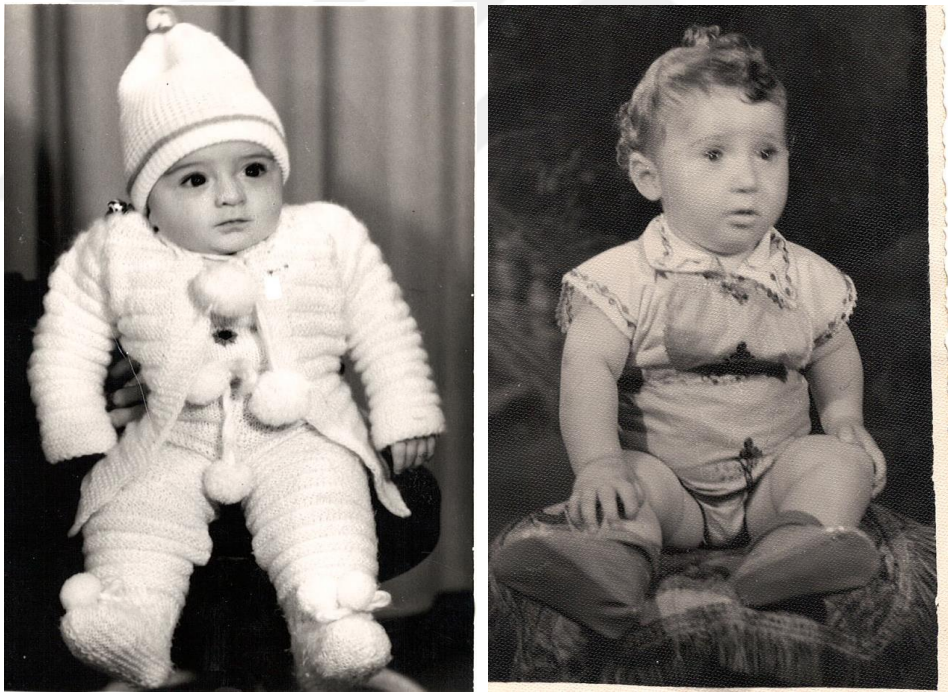

Resim 11. Erkek Çocuk Giyimi

Küçük kız çocuklarına "büzmeli", "faltali", "kloş" entariler giydirilir. Küçük erkek çocuklarına ise mevsimine göre kısa veya uzun pantol, mintan, bluza giydirilir (KK42, KK43, KK57, KK60, KK66).

Resim 12. Kız ve Erkek Çocuk Giyimi

Ev hanımları ev işlerini yaparken genellikle "sabalık" giymeyi tercih eder veya iş yaparken de rahat edebilmesi için daha bol entariler giymeyi tercih eder. Önüne "ünlük" – "ün bezi" , başına beyaz "başlık" takar. İpekle işlenen başlıkların kenarları oyalı olup başa giyildiğinde de bembeyaz ve kolalı olmasına özen gösterilir.

Resim 13. Başlık "File" Modeli

Resim 14. Başlık “Toledo” Modeli

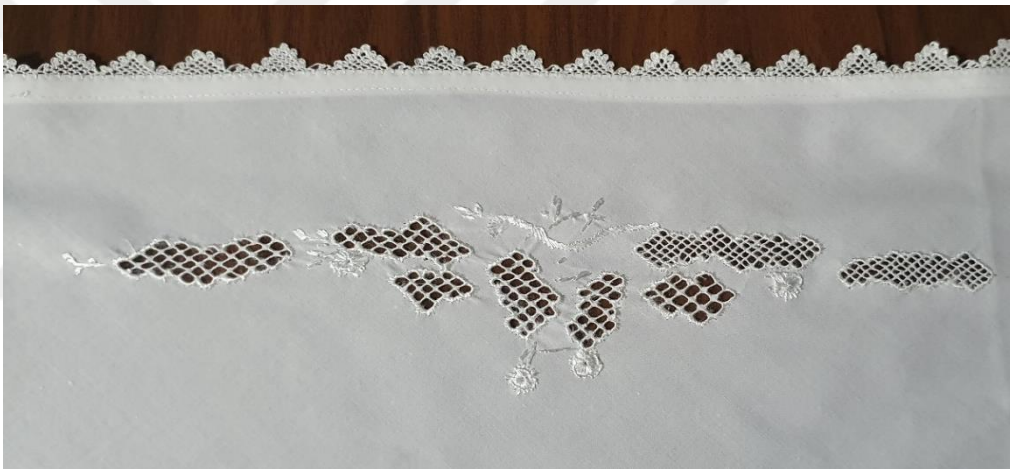

Resim 15. Başlık “Toledo” Modeli

Resim 16. Başlık “Fisto” Modeli

Ev işlerini bitirdikten sonra veya misafir geldiğinde kıyafetini değiştirir. Kadınların ev içinde yalın ayak gezmesi ayıp sayıldığından ayağında mutlaka pabuç olur. Misafirliğe gidildiğinde de yanına pabuç almayı ihmal etmez (KK42, KK43, KK57, KK60, KK66, KK68). Avlida nalın giyerdi (KK68).

Entariler genelde "organtin", "krepon", "basma", "pazent", "kadife", "kristal" (parlak kaba kumaş), "yun", "rips", "ipek", "trevira", "triko" kumaştan yapılır. Misafirliğe entarinin yanı sıra kostim de giydikleri olur (KK42, KK60, KK66).

Resim 17. Üsküp Türk Hanımefendileri (1950'li yıllar)

Resim 18. Kadın ve Çocuk Giyimi (1950'li yıllar)

Eskiden başörtülü olan kadınlar saçını ikiye ayırır ve iki kuyruk örüp başının arka kısmına çember şeklinde sarar, kuyruklarını (saç örgülerini) de firkete ile tuttururdu. Ardından örgüleri oyalı şami ile bağlar ve bir tarafına iki yaprak şekli vererek ortasına has altından menekşe veya yıldız toka takardı. Başörtülü olmayan orta yaş kadınlar ise saçını topuz yapardı (KK42, KK60, KK66).

Resim 19. Topuz ve Şamili Saç Modeli

Gelinlerin giydiği gelinliğe "ilk katlar" denir. Eskiden gelinlikler "kloke" veya "şifon" kumaştan yapılır sade elbise olarak dikilir, duvağı uzun olup başına "mum çiçegi" veya "tac" koyulur.

Resim 20. Mum Çiçeği Modeli

Başından ayak kısmına kadar uzun sırma teller takılır. Elinde eldüven ve oyali mendil olur. Ayakkabıları da ince veya kalın topuk olur (KK42, KK43, KK57, KK60, KK66).

Resim 21. Üsküp Türk Gelini (1974)

Gelin makyajını yüze sürülen "aklık" adındaki krem, gözlere "sürme" ve dudağa sürülen "kırmızilık" oluşturur. Gelin makyajını gelinin yüzüne yapıştırılan "yapuşturmalar" tamamlar. Makyaj yapmaya "düzen vurmak", "düzlenmek" denir. Makyajsız kadına "düzensız" denir.

Zinnet olarak altın küstek, olta (inci takımı), gerdanlık, elmas küpe, dal (tavus kuşu modeli), beşibiryerde, kolluk, yüzük takılır (KK42, KK57, KK60, KK66, KK68).

Resim 22. Zinnet

"Çintan" ların alt kısmı on iki metre kumaştan oluşur, yandaki kısımlar toplanır ve çintanın önüne önlük şekli verilir. Gömlek "pürüncük" ten olur, yaka ve kol kenarları oya işlemeli olur. Üzerine de klabdan işlemeli yelek giyilir.

Bazı "çintan" ların şalvar ve yelek kısmı aynı kumaştan da olabilir. Tercihe göre başa kıvrak (oyalı ince kumaş) bağlanır (KK42, KK43, KK57, KK60, KK66).

Resim 23. Çintan Modelleri

Güveginin giydiği takım elbiseye "katlık" denir. Katlıklar pantol, mintan, şarpa, setre ve yelekten oluşur. Kundralar rogan olur (KK13, KK42, KK43, KK57, KK60, KK66, KK68).

Resim 24. Güvegi ve Çintan Giymiş Gelin

Üsküp merkezinden 30 km uzaklıkta bulunan Ellovo Türk köyündeki gelin kıyafeti Üsküp merkez gelin kıyafetinden farklılık göstermektedir. Köydeki yöresel gelin kıyafeti "koşula" dedikleri uzun beyaz gömlekten oluşmaktadır. Üzerine uzun yelek tarzındaki giysi "şutare" ve "bofça" denilen renkli önlük ön kısma getirilir ve bel kısmına "kuşak" bağlanır. Ayağına "kalçini" denilen yün patik giydirilir (KK7).

Ziynet yerine birkaç sıra renkli boncuklardan oluşan "munizdi" kolye göğüs kısmına takılır. Başına "kavrak" denilen yemeni bağlanır. Geleneksel gelin makyajı da yöreye has bir şekilde yapılır. Gelinin yüzüne bembeyaz olacak şekilde özel bir krem sürülür ve yanakları kıpkırmızıya boyanır (KK7).

Resim 25. Ellovo Köyü Gelin Giyimi

1940 - 50'li yıllarda kadınlar ferece giyip peçe takar, eline eldiven giyermiş. Fereceler genelde siyah renkmiş. 1960'lı yılların sonlarına doğru kadınların ferecesiz, tercihe göre mantil veya "başikabak" gezmeye başladığı söylenmektedir (KK42, KK60, KK66, KK68).

Yaşlı kadınların giydiği entariler genelde "pazent" kumaş ve uzun olup bel kısmı kuşak ile bağlanır ve renk olarak da daha koyu renk elbiseler tercih edilir. Başına beyaz

namaz bezi ve ayağına pabuç giyer (KK42, KK60, KK66). Kırsal kesimdeki kadınların çoğu siyah önlük tarzında bir elbise giyip onu hem elbise hem de pardösü olarak kullanır. Altına renkli uzun bol paçalı don, ayağına da çarık lastik ayakkabı giyer.

Erkekler iç çamaşırı olarak zivra, fanila giyer. Pantollar "ştof", "kadife" kumaştan olup pantolun ortasında da çizgi olur. Mintanlar "patiska", "puplin", "naylon", ipek kumaştan olup üzerine setre, cemper giyer. Başlarına "ürme tentene tata", fes, "beretka" giyer. Özel günlerde "şarpa" takar.

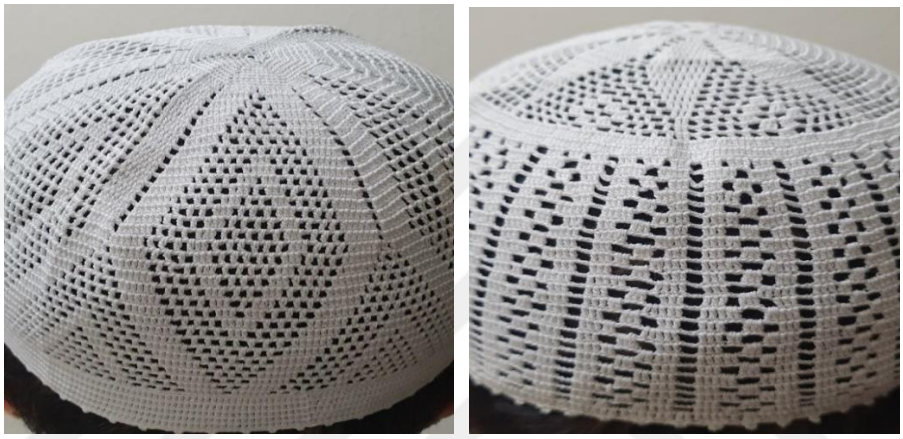

Resim 26. Ürme Tentene Tata Modelleri (Namaz Takkesi)

Yaşlılar, koyu renk "çakşir","mintan", kazak, yelek giyer. Kış mevsiminde ayağına "yapagi" çorap, başına "tata", "beretka", fes giyer, hacı olan fesin alt kısmını sarı kumaşla sarar. Ayağına çarık veya kundra giyer (KK42, KK60, KK66, KK68).

Resim 27. Yaşlı Erkek Giyimi

Resim 28. Kırsal Kesim Kadın Giysisi

Resim 29. Yaşlı Erkek Giyimi

Resim 30. Erkek, Kadın ve Şalvarlı Gelin Giyimi (1940'lı Yıllar)

Resim 31. Üsküplü Türk Ailesi (1950'li yıllar)

3.3. Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler

UNESCO Sözleşmesinde "Somut olmayan kültürel miras" toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar - anlamına geldiği yer almaktadır (https://www.unesco.org.tr/ 05.12.2021).

Bu başlık altında toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler; geçiş dönemleri, bayramlar ve halk mutfağı konuları yer almaktadır.

Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler mevsimsel geçiş süreçlerini, tarımsal aktivitelerin takvimini ve bir insanın yaşam evrelerini imgeleyerek göstermektedir. Bu öğeler bir toplumun dünya görüşü, kendi yaşanmışlıkları ve tarihini algılayışı ile yakın ilişkili olduğu söylenebilir. Söz konusu uygulamalar; birlikte hareket etme, duyarlı olma, yardımlaşma ve bir şeyi anma gibi etkenler üzerinde biçimlenen toplumsal uygulamalardır (Ar, 2015: 23).

Toplumsal Uygulamalar, sözlü kültür ürünleri, doğa ile ilgili bilgi ve birikimler genellikle aile içi aktarımla gerçekleşmektedir. İnsan hayatının önemli evreleriyle ilgili birçok bilgi ve deneyim aile büyükleri tarafından gençlere aktarılmaktadır. Bu aktarım süreci annenin, babanın çocuklarına birebir anlatmasıyla değil, görerek öğrenmesini sağlamaktadır (Altunsabak, 2016: 62).

Duygu yoğunluğunun ağırlıkta olduğu, yeni bilgi ve tecrübeler için bir rehber ve kanal işlevi gören ritüeller, içinde yaratılıp kullanıldığı grup için geçmişi günümüze, günümüzü de geleceğe bağlayan bir bağ özelliği taşımaktadır. Bunun yanı sıra ritüellerin toplumsal yapıyı düzenleyici, sosyal ve ahlaki değerleri koruyucu işlevleri onları, bireysel ve toplumsal kuralları düzenleyen pratik kurallar olarak ön plana çıkmasını sağlamaktadır. Bireyin ve toplumun temel ihtiyaçlarına bağlı olarak periyodik aralıklarla başvurulan davranışlar bütünü olarak ritüeller, sosyal bütünleşmenin önemli bileşenleri olarak da tanımlanabilir (Keskin, 2017: 32).

Şölen, belli bir amaçla düzenlenen eğlence anlamına gelmektedir (https://sozluk.gov.tr/ 25.05.2022). Ritüeller ve şölenler bir arada yaşamanın

sonucunda ortaya çıkarak toplumsal birlikteliği geliştirerek anlamlandırmıştır (Ar, 2015: 23).

Üsküp Türklerinde toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler bölümünde SOKÜM'ün sınıflandırılması esas alınarak, toplum tarafından uygulanan ve nesilden nesile aktarılıp günümüze dek ulaşan geçiş dönemleri ile uygulamalar, dini bayramlar ile baharı karşılama uygulamaları, halk inanışları ile halk hekimliği ile ilgili uygulamalar incelenmiştir.

3.3.1. Doğum

İnsan hayatı doğum, evlenme ve ölüm gibi üç önemli geçiş döneminden oluşmaktadır. Yeni bir döneme geçiş olduğu için bu evrelere geçiş dönemleri denir (Eroğlu, 2017: 258). Bu üç önemli geçişin çevresinde bir takım âdet, ayin, tören ile dinsel ve büyüsel işlem toplanmakta ve söz konusu geçişleri yönetmektedir. Bunlar, genelde insanın yeni durumunu kutlamak ve kutsamak, aynı zamanda da onu "geçiş" sırasında yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumayı amaç edinmektedir (Akt. Yeşil, 2014: 118).

Geçiş dönemlerinde kümelenen âdetler, gelenekler, töreler ve törenlerde yer alan işlem ve uygulamalar bir ülkenin veya belirli bir coğrafî bölgenin geleneksel kültürünü oluşturmakta ana unsur olarak yer almaktadır (Akt. Artun, 2005: 133).

Çağlar boyunca doğum ve onun içindeki evreleri birtakım geçiş töreleri ve törenleri beraberinde getirmektedir. İnançlar ve gelenekler insanları gebelik öncesinden başlayarak birtakım adetlere uymaya ve bu adetlerin gerektirdiği işlemleri yerine getirmeye mecbur kılmaktadır. Doğumun çevresinin birtakım adet, inanç, dinsel ve büyüsel özlü işlemle kuşatılmış olduğu görülmektedir (Akt. Artun, 2005: 134).

Yaşamın birinci evresi olan doğum Türk toplumunda soyunun devam ettirilmesi açısından önem arz etmektedir. Üsküp Türklerinde de çocuk sahibi olmak her ailenin en çok istediği ve mutlu olduğu bir olaydır. Yapmış olduğumuz araştırma sonucunda doğumla ilgili birçok adet, gelenek, inanış ve buna bağlı birtakım uygulamalar tespit edilmiştir.

Aile kurmanın temel nedenlerinden bir olan çocuk sahibi olma durumu gelin eve daha ayak basmadan birtakım adetler uygulanır.

Düğün günü "koçi alki" adı verilen kişiler tarafından gelin evinden alınır. "Koçi alki" damadın en yakın akraba, eş dost ve komşularından oluşmaktadır.

Pagaruşa, Cvetovo, Koliçan köylerinde gelin at veya öküz arabasıyla alınırken (KK5, KK6, KK7, KK16, KK26, KK52, KK54, KK56) eskiden Üsküp merkezde gelin faytonla alınırmış. Günümüzde ise gelin en yeni ve en güzel arabayla alınmaktadır (KK15, KK27, KK60, KK66).

Resim 32. Gelin Arabası

Üsküp'te damat ve annesi gelini almaya gitmez gelini evde beklerler. Gelin arabasında iki kadın ve bir erkek çocuğun bulunması âdettendir. Gelinin evine varan "koçi alki" önce halay çekip eğlenir, ardından gelin iki yanında en yakın iki kadın tarafından misafirlerin karşısına çıkarılır. Öncelikle damadın yakını olan bir büyüğünün "ulice" adı verilen hanımın elini üç defa öper. "Ulice" nin kucağındaki erkek çocuğun da eli öptürülür ve duvağı erkek çocuk tarafından açılır (KK13, KK18, KK43, KK60, KK66). Gelin damadın evine getirildiğinde daha arabadan inmeden kucağına bir erkek çocuk oturtulur (KK58, KK73). Gerdek gecesi de çiftin yatağı hazırlandığında bir erkek çocuk yatağın üzerinde üç defa yatakta yuvarlatılır (KK13, KK43, KK60, KK66).

Adetlerde özellikle erkek çocuğun tercih edilmesi ailenin erkek çocuk sahibi olunmasını istemelerinden kaynaklanmaktadır.

Evliliğin üzerinden bir süre geçtikten sonra aile yakınları gelinin hamile olup olmadığını merak etmeye başlar. Ortada herhangi bir hamilelik belirtisi olmadığı takdirde aile üyeleri endişelenmeye ve sorunu çözmek için çare aramaya başlarlar. Eskiden gelin, tecrübeli yaşlı kadınlar tarafından muayene edilirken günümüzde doktora başvurulmaktadır. Kısırlık teşhisi konulan kadınların umudu kesmeden öncelikle kutsal mekânlarda çare aradıkları görülmektedir. Türbe, yatır gibi mekânlar ziyaret edilip adaklar adanır.

Geline çocuğunun olmaması için büyü yapıldığı şüphesiyle de hocaya gidip muska yazdırılır veya kurşun dökülür. Kısırlığın giderileceğine dair yapılan bir uygulama mevtanın yıkanıldığı sırada teneşirin altından veya etrafından üç defa geçmesi gerekmektedir (KK65, KK66).

Kısırlığın giderilmesiyle ilgili uygulanan yöntemlerden biri de kadının karnına küp ile vurularak kasık bölgesine kuşak bağlanmasıdır (KK54, KK57, KK65, KK65, KK66). Diğer bir yöntem ise karnına kavanoz bağlamasıdır (KK31).

Üsküp Dırjilova köyünde çocuğu olmayanlar dolunay zamanında Bozova Taşı'na gider ve orada gördüğü karınca veya böceği ekmeğin arasına koyup yer. Taşın etrafında üç defa dolandıktan sonra gördüğü ikinci böceği şişeye koyup kendi evinin temeline yere bırakır (KK44, KK47).

Üsküp Pagaruşa köyünde Şipela Mağarası'ndaki dereye 5 Mayıs'ta gidilir. Çocuğu olmayanlar gider iki taşın arasında kalır, beklerler. Derenin suyuyla banyo yapar ve şifa beklerler (KK17, KK52). Alttan su kaynar. El yüz yıkandıktan sonra üç defa arkadan su atılır. Taş arasından sıkışarak geçmesi gerek, rahat geçtiği takdirde çocuğunun olmayacağına inanılır. Oradan bir şişe su ve üç taş alınır. Dilekte bulunanın dileği gerçekleştiğinde aldığı üç taşı geri götürmesi gerekir. Aynı zamanda adakta bulunup kurban kesilir (KK20, KK32, KK36, KK39).

Hamile kalan kadına hamilelik süresince özellikle ağır yük kaldırmamasına özen gösterilir. Kendisine ağır işler yaptırılmadığı gibi beslenmesine de dikkat edilir. Hamile kalan kadın eskiden "agır kalmiş" olarak tanımlanırdı (KK60, KK66).

Bebeğin cinsiyeti ile ilgili birtakım tahminler yaşlı kadınlar tarafından yürütülür. Kadının karnı yayvan ve aşağıda ise kız ancak daha dik ve yukarıda ise çocuğun erkek olacağı ileri sürülürmüş. Bebeğin güzel olması için anne adayının bol bol ayva yemesi

gerekirmiş. Hamile kadın ekşi yer ise kız, tatlı yer ise çocuğun erkek olacağına inanılır (KK15, KK16, KK54, KK57, KK60, KK66).

Hamile kadının saçına gizlice tuz atılır ve kadın burnunu kaşıdı takdirde erkek çocuk, ağzını kaşıdığı takdirde ise kız çocuğu sahibi olacağına inanılır (KK16, KK18, KK43, KK54, KK57, KK60, KK66).

Hamile kadının dikkat etmesi gerekenler arasında kediye tekme atmamasıdır, bunun nedeni de doğacak olan bebeğin vücudunun herhangi bir yerinde kedi tüyü çıkmasına ve bebeğin ağrıdan çok fazla ağlamasına sebep olmasıdır. Hamile kadın korkutulmaz çünkü korkudan karnındaki bebeğin ters doğabileceğine inanılır (KK66).

Hamile kadından hiçbir yiyecek veya içecek saklanmaması gerekir çünkü karnındaki bebeğin her türlü yiyeceğin kokusunu aldığına inanılır. Bu yüzden her şeyin hamile kadına tattırılması gerekir aksi takdirde bebeğin kokusunu aldığı yiyeceği asla yemeyeceğine inanılır (KK66).

Hamile kadının hiçbir yerde izin almadan gizli saklı bir şey yememesi gerekir çünkü gizlice yer ve yedikten sonra vücudunun neresine dokunursa çocuğun vücudunda yediği yiyeceğin şeklinde bir leke oluşur (KK16, KK43, KK60, KK66).

Hamile kadın saçını kestirdiği takdirde çocuğun ömrünün kısalacağına inanıldığından hamile kadın saçını kesmemeye özen gösterir (KK43, KK60 KK66).

Hastanede doğum yapan kadının eve varana kadar kesinlikle konuşmaması gerekir çünkü konuştuğu takdirde bebek rahat olamaz ve sürekli ağlar (KK66).

Eskiden doğumlar hastanede değil de genelde evde “Avo Nene” (ebe) tarafından yapılırdı. Ortam doğum için hazırlanıp Avo Nene kadını doğurttuktan sonra jilet yardımıyla bebeğin göbeğini keser ve bebeği yıkar. Kesilen göbeği kimileri toprağa gömer kimileri ise bereket getireceği inancıyla onu saklar (KK26, KK60, KK66).

Bebek yıkandıktan sonra “pelena” denilen beyaz beze sıkıca sarılıp “dizge” ile bağlanır. Bebeğin vücudunun dimdik olması ve uyurken ellerinin yüzüne gelip kendini korkutmaması için uzun bir süre kundağa bağlanır. Bebeğin cinsiyeti dışarıda bekleyenlere Avo Nene tarafından açıklanır. Kendisine birtakım hediyeler verilir. Avo Nene bebeği kırk gün boyunca yıkar. Banyo yapılan teknenin suyuna yumurta ve altın lira (KK39, KK43, KK60, KK66, KK73, KK74), kırk taş (KK18), sarımsak (KK39) konur, bunun sebebi de çocuğun sağlıklı ve altın gibi olması için yapılan bir uygulamadır (KK39, KK43, KK60, KK66).

Bebek doğduktan birkaç gün sonra isminin konulmasına özen gösterilir çünkü bebeğin yedi günden fazla isimsiz kalması doğru kabul edilmez (KK1, KK16, KK29, KK58, KK60, KK66,). Eskiden bebeğin ismine genelde evin büyükleri karar verirken günümüzde anne ve baba çocuğunun ismine karar vermektedir. Ayrıca eskiden evin büyüklerinin ismi yaşatılsın diye babaanne veya dedenin ismi verilirdi (KK1, KK13, KK16, KK20, KK43, KK29, KK54, KK58, KK66).

Çocuğun ismi aile büyüğü veya herhangi bir erkek tarafından çocuğun sağ kulağına ezan, sol kulağına üç defa "kamet" getirdikten sonra çocuğun ismini üç defa kulağına fısıldar. Kişiye "bohça" hediye verilir. Bohçanın içinde kumaş, gömlek vs. bulunur (KK1, KK9, KK20, KK29, KK43, KK66).

Çocuğun doğumunu kutlama amacıyla kadınlara yönelik "Babina" denilen bir davet verilir. Babina ailenin maddi durumuna göre yemekli veya sadece çay ikramıyla olur. Eskiden babinalarda çoğunlukla Mevlit okutulurken günümüzde babinalar müzik eşliğinde yapılan bir eğlenceye dönüşmüştür. Davete gelenler mutlaka bebeğe hediye ve tatlı ile gelir. En büyük hediyeler gelinin annesinden beklenir. Anne, bebeğe türlü türlü hediyeler getirmesinin yanı sıra kızına altın takma âdeti de vardır. Aynı zamanda damadı ve evin diğer fertlerine de hediye vermeyi ihmal etmez. Tatlı olarak el yapımı bir tepsi baklava getirir. Mevlit okunduktan sonra misafirlere şerbet ikram edilir. (KK1, KK29, KK43, KK60, KK66).

Annenin lohusa yatağı çeyizindeki "file" veya "toledo" denilen özel el işi yatak takımı ile hazırlanır. Anne beyaz geceliğini giyer ve nazar değmemesi için başına mavi kurdele bağlar. Kimi zaman ise kurdelenin rengi bebeğin cinsiyetine göre değişir, kız çocuğu annesi başına kırmızı kurdele bağlamayı tercih eder (KK43, KK57, KK60, KK66).

Lohusa kadın yatağından çıkmaz ve misafirleri uğurlamaz. Bunun sebebi misafirleri uğurlar ve güle güle derse sütünün kesileceğine inanılır. Misafirler de lohusanın sütünün kesilmemesi için "Hoşça kal." yerine "Sütünle kal." der (KK29, KK66). Misafirler mendille örtülü çocuğun yüzünü açıp "Maşallah" deyip kundağa demir gibi olması için demir para veya altın koyar (KK57, KK60, KK66).

Lohusa döneminde olan kadının kırk gün süresince dikkat etmesi gereken birtakım şeyler vardır. Lohusalığın son derece hassas ve zor bir dönem olduğu "Lohusanın mezarı kırk gün boyunca açıktır." (KK60, KK66) deyiminden de

anlaşılmaktadır. Anne ve bebeğin kırk gün boyunca özellikle akşamdan sonra dışarıya çıkmamasına dikkat edilir (KK16, KK18, KK54, KK58, KK60, KK66, KK74). Dışarıya asılan eşyalarının da akşam ezanı okunmadan toplanması son derece önemlidir (KK16, KK39, KK54, KK74).

Yeni doğan çocuk odasında yalnız bırakılmaz ancak annenin de odadan çıkma zorunluğu var ise bebeğin yanına mutlaka süpürge teli ve tuz veya Kur'an bırakılır (KK1, KK16, KK18, KK29, KK60, KK66, KK74). Bebeğin kötü ruhlardan korunması için maşa ve süpürge de bırakılır (Sulooca, 2019: 12).

Çok ağlayan çocuğa nazar değdiği inanılır ve onu nazardan korumak için birtakım uygulamalar yapılır. Örneğin, eşyasının ters giydirilmesi (KK66); eşyasına mavi boncuk, yedi kata sarılmış nişadır (KK18, KK66, KK74); yüzünün helada üç defa yıkanması; üç defa kibrit yakılıp başının etrafından gezdirerek suda söndürülümesi (KK66); başına demir para konması (KK16) vs. nazara karşı yapılan uygulamalardan bazılarıdır.

Lohusa kadın mezarlığa ve cenaze evine gitmez (KK1, KK66).

Anne sütünün bol olması için kadına boza, ayva kompostosu tüketmesi önerilir. Baklagillerden çok fazla tüketmesi hem anneye hem de bebeğe sıkıntı yaratacağı için bu tür yiyeceklerden uzan durması gerekir (KK43, KK57, KK60, KK66).

Lohusanın kırkının çıkmasıyla birlikte kadın çocuğuyla ilk önce annesinin evine gider. Ziyaret ettiği yerlerde anneye soğan, ekmek, yumurta verilip çocuğun alnına un sürülür. Verilen yiyeceklerin annenin sütüne fayda sağlaması, çocuğun alnına sürülen un ise çocuğun bahtının temiz olması için yapılan bir uygulamadır (KK18, KK43, KK54, KK57, KK60, KK66).

Çocuğun ilk dişinin çıktığını fark eden kişi bunun haberini verir ve kendisine hediye verilir. Dişin çıkması yakınların da bulunduğu "Diş Bubasi" denilen davette kutlanır. Davette misafirlere sütlaç ikram edilmesi dişlerinin süt gibi beyaz ve sağlam olması için yapılır (KK1, KK29, KK43, KK57, KK60, KK66).

Çocuğun ilk saçı kendisine benzemesini istenilen kişi tarafından kesilir. Anne çocuğun saçını kestirdiği kişiye hediye verir (KK66).

Çocuğun ilk tırnak kesimi yapılırken öncelikle ellerinin bereketli olması için parmakları üç defa una batırılır. Ardından tırnakları kesilir ve kimi tırnakları gömerken kimileri de tırnakları yakar (KK66).

Çocuğun temiz olması için kırkıncı gününde anne bir süpürge alıp onun üzerine çocuğu tutar ve çocuğa üç defa "Bugün ben sana kırkını söylüyorum sen de bana tuvaletini söyle." der. Böylece çocuk bir yaşını doldurmadan tuvaleti geldiğinde annesine koşup sıkıştığını ima eder (KK66).

Çocuk yürüme yaşına geldiğinde henüz yürüyemiyor ise bu süreci hızlandırmak için çocuğun çorapları üç cuma günü camiye götürülür. Camiden getirilen çoraplar çocuğun ayağına giydirilir. Bu uygulamayla çocuğun tez zamanda yürüyeceğine inanılır (KK60, KK66). Çocuğun elbiseleri yıkandıktan sonra kirli su basılmayacak yere özellikle ağacın altına dökülürse çocuğun daha çabuk yürüyeceğine inanılır (KK18).

3.3.2. Sünnet

Üsküp Türklerinde sünnet geleneği eskiden beri devam etmesine rağmen eskiye nazaran günümüzdeki sünnet adetlerinde birtakım farklılıkların yerini aldığı gözlenmektedir.

Çocuğun sünnet olma yaşı altı ila on arasında değişiklik gösterse de çocuğun yedi yaşını geçmemesine özen gösterilir. İnanışa göre çocuğun ya bir ya da altı yaşında sünnet olması gerekmektedir (KK1, KK29, KK60, KK66). Dönem olarak da ilkbahar veya yaz mevsimi tercih edilip çocukların tatil dönemine denk getirilmesine çalışılır.

Sünnetin ne zaman olacağına kesin karar verildikten sonra sünnet hazırlıklarına başlanır. Eskiden sünnet eşyaları diktirilirken daha sonraki dönemlerde Türkiye'den getirtilen eşyaların siparişi verilir. Ardından sünnet düğününün olacağı en yakın akrabalara haber verilir. Pazartesi günü sünnet yatağını yapacak olan genç kızlar davet edilir ve yatak perşembe günü yapılır. Perşembe günü en yakın kadın akrabalar da gelir ancak yatağı kızlar yapar (KK1, KK18, KK29, KK51, KK60, KK66, KK74).

Yatağın etrafına dört direk konur ve direkler "pürüncük" denilen sırma işli bezlerle sarılır. Direklerin şiş şeklini alması için araları mavi kurdele ile bağlanır. Direklerin daha şık durması için "çevre" lerin içleri gazete kâğıdıyla doldurulup etrafına süsler konur.

Yatağın üst tavan kısmını direklere geçirilen kadife veya çarşaf oluşturur. Çarşafa aşağıya doğru sarkacak şekilde iğneler yardımıyla birtakım süsler, balonlar konur. Aynı zamanda çocuğun dikkatini çekme amacıyla mendillerden kurbağa şekli verilen süsler de asılır.

Yatağın baş duvar kısmına ise duvar halısı asılır. Duvar halısına yine gazete kâğıdıyla doldurulan "çevre" lere ay ve yıldız şekli verilip asılır (KK1, KK29, KK46, KK60, KK66).

Yatak takımı olarak annenin çeyizinden seçtiği "file" veya "toledo" dan oluşup kenarları oya ile süslenen çarşaflar tercih edilir. Yatağın kenarlarına da "yatak eteği" denilen el işlemeli çarşaflar konur. Sünnet çocuğuna nazar değmemesi amacıyla da yorganın ve kol yastığının mavi olmasına dikkat edilir. Sünnet eşyaları da yatağın yanına asılır (KK1, KK5, KK29, KK60, KK66, KK68, KK74).

Resim 33. Sünnet Çocuğu ve Yatağı (1980)

Yatak hazırlandıktan sonra misafirlere "kuşluk" (öğle yemeği) verilir ve kadınlar tef eşliğinde eğlenmeye devam eder (KK1, KK5, KK29, KK60, KK66, KK68, KK74).

Cuma günü ise kadınlara yönelik kutlama yapılır. Misafirlere çay, simit, çerez ikram edilir ve "küçek" lerle eğlenilir. "Küçek" keman ve tef çalıp şarkı söyleyen

kadınlardan oluşur. Sünnet çocuğu takım elbise, pelerin, festen oluşan sünnet eşyalarını giyip hala, teyze veya yenge eşliğinde gelen misafirlerin elini öper. Misafirler çocuğun fesine para koyar.

Gelen misafirler mutlaka hediye ve tatlı getirir. Anneanne kızı ve ailesine bohça hazırlayıp kızına ve çocuğa altın takma âdeti vardır. Tatlı olarak da el açması baklava getirir.

Sünnet düğünü "Eski Pazar" (pazar günü) yapılır. Pazar sabahı gelen misafirlere kahvaltıda simit poğaça ikram edilir. Kahvaltıdan sonra çocuğun sünnet eşyaları giydirilir ve Mevlit okunmaya başlar (KK1, KK29, KK51, KK60, KK66).

Erkeklerin katıldığı mevlit sırasında veya sonunda misafirlere şerbet ikram edilir. Şerbet şeker, su, renklendirici ve karanfilden yapılır. Mevlit okunduktan sonra sünnet çocuğu misafirlerin elini öper. Misafirler de çocuğa para verir.

Resim 34. El Öpen Sünnet Çocuğu

Eskiden faytonlar daha sonraki dönemlerde ise arabalardan oluşan konvoylarla sünnet çocuğu ve diğer çocuklar gezdirilir. Şehir turu, sünnet çocuğunun kendini özel ve mutlu hissetmesinin yanı sıra bir nebze de olsa sünnet olma stresini üzerinden atması için yapılmaktadır (KK1, KK9, KK29, KK51, KK60, KK66).

Fayton veya arabaların dış dikiz aynasına havlu bağlanıp araba süslenir. Konvoy bir süre sonra eve döner ancak dönüş yolu için yola çıkılandan değil farklı yoldan dönülür.

Resim 35. Sünnet Düğünü Konvoyu (1980)

Düğün konvoyu eve döndükten sonra çocuk sünnet olmaya hazırlanır. Sünnet gömleği giydirilen çocuğa nazar değmemesi için alnına kurum sürülür (KK1, KK29, KK66). Sünnet Üsküplü Türk berberleri tarafından yapılır, "Sabri Berber"; "Aki Berber" ve "Mendo Efendi" Türklerin tercih ettiği berberler arasında yer alır (KK1, KK29, KK60, KK66).

Resim 36. Sünnet Gömleği (1980)

Sünnet çocuğu en yakınları olan amca, dayı veya enişte tarafından odaya getirilip kendisine korkmaması gerektiğini ve o gün erkekliğe ilk adımını attığını söyleyerek

çocuğu cesaretlendirilir. Çocuğun sünnetinde yardımcı olanlara küçük birer hediye verilir.

Sünnet esnasında çocuğun dikkatini çekmek için odanın dışındakiler sürekli el vururken anne su dolu bir kabın içine koyduğu oklavayı iki eli arasında hızlıca döndürür. Bunun nedeni de sünnetin hızlı ve kolay geçmesinden kaynaklanmaktadır. Anne sünnet bitene kadar sessizce dualar okur (KK1, KK15, KK16, KK29, KK43, KK43, KK60, KK66).

Sünnetin bittiğinin anlaşılması için kapılara, pencerelere vurulup alkışlanır. Sünnet esnasında kesilen parça kimi aile tarafından gömülürken kimisi de saklamayı tercih eder (KK43, KK60, KK66).

Çocuk yatağa yatırıldıktan sonra misafirlere kuşluk verilir. En yakınları sabaha kadar eğlenmeye devam eder. Ertesi gün düğüne katılamayanlar "Hayırlı olsun." a gelir ve tatlı getirir.

Resim 37. Alnına Kurum Sürülüp Sünnet Olmuş Çocuk (1980)

Sünnet yatağı bir hafta boyunca bozulmaz. Bir hafta sonra sünnet yatağını yapan kızlar yatağı toplar ve onlara da yemek verilir. Anne, sünnet düğünü esnasında yardımcı olduklarından dolayı her birine küçük birer hediye verir (KK1, KK29, KK42, KK57, KK60, KK66).

Daha sonraki dönemlerde sünnet düğünleri evde değil lüks salonlarda yapılmaya başlanır. Eskiye göre sünnet düğünü bir hafta değil sadece bir güne sığdırılıp kadın erkek bir arada eğlenir.

Günümüzde çocuk daha küçük yaşlardayken hastanede doktor tarafından sünnet edilmektedir.

Köylerde sünnet düğünü cuma, cumartesi ve pazar günü olur. Cuma günü davulların gelmesiyle birlikte düğün başlamış olur. Köy halkının % 80'i düğüne davet edilir. Meydanda çalan davullara erkekler halay çekip eşlik ederken kadınlar sünnet evinin avlusunda halay çeker (KK5, KK7, KK16, KK26, KK40, KK56, KK58, KK73, KK74).

Eskiden sünnet yatağı olarak demir yataklar süslenir ve çocuğun sünnet kıyafetleri yatağın sağ baş kısmına asılırdı. Odaya gelen her misafir kıyafete para takar (KK5, KK56).

Cumartesi günü de devam eden eğlence pazar günü çocuğun sünnet olmasıyla birlikte sonra erer. Pazar günü köy meydanında toplananlar daha sonra atlarla tur atar. Misafirlerin elini öpen çocuğa para verilir. Sünnetin bitmiş olduğu davullar vasıtasıyla duyurulur. Ardından misafirlere yemek verilir.

Üsküp Türk köylerinden Aşağı Koliçan meydanında "Dibek Taşı" bulunmaktadır. Eskiden dibek taşında buğday öğütülür ve "keşkek" adı verilen tuzlu aşure yapılırdı. Günümüzde ise tuzlu aşurenin yerini tatlı aşure aldı. Sünnet çocuğunun babası ailesine hediyeler alıp dağıtır (KK5, KK40, KK63).

Resim 38. Üsküp Aşağı Koliçan Köyü - Dibek taşı

3.3.3. Evlilik

Dünyanın her tarafında yaşayan Türk toplulukları, evliliği kutsal bir müessese olarak görmekte ve bu müesseseye son derece önem vermektedir. Ailenin sembolü ev, evin sembolü de ocak olarak kabul edilmektedir. Yakutlar, evliliği "sönmez bir ateş yakma" olarak nitelemiştir (Akt. Eroğlu, 2017: 272). Bu yüzden aile, Türkler için kutlu bir kurum olarak algılanmıştır (Eroğlu, 2017: 272).

Türkçede izdivaç için kullanılan "evlenme" veya "evlendirme" tabirleri Kafesoğlu'na göre evlenen erkek veya kızın baba ocağından ayrılıp ayrı bir ev (aile) meydana getirerek kendi ailesini kurmasıdır (Akt. Morkoç, 2018: 116).

Yaşamın ikinci geçit dönemi olan evlenme, kız ve erkeğin sosyalleşmesi, aileler arasında dayanışma sağlanması, toplumsal ve ekonomik ilişkinin belirlenip düzenlenmesi açısından oldukça önemli bir yere sahiptir (Akt. Morkoç, 2018: 116).

Bir topluluğa milli kimlik kazandıran unsurlardan biri halk kültürünün ve yaşama alışkanlıklarının onların yaratıcı olan topluluklarda değerlerine sahip çıkılmasıdır. Folklor ürünlerinin ve sosyal kültürel unsurların yaşatılması gelecek nesillere süreklilik şuuru kazandırmaktadır. Makedonya Türkleri, örf ve adetleri; gelenek ve görenekleri olabildiğince canlı tutarak kültürel kimliklerinin devamı ve aktarımında önemli rol oynamaktadır (Ülker, 1995: 73).

Evlenme törenleri bağlı bulunduğu kültür tipinin öngördüğü belli başlı kural ve kalıplara uyarlanarak şekillendirilir. Evlenme, tören, töre, âdet, gelenek ve görenek bakımından zengin bir yelpazeye sahiptir (Akt. Artun, 2005: 157).

Kişinin sadece bir eş ile evlenmesi anlamına gelen Monogamy (tek eşli evlilik) sanayileşmenin yaygın olduğu toplumlarda sık görülen evlilik türüdür (Deniz, 2019: 19). Üsküp Türklerinde de monogamy evlilik türü ağırlıktadır.

Akraba evliliği söz konusu olmadığı gibi evliliğin sağlanması için yedi göbeğe kadar akraba olunmamasına dikkat edilir (KK1, KK20, KK29, KK39, KK45, KK58, KK60, KK66). Kişinin kendi grubu dışından yaptığı evlenme biçimi olan egzogami (Deniz, 2019: 18) varlığını Üsküp yöresinde halen korumaktadır.

Çiftin, erkeğin ailesiyle birlikte yaşadığı evlilik türü olan Patrilokal daha çok geniş aile tipinde erkeğin egemen olduğu, gelenek ve göreneklere bağlı kalınan

toplumlarda görülmektedir. Neolokal ise kadın ve erkeğin her iki tarafın ailesinin yanına yerleşmeyerek ayrı bir evde oturdukları evlilik türü anlamına gelmektedir (Deniz, 2019: 20).

Üsküp Türklerinde Patrilokal, eskiden beri tercih edilen bir evlilik türü olmasına rağmen son zamanlarda yeni kuşağın Neolokal evlilik türünü tercih etmeye başladığı gözlemlenmektedir.

3.3.3.1. Kız İsteme

Üsküp Türklerinde evlenme çağına gelen erkek ve kızın bir an önce evlendirilmesi için girişimde bulunulur. Geleneksel kültürde evlilikler genellikle görücü usulü ile yapılır.

Eskiden pazartesi ve perşembe günleri bekâr genç kızın olduğu eve kız görmeye çat kapı gidilirdi. Kapı çalınıp "Buyrun var mi?" diye sorulup izin verildiği takdirde içeri girilirdi (KK1, KK15, KK29, KK57, KK60, KK66).

Kız görmeye giden erkeğin annesi, kız kardeşi, teyze veya halası evdeki hanımlarla biraz sohbet eder ve kıza talip olduklarını belirtirler. Eskiden kızı evinde değil de hamam veya düğünde görme imkânları olurdu. Daha sonraki dönemlerde kız gelen misafirlere gösterilmeye başlandı. Kız misafirlerin elini öpüp kahve ikram eder. O sırada gelenler kızı baştan aşağı süzer, herhangi bir kusurunun olup olmadığına dikkat eder (KK1, KK29, KK42, KK60, KK66).

Kızı beğendikleri takdirde kızı istemesi için "stroynik" (görücü) gelin adayının evine gönderilir.

Artun görücüyü, evlenme çağına gelen erkekler için belirlenen gelin adayını görüp fikir edinmek için giden kişi veya kişiler olarak nitelendirmektedir (Akt. Morkoç, 2018: 122).

Aşağı Koliçan ve Pagaruşa köyünde stroynik olarak aile dışından birinin yani yöredeki tabirle "yabanci" olması şarttır (KK5, KK45, KK56, KK63). Güreler köyünde stroynik olarak ailenin en yaşlı bireyi gönderilir (KK74). Cvetova köyünde ise istemeye baba ve amcalar gider (KK58).

Kız istemeye de pazartesi veya perşembe günleri gidilir (KK1, KK18, KK29, KK42, KK57, KK60, KK66). Diğer günler kız istemek için uygun görülmez, salı günü

yapılan işlerin sağlama bağlanamayacağı veya halk deyimiyle "sallanacağı" inanışı hâkimdir (Zeynullah, 1987: 79).

Kız tarafını önceden haberdar eden stroynik, erkeğin yakınlarından iki erkekle birlikte kızın evine gider. Kendileri kızın babası, dedesi, amcası veya erkek kardeşleri tarafından karşılanır. Stroynik erkeğin ailesinden, damat adayının işinden gücünden bahsettikten sonra sözü ustalıkla kız istemeye getirerek "Allah"ın emriyle, Peygamberin kavliyle kızınız ……. oğlumuz ….. isteys." deyip kızı babasından ister (KK1, KK9, KK29, KK43, KK60, KK66).

Aşağı Koliçan, Güreler köyünde ise "Allah'ın emri, Peygamberin yoli, ben dünür olmanız için filan kişinin selamını size getirdim." denir. Kendisine mutlaka kahve ikram edilir (KK5, KK74).

Eskiden kızın babası ilk istemede kızını vermez, stroyniğin birkaç defa daha gitmesini beklerdi. En az üç defa gitmesi gerekir (KK45, KK58). Cevap olarak "Biz biraz düşünelım, sora size aber verırız." denirdi (KK1, KK29, KK60, KK66).

Kız tarafı o günden sonra erkeğin soyunu, ailesini, maddi durumunu, kötü alışkanlıklarının olup olmadığını sorup soruşturur. Erkekle ilgili kötü bir duyum almaları veya başka taliplere öncelik vermeleri durumunda, stroyniğin ikinci gelişinde kızı vermeye niyetleri olmadığını uygun bir dille söylerler.

Kızı tekrar istemeye gittiklerinde kızı vermeye razı oldukları takdirde söz kesilir ve erkeğin evine götürmesi için stroyniğe eskiden "çevre" (sırmayla işli bez parçası) veya mendil verilir. Mendil kızı verdiklerinin bir göstergesidir (KK1, KK29, KK46, KK57, KK60, KK66).

Üsküp Türklerinde mendilin erkeğin evine götürülmesine "el geli" denir. Stroyniğin mendille eve gelmesiyle birlikte erkeğin evinde "cümbüş" denilen eğlence başlar. Genç kızlar tef çalarak şarkı söyler ve aile yakınları halay çekip söz kesilmeyi kutlar (KK1, KK29, KK42, KK66).

Erkeğin annesi stroyniğe hazırlamış olduğu bohçayı hediye eder. Bohçada elbise kumaşı, iç çamaşırı, havlu ve ailenin maddi durumuna göre altın hediye edilir.

Birkaç gün sonra erkek tarafı kızın evine "ilk ayırliya" gider ve kıza hediye olarak "parçe" (elbiselik kumaş) ve "pabuç" götürülür (KK29, KK42, KK43, KK60, KK66).

Damat adayı kızın evine gitmediği gibi kız da misafirlere görünmez. İki tarafın birbirini tanımaya başladığı o gece aileler dünür olmanın keyfini çıkarır. Erkek tarafı uğurlanırken kendilerine kız tarafından küçük birer hediye verilir.

O günden itibaren söz kesildiğini duyan akraba, konu komşu tebrik etmek için erkeğin evine gider. Kızın sözlendiği ise "Filan kişinin kızi verılmış." şeklinde duyurulur ve akraba, konu komşu kız tarafını tebrik etmeye gider (KK1, KK29, KK46, KK66).

3.3.3.2. Nişan

İnan, barış yoluyla dışarıdan evlenme zarureti hâsıl olduktan sonra kız kaçırmanın iki boy yahut iki ulus arasında anlaşmazlıklara sebebiyet vermemesi için, kızın boyuna mensup birinden sonraları kızın kendisinden "rızalık" gösteren bir nişan almak âdetinin ortaya çıktığını belirtmektedir. Böylece nişan âdeti, izdivaca meşruluk veren bir unsur olarak evlenme merasiminde yerini almıştır (Akt. Morkoç, 2018: 127).

Nişan, söz kesiminden sonra evliliğin ilk adımı olarak kabul edilir. Bu uygulama bölgesel ve etnik kültürlere göre farklılık göstermektedir. Aynı zamanda önceden yapılan uygulama ile günümüzde yapılan uygulama kişilerin maddi durumuna göre değişmektedir. K. Makedonya'da "Nişansız dügün olmaz." sözü çok yaygın olan bir anlayıştır (Nuredini, 2007: 126).

Üsküp Türklerinde de nişan her zaman uygulanan bir merasimdir. Nişan merasimi genellikle kızın evinde düzenlenir. Söz kesiminden belli bir süre sonra kız tarafının uygun gördüğü tarihte kadınlara yönelik olan nişan merasimi gerçekleşir.

Nişan genellikle perşembe günleri öğleden sonra yapılır. Nişanın, iki dini bayram olan Ramazan ve Kurban Bayramı arasına denk gelmemesine dikkat edilir. Halk arasında "İki bayram arasında söz, nişan, dügün olmaz." inanışı vardır (KK1, KK29, KK46, KK57, KK60, KK66).

Nişan sürecinde her iki ailede hazırlıklara başlanır ancak kızın evinde daha hummalı bir hazırlık olur. Bunun sebebi de nişanın kızın evinde olması ve kızın erkeğin ailesine bohçalık hazırlamasından kaynaklanmaktadır. Bohçalar genellikle ipek, sırma teli ile işli olduğundan onların işlenmesi için zamana ihtiyaç duyulur (KK29, KK60, KK66).

Erkeğe gönderilecek olan nişan sepetinin kızın marifetini de göz önüne sereceği için oldukça şık ve güzel olmasına özen gösterilir. Sepetin içine gömlek, kravat, iç çamaşırı, çorap, mendil ve burma konur (KK29, KK42, KK57, KK60, KK66).

Erkeğin ailesinden anne, baba, kardeşler veya yakın akraba olan amca, hala, dayı ve teyzeye de bohçalık hazırlanabilir. Bohçalara elbiselik kumaş, gömlek, çocuklara da çorap veya mendil konur. Hediyelerin kime ait olduğu bohçanın üzerine konulan kâğıda yazılır.

Erkek tarafından hazırlanan nişan sepeti kartondan yapılır ve tülle kaplanıp etrafları çiçeklerle süslenir. Şık bir görünüm alan sepetin içine elbiselik kumaş, iç çamaşırı, gecelik, terlik, ayakkabı, çanta, oyalı mendil ve burma yerleştirilir (KK29, KK42, KK46, KK57, KK60, KK66).

Nişan günü erkek tarafından davet edilen kadınlar önce erkeğin evinde belirlenen saatte toplanır. Erkeğin annesi tarafından yapılan el açması bir tepsi baklava da şeffaf selafon kâğıtla veya tülle kaplanıp üzeri kurdele ve çiçekle süslenerek sarılır.

Misafirlerin tamamı kıza hediye olarak elbiselik kumaş ve terlik götürür. Şeffaf selafon kâğıtla kaplanan hediyelerin yanında şekerpare, baklava gibi tatlılar da götürülür (KK29, KK57, KK60, KK66).

Resim 39. Nişan Merasimi -Nişan Sepeti ve Baklava- (1963)

Kız tarafından da yakın akraba, eş dostun davet edildiği nişan merasimi erkek tarafının gelmesiyle birlikte başlar. Nişanda çay, çerez, simit, tatlı ikramında bulunulur.

Nişana katılanların eğlenmesi için eskiden "Küçekler" denilen müzik grubu para karşılığında müzik çalıp şarkı söylerdi.

Üsküp'ün tanınmış isimlerinden "Kemancı Nuriye" ve "Tefçi Nako" genellikle her düğünde kadınları eğlendiren usta çalgıcılardır. Misafirler çalgıcılara eşlik edip halay çeker (KK29, KK33, KK42, KK62, KK66).

Resim 40. Küçekler - Kemancı Nuriye ve Tefçi Nako - (1963)

Nişan merasiminde kız misafirlerin karşısına çıkmaz, mutfakta ikramların hazırlanmasına yardım eder. Kızı görmek isteyenlerden en yakınları mutfağa gidip kıza selam verebilir (K29, KK66).

Tatlı ikramı bittikten sonra kızın hazırlamış olduğu nişan sepeti ve bohçalıklar erkek tarafına teslim edilir. Diğer misafirlerin tamamına küçük birer hediye olarak yaşlılara başörtüsü, gençlere ise çorap verilir (KK29, KK43, KK54, KK60, KK66).

İki tarafın hazırlamış olduğu hediyelerin karşılıklı olarak verilmesiyle birlikte çiftin nişanlanmış olduğu kabul edilir.

3.3.3.3. Düğün

Düğünler, tüm dünya kültürlerinde olduğu gibi Türk kültüründe de insanların mutluluklarını ifade eden törenler arasında yer almaktadır. Düğünün amacı evlenen çiftleri çevreye ilân etmek, duyurmaktır. Dolayısıyla çevre, evlilik olayında önemli bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır (Akt. Köktan, 2008: 175).

Düğünün geleneklere en uygun biçimde uygulanmasına özen gösterilir. Örnek, medeni nikâhtan sonra yapılan düğünle, gelinle güveyin evliliğinin yasa, din ve bağlı bulunduğu topluluğun üyelerinin onayıyla geçerli sayıldığını ifade etmektedir (Akt. Artun, 2005: 166).

Boratav, evlenme törenleri dizisinin belli bir kesimini içine alan düğün kelimesinin ilk anlamının bağlama, bağlanma anlamına geldiğini; düğüm, düğme kelimelerini de türeten düğ fiil kökünün, tüg - biçiminde Kâşgarlı Mahmûd' un sözlüğünde geçtiğini belirtmektedir.

Boratav'a göre evlenme olayının kapsamış olduğu töre ve törenler, gelin ve güveyi, onların ailelerini birtakım anlaşmalara dayanarak karşılıklı bağlama ve hısımlık kurulunu pekiştirme amacı güttüğünden bu töre ve törenlerin tamamı düğün kelimesi ile gösterilmiş olsa gerek (Boratav, 1984: 167-168).

Dede Korkut Kitabı'nda, evlenmeye ilişkin törenlerin tümü, "kiçi düğün" (küçük düğün) ve "ulu düğün" deyimleriyle ikiye bölünüyor; birincisi "söz kesimi ve nişan", ikincisi de "kına, gelin göçürme ve gerdek" gibi törenleri kapsamaktadır (Boratav, 1984: 168).

Türk kültüründe düğünden önce "çeyiz asmak" geleneği de yaygındır. Kız evinden gelinin tüm çeyiz eşyası erkek evine taşınır ve sergilenir. Çeyizin büyük bir kısmını oluşturan el işi işlemler aynı zamanda geleneksel el sanatlarının sürdürülmesine katkı sağlamaktadır (Akt. Eroğlu, 2008: 176).

Arapça "cihaz" dan gelen çeyiz, gelin için hazırlanan sandık eşyası, kızın baba evinden götürdüğü mal ve mülktür. Geleneksel kültürümüzde, kız çocukları daha ergenlik çağına gelmeden çeyiz hazırlıklarına başlanır. Çeyizin kızların yüz akı olduğu görüşü hâkimdir. İlk hazırlananlar arasında yatak çarşafı, yastık kılıfı, yorgan yüzü, mendil, örtü vb. eşyalar yer almaktadır. Bunların kenarlarına dikilmek üzere oyalar,

danteller hazırlanır. Hazırlanan bez eşyaların tümü işlemelidir (Akt. Eroğlu, 2008: 176).

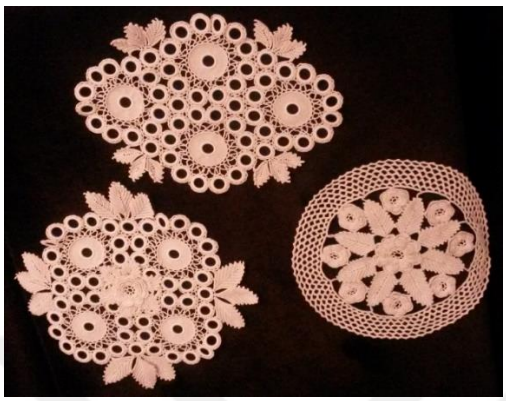

Resim 41. El İşi Dantel

Resim 42. El İşi İğne Oyası

Birkaç ay nişanlı kaldıktan sonra düğün gününün kesilmesi için erkeğin ailesi kız evine gider ve düğün tarihleri belirlenir. Böylece düğün hazırlıkları başlamış olur. İlk önce kıza diktirilecek olan elbiselerle ilgili terziyle görüşülür. Kaç adet elbise diktirileceği, düğün tarihine kadar yetişip yetişmeyeceği konusu önceden konuşulur (KK29, KK57, KK60, KK66).

Terzi, erkeğin kız kardeşi ve kimi yakınları eşliğinde kızın evine gidip kızın ölçüsünü alır. Ardından kızın elbiseleri biçilmeye başlanır. Bu elbiseler "ilk katlar" (gelinlik); "ikinci katlar" (abiye); "sabalık" (sabahlık) ve "çintan" dır (şalvar) (Zeynullah, 1987: 80).

Gelinlik beyaz ipek kumaştan dikilen uzun elbise tarzındadır. Gelinliği, başa takılan uzun duvak ve "mum çiçegi" tamamlar. Mum çiçeği, kumaş çiçeklerden oluşan taca verilen isimdir.

Beyaz eldiven, gelinin başından aşağıya doğru sarkan sırma teller ve yüzüne yapıştırılan "yapuşturma" lar vazgeçilmez aksesuarlardır. "Yapuşturma" simli parçalardan oluşan yıldız veya çiçek biçimindeki süslerdir. Gelinin alnına ve yanaklarına pul yapuşturma tarzıyla yapıştırılır (KK60, KK66, KK68).

Resim 43. Üsküp Türk Gelini (1974)

Elbiselerin sayısı ailenin maddi durumuna göre değişmektedir. Gelinlik ve diğer elbiseler erkek tarafından diktirilir, kız da kendi maddi durumuna göre elbise diktirebilir (KK29, KK42, KK43, KK57, KK60, KK66).

Ülker, düğün heyecanın gelinin çeyizinin kız evinde sergilenmesiyle başladığını belirtmektedir. Ayrıca, çeyiz sergilenmesiyle ilgili de şunları söylemektedir: *"Bir Üsküp deyiminde evlilik 'El kapısı demirden leblebi, çiğneyene aşk olsun.' şeklinde tanımlansa da genç gelinin bu leblebiyi pek kolay çiğneyebileceği kız anasının hazırladığı çeyizden bellidir. Hayatın yakıcı pahalılığına ümitli ve güvenli bir meydan okumadır sanki bu çeyiz sergilenmesi. Ümidin ve gelecek güzel günlere inanmanın sergilenmesidir."* (Ülker, 1995: 73).

Çeyizin hazırlanmasına anne ve babası hayatta olan genç bir bekâr kız tarafından başlanır. Ardından çeyizin yıkanıp ütülenmesine diğer kızlar da yardım eder. Ütülenen eşyalar eskiden bohçalara koyulurken daha sonraki dönemlerde şeffaf selofan kâğıtlara sarılmaya başlanır. Üsküp'te buna "çeyiz serme" denir (KK29, KK42, KK43, KK60, KK66).

Düğünden bir hafta önce pazartesi günü, diktirilen elbiseler erkek tarafından kız evine götürülür. O gün kız kendi evinde kızların yardımıyla çeyizini ve kendi diktirmiş olduğu elbiseleri sergilemeye başlar (Zeynullah, 1987: 80). Yani çeyizini önce kendi evinde serer.

Erkek tarafından kıza gönderilen elbiseler Üsküp'te "ruba" diye isimlendirilir. Ruba, gelinlik, birkaç abiye elbise, mevsime göre günlük kıyafet, palto gibi kıyafetleri içermektedir (KK29, KK35, KK42, KK43, KK60, KK66, KK68).

Erkeğe en gösterişli bohça hazırlanır ve ona "Baş boçalık" denir (KK29, KK66). Erkeğin yakınlarına da hazırlanan bohçaların yanı sıra anne, baba ve kardeşlerine işlemeli nevresim takımları da kız tarafından hediye olarak götürülür (KK29, KK42, KK43, KK57, KK66).

Resim 44. Gelinin Hediye Ettiği Bohçalar

Çeyiz üç gün boyunca kız evinde sergilenir. Kızın çeyizini görmek isteyen kadınlar ve kızlar çeyizi görmeye gelir (Zeynullah, 1987: 81).

Gelenlere ev sahiplerinden biri mutlaka eşlik eder ve çeyizde nelerin yer aldığını kısaca anlatır. Çok sayıda kişi çeyizi görmeye geldiği için ziyaretler kısa tutulur. Çeyiz görüldükten sonra izin istenip kalkılır. Misafirlere küçük birer ikramda bulunulur (KK29, KK66).

Çarşamba akşamı çeyizin sergilenmesinde yardımcı olan kızlar çeyizi toplar ve onları sandık veya bavullara yerleştirir (Zeynullah, 1987: 81).

Sandık, bavul ve bohçaların aralarına pirinç ve şeker atılır. Çeyizin yerleştirildiği sandık ve bavullar bir erkek çocuğu tarafından kapatılır. (KK29, KK42, KK46, KK60, KK66).

Bohça aralarına atılan pirinç ve şeker bereket ve şans sembolleridir (Ülker, 1995: 74).

Ailenin yaşlı erkekleri perşembe günü çeyiz almaya gider ve erkek tarafı sembolik mahiyette bir miktar para vermeden çeyiz verilmez. İki yaşlı erkeğin şahitliğiyle dinî nikâh kıyılır. Bu esnada erkek tarafı ile kız tarafı arasında geline verilecek olan altınların sayısı pazarlıkla belli olur (Ülker, 1995: 74; KK9, KK13, KK46, KK60, KK66, KK68).

Çeyizi almaya gelenlerin her birine kız tarafından küçük birer hediye verilir (Zeynullah, 1987: 81).

Aynı gün öğleden sonra kız tarafından birkaç kadın ve kız, çeyizi sergilemek üzere erkeğin evine gider. Çeyiz büyük bir titizlikle sergilendikten sonra kendilerine de içecek ve yiyecek ikramında bulunulur (KK29, KK46, KK66).

Eskiden "Küçük Kına Gecesi"nin sabahında gelin olacak kız, birkaç arkadaşı, akrabası ve bir – iki yeni gelinle birlikte gelin hamamına giderdi. Hamamdan döndükten sonra da kızlara yemek verilirdi (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 66). Hamamların kapanmasıyla birlikte ise bu adetin de geçmişte kaldığı söylenebilir.

Cuma akşamı kızın evinde düzenlenen "Küçük Kına Gecesi" adı verilen merasime sadece kadınlar ve kızlar davet edilir. Her gelin getirdiği çerezi misafirlere ikram eder, kadınlar tef eşliğinde şarkı söyleyip oro oynar. Bu gecede gelinler çintan giyer (KK29, KK33, KK46, KK60, KK66).

Beyaz ipek kumaştan çintanlar, pürüncük gömleği ve klabdandan yapılmış yelek giyilir. Altın renkli kolan bele takılır. Başa da altın veya gümüş taç takılır (KK29, KK46, KK66).

Resim 45. Çeyiz ve Çintan Giymiş Gelinler (1976) **Resim 46. Çintan Giymiş Gelin (1981)**

Kına gecesi kızın evinde olmasına rağmen eğlence her iki tarafta da devam etmektedir. Erkek tarafında da kadınlar toplanıp müzik eşliğine eğlenir. Kızın evinde hazırlanan kına kızın iki avucuna, parmaklarına sürülüp işlemeli birer bezle sarılır. Kınanın iyice tutması için kızın ellerinin bütün gece sarılı kalması gerekir. Kınadan misafirlere de verilir ve isteyen eline, avucuna sürer. Bekar kızlar da ellerinin bir parmağına kına sürer (KK18, KK29, KK46, KK60, KK66).

Cumartesi akşamı da "Büyük Kına Gecesi" adı verilen düğün gecesi olur. Gelin genelde gece yarısından sonra alınır. Düğün gecesi gelini almaya gidecek olan gelin alayına Üsküp Türkleri "Koçi Alki" der. "Koçi Alki" erkek tarafının en yakın akrabaları ve dostlarından oluşur (KK1, KK29, KK33, KK57, KK60, KK66). Gelin alayına Üsküp Türklerinin "Koçi Alki" demesinin sebebi, eskiden gelinin faytonla alınmış olması ve faytonun Makedoncadaki karşılığı "koçiya" anlamına gelmiş olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Eskiden faytoncunun yanında mutlaka bir erkek bulunurdu (KK27). Köylerde ise gelin almaya beyaz ve en gösterişli atla gidilirdi (KK53).

"Koçi Alki" olarak gidecek olanların belli olması için kadınlar yanaklarına "yapuşturma" yapıştırır (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 70), diğerleri ise yakalarına birer "Varakli Mazi Dali" (Mazı Dalı) takar (KK60, KK66).

Resim 47. Mazı Dalı

Gelin arabası süslenirken koçi alki arabalarının dikiz aynasına havlu bağlanır.

Resim 48. Koçi Alki Arabası

Eskiden gelin faytonla alındığı için fayton süslenir ve atlara havlu bağlanırdı.

Gelin almaya güveyi ve annesi gitmez, onlar evde gelinin gelmesini bekler. Gelin arabasında kaynata, iki ulice ve bir erkek çocuk olur (KK27, KK29, KK42, KK46, KK66, KK73) Kızın evine varıldığında erkek ve kadınlar ayrı mekâna alınır.

Erkek tarafından gelen kadınlar tef eşliğinde şarkı söyleyip halay çeker. Gelinin yakınlarından biri misafirlere tepside şerbet dağıtır (KK29, KK42, KK46, KK60, KK66).

Gelinin şerbete tükürdüğü düşüncesiyle şerbetten kimse içmez, bu âdetin kızın evlendirilmesine olan küskünlüğünü belirtmek amacıyla yapıldığı inanışı vardır (Zeynullah, 1987: 82).

Bardağı alan şerbetten içmez sadece hafifçe dudağını bardağa değdirir ve ardından tepsiye para bırakır. Tepsiye bırakılan para şerbeti ikram edene aittir (KK29, KK46, KK66, KK73).

Erkek tarafından bir kadın şerbet ikram edilen bardağı alır ve gelin evden çıkıncaya kadar saklar. Gelin evden çıktıktan sonra bardağı herkese göstererek taşa atar ve kırar. Bu hareket "Kızın annesi değil, bardak patlasın." anlamını taşır (Ülker, 1995: 74).

Ulice kız tarafına, "Emaneti isteys." (Emaneti istiyoruz.) dedikten sonra gelin iki yakını tarafından kollarından tutulup "Koçi alki" nin karşısına çıkarılır.

Gelin sağ elini sol elinin üzerinde tutar, gözleri de sürekli yere bakar bir vaziyettedir ki buna Üsküp Türkleri "tapınma" der. Gelin alkışlarla karşılanır.

Resim 49. Tapınan Üsküp Türk Gelini (1981)

Gelinin duvağını bir erkek çocuk açar, gelin onun ve ulicenin elini üçer defa öper. Ulice leblebi ve şekerleri önce gelinin duvağına ardından tüm kadınların üzerine atmaya başlar. Bekârların kısmetinin açılacağı inanışıyla da özellikle gelinin duvağına gelen çerezin yakalanıp yenmesi de adettendir. Koçi alkından biri kızın evinden bir bardak çalar ve oro oynarken kırar. Bunun anlamı da kızını aldık, annesi çatlasın demektir. Günümüzde kız tarafından birkaç bardak hazırlanıp bekarlara dağıtılmaktadır (KK18, KK60, KK66).

Resim 50. Bekârlara Dağıtılan Bardak Modeli

Ardından gelin geri geri giderek bir sandalyeye üç defa hafifçe oturtulup kaldırılır ve odadan çıkarılır (KK29, KK46, KK60, KK66).

Gelinin ailesiyle vedalaşması için erkek tarafı odadan çıkıp gelini dışarıda bekler. Ailesiyle vedalaşan gelin ve yakınları duygusal anlar yaşar. Ağabeyi veya erkek kardeşi gelini damadın yakınına teslim eder.

Arabaya binen gelin arkaya bakmaz, araba hareket etmeye başladığında ise kız tarafından biri arabaya üç defa vurup gelinin ismini zikreder. Bu adet evin bereketini götürmemesi için yapılır (KK29, KK35, KK60, KK66). Pagarşa köyünde gelin alındıktan sonra havaya ateş edilir (KK20). Cvetova, Dırjilova, Aşağı Koliçan köyünde kız baba evinden çıkarken arabanın önüne ve arkasına su dökülür (KK16,

KK17, KK47, KK73), kaynana leblebi atar. Gelin erkek evine geldiğinde zinciri tutar, kaynana ekmekle başına dokunur ardından ekmek bölünüp dağıtılır (KK16).

İçeride yapılan adetler esnasında kız tarafından da arabaların hepsine havlu bağlanır. Gelin arabasına ise gelinin çeyizinden el işlemeli örgü takımı hediye edilir.

Koçi Alki şehirde tur attıktan sonra damadın evine farklı bir yoldan döner (KK1, KK6, KK9, KK20, KK27, KK35, KK39, KK53, KK58, KK60, KK66, KK68, KK73, KK74). Müjdeyi kapmak isteyen ise herkesten önce eve ulaşıp gelini aldıkları haberini verir. Kaynana müjdeyi veren kişiye gömlek veya farklı bir hediye verir. Buna "müjdelik" denir (KK1, KK29, KK33, KK45, KK60, KK66, KK66).

Güveyi elinde çerez, pirinç, şeker ve para dolu bakır kapla gelini kapıda bekler. Gelin arabası eve vardığında güveyi, bakır kaptaki çerezleri gelin arabası ve koçi alkinin üzerine atar, en sonunda da bakır kabı atar. Bakır kabı yakalayanın o sene evleneceğine inanıldığından bekârlar kabı yakalamak için birbiriyle yarışır (KK1, KK18, KK23, KK29, KK35, KK46, KK53, KK58, KK60, KK66, KK68). Aşağı Koliçan köyünde ise gelin buğday başaklarını arabanın önünden çiçek gibi atar. Buğdayları tutana damadın babası bahşiş verir (KK17).

Eve varan gelin arabasının kapısı kaynata tarafından açılır. Güveyi de arabaya biner ve kaynana ikisine ayna uzatıp çift birbirine aynadan bakar.

Ardından yere konan bakır tepsiye gelin sağ ayağıyla basıp arabadan damadın babası tarafından çıkarılır ve güveyiye teslim edilir (KK1, KK6, KK16, KK18, KK23, KK29, KK35, KK46, KK53, KK58, KK60, KK66, KK68). Cvetova köyünde gelin, erkek gömleğe oturtulur (KK16).

Resim 51. Koçi Alki ve Gelin Güveyi Eve Doğru Yürürken (1976)

Gelinin sağ koltuk altına Kuran-ı Kerim, sol koltuk altına da poğaça veya somun ekmek konur. Yavaşça evin kapısına doğru ilerleyen çift giriş kapısına geldiğinde durur.

Kaynana hazırlamış olduğu şerbeti veya balı geline uzatıp gelin sağ eliyle kapının üst iç ve dış kısmına sürer. Bu adet de tatlı bir hayat sürdürmeleri için yapılmaktadır (KK1, KK18, KK29, KK32, KK39, KK42, KK43, KK57, KK46, KK66, KK74).

Resim 52. Gelin Güveyi Eve Girerken (1976)

Gelin ile güveyi birkaç dakikalığına odada yalnız bırakılır. Odanın kapısının önünde kadınlar şarkı söyleyip kapıyı yumruklar. Ardından güveyi odadan çıkıp erkeklerin misafir edildiği mekâna gider, gelin de kadınların yanına gidip önlerinde "tapınır".

Eğlence sabaha kadar devam eder. Kadınlarda "küçek" adı verilen müzik grubu, erkeklerde ise gırnata, keman ve darbukadan oluşan "ince çalgi" müzik grubu misafirleri eğlendirir (KK1, KK29, KK33, KK42, KK46, KK60, KK66).

O gece gelin evdeki bekâr kızlardan biriyle uyur. Et yediği takdirde birbirinin etini yer gibi sürekli kavga edecekleri inanışıyla gün boyunca geline etli yemek yedirilmez (KK29, KK66).

Pazar akşamı erkekler akşam yemeğine davet edilir. Yemeğe hoca da davet edildiğinden akşam yemeğinin adı "Hoca Sofrası" dır. Yemekte güveyinin de olması şarttır. Yemek hocanın ettiği dua ile son bulur ve sıra gelin ile güveyinin gerdeğe girmesine gelir (KK1, KK29, KK46, KK66).

Çiftin yatağı anne ve babası hayatta olan genç kızlar tarafından hazırlanır ve erkek çocuklarının olması için de yatağın üzerinde küçük bir erkek çocuk yuvarlatılır. Gelin güveyiyi odada beklerken odasına doğru gitmeye çalışan güveyi yakınları tarafından yumruklanır.

Odanın kapısının önüne su dolu bakır bir tepsi veya kap konur. Güveyi sırtına yediği yumruklardan kurtulmanın yolunu ararken istemeden kabı devirip odaya girmeyi başarır (KK1, KK9, KK18, KK29, KK32, KK33, KK35, KK42, KK43, KK45, KK57, KK60, KK66, KK68).

Su kabının devrilmesi iki anlam taşımaktadır, biri dökülen su gibi ömürlerinin de su gibi düzgün akıp gitmesi; diğeri ise geline damadın geldiğinin haber verilmesidir (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 75).

Dışarıdakiler güveyiden bahşiş bekledikleri için kapıyı yumruklayıp şarkılar söylerler. Güveyi dışarıdakilere para ve tatlı verir (KK1, KK9, KK18, KK29, KK32, KK33, KK35, KK42, KK43, KK45, KK57, KK60, KK66, KK68).

Güveyi geline "Hoş geldin", gelin de güveyiye "Hoş buldum. "der ve elini öper. Tatlı ve bereketli bir ömür geçirmeleri için adetten çifte birbirinin dizinden şeker, pirinç veya tuz almaları istenir. Ardından güveyi gelinin duvağında iki rekât namaz kılar (KK29, KK32, KK58, KK66).

Sabah düzenlenen merasime "Cuma Sabai" (Cuma Sabahı) denir. Erken kalkan gelin en yakınlarının elini öper ve aile bireylerine hazırlamış olduğu bohçaları dağıtır. Aile bireylerine bohçanın yanında işlemeli nevresim takımları "toledo" veya "file" işlemeli iki yastık kılıfı ve bir yorgan çarşafı hediye eder. Bohçaların tamamı el işlemelidir (KK29, KK46, KK57, KK60, KK66).

Gelen diğer misafirlere de çeyizinden birer hediye verir. Erkeklere çorap veya havlu, yaşlı kadınlara namaz bezi, orta yaştaki kadınlara önlük, genç kızlara başlık hediye eder. O gün kaynana ve kaynata geline altın takı, en yakınları da altın veya para takar (KK1, KK29, KK42, KK43, KK60, KK66).

Misafirlere evde yapılan "tiganitsa" ile simit poğaça çay eşliğinde ikram edilir. Gelinin annesine götürülmek üzere bir tepsi "tiganitsa" nın ortasına bal konur. Erkek tarafından iki ulice kadın tepsiyi gelinin annesine götürüp kızının selamını iletirler (KK29, KK42, KK43, KK57, KK60, KK66, KK74).

Resim 53. Cuma Sabahı Pişirilen "Tiganitsa"

Gelinin annesi de tepsiyi boş göndermeyip tepsiye tatlı koyar ve kızına da bir hediye gönderir (KK29, KK42, KK43, KK57, KK60, KK66). O gün gelini görmek isteyenler gün boyunca ziyarete gelir, gelin her gelenin elini öper.

Salı günü gelinin annesinin güveyinin evini ziyaret ettiği ilk gündür. Kadınlara yönelik düzenlenen merasimin adı "Dernek" tir. "Dernek" e gelinin annesi, yakın akraba ile arkadaşları gelir. Gelinin annesi kızına altın takı takar ve el açması bir tepsi baklava götürür.

Resim 54. Ev Yapımı Baklava

Gelin misafirleri “ilk katlar” la (gelinlikle) karşılar ancak merasim boyunca diktirdikleri elbiselerin tamamını giyip el öper. Ardından misafirlerle birlikte oro oynar. En son çintan giyer. Gelin üzerini değiştirmeye kendi yakınlarıyla gider ve birkaç dakika da olsa onlarla hasret giderir. Kadınlar, çay, çerez, simit, kurabiye, baklava gibi ikramların olduğu “dernek” te tef eşliğinde şarkı söyleyip oro oynar (KK29, KK42, KK43, KK46, KK60, KK66).

Resim 55. “Dernek” te Tef Eşliğinde Eğlenen Kadınlar (1972)

Bir hafta sonra gelinin annesi güveyi ve ailesini akşam yemeğine davet eder. Güveyinin kaynananın elini öpmeye gittiği bu gecenin adı “El Üpmegi” yemeğin adı ise “Güvegi Sofrasi” dir.

Yemekte genelde çorba, Üsküp yahnisi, yaprak sarma, pilav, köfte, paça (baklava yufkalarından yapılan bir tür yiyecek) ve tatlılardan mutlaka el açması baklava ikram edilir.

Yemek yendikten sonra güveyi gizli bir yere para bırakır. Misafirler gittikten sonra herkes güveyinin bıraktığı parayı bulmaya çalışır ve buldukları para kaynanaya ait olduğu için kendisine verilir.

Güveyinin ayakkabıları kızın yakınları tarafından ya saklanır ya da ayakkabının içine bal, lokum, yumurta veya iğne konur. Bu şekilde güveyiyi oyuna getirmiş olurlar (KK1, KK9, KK15, KK29, KK33, KK35, KK43, KK51, KK57, KK60, KK66, KK68, KK74).

“Hafta başına” yani bir hafta sonra güveyinin ailesi kızın ailesini akşam yemeğine davet eder. Bu yemeğin adı “Birlık Sofrasi” dir. Bu da ailelerin birbirini yakın akraba olarak gördüklerinin bir göstergesidir.

Düğünden üç hafta sonra kadınlar gelini annesinin evine götürür ve gelin orada üç gece yatıya kalır. Buna “İlklık” denir.

Beş hafta sonra ise gelin annesinin evine yatıya gittiğinde beş gece yatıya kalır. Bununla birlikte düğün adetleri tamamlanmış olur (KK29, KK46, KK60, KK66).

Eskiden resmi nikâh düğünün ardından belediyeden alınan tarihe göre kıyılırdı. Resmi nikâha gelin, güveyi ve iki şahidin yanı sıra aile bireylerinden birkaçı eşlik ederdi. Sade bir şekilde kıyılan resmi nikâhın en kısa sürede kıyılmasına özen gösterilirdi.

Resim 56. Resmi Nikâh Kıyılırken (1971)

Yukarıda zikredilen gün ve gecelerin eski düğünlerin yapıldığı günlere göre isimlendirildiği bir gerçektir.

Eskiden gelin perşembe gecesi alınır, cuma gecesi de gerdeğe girilirdi (KK1, KK15, KK29, KK33, KK35, KK60, KK66, KK68).

Gerdeğin ardından yapılan merasime “Cuma Sabai” denmesinin nedeni de bu adetin cuma sabahına denk gelmesinden kaynaklanmaktadır. Üsküp Türkleri cumartesi gününe dernek der. Cuma sabahının ertesi günü kadınlara yönelik yapılan “dernek” merasimi de cumartesi gününe denk geldiğinden “Cumartesi” “Dernek” adını almış olsa gerek. Eskiden kızların günü olarak adlandırılan salı günü ise zamanla yerini “dernek” merasimine bırakmış.

Köylerde düğün çarşamba günü başlar ve gelin perşembe günü öğleden sonra alınır. Düğün üç gün sürer. Düğünde gençler at koşturur, pehlivanlar güreş yapar. Düğünde bayrak asılıp tepesine elma takılır, mendil bağlanır (KK5, KK53, KK56, KK74).

Boratav'ın da "*Eskiden gerdeğin perşembeye yani cuma gecesine rastlatılması ve öteki günlerin ona göre ayarlanması bir kural olduğu halde şimdilerde her yerde olduğu gibi günlerin gerdeğin pazara yani pazartesi gecesine rastlayacak şekilde değiştirildiği*" ni ifade etmesi Üsküp Türk düğün günlerindeki değişikliği kanıtlar niteliğindedir (Boratav, 1984: 177).

3.3.4. Ölüm

Geçiş dönemlerinden sonuncusu olan ölüm, eski Türk dinlerinde ve Türklerin ait oldukları İslâm dininde bir yok oluş olarak algılanmayıp ölümle her şeyin sona ermediğine, sadece bu dünyadan öbür dünyaya geçildiğine inanılmıştır (Eroğlu, 2008: 231).

Boratav ölümü, somut olarak insan yaşamının sona erdiği ancak insan topluluklarının inanış ve törelerinde ölümün de doğum ve düğün gibi bir geçiş aşaması değeri taşıdığı ve ölümden sonra da ölünün yaşayanlarla bağının devam ettiği şeklinde tanımlamaktadır (Boratav, 1984: 194).

Eski Türklerde can ve ruh kavramının karşılığı tın (nefes) sözcüğüdür. Yakutlar ruh-can kavramı karşılığında tın, kut ve sür; Altaylılar da tın, süne ve kut sözcüklerini kullanmışlardır. Tın kelimesi aynı zamanda esinti, rüzgâr, nefes anlamları da taşımaktadır (Akt. Köktan, 2008: 216).

İslamiyet'e göre beden gömüldükten sonra çürür, yok olur, ancak ruhu sonsuza kadar yaşar. Kabir azabı yaşayacak olan da bu ruhtur. Ancak bedenden ayrılan ruh tekrar bedene döndürülebilir. Öldükten sonra dirilme inancı İslamiyet'in temel unsurlarından birini oluşturmaktadır (Akt. Eroğlu, 2008: 232).

Geleneksel Türk inanç ve uygulamalarının İslam'ın vermiş olduğu ruhsatlar sayesinde kendine bir yer edinmiş ve ölümle ilgili deyim ve kavramlar İslamileştirilmiştir. Ruh, ecel, vade, ahiret, cennet, cehennem, defin, sırat köprüsü,

Azrail, Münker – Nekir vb. ad ve kavramlar bunlardandır. Geleneksel Türk inancı Anadolu İslam coğrafya ve çevresinde kendini muhafaza etmiştir (Akt. Artun, 2005: 186).

Doğum ve evlilikle ilgili adet, tören, inanış ve uygulamalar olduğu gibi insan hayatının önemli geçiş dönemlerinden biri olan ölümle de ilgili birtakım adet, tören ve uygulama güncelliğini korumaktadır.

Hastanın durumu ağır ise yakınları etrafında toplanır ve Yasin – i Şerif'ten sureler okunup kelimeyi tevhit telkin edilir. Evde zemzem suyu bulunduğu takdirde hastanın dudakları pamukla zemzem suyu veya normal suyla ıslatılır. Hastanın durumu gittikçe kötüleşmeye başlarsa evde birtakım hazırlıklara başlanır (KK1, KK8, KK17, KK29, KK35, KK37, KK45, KK48, KK51, KK60, KK66, KK73).

Hastanın durumunun çok ağır olduğunu duyurmak için yakın akrabalara "Filan kişiyi bekleylar." haberi gönderilir. Cenaze yatağına serilecek olan çarşaflar, havlular, hocaya verilecek olan bohçanın hazırlanması gibi işler halledilir (KK65, KK66).

İştahı kesilmiş, etrafındakileri tanıyamaz hale gelmiş, ölü kişilerin isimlerini zikretmeye başlamış ise kişinin ölümünün yaklaştığı anlaşılır. Hastanın ölmek üzere olduğu zor nefes almasından, burnu ve sakalının sapsarı olup terlemesinden veya vücudunun buz gibi soğuk olmasından anlaşılır (KK66).

Hastanın can verdiğini anlamak için boynundaki şah damarına dokunulur, damar atmıyorsa can verdiği anlaşılır. Diğer bir yöntem ise ağzına ayna tutulmasıdır, ayna buharlaşmıyorsa can verdiği anlaşılır (KK51, KK60, KK66).

Gözlerinden iki damla gözyaşı akar ise bu göz nurunun aktığı anlamına gelir ve hastanın son nefesini verdiği kabul edilir. O sırada kimsenin çığlık atıp ağlamasına izin verilmez, bunun nedeni de kişinin canının geriye dönebileceği ve can vermesinin oldukça zorlaşacağı inanışıdır (KK66).

Hasta can verdikten hemen sonra üzerindeki eşyalar bıçakla kesilir (KK42, KK35, KK58, KK60, KK66) ve üstü beyaz bir çarşafla örtülür. Yere serilen döşeğe mevtanın taşınmasının kolaylaştırılması için önce battaniye ardından da beyaz bir çarşaf serilir. Çarşafların kolalı ve ütülü olmasına özen gösterildiği gibi işlemeli olmasına da dikkat edilir.

Yüzü Kıble'ye doğru bakacak şekilde yerleştirilen mevtanın vücudunun düz olması için vücut daha sıcakken kol ve bacakları düzleştirilip ayakları yan yana getirtilerek başparmakları beyaz bir mendille bağlanır.

Gözleri açık kaldığı takdirde besmele ile kapatılır ve çenesi beyaz bir bezle sakalından başının üst kısmına doğru düğüm yapılarak bağlanır. Karnının şişmemesi için üzerine bıçak veya metal bir cisim konur (KK1, KK9, KK20, KK29, KK35, KK42, KK51, KK58, KK60, KK66, KK68).

Bunları yapan kişinin şöyle dua etmesi gerekir: Bismillâhi ve alâ milleti resûlillâh. Allahümme yessir aleyhi emrehû ve sehhil aleyhi mâ ba'dehû ve es' idhu bi likaike vec'al mâ harece ileyhi hayren mimmâ harece anhü (Allah'ın adıyla ve Resûlullah' ın dini üzere… Ey Allah'ım bunun isini kolaylaştır ve sonrasında güçlük gösterme. Onu, cemalinle mutlu eyle. Gittiği yeri, ayrıldığı yerden daha hayırlı eyle). Dini bakımdan ölenin gözlerinin kapatılması, çenesinin bağlanması ve üzerinin örtünmesi sünnet olarak kabul edilmektedir (Nuredini, 2007: 195).

Genellikle ölen kişinin bir an önce defnedilmesi gerekmektedir. Sabah vefat eden kişi öğlen veya ikindi vaktinde defnedilmelidir. Öğlen vefat eden kişi ikindi vaktinde akşam olmadan defnedilmelidir. Akşam vefat eden kişi ise bütün gece bekletilir ve ertesi gün öğlende defnedilir. Ölen kişinin yakını gurbette ise ve onun gelmesi beklenirse defnedilme işinin bir vakte kadar ertelendiği de görülmektedir.

Ölüm haberini duyan konu komşu cenaze evine gelmeye başlar. Ölenin yakınlarını teselli etmek ve bir işin ucundan tutmak için yardıma koşarlar. Kadınların hepsi mutlaka beyaz başörtü takar. Gelenlere mevta defnedilene kadar hiçbir şey ikram edilmez, Kuran okunmaz (KK29, KK35, KK51, KK58, KK66).

Yakın akrabalar defnedilme işlemlerini aralarında pay ederek kimi kefen, tabut gibi malzemeleri temin ederken kimisi ise mezarlıktaki işlemleri halletmeye çalışır.

Mevta birkaç erkek tarafından battaniyenin dört yanından tutularak yıkanmaya götürülür. Cenaze odadan çıkarıldıktan hemen sonra ölü döşeği kaldırılır ve döşeğin serildiği yere bir taş konur. Bunun nedeni de o yerin taş olup ölümün tekrarlanmaması için yapılan bir uygulamadır. Defin gerçekleştikten sonra taşı yere koyan kişinin taşı nereden aldıysa aynı yere koyması şarttır (KK66). Bazı yerlerde mevtanın başının olduğu yere çivi çakılır ve su bırakılır (KK16, KK39).

Ölen kişi kadın ise kadın tarafından, erkek ise erkek tarafından yıkatılır. Mevta evde yıkanırsa avlunun bir köşesi etrafı beyaz çarşaflarla sarılı olan yere teneşir konur. Mevta teneşire sırt üstü yatırılır. Mevta yıkanırken ölenin yakınlarından biri de su dökebilir. Yıkama İslam dinine uygun bir şekilde yapılır (KK29, KK60, KK65, KK66).

Cenaze yıkayan erkek veya kadın, farz olan yıkama görevini yerine getirmeye niyet eder ve yıkama bitinceye kadar da Gufrâneke yâ Rahmân (Artık senin af ve mağfiretinle baş başa, sen onu bağısla ey rahmân olan Allah) diyerek dualar okur (Nuredini, 2007: 203).

Cenaze yıkandıktan sonra tabuta konur ve yakınlarının kendisiyle son bir defa helalleşmesi için yüzü açık bırakılır. Mevtanın yıkandığı yere akşam mum yakıldığı da görülür (KK43).

Ölen kişinin en yakınlarının acısı dinsin diye kazanda kalan sudan kişilerin ensesine serpilir. Mevtanın yükünün hafiflemesi için ölü döşeğindeki çarşaflar akşam ezanı okunmadan yıkanıp asılır (KK60, KK66).

Tabut kapatıldıktan sonra üzeri yeşil bir örtü ile kaplanır. Ölen kişinin kadın veya erkek olduğunun anlaşılması için tabutun baş kısmına kadın ise başörtü, erkek ise havlu veya takke, fes konur.

Cenaze namazının kılınması için mevta erkekler tarafından camiye götürülür. Namaz kılındıktan sonra tabut dört kişi tarafından omuzlara alınır ve mezarlığa doğru yola çıkılır. Mezarlık uzakta ise tabut cenaze aracı ile mezarlığa götürülür.

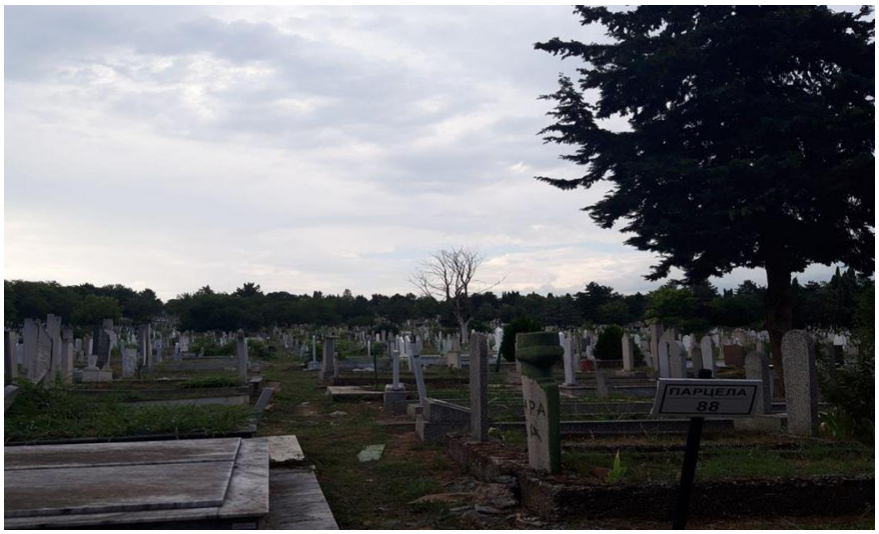

Resim 57. Üsküp Butel Müslüman Mezarlığı

Cenaze namazına ve mezarlığa kadınlar katılmaz. Bu tür ibadetler erkekler tarafından yapılır. Cenaze tabut ile gömülmez. Öncelikle mezarın dibine tahtalar yerleştirilip üzerine toprak atılır. Cenaze, yakınları tarafından kefenle mezara konduktan sonra üzeri toprakla örtülür. Definden sonra mezara baştan ayağa dökülür. Sonra ortasına daha çok dökülür (KK16, KK17, KK18, KK23, KK25, KK27, KK35, KK37, KK39, KK51, KK44, KK47, KK48, KK58, KK63, KK71, KK73, KK74).

Mezarın başına kulpuna mendil bağlanmış su dolu bir testi bırakılır (KK9, KK18, KK20, KK27, KK39, KK44, KK60, KK66, KK73, KK74). Bu uygulama da mezarın sulanması için ve ölen kişinin abdest alacağı inanışı hâkim olduğu için yapılır.

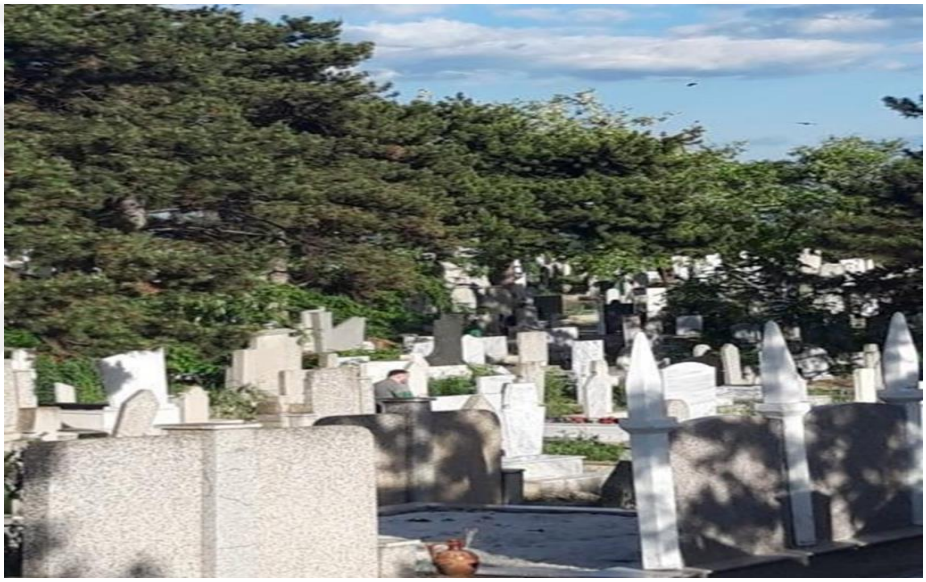

Resim 58. Mezarın Başına Bırakılmış Su Testisi - Üsküp Butel Mezarlığı

Mezarlığa gidenlerin hepsi cenaze evine döner. Erkekler defin işleriyle uğraşırken kadınlar yemek işlerini halleder. Cenaze evinde yedi gün yemek pişirilmediğinden yemekleri akraba, konu komşu hazırlayıp getirir (KK1, KK9, KK13, KK15, KK25, KK35, KK42, KK43, KK51, KK58, KK60, KK63, KK66, KK68).

Eskiden maddi durumu iyi olmayan ailelere dönemin “Beg” leri (zengin olan Bey’ler) tarafından yemek götürülürdü (KK29, KK66).

Genelde kadınlar cenaze evinde, erkekler ise komşunun evinde ağırlanır. Ereklerin ağırlandığı eve “Konak” denir.

Son dönemlerde cenaze evinin hangi ev olduğuna dair giriş kapısının önüne üzerine havlu serilmiş bir sandalye konmaya başlandı. Ancak kaynak kişilerden

edindiğimiz bilgilere göre bu âdetin eskiden Türklerde olmadığı, sonradan Arnavut kültüründen bizim kültürümüze geçtiği anlaşılmaktadır (KK1, KK9, KK29, KK35, KK56, KK60, KK66).

Mezarlıktan dönüldükten sonra erkekler elini ve yüzünü yıkayıp yemek yer. Kadınlara da sofralar kurulur, yemek yenir. İlk gün yemeğe katılanların sayısı diğer günlere kıyasen daha kalabalıktır.

Öğleden sonra ölüm haberini alan herkes taziyeye gelip ölünün yakınlarına baş sağlığı diler. Buna "sabırlık" denir. "Sabırlıkta" genelde "Başınız sag olsunç", "Alla arette kavuştursun.", "Alla cennetını versın." gibi dileklerde bulunulur, karşılık olarak ise "Dostlar sag olsun." denir.

Yakın akrabalar tarafından her gün yemek getirilir, taziyeye gelenlerin de hiçbiri boş elle gelmez mutlaka çay, şeker, kahve vs. getirir. Eskiden gelenlere sadece kahve ikram edilirken günümüzde lokum, ardından çay veya kahve ikram edildiği görülmektedir. Taziyeye çok fazla kişi geldiğinden ziyaretler kısa tutulur.

Kadınlar yedi gün boyunca kırk Yasin-i Şerif okuyarak ölen kişinin kabir azabının hafifleteceğine inanılır. Akşam ezanı okunmadan önce cenaze evinde helva pişirilip misafirlere dağıtılır (KK1, KK9, KK29, KK35, KK51, KK42, KK43, KK45, KK58, KK60, KK66, KK74). Helvanın pişirilmesi kokunun "Arşuâlâ" ya (arşıâlâ) ulaşması için yapılır (KK66).

Taziyeye gelenler yedi gün boyunca ağırlanır. Yedinci gün kelime-i tevhit ya evde ya da camide okutulur. Kelime-i tevhit' e katılanlara cami çıkışında birer kutu lokum ikram edilir.

Kırk birinci ve elli ikinci gecesi de Mevlit okutulma geleneği vardır. Bu ölen kişinin yakınlarının tercihine kalmış bir durumdur.

Cenaze evinde ışıkların tamamı söndürülmez, yedi veya kırk gün boyunca evde mutlaka bir ışık açık bırakılır. Bunun sebebi de ölen kişinin ruhunun evi ziyaret ettiği inanışıdır.

Yedi günden sonra ölen kişinin eşyaları fakir fukaraya dağıtılır. Eskiden ölen kişinin ayakkabıları kapının önüne bırakılır oradan geçen istediği ayakkabıyı alırdı (KK1, KK29, KK60, KK66). Ölenin üstündeki kıyafetler kişi yaşlıysa ya yakılır ya da çöpe atılır. Gençse temizlenip dağıtılır (KK16, KK20, KK37, KK48, KK53, KK58,

KK74). Ölen kişinin elbiselerini istemeyen olursa elbiseler yakılır (KK17, KK25, KK73).

Eşyaları dağıtıldığında onun ölen kişiye ait olduğu belirtilmelidir. Ölen kişiden hatıra kalması için herhangi bir eşyası yakını tarafından saklanabilir (KK1, KK29 KK53).

Ölünün ardından yas tutma geleneği Üsküp Türklerinde de yaygındır. Yas tutma süresi altı aydan bir yıla kadar sürebilmektedir. O evde özellikle yedi günden kırk güne kadar televizyon seyredilmez, müzik dinlenmez.

Ölen kişinin en yakını (anne, eş…) gerekmediği müddetçe dışarı çıkmaz. Nişan, düğün gibi müzik olan merasimlere katılmaz. Kişi bu tür yerlere davet edildiğinde "yasliyim" (yastayım) deyip daveti nazik bir şekilde reddeder.

Bir yıl boyunca beyaz başörtü takar, kıyafetleri renkli olmayıp koyu renk kıyafetleri tercih eder. Saçını kesmez, takı takmaz ve süslenmez. Her haliyle yasta olduğunu belli eder. (KK1, KK29, KK15, KK60, KK65, KK66).

Yukarıda verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere yas daha çok kadınlar tarafından tutulmaktadır.

Resim 59. Üsküp Pagaruşa Türk Köyü Mezarlığı

Resim 60. Üsküp Ellovo Türk Köyü Mezarlığı

Resim 61. Üsküp Güreler Türk Köyü Mezarlığı

Resim 62. Üsküp Dırjilova Türk Köyü Mezarlığı

3.3.5. Dini Bayramlar

Bayram, "1. Milli veya dini bakımdan önemi olan ve kutlanan gün veya günler. 2. Özel olarak kutlanan gün. 3. Sevinç, neşe." anlamına gelmektedir (https://sozluk.gov.tr/ 07.01.2022).

Bayram kavramı ilk olarak Kaşgarlı Mahmud' un XI. yy. 'da yazdığı "Dîvânu Lugâti' t - Türk" adlı eserinde karşımıza çıkmaktadır. Kaşgarlı Mahmud, kelimenin orijinalinin "bedherm" olduğunu ancak Oğuzların kelimeyi "beyrem" şekline çevirdiklerini belirtmektedir (Artun, 2005: 225).

Bayram, biçimlenişini ve kurallarını geleneğin belirlediği bir sürü gösterinden meydana gelmektedir. Bayram bir toplumun bütünü için ve bütününce düzenlenen, uygulanan törenlerin bileşimidir (Boratav, 1984: 204).

Dini bayramların günleri "kamerî takvim" e göre hesaplandığından her yıl dönümünde güneş takviminin aynı günlerine denk gelmez. Yılda on günlük bir gerileme yaşanır, dolayısıyla uzun bir zaman diliminde bayramların mevsimleri de değişmiş olur (Boratav, 1984: 206). Bu değişim bayramların her mevsimde kutlanmasına ayrı bir renklilik kazandırır.

İslam dininde Ramazan ve Kurban olmak üzere iki büyük bayram vardır. Ramazan Bayramı, Ramazan orucunun tamamlanmasının ardından Şevvalin ilk üç gününde kutlanmaktadır. Kurban Bayramı ise Hicrî takvimin son ayı olan Zilhiccenin onunda başlar ve dört gün devam eder. Bu günlerde kurban kesildiğinden dolayı bu adla anılmaktadır (Kurt, 2017: 149).

Bu iki bayram Türk geleneğinde de ayrı bir yere sahiptir ve büyük bir coşkuyla kutlanır. Ramazan bayramında Müslümanlar bir önceki ayı ibadetle geçirmenin sevincini yaşarlar. Kurban bayramı ise Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'i kurban etmek istemesi ve İsmail'in de buna razı olması, Allah'a karşı gösterilen büyük sadakatin karşılığı olarak hayvan kurban edilmesinin hatırasını yaşatmaktadır. Müslümanlar bu günlerde kurban keserek bu iki peygamberin Allah' a karşı verdikleri başarılı imtihanın sevinicini yaşayıp kutlama yaparlar (Kurt, 2017: 149).

Üsküp yöresinde bayram hazırlıkları bir iki hafta öncesinde hız kazanmaya başlar. Bayram coşkusunu dolu dolu yaşayan çocuklara elbise diktirmek veya satın almak hazırlıkların başında gelir. Ardından evde genel bir temizlik yapılır. Misafirlere ikram edilmek üzere el açması baklavalar birkaç gün öncesinde hazırlanır. (KK1, KK9, KK15, KK29, KK35, KK42, KK43, KK60, KK66).

Eskiden hazır kavrulup öğütülmüş kahve olmadığından satın alınan kahve evde kavrulduktan sonra dibekte küsküyle dövülürdü. Genç kızlar tarafından dövülen kahve bir tören havasında geçerdi. Beş – on kilo ağırlığındaki küsküyle kahve dövmek kolay olmasa da kızların türküler eşliğinde bu işi yapmaları bu güne ayrı bir renk katardı (Vardar, 1992: 13-14).

Arife günü son hazırlıklar yapılır, bayramlık giysiler ütülenip askıya alınır. Bayramda yenilecek olan yiyecekler de geceden hazırlanmaya başlanır. Mayali/Noutli ekmek, Üsküp yanisi, biber dolması, yaprak sarma, yufka paçasi gibi yiyecekler bayram sofrasında olmazsa olmazlar arasında yer almaktadır.

Bayram sabahı erken kalkılır. Erkekler bayram namazını kılmak için camiye gider, kadınlar da evde geceden hazırladıkları yemeklerin son hazırlıklarını tamamlarlar. Bayram namazı kılındıktan sonra erkekler camide bayramlaşmaya başlar. Ardından kabir ziyaretine giderler. Kabir ziyaretinden döndükten sonra evin ulicesinin (en yaşlısının) eli öpülerek aile fertleri birbiriyle bayramlaşmaya başlar. Küçükler büyüklerin elini öpüp kendilerine bayram harçlığı verilir.

Bayramlaştıktan sonra sabah "Bayram Kuşlugi" (bayramda yenilen öğle yemeği) yenilir. Erkek ve çocuklar en güzel giysilerini giyip en yakın akraba, eş dostla bayramlaşmak için yola koyulur. Bayram gününde evin kapısı kapanmaz, kadınlar evde misafir bekler.

Gelen misafirlere çikolata, baklava ikram edilir. Herkesle bayramlaşabilmek için erkekler ziyaretlerini kısa tutar. Gelen çocuklara da mutlaka para veya küçük birer hediye verilir (KK1, KK9, KK13, KK29, KK43, KK60, KK66, KK68).

Çocukların eskiden "Karaağaçlar" diye bilinen bugünkü "Bit Pazarı" nda dönme dolap, salıncak, çarkıfeleğe binip doyasıya eğlenirdi. Aynı yerde halkın davul, zurna eşliğinde milli halk kıyafetleriyle oro oynayıp bayram havasını büyük bir coşkuyla kutlamaları güne ayrı hava katmış olduğu bir gerçektir (Vardar, 1992: 14).

Kurban bayramında, Ramazan bayramına ek olarak kurban kesme ve evlerde kurbanın telaşı vardır. Kurban kimin adına kesilecekse o kişi akşamdan kurban kesilene kadar oruç tutar. Kurbanın bir parçası eve, bir parçası akraba ve komşulara diğer parçası da hali vakti yerinde olmayanlara dağıtılır (Artun, 2005: 231).

3.3.6. Baharı Karşılama Uygulamaları

Yaşadıkları coğrafya ve bu coğrafyanın iklim şartları ve tabiatı Türklerin hayatlarının şekillenmesinde etkili olmuştur. Tabiattaki değişiklikler, özellikle baharın gelmesiyle birlikte tabiatın uyanışı, canlanışı onların hayatına çok önemli ve anlamı olan bir hareketlilik katmıştır. Yeni gün, yeni yıl, yılbaşı gibi adlarla anılan bahar bayramları değişik adlarla anılmasına rağmen uygulama şekillerindeki küçük değişikliklerle Türkler arasında büyük bir coşkuyla kutlanmıştır. Baharın gelmesi şüphesiz her toplumda büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Bundan dolayı kışın soğuğundan, karından kurtuluşu ve yeniden dirilişi, can buluşu tabiata duyulan sevgiyi "Bahar Bayramları" biçiminde şekillendirmiştir (Demirelma, 2021: 8).

Türkler, Orta Asya kökenli olan millî bayramlarını İslami dönemde dini birtakım unsurlar da ekleyerek devam etmişlerdir. Bunlar içinde en önemlileri *Nevruz* ve *Hıdrellez* bayramlarıdır. Baharın gelişi ile tabiatın yeniden canlanışının bir kutlaması olan nevruz ya da hıdrellez kutlamalarıyla insan, aslında "zamanın yeniden

başlangıcında" ve "evrenin yaratılışının yeniden güncellenmesinde" yer almış olur (Kurt, 2017: 153).

Bütün milletlerin kültürlerinde görülen yeni yıl törenleri, yaşama biçimlerine, coğrafyalarına, ekonomik yapılarına, inanç yapılarına uygun koşullarda, uygun zamanlarda birtakım uygulamalarla kutlanır (Akt. Artun, 2005: 239).

Üsküp Türkleri tarafından da bahar bayramı olarak Nevruz ve Hıdrellez bahar bayramı kutlanır.

3.3.6.1. Sultan Nevruz

Nevruz günü takvim bilgisine göre, Miladî 22 Mart'a, Rumî 9 Mart'a rastlamaktadır. On İki Hayvanlı Türk Takvimi'nde görülmekte ve zamanı geldiğinde bayram olarak birtakım törenlerle kutlanmaktadır (Akt. Demirelma, 2021: 64).

Nevruz kelimesi Farsça nev (yeni) ve ruz (gün) kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmiş ve yeni gün anlamı taşmaktadır. Eski İran takvimine göre yılın ilk günüdür. Bu gün ilkbaharın başlangıcı olarak sayılmaktadır (Artun, 2005: 240).

İslamiyet'ten önce Türkler arasında nevruzun başlangıcının; Ergenekon'dan çıkışın anısına kutladıkları *kurtuluş bayramına* ya da kışın sona erip baharın başladığı ve tabiatın canlandığı *bahar bayramına* dayandığı öne sürülmektedir. Osmanlı döneminde bahar bayramı ve yeni yılın başlangıcı olarak kabul edilen nevruz, Nevrûz-ı Sultanî veya Sultan Nevruz olarak adlandırılmıştır. Halk arasında bugün rumî takvimden yola çıkarak Mart Dokuzu olarak da bilinmektedir (Kurt, 2017: 154-155). Söz konusu olan bahar bayramı Üsküp yöresindeki Türkler tarafından Sultan Nevruz olarak adlandırılmıştır.

Üsküp yöresinde evlerde badana işleri dâhil genel bir temizlik yapılarak Sultan Nevruz'a hazırlanılır. Bu günde kırlara, bayırlara çıkılıp baharın gelişi büyük bir heyecanla kutlanır. Doğada geçirilen bu günde genelde süt tarzı yiyecekler tercih edilir (KK1, KK15, KK29, KK60, KK66).

Sultan Nevruz baharın gelişi, doğanın canlanması anlamı taşıdığı için havaların ısınmasıyla birlikte kış boyunca taşlar altında saklanan yılanların o gün doğaya çıktığı söylenmektedir. Yılanların kendilerinden uzak durması için Nevruz günü mutlaka sütlü bir yiyeceğin pişmesi gerektiği inanışı vardır (KK29).

"Sırali pite", "kol pite" diye isimlendirilen börek tarzı yiyeceklerin yanı sıra tatlı olarak da sütliaç veya kaymaçina pişirilmesi gelenek haline gelmiştir.

Bu günde mutlaka yedi "sin" li (Osmanlıca alfabede Sin harfi "S" harfine karşılık kullanılırdı) yiyecek yemeye özen gösterilir. İçinde "S" harfi bulunan sağlık getireceğine inanılan yiyeceklerden süt, şeker, sütlaç, susam, simit, soğan, sarımsak yenmeye gayret edilir (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 33).

Sultan Nevruz'da Aşağı Koliçan köyündekiler nişanlı genç kızlar Vırtekitsa'daki Şpela'ya türküler eşliğinde çeşmeye gider. Çeşmede elini, yüzünü yıkar ve arkasındakilerin hasta olmaması için suyu arkaya atar (KK17).

Pagaruşa köyünde ise Nevruz günü erken kalkılır ve tüm kötülüklerin gideceği inancıyla evdeki tüm çöpler akan suya atılır. O gün ateş yakılır ve üzerinden atlanır. Meşe ağacına salıncak kurulur ve gençler salıncakta sallanır (KK20, KK39).

3.3.6.2. Hıdrellez

Çoğunlukla Anadolu ve Balkan Türkleri arasında bilinen, eskiden Rûz-i Hızır (Hızır günü) denilen Hıdrellez, halk arasında yaygın inançlara göre, Hızır ve İlyas peygamberlerin bir araya geldikleri günün anısına kutlanan bir bahar bayramıdır. Hıdrellez günü, miladi 6 Mayıs (Rumî 23Nisan) gününe denk gelmektedir (Kurt, 2017: 157).

Hıdrellez günü, Hızır ve İlyas kelimelerinin birleşmesiyle halk ağzında Hıdrellez olarak şekillendirilmiştir (Artun, 2005: 251). Hıdrellez gecesi, birçok yerlerin inanışına göre Hızır ile İlyas'ın dünya üzerinde buluştukları gece olarak kabul edilmektedir (Boratav, 1984: 222).

Yüzyıllardır zengin kültür değerlerini bünyesinde barındıran Hıdrellez, çeşitli adlarla anılmaktadır. Hıdrellez Anadolu'da "Hıdrellez", Dobruca' ya yerleşmiş bulunan Kırım Türkleri arasında "Tepreş", Makedonya'da "Ederlez, Edirlez, Hıdırles" gibi adlarla bilinmektedir (Artun, 2005: 252).

Türk dünyasında olduğu gibi Üsküp'te de "Edırlez" olarak adlandırılan bu bahar bayramı etrafında birtakım merasim, adet ve gelenekler oluşturulmuştur.

Üsküp'te hem Müslüman hem Hristiyanlar tarafından kutlanan Hıdrellez, adetlerde birtakım farklılıklar göstermektedir. Halk arasında "son salılar" ve "son

çarşambalar" diye adlandırılan "üç salı" ve "üç çarşamba" günlerinde uygulanması gereken birtakım adetler vardır. Hıdrellez' den önceki son salı ve son çarşamba günleri çeşitli büyülerin yapıldığı günler olarak bilinir. Üsküp'te son salı ve son çarşamba günlerinden başlayarak Hıdrellez' e kadar bir sürü çoluklu çocuklu kadın Vardar nehri veya Çayır semtindeki Serava Çayı sularında ve yeşilliklerinde birtakım uygulamalar yapmaktadır. Kadın ve kızlar her türlü kötülükten kurtulup yüzlerinin güneş gibi parlaması için akan suda el ve yüzlerini yıkarlar. Bunun gibi uygulamalar bir nevi Hıdrellez' e hazırlık olarak sayılırdı. (Eren, 1984: 107).

İnanca göre kişi Hıdrellez sabahının ilk dakikalarını yatakta uyuyarak geçirmek kişinin yıl boyunca tembel ve keyifsiz olmasına sebep olur. Dolayısıyla Hıdrellez sabahı bütün ev halkının erken saatlerde ayakta olmasına özen gösterilir (KK15, KK29, KK66).

Tembelliğinin komşuya atılması için de evin hanımı avluyu sabahın ilk ışıklarında süpürür (KK15, KK66). Hıdrellez sabahı çok erken kalkan hanımlar komşu kapıcığını açarak o evin en hamarat hanımının adıyla seslenir, adını duyan efendim derse (cevap verirse) "Seni çagırmaym, hasıllıgını (hamaratlıgını) çagırim" diyerek hanımın yıl boyunca hamarat olması için yapılan bir uygulamadır (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 34).

Hıdrellez' in bir gün öncesinde kavak, söğüt dalları ile oğulotu dalları toplanır. Yıl boyunca güçlüklerden kurtulmasın diye bu dallarla uyuyan kişinin yüzüne vurulup kendisine şaka yapılır. Uyuyan kişi sitem ederek kendini korumaya çalışırken karşı tarafla güreşmeye başlar. Hıdrellez günü bütün evlerin kapı ve pencerelerine yeşil dallar konur. Avluda dallar yakılır ve ateşin üzerinden atlanır (Eren, 1984: 108).

Kavak, sügüt, kopriva, kır çiçeği gibi dallar toplanıp bir kısmı kapıya asılır, bir kısmı çocuk ve gençlerin yastığı altına konur diğer dallar ise sabahın ilk saatlerinde gül ağacı altında çocukların yıkanacağı "tekneye" (leğene) konur. Suya gül yaprakları, taş ve yumurta kabuklarının konması sağlık için yapılan bir uygulamadır (KK15, KK18, KK29, KK60, KK66).

Hıdrellez günü salıncak kurulup sallanmak da adettendi. Genç kız ve erkekler salıncakta sallanıp tekerleme söyler:

Hıdırlez, ele gelmez,
Gelırse bizi sevmez,

Kavun karpuz,
Reçel pekmez,
Kavun karpuz,
Ağalara çarık,
Beylere sarık,
İp koptu,
İbrişim iplik,
İnerken,
Binerken,
Kedilerle köpekler,
Baklavanın ortasını yedik,
Hızlı hızlı haydi in kız,
Yine sonra salıncağa bin kız. (Hasan, 2005: 261)

Tekerlemenin son sözleriyle sallanan kişinin sırasını başkasına vermesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Hıdrellez adetlerinden biri de "Namuslamak" tır ki o gün Üsküp'teki Türk çocukları önceki gün tedarik etmiş oldukları kavak ve söğüt dallarıyla sokakta birbirini kovalayıp elindeki dallarla karşındakine vurmaya çalışır (Eren, 1984: 109; KK29, KK60, KK66, KK68). Ardından şu tekerleme söylenir:

Elifi kat kat
Mühri kat kat
Eba bülbül
Saçı sünbül
Hoca kızı
Okut bizi
Gül altında
Ügret bizi
Amin. (Hafız, 1989: 14)

Kız çocuklarının kulaklarını Hıdrellez günü delme âdettendir. İnanışa göre kulak delme işi şeyh tarafından yapıldığı takdirde kulakta ağrı ve yaralar olmaz, dolayısıyla bu âdetin yerine getirilmesi için eskiden Üsküp Rufaî tekkesine Hıdrellez günü bir sürü kız çocuğu götürülürdü. (Eren, 1984: 109)

Üsküp Türkleri Hıdrellez'in arifesinde ikindi vakti büyük bir taş üzerinde taşı kırıp eve götürür. Çayır semtindeki kaynaklardan veya değirmenden su testileri suyla doldurulur, kaynaklardan 41 taş toplanır (KK15, KK29, KK51, KK60, KK66).

Beyaz ve kırmızı ipliklere küçük yabani kabaklar dizilerek gençlerin saç kuyruklarına (saç örgüsü) takılır veya yeşil yapraklarla süslenmiş bu örgüyle "butin" in (ayran kabının) etrafı süslenir (KK15, KK29).

Aşağı Koliçan köyünde bekarlar çeşmeye gider (KK73). Yüksek yerden kaynamış yumurta atılır (KK71). Sabahleyin hayvanlar yüksek bir yere çıkarılır ve öğlene kadar piknik yapılır (KK17).

Hıderllez günü Pagaruşa köyündekiler Şpela'da yıkanmaya gider ve böylece yıl boyunca sağlıklı olacaklarına inanırlar. Başlara çiçekler takılır, meşe ağaçları evin kapılarına asılır (KK37).

Cvetova köyünde de Hıdrellez kutlamaları kendini göstermektedir ancak eskiye nazaran daha az kutlandığı söylenebilir. O gün Malçişte Köyündeki çeşmeye gidip suya ekmek, soğan, para bırakılır. Çocuklar kızılcık sopası ile biribirlerine vurup "Kızılcık gibi sağlıklı olsun!" denir (KK16, KK54).

Hıdrellez günü martifal (mâni çekme) için genç kızlar geceden bir toprak küpün içine taktıkları toka, küpe, yüzük gibi şahsi eşyasını koyar ve küp bütün gece gül ağacının altında beklenir (KK15, KK29, KK60, KK66).

Ertesi gün başı kırmızı şami ile örtülen bir maksım mâni okuduktan sonra küpten bir eşya çeker. Eşya kime ait ise okunan mâni kişinin falını belirlemiş olur. Ardından genç kızlar topladıkları taşları, yeşil dalları ve saçlarından kestikleri bir tutam saçı kaynaklara atar. Bu uygulama sağlıklı ve bol kısmetli olmaları için yapılmaktadır (KK15, KK29, KK51, KK60, KK66).

Hıdrellez günü evde gra (kuru fasulye) kaynamaz çünkü evin sineklerle dolacağına inanılır. Yıl boyunca işlerin sıralı gitmesi için hıdrellez günü genelde saçta sırali pite/ flinya", "momoroz sırali pite", "kol pite", "ekşi pite" gibi börekler yapılır (KK5, KK15, KK17, KK29, KK51, KK60, KK66, KK74). Bunların yanı sıra "güksi açık pite", taze soğanlı kuzu etli tepsi gibi yemekler de yapılır (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 34). Tatlılardan da "kaymaçina" isimli süt tatlısı vazgeçilmezler arasında yer alır (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 34, KK5, KK15, KK17, KK29, KK51, KK60, KK66, KK74).

3.3.7. Halk Mutfağı

İnsanoğlu ilk çağlardan beri yaşamak ve çevresindekileri yaşatmak için sürekli besin kaynağı aramıştır. İnsan ilk dönemlerinde avcılık, toplayıcılık yapmışsa da belirli bir evrim sonucu hayvanları evcilleştirmiş, yabani bitkileri yetiştirmiştir. Ateşin bulunmasıyla büyük bir değişim sonucu yemek türleri ve pişirme biçimleri sürekli gelişmiştir (Akt. Artun, 2005: 341).

Baysal, bir toplumun besleme alışkanlıkları, bulunduğu yerin coğrafik, tarımsal ve sosyo-kültürel özelliklerinin yanı sıra diğer toplumlarla olan etkileşiminden de etkilendiğini belirtmektedir (Akt. Kızıldemir, Öztürk, Sarıışık: 2014: 192).

Mutfak, Arapça "matbah" kelimesinin bozulmuş şeklidir ve "pişirilen yer, pişirme yeri" anlamı taşımaktadır. Bu kelime dilimize girmeden önce Türkler mutfak için "aşlık", "aş evi", "aş taamı", "aş ocağı" gibi kelimeleri Uygurlar zamanından beri kullanılmaktadır (Akt. Artun, 2005: 341).

Türk Mutfak kültürü ele alındığında Türklerin 10. ve 11. yy.' a dayanan Orta Asya'dan günümüze dek süren tarihsel bir süreç yer almaktadır. Asya ve Anadolu topraklarının sunmuş olduğu ürünlerin çeşitliliği, tarihsel süreç boyunca diğer kültürlerle yaşanan etkileşim, Selçuklu ve Osmanlı saraylarında yeni gelişen tatların varlığı, Mezopotamya'dan kaynaklanan Anadolu mutfağının varlığı gibi etkenler Türk mutfağının renkliliğini ve çeşit zenginliğini sağlayan unsurlardır. Göçebe kültüründen, Anadolu, Selçuklu ve Osmanlı geçmişine dayanan Türk Mutfak kültürü, günümüze kadar çok gelişmiş ve olgunlaşmış durumdadır (Akt. Güler, 2010: 25).

Osmanlılar döneminde, Türk Mutfak kültürünün gelişmesindeki en önemli nedenler arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun çok geniş bir coğrafi sahaya yayılmış olmasıdır. Özellikle Batı toplumlarıyla yaşanan etkileşim, Türk Mutfak kültürünün değişmesine, gelişmesine neden olmuştur. Bu değişim ve gelişim tek taraflı olmamıştır. Türk Mutfak kültürü de diğer mutfakları etkilemiştir (Akt. Güler, 2010: 27).

Anadolu'daki yemekler, kap kacak, yemişler, bitkiler, araçlar sadece Anadolu insanının özel bir buluşu olmayıp komşu uluslardan da etkileniş söz konusudur.

Komşuluk ilişkileri sayesinde birçok yemek türü, yemiş türü, içki türü gelmiş ve bunların çoğu Anadolu insanı tarafından benimsenmiştir (Akt. Artun, 2005: 345).

3.3.7.1. Davet ve Tören Yemekleri

Üsküp Türkleri davet ve törenlere her daim önem vermiş ve bu günlerde ikram edilen yiyecek ve içeceklere oldukça özen göstermektedir. Davet ve törenlerde ikram edilen yiyecek ve içecekler geleneksel bir hal almıştır.

Doğum yapmış bir kadının ziyaretine gidildiğinde mutlaka tatlı götürülür. Kızın annesi baklava götürürken diğerleri sütlü tatlılar götürmeye dikkat eder. Misafirlere çay ikramı eşliğinde poğaça, tatlı ve içecek verilir. Mevlit okutulursa mutlaka şerbet ikram edilir.

Lohusa kadının hem kendinin hem de bebeğin rahat etmesi için baklagiller gibi birtakım yiyeceklerden uzak durması tavsiye edilir. Sütünün çok gelmesi için de boza içmesi ve soğan yemesi önerilir (KK18, KK43, KK57, KK60, KK66).

Eskiden düğünler evlerde yapıldığından yemekler de evde hazırlanırdı. Öncelikle et suyu ve küçük et parçacıkları ile yapılan çorba ile yemeğe başlanır. Ardından Üsküp yahnisi ve tercihe göre biber dolması veya yaprak sarma yerini alırdı. Ana yemekle birlikte salata, sirkeli biberler ve cacık olurdu. Ana yemek yendikten sonra genelde ev baklavası ikram edilir. Tatlı ile birlikte meyve suları da içildikten sonra düğün yemeği sona ermiş olurdu.

Damadın kayınvalidenin evine davet edildiği "Güvegi Sofrasi" denilen davet sofralarında da çorba, yahni, biber dolması, sarma, köfte, patates, yufka paçası ve tatlı olarak da mutlaka baklava ikram edilir.

"Cuma Sabai" denilen törende ise mutlaka tiganitsa pişirilir ve peynir, zeytin çay eşliğinde misafirlere ikram edilir. O gün pişirilen tiganitsadan gelinin annesine de götürülür. Ölüm olan bir evde yedi gün boyunca yemek pişirilmez. İlk gün taziyeye gelenlerin sayısı çok olduğu için yakın akrabalardan birkaçı kendi evinde yemek pişirip taziye evine getirir. Çorbanın yanında bir çeşit ana yemek ikram edilir. Akşam ezanından sonra un helvası yapılır ve taziyede bulunanlara ikram edilir (KK1, KK9, KK29, KK43, KK57, KK60, KK66).

3.3.7.2. Ramazan ve Kurban Bayramı

Ramazan ve Kurban bayramı eskiden beri büyük bir coşkuyla kutlanır. Ramazan ayı boyunca iftar ve sahurlarda pişen yemekler bu mübarek günlere ayrı bir renk katar. İftarda mutlaka çorba, etli ve sebzeli yemekler olur. Sahurda ise Ramazan'a özgü "Manti Pite" yapılır ve hoşaf eşliğinde tüketilir. Eskiden çoğu evde her akşam mutlaka mantı pişirilirdi.

Bayram hazırlığı ise bir hafta öncesine ev baklavası yapılmasıyla başlar. Arife günü bayram sabahı yenilecek olan nohutlu ekmekler hazırlanır, sarmalar sarılıp diğer yemekler de pişirilir. Bayram sabahı erkekler bayram namazını kıldıktan sonra, mezarlığa gider oradan da eve gelip "Bayram Kuşlugi" yenir. Erkekler gün boyunca bayram ziyaretinde olacakları için sabah olmasına rağmen öğle yemeği niyetine yenir.

Bayramda gelen misafirlere çikolata, çay veya kahve ve mutlaka tatlı ikram edilir. Tatlılardan baklava, şekerpare, kadayıf gibi tatlılar tercih edilen tatlılar arasında yer alır (KK1, KK5, KK15, KK29, KK51, KK57, KK60, KK66, KK68). Bazen de baklavanın yanında tuzlu sütlaç da ikram edildiği olur (KK66).

3.3.7.3. Geleneksel Yemekler

Bahar bayramlarında genellikle börekler yapılıp sütlü tatlılar tüketmek gelenekselleşmiştir. O günlerde sırali pite sacda pişirilip yenir. Sütlü tatlılardan ise kaymaçina vazgeçilmezler arasındadır. Et ve sebze yemeklerinin yanı sıra bu bölgede börek çeşitleri de mutfağın önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Üsküp halk mutfağını oluşturan geleneksel yemekler kahvaltılık, ana yemekler, börekler, tatlılar ve içecekler olarak sınıflandırılıp tarifleriyle birlikte aşağıda yer alacaktır.

3.3.7.3.1. Kahvaltılık

3.3.7.3.1.1. Ayvar

Malzemeler: Kırmızı kapya biber, sıvıyağ, tuz.

Hazırlanışı: Biberler közlenip kabukları soyulup içindeki tohumlar çıkartılır ve suyunu salması için bir gece bekletilir. Ertesi gün biberler et makinesinden geçirilerek sıvıyağ eklenen tencerede saatlerce pişirilir. Pişirilirken tuz ilave edilir. Kırmızı renk almaya ve yağ tencerenin üst kısmına çıkmaya başladığında ayvar pişmiş demektir (KK43, KK60, KK66).

Resim 63. Ayvar

3.3.7.3.1.2. Kaçamak

Malzemeler: Buğday unu, su, tereyağı, tuz.

Hazırlanışı: Buğday unu suda karıştırılır ve tamamen koyulaştığında ateşten alınır. Üzerine tereyağı dökülür. Peynirle servis edilmesi tercih edilir (KK43, KK66).

Resim 64. Kaçamak

3.3.7.3.1.3. Lutenitsa

Malzemeler: Domates, kırmızıbiber, sarımsak, maydanoz, sıvıyağ, tuz, şeker, sirke.

Hazırlanışı: Öncelikle domatesler suda haşlanır ve kabukları soyulur. Kırmızıbiberler közlendikten sonra kabukları soyulur ve küçük parçalara doğranır. Domatesler küçük küçük parçalar halinde doğrandıktan sonra sıvıyağda kavrulmaya bırakılır. Domatesler hafif suyunu çektikten sonra közlenmiş biberler de ilave edilir. Domates ve biberler pişmek üzereyken tuz, şeker, bir fincan sirke, maydanoz ilave edildikten sonra tencere ocaktan alınır ve birkaç diş sarımsak konur (KK43, KK60, KK66).

3.3.7.3.1.4. Mayali Ekmek

Malzemeler: Nohut, un, su, tuz.

Hazırlanışı: Nohut ve unun çatması için kavanoza konur. Un, tuz ve su ile tutulan hamura çatan nohut eklenir ve hamur yoğrulur. Ekmekler tepsiye dizilip fırına verilir (KK15, KK60, KK66).

3.3.7.3.1.5. Pastırmali Pogaça

Malzemeler: Un, su, tuz, yaş maya, pastırma, tereyağı.

Hazırlanışı: Un, su, tuz ve yaş maya ile tutulan hamur tutulduktan sonra çatmaya bırakılır. Hamur çattıktan sonra bezeler alınıp elde yuvarlanılıp tepsiye dizilir. Üzerleri hafif bastırılarak boşluk oluşturulur. Boşluklar pastırmalarla doldurulup tereyağı konur ve fırına verilir (KK60, KK66).

3.3.7.3.1.6. Pişi

Malzemeler: Yumurta, un, süt, kabartma tozu, sıvıyağ.

Hazırlanışı: Yumurta, un kabartma tozu süte eklenip hamur tutulur. Hamurun yumuşak olmasına özen gösterilir. Hamur oklava yardımıyla yufka haline getirildikten

sonra isteğe bağlı bardak veya bıçakla pişi şekilleri oluşturulup kızgın yağda pişirilir (KK43, KK57, KK60, KK66).

Resim 65. Pişi

3.3.7.3.1.7. Pincur

Malzemeler: Domates, biber, patlıcan, tuz, sarımsak.

Hazırlanışı: Patlıcan, biber ve domatesler fırında pişirildikten sonra kabukları soyulur. Havanda önce biberler dövülür ardından patlıcanlar dövülür ve domatesler eklenir. İyice dövüldükten sonra tuz ve sarımsak koyulup üzerine sıvıyağ dökülür (KK43, KK60, KK66).

Resim 66. Pincur

3.3.7.3.1.8. Simit Pogaça

Malzemeler: Un, su, yaş maya, tuz, sıvıyağ.

Hazırlanışı: Un, su, tuz ve yaş maya ile poğaça hamuru tutulup fırına verilir. Diğer taraftan un, su ve tuz ile börek hamuru tutulur. Hamur bezelere bölünerek yufkalara oklava ile açılıp aralarına tereyağı veya sıvıyağ dökülür. Tepsiye dizilen yufkalar fırında pişirilir. Pişen poğaçaların ortası bıçak ile ortadan kesilir ve içine diğer tepside hazırlanan börekten bir parça konur (KK60, KK66).

Resim 67. Simit Pogaça

3.3.7.3.1.9. Tiganitsa

Malzemeler: Un, su, yaş maya, tuz, sıvıyağ.

Hazırlanışı: Un, su, tuz ve yaş mayayla tutulan hamur çatması için kenara alınır. Hamurun hafif akışkan bir kıvamda olması gerekir. Hamur çattığında elle hamurdan parçalar alınıp hafif şekil verilir ve kızgın yağa atılır (KK43, KK60, KK66).

Resim 68. Tiganitsa

3.3.7.3.2. Ana Yemekler

3.3.7.3.2.1. Bamya Yemegi

Malzemeler: Kırmızı et, bamya, soğan, domates, biber, tereyağı, tuz, baharat.

Hazırlanışı: Soğanlar terayağında kavrulduktan sonra kırmızı et ilave edilerek kavrulmaya devam edilir. Ardından bamya, domates, biber ve baharatlar eklendikten sonra yarım çay bardağı su ilave edilip kısık ateşte pişirilir.

3.3.7.3.2.2. Borani

Malzemeler: Ispanak, pirinç, soğan, tereyağı, tuz, baharat, kırmızı toz biber.

Hazırlanışı: Soğanlar tereyağında kavrulduktan sonra bir avuç pirinç eklenir ve kavrulmaya devam edilir. Ardından doğranan ıspanaklar eklenir ve karıştırılmaya devam edilir. Ispanaklara tuz, baharat ve kırmızı toz biber eklenip kısık ateşte pişirilmeye bırakılır. İsteğe bağlı olarak boraninin üzeri de kızarsın diye fırına da verilebilir. Bazen boraninin üzerine göz yumurta kırılıp pişirilir. Ispanaklar suyunu çektikten sonra borani servise hazır hale gelir. Boraninin yanında mutlaka yoğurt olur (KK43, KK57, KK60, KK66).

Resim 69. Borani

3.3.7.3.2.3. Büryan

Malzemeler: Pirinç, tavuk eti, tereyağı, tuz, baharat.

Hazırlanışı: Öncelikle tavuklar bir tencerede haşlanır, soğan pembeleşinceye kadar kavrulduktan sonra pirinçler eklenir ve kavrulmaya devam edilir. Tuz, baharat eklendikten sonra pirinçler tepsiye dökülür ve üzerine biraz tavuk suyundan ilave dilip fırına verilir. Pirinçler suyunu çekinceye kadar pişirilir ve fırından çıkarılmadan birkaç dakika önce tavuk etleri tepsiye dizilir. Tavuk etlerinin üzerine kızarmaya başladığında büryan servise hazırdır (KK43, KK57, KK60, KK66).

Resim 70. Büryan

3.3.7.3.2.4. Çerviş/ Bulmaç:

Malzemeler: Un, tereyağı, domates, tuz, baharat.

Hazırlanışı: Un tereyağında iyice kavrulduktan sonra rendelenmiş domates eklenir ve bir miktar su eklenip pişirilmeye bırakılır. İsteğe bağlı küçük küçük yapılmış köfteler içine atılabilir veya köfte yanında servis edilebilir (KK43, KK60, KK66).

3.3.7.3.2.5. Çılbır

Malzemeler: Kırmızı et, kıyma, pirinç, soğan, biber, domates, tereyağı, tuz, baharat.

Hazırlanışı: Soğanlar tereyağında iyice kavrulduktan sonra büyük parçalar halinde doğranan et eklenir. Ardından bir yeşilbiber, bir domates, tuz, karabiber, baharat eklenir. Kıyma, pirinç, tuz ve baharattan küçük köfteler yapılır. Köftelerle birlikte diğer harç da tepsiye dökülür ve fırında pişirilir (KK43, KK66).

Resim 71. Çılbır

3.3.7.3.2.6. Çorba

Malzemeler: Et suyu, şehriye, tuz, yumurta, yoğurt, limon, maydanoz.

Hazırlanışı: Et parçaları kaynadıktan sonra et suyuna şehriye eklenir ve pişmeye bırakılır. Şehriyeler piştikten sonra tuz, baharat ilave edilir. Yumurta, yoğurt ve limon karışımı çorbaya döküldükten sonra maydanozlar serpilir. Sıcak servis edilmesine özen gösterilir (KK66).

3.3.7.3.2.7. Dolma

Malzemeler: Dolmalık biber, kıyma, pirinç, soğan, domates, biber, tereyağı, tuz, karabiber, kırmızı toz biber, baharat.

Hazırlanışı: Dolmalık biberlerin üst kısımları oyulup içleri temizlenir. Tereyağında kavrulan soğanlara pirinçler eklenir ve kavrulmaya devam edilir.

Ardından kıyma eklenip kıymanın topak topak kalmaması için iyice karıştırılır. Yemeğe lezzet vermesi için bir acı biber ve domatesin iç kısmı da doğranabilir. Kabuk kısımlarından kapaklar yapılır. Harca tuz, karabiber, kırmızı toz biber, baharat ilave edildikten sonra biberlerin içleri bu harçla doldurulur. Malzemenin dışa çıkmaması için biberler domates kapakları ile kapatılır. Tencereye biraz su eklenerek biberler pişirilmeye bırakılır. Birkaç dakika pişirildikten sonra biberlerin kızarması için dolmalar fırına verilir. Biberlerin üzeri kızarmaya başladığında ateşten alınıp servise hazır edilir (KK60, KK66).

3.3.7.3.2.8. Drop Sarma

Malzemeler: Karaciğer, beyaz ciğer, tereyağı, soğan, pirinç, kuzu gömleği, karabiber, paça biberi, baharat.

Hazırlanışı: Soğanlar tereyağında kavrulduktan sonra karaciğer ve beyaz ciğerler eklenip hepsi kavrulmaya devam eder. Ciğerler soğanlarla birlikte kavrulduktan sonra bir avuç pirinç ilave edilip pişirilir. Ardından tuz, karabiber, paça biberi, vegeta eklendikten sonra kavrulan harç kuzu gömleğinin içine konur. Malzemelerin dağılmaması için kuzu gömleği ya iplikle dikilir ya da kürdanla kapatılır. Kocaman bir sarma halini alan yemek tepsiye konup fırında pişirilir. Kuzu gömleği iyice kızardıktan sonra fırından alınıp parçalara bölünerek servis edilir. İsteğe göre sarma ayrı kâselerde de hazırlanabilir. Kuzu gömleği kâseye yerleştirilip iç harcı konduktan sonra kapatılıp ters çevrilir ve fırında pişirilir (KK43, KK66).

3.3.7.3.2.9. Elbasan Tava

Malzemeler: Kuzu eti, tereyağı, yumurta, kaymak, yoğurt, tuz, baharat.

Hazırlanışı: Kuzu eti hafif tuzlandıktan sonra kendi suyuyla fırında yavaş yavaş pişirilir. Kuzu eti pişmek üzereyken yumurta ve koyun yoğurdu karışımı etin üzerine dökülür ve birkaç dakika daha pişmeye bırakılır (KK60, KK66).

3.3.7.3.2.10. Gra / Tavçe Gravçe

Malzemeler: Kuru fasulye, soğan, su, tereyağı, tuz, kırmızı toz biber, baharat.

Hazırlanışı: Kuru fasulye iyice yumuşayana kadar suda pişirilir. Fasulyeler piştiğinde sıvı yağda kavrulan soğanlar fasulyeye ilave edilir ve tuz, kırmızı toz biber, baharat ile tatlandırılarak fırında pişirilir (KK43, KK57, KK60, KK66).

Resim 72. Gra / Tavçe Gravçe

3.3.7.3.2.11. İmam Bayildi

Malzemeler: Kabak, sarımsak, yoğurt, tuz, sıvı yağ

Hazırlanışı: Kabaklar yuvarlak yuvarlak doğrandıktan sonra sıvıyağda kavrulur. Ardından fırına verilir. Fırından alındıktan sonra üzerine tuz, sarımsak ve yoğurt dökülüp servis edilir (KK42, KK43, KK60, KK66).

3.3.7.3.2.12. Karni Yarık

Malzemeler: Kara patlican, kıyma, soğan, tereyağı, domates, biber, paça biberi, tuz, karabiber, baharat.

Hazırlanışı: Patlıcanlar iyice kavrulduktan sonra tepsiye dizilir. Soğanlar tereyağında kavrulduktan sonra kıyma ilave edilip kavrulmaya devam edilir. Ardından domates, yeşilbiber, karabiber, paça biberi, baharat ilave edilip ocaktan alınır. Kavrulan patlıcanlar ortadan ikiye bölünüp içi hazırlanan harç ile doldurulduktan sonra fırına verilir (KK60, KK66).

3.3.7.3.2.13. Lana Sarmasi

Malzemeler: Kıyma, pirinç, soğan, tereyağı, lahana yaprağı, tuz, karabiber, kırmızı toz biber, baharat.

Hazırlanışı: Soğanlar küçük küçük doğrandıktan sonra kıyma ile karıştırılır. Karışıma pirinçler de eklenip tuz, karabiber, kırmızı toz biber ve baharat ilave edilir. Lahana yaprakları bu harç ile doldurulup sarma şeklinde sarılır. Sarmalar tencereye dizildikten sonra içine biraz su eklenip kaynatılır. Üstlerinin kızarması için fırında birkaç dakika daha pişirilir (KK43, KK60, KK66).

Resim 73. Lana Sarmasi

3.3.7.3.2.14. Paça

Malzemeler: Yumurta, un, tereyağı, tavuk suyu, yoğurt, sarımsak, paça biberi.

Hazırlanışı: Yumurta, yoğurt ve un karıştırıldıktan sonra içine tereyağı ve sarımsak eklenir. Karışıma biraz tavuk suyu eklenip kısık ateşte sürekli karıştırılarak pişirilir. Piştikten sonra kırmızı toz biber tereyağında kavrularak paçanın üzerine dökülüp servis edilir (KK42, KK43, KK60, KK66).

Resim 74. Paça

3.3.7.3.2.15. Türli Tava

Malzemeler: Kırmızı et, soğan, domates, biber, patlıcan, bamya, tereyağı, tuz, kırmızı toz biber, karabiber, baharat.

Hazırlanışı: Soğanlar tereyağında kavrulduktan sonra etler ilave edilip kavrulmaya devam edilir. Ardından doğranan patlıcan, bamya, biber, domatesler eklenip pişirilmeye devam edilir. Tuz, kırmızı toz biber ve baharat konulduktan sonra yemek tepsiye dökülüp fırına verilir (KK42, KK43, KK60, KK66).

3.3.7.3.2.16. Üsküp Yanisi

Malzemeler: Kırmızı et, soğan, biber, domates, tereyağı, tuz, baharat.

Hazırlanışı: Soğanlar tereyağında iyice kavrulduktan sonra büyük parçalar halinde doğranan et eklenir. Ardından bir yeşilbiber, bir domates, tuz, karabiber, baharat eklenir ve kısık ateşte pişirilmeye bırakılır (KK42, KK50, KK60, KK66).

Resim 75. Üsküp Yanisi

3.3.7.3.2.17. Yaprak Sarmasi

Malzemeler: Kıyma, pirinç, soğan, tereyağı, asma yaprağı, tuz, karabiber, kırmızı toz biber, baharat.

Hazırlanışı: Soğanlar küçük küçük doğrandıktan sonra kıyma ile karıştırılır. Karışıma pirinçler de eklenip tuz, karabiber, kırmızı toz biber ve baharat ilave edilir. Asma yaprakları bu harç ile doldurulup sarma şeklinde sarılır. Sarmalar tencereye dizildikten sonra içine biraz su eklenip kaynatılır. Üstlerinin kızarması için fırında birkaç dakika daha pişirilir (KK42, KK43, KK57, KK60, KK66).

Resim 76. Yaprak Sarmasi

3.3.7.3.3. Börekler

3.3.7.3.3.1. Ekşi Pite

Malzemeler: Un, yaş maya, su, tuz, sıvı yağ, ıspanak veya pırasa.

Hazırlanışı: Un, su ve yaş mayaya tuz ilave edilerek hamur tutulur. Çatmaya bırakılan hamur iyice kabardıktan sonra bir tepsi için iki yufkalık beze alınır. Önce böreğin alt kısmı için yufka oklava ile açılır ve tepsiye konur. Ardından böreğin süt kısım yufkası da oklava ile iyice açılır ve tepsiye iç harç olarak isteğe bağlı ıspanak veya pırasa olabilir. İç harç tepiye yayıldıktan sonra üst kısım yufka buruşturularak börek kapatılır. Etrafı bükülerek yuvarlak bir şekil verilir ve tereyağı ile yağlanıp fırına verilir (KK66).

Resim 77. Ekşi Pite

3.3.7.3.3.2. Gırklan Pitesi

Malzemeler: Un, tuz, tereyağı, su

Hazırlanışı: Un, tuz ve su ile hamur tutulduktan sonra bezeler oluşturulur ve süre bekletilir. Bezeler un ve buğday unu ile yufkalar haline getirilir. Yufkalar oklavada buruşturularak toplanır ve yufka oklavadan çıkarılır. Tepsiye dizilen parçaların üzerine tereyağı sürülür ve fırına verilir (KK66).

3.3.7.3.3.3. Kol Pite

Malzemeler: Un, su, tuz, tereyağı, peynir, kıyma, ıspanak, patates.

Hazırlanışı: Un, su ve tuz ile hamur tutulduktan sonra bezeler oluşturulur. Bezeler oklava ile açıldıktan sonra çarşafta yuvarlatılır veya elle katlanıp içine isteğe bağlı peynir, ıspanak, kıyma, patates konulabilir. Tepsiye dizilerek düz veya yuvarlak şekil verilebilir. Üzerine tereyağı yağlandıktan sonra fırına verilir (KK60, KK66).

Resim 78. Kol Pite

3.3.7.3.3.4. Manti Pite

Malzemeler: Un, su, tuz, yaş maya, tereyağı.

Hazırlanışı: Un, su, yaş maya ve tuz ile hamur tutulduktan sonra bezeler birer birer oklava ile açılır. Elde edilen yufkanın kenarları katlanarak yufka dikdörtgen şekline gelir. Sonra yufka şeritler halinde kesilir ve bohça şekli verilerek tepsiye dizilir. Üzerine tereyağı yağlandıktan sonra fırına verilir (KK43, KK60, KK66).

Resim 79. Manti Pite

3.3.7.3.3.5. Momoroz Pitesi

Malzemeler: Mısır unu, ayran, tereyağı, ıspanak, pırasa.

Hazırlanışı: Mısır unu, tuz ve ayranla hamur tutulur. Hamur tepsiye dökülüp her tarafa yayılmasına dikkat edilir. Hamurun üzerine isteğe bağlı ıspanak veya pırasa konulabilir. Ardından bir sıra mısır unu, bir sıra tereyağı ve ayran dökülür. Üç – dört defa tekrarlanan bu işlem sonrasında tepsi fırına verilir (KK15, KK60, KK61, KK66).

Resim 80. Momoroz Pitesi

3.3.7.3.3.6. Partal Pitesi/Haşlama

Malzemeler: Un, tuz, su, teryağı.

Hazırlanışı: Un, tuz ve su tencerede kaynatılırken sürekli olarak tahta kaşıkla karıştırılır. Börek hamuruna dönüşünceye kadar kavrulmaya devam edilir. Ardından hamur bezelere ayrılıp tepside yufka haline getirilir. Yufkaların arasına tereyağı dökülür. Yufkalar kat kat dizildikten sonra bir çatal yardımıyla üzeri delinir ve fırına verilir. Yufkalar piştikten sonra parça parça koparılır ve tereyağı dökülür. Partal pitesi bal veya reçelle servis edilebilir (KK43, KK60, KK66).

3.3.7.3.3.6. Pazi Pitesi

Malzemeler: Un, su, tereyağı, tuz, ıspanak, soğan.

Hazırlanışı: Un, su ve tuz ile hamur tutulup dinlenmeye bırakılır. Yıkanan ıspanaklar küçük küçük doğranıp içine soğan eklenir. Hamur bezelere ayrılıp her beze oklava ile açılıp üzeri sıvıyağ ile yağlanır. Bütün bezeler yağlandıktan sonra ikişer küçük yufka alınır ve elde açılmaya başlanır. Açılan yufkaya tereyağı dökülür. Bütün yufkalar açılıp üst üste getirildikten sonra böreğin alt kısmını oluşturan yufkalar tepsiye konur. Alt kısım üst kısma kıyasen daha çok yufkadan oluşur. Ardından böreğin üst kısım yufkaları aynı şekilde hazırlanır. Üst kısım yufkalar tepsiye konulmadan önce ıspanaklar tepsinin her tarafına yayılır ve ardından yufkalar ile üstü kapatılır. Böreğin etrafı bükülerek yuvarlak bir şekil alması sağlanır. Böreğin kenarları ve üzerine tereyağı yağlandıktan sonra fırına verilir (KK60, KK66).

Resim 81. Pazi Pitesi

3.3.7.3.3.7. Samsa Pitesi

Malzemeler: Un, su, tuz, tereyağı, yoğurt, sarımsak.

Hazırlanışı: Un, su ve tuz ile hamur tutulduktan sonra bezeler oluşturulur. Bezeler oklava ile açıldıktan sonra çarşafta yuvarlatılıp ardından tepsiye dizilir. Bütün bezeler açılıp tepsiye dizildikten sonra parçalara bölünür ve üzerine tereyağı yağlanır. Fırından çıkarıldıktan sonra üzerine sarımsaklı yoğurt dökülür ve servis edilir (KK57, KK60, KK66).

Resim 82. Samsa Pitesi

3.3.7.3.3.8. Sıralı Pite/Flinya

Malzemeler: Yumurta, süt, un, tereyağı, tuz.

Hazırlanışı: Yumurta, süt ve un ile tutulan hamura tuz eklenir. Sulu bir kıvamda olan hamur tepsiye sıra sıra kepçe yardımıyla dökülür ve üzeri kızgın sac ile kapatılır. Saç tepsiden alınır ve yine hamur kepçe ile tepsiye dökülür ve sac ile kapatılır. Pişen hamurun aralarına tereyağı sürülür. Bu işlem hamurun tamamı bitene kadar devam eder. Kat kata olan pite dilimlere bölünüp servis edilir (KK43, KK57, KK60, KK66).

Resim 83. Sıralı Pite

3.3.7.3.3.9. Süt Pitesi

Malzemeler: Yumurta, süt, un, su, tereyağı, tuz.

Hazırlanışı: Un, su ve tuz ile hamur elde edildikten sonra hamur bezelere bölünür. Bezeler oklava ile açılıp yufkalar elde edilir. Yufkaların arasına tereyağı ve süt, yumurta karışımı dökülür ve fırına verilir (KK29, KK66).

3.3.7.3.3.10. Yufka Paçasi

Malzemeler: Baklava yufkası, et suyu, tereyağı, yoğurt, sarımsak, tuz, kırmızı toz biber.

Hazırlanışı: Baklava yufkaları tepsiye sıra sıra dizilirken aralarına tereyağı dökülür. Yufkalar fırında piştikten sonra üzerine et suyu dökülür. Kare şeklinde kesilen yufkaların üzerine yoğurt, sarımsak ve tuz karışımı döküldükten sonra her parçanın üzerine küçük et parçacıkları dizilir (KK43, KK60, KK66).

3.3.7.3.4. Tatlılar

3.3.7.3.4.1. Alva

Malzemeler: Tereyağı, un, irmik, şeker.

Hazırlanışı: Un ve irmik tereyağında iyice kavrulur. Hamur bal rengini almaya ve tereyağı hamurun üst kısmına çıkmaya başladığında tatlının pişmek üzere olduğu anlaşılır. Diğer bir kapta hazırlanan şerbet de sıcak olarak tatlının üzerine dökülür ve karıştırılmaya devam edilir (KK43, KK57, KK60, KK66).

3.3.7.3.4.2. Aşure

Malzemeler: Aşurelik buğday, şeker, su, nohut, pirinç, meyve, kuru yemiş, karanfil, tarçın.

Hazırlanışı: Önceden ıslatılmış aşurelik buğday kısık ateşte pişirilmeye bırakılır. Buğdağ piştikten sonra ayrı bir kapta kaynatılan nohut ve fasulyenin ardından

şeker eklenir. Ardından doğranmış meyveler de aşureye ilave edilir ve birkaç dakika daha pişirilmeye devam edilir. Güzel koku vermesi için kaynatılmış karanfilin suyu aşureye dökülür. Kaselere koyulan aşure soğumaya bırakılır. Son olarak aşurenin üzerine tarçın dökülür ve isteğe bağlı kuru yemiş ile süslenip servis edilir (KK66).

3.3.7.3.4.3. Ayligül

Malzemeler: Yumurta, süt, un, nişasta, şeker, tereyağı, su.

Hazırlanışı: yumurta, süt, un ile tutulan hamurun yufkaları nişasta ile açılır. Açılan yufkanın dört tarafı katlanır ve ortasına ceviz konur. Yufkalara tek tek aynı şekil verildikten sonra üzerine kızgın tereyağı dökülür ve fırına verilir. Piştikten sonra üzerine şerbet dökülür (KK43, KK60, KK66).

Resim 84. Ayligül Tatlisi

3.3.7.3.4.4. Baklava

Malzemeler: Yumurta, süt, un, nişasta, şeker, tereyağı, su.

Hazırlanışı: Yumurta, süt, un ile tutulan hamurun yufkaları nişasta ile açılır. Yufkalar tek tek tepsiye dizilir ve her beşinci yufkaya tereyağı dökülür. Kırk, elli veya altmış yufkadan oluşabilen baklavanın ortasına ceviz dökülür. Yufkalar tamamlandıktan sonra tepsinin kenarından sarkan yufkalar kesilip tepsinin tamamına baklava şekli verilir. Üzerine tereyağı dökülüp fırına verilir. Fırından alındıktan sonra üzerine şerbet dökülür (KK42, KK43, KK57, KK60, KK66).

Resim 85. Ev Yapımı Baklava

3.3.7.3.4.5. Fil Basti Tatlisi

Malzemeler: Yumurta, süt, irmik, un, tereyağı, şeker, su.

Hazırlanışı: Süt kaynadıktan sonra tereyağı eklenir ve irmik ilave edilir. Hamur koyulaşana sürekli karıştırılır. Hamur kenara alınıp soğumaya bırakılır. Hamur soğuduktan sonra yumurta ilave edilir ve hamur güzelce yoğurulur. Elde edilen hamurdan birer beze alınıp hamura fil ayağı şekli verilir ve tepsiye dizilip fırına verilir. Tatlı piştikten sonra üzerine şerbet dökülür ve dinlenmeye bırakılır (KK66).

3.3.7.3.4.6. Irmık Tatlisi

Malzemeler: Un, su, irmik, süt, şeker.

Hazırlanışı: Un ve su ile tutulan hamurdan yufkalar açılır. İrmik, süt ve tereyağı kaynatılır ve muhallebi kıvamına getirilir. Açılan yufkalar şeritlere bölünerek içine muhallebi harcı konur ve üzeri katlanıp fırına verilir. Piştikten sonra üzerine şerbet dökülür (KK60, KK66).

3.3.7.3.4.7. Kabak Tatlisi

Malzemeler: Balkabağı, şeker, su.

Hazırlanışı: Balkabağı dilimlenip üzerine şeker ve su ilave edilip fırına verilir. Kabaklar piştiğinde fırından alınıp sevis edilir (KK66).

Resim 86. Kabak Tatlisi

3.3.7.3.4.8. Kadaif

Malzemeler: Kadayıf, tereyağı, şeker, su, ceviz.

Hazırlanışı: Kadayıf cevizlerle birlikte tepsiye dizildikten sonra üzerine kızgın tereyağı dökülür. Fırında piştikten sonra üzerine şerbet dökülür (KK43, KK60, KK66).

3.3.7.3.4.9. Kaymaçina

Malzemeler: Yumurta, süt, şeker.

Hazırlanışı: Yumurta ve şeker çırpılıp süte eklenir ve iyice çırpılır. Süt karışımı tepsiye dökülür ve fırına verilir. Üzeri iyice pişip renk aldıktan sonra tepsi fırından çıkarılır (KK43, KK60, KK66).

Resim 87. Kaymaçina

3.3.7.3.4.10. Malebiye

Malzemeler: Süt, irmik, şeker.

Hazırlanışı: Süt kaynadıktan sonra irmik ve şeker ilave edilir. Tatlının topaklaşmaması için sürekli karıştırılması gerekir. Ardından kâselere alınıp soğumaya bırakılır (KK60, KK66).

3.3.7.3.4.11. Pelte

Malzemeler: Su, şeker, nişasta.

Hazırlanışı: Öncelikle nişasta ayrı bir yerde soğuk suda karıştırılır ardından kaynayan suya eklenir ve şeker katılır. İsteğe göre pelteye boya da katılır ancak orijinali renksizdir (KK60, KK66).

3.3.7.3.4.12. Reşediye Tatlisi

Malzemeler: Nişasta, şeker, su.

Hazırlanışı: Nişasta, şeker ve su tencerede uzun bir süre kavrulur ve hamur ceviz taneleri gibi bir görünüm almaya başlar (KK60).

3.3.7.3.4.13. Sirke Tatlisi

Malzemeler: Tereyağı, un, şeker, sirke.

Hazırlanışı: Tereyağı, şeker ve una biraz sirke ilave edilerek hamur tutulur. Büyük bezeler haline getirilen parçalar tepsiye dizilir üzerleri çatal ile çizilir. Fırına verilir ve üzerine şerbet dökülür (KK43, KK60, KK66).

Resim 88. Sirke Tatlisi

3.3.7.3.4.14. Şekerpare

Malzemeler: Yumurta, tereyağı, un, şeker, su.

Hazırlanışı: Yumurta, tereyağı ve un ile tutulan hamur bezeler haline getirilerek yuvarlanıp tepsiye dizilir. Fırında piştikten sonra üzerine şerbet dökülür (KK43, KK60, KK66).

Resim 89. Şekerpare

3.3.7.3.4.15. Tespişte

Malzemeler: Süt, şeker, un, tereyağı, kabartma tozu.

Hazırlanışı: Kaynamış süte bir paket tereyağı ve un eklenir, ardından hamur soğumaya bırakılır. Soğuyan hamura bir paket kabartma tozu ve hamur tepsinin her

tarafına yayılır. Hamura kaşıkla şekil verilir ve fırında pişirilir. Şerbeti baklava şerbeti gibi olmalıdır. Tatlı fırından alındıktan sonra üzerine şerbet dökülür (KK67).

3.3.7.3.4.16. Zerde Tatlisi

Malzemeler: Pirinç, şeker, su.

Hazırlanışı: Su kaynadıktan sonra pirinçler eklenir ve kaynatılmaya devam edilir. Pirinç piştiğinde şeker ilave edilir ve biraz daha pişirildikten sonra zerde tatlısı servise hazır olur (KK60, KK66).

3.3.7.3.5. İçecekler

3.3.7.5.1. Gül Şurubi

Malzemeler: Kırmızı ve pembe gül yaprağı, şeker, su, limon tozu.

Hazırlanışı: Gül yaprakları ve limon tozu iki kiloluk bir kavanoza konulur. Bir hafta bekletildikten sonra yapraklar çıkarılır ve isteğe bağlı şeker ilave edilir. Bardağa bir miktar gül şurubu konduktan sonra su ilave edilip buzla servis edilir (KK66).

Resim 90. Gül Şurubi

3.3.7.3.5.2. Oşaf

Malzemeler: Can eriği, kara erik, incir, kızılcık, böğürtlen, su, şeker.

Hazırlanışı: Meyveler su ve şeker ile birlikte iyice kaynadıktan sonra soğumaya bırakılır. Soğuk servis edilir (KK43, KK57, KK60, KK66).

3.3.7.3.5.3. Rasol/Lana Suyi

Malzemeler: Lahana, sirke, tuz, su.

Hazırlanışı: Lahanalar yıkandıktan sonra su, sirke ve tuz konup ekşimeye bırakılır. Her hafta lahana suyu karıştırılır. İyice ekşidiğinde içmeye hazır bir hale gelir (KK57, KK60, KK66).

Resim 91. Rasol/Lana Suyi

3.4. Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar

3.4.1. Halk Hekimliği

İnsanlar maddi olanaksızlıklar veya muayene edilme şartlarının zorluğu gibi sebeplerle doktora gitmeden sağlığı koruma, tanımlama ve sağaltma işlem ve yöntemlerinin tümü halk hekimliği olarak adlandırılmaktadır. (Boratav, 1984: 2).

Örnek de, modern tıbbın haricinde hastalıkların nedenleri hakkındaki inanışların ve hastalıkları sağaltmak için halkın kullandığı geleneksel ilaç ve uygulamaların tamamını halk hekimliği olarak tanımlamaktadır (Akt. Kılıç, 2017: 310).

Acıpayamlı halk hekimliğini "*Halkı hastalıktan korumak ve hastalığı iyileştirmek amacıyla başvurduğu doğal, büyüsel ve dinsel yöntemlerin tümüne halk hekimliği denir*." (Baysan, 2016: 33) şeklinde tanımlayıp İslam dininin etkilerinin göründüğü halk hekimliğin temelini de "*Halkın sağlığı, Tanrının insanlara verdiği en büyük armağandır*." inancının oluşturduğunu öne sürmektedir (Artun, 2005: 202).

Tıbbın, doktorlardan daha eski olduğunu ifade eden Yonder, halk tıbbını "doğal halk tıbbı" ve "dinsel büyüsel uygulamalar" olmak üzere ikiye ayırmaktadır (Baysan, 2016: 35).

Doğal halk tıbbındaki halk hekimleri, modern insanca bilinen tüm hastalıkları (siğiller, eklem iltihabı, sancı, cinsî yetersizlik, cilt rahatsızlığı, kanser, vb.) ve tıp bilimince tanınmayan hastalıkları da (sözgelimi mal ochio veya kem göz, ruhî çöküntü ve büyücü etkilerini) pratik olarak tedavi ederler (Hufford J. Çev. Sever, 2007: 79).

Halk arasında "kocakarı", "ocaklı" "efsuncu" vb. olarak bilinen ve kendince birtakım tedavi uygulamalara sahip kişiler aslında birer halk hekimidir (Akt. Artun, 2005: 202).

Bu sağaltıcıların ürettikleri ilaçlara da "kocakarı" ilacı adı verilmesinin sebebi, "koca" sözcüğünün yaşlı, tecrübeli, bilge anlamı taşıdığı ve en eski dönemlerde sağaltıcıların da genellikle kadın olmalarından kaynaklanmaktadır (Yalçınkaya, 2019: 2).

Gözlem ve deneyimler sonucu elde edilen bu tür bilgiler yüzyıllarca birikerek kültür aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılmış ve tıp biliminin temelini oluşturmuştur (Akt. Artun, 2005: 202).

Üsküp yöresinde de halk hekimliği uygulamaları oldukça yaygındır. Günümüzde öncelikle tıbbi tedavi yöntemlerine başvurulur ancak sonuç alınmadığı takdirde halk hekimliğine başvurulduğu görülmektedir.

Üsküp Türklerinde birbirinden farklı yöntemlerin kullanıldığı halk hekimliğinde soğuk algınlığı, iç hastalıkları (dâhiliye), genel cerrahi (hariciye), cilt, diş hekimliği hastalıkları ile ilgili tedavi yöntemleri halen canlılığını muhafaza etmektedir.

Soğuk Algınlığı Tedavi Yöntemleri

Ateş

Gazete, Rakı: Ateşin düşmesinde faydalı olan diğer yöntemler arasında gazete kâğıdı ve rakı da yer almaktadır. Rakılı bez veya gazete ile vücudun her yerine sürülür (KK1, KK9, KK15, KK27, KK60, KK66, KK68).

Limon ve Tuz: Limon ikiye bölünüp alt kısımları kesilip ocağa o şekilde konur. Limonun içine tuz dökülür. Kaynamaya başlayan iki limonun suyu temiz bir beze sıkılıp özellikle ayakların altı, baş, boyun ve enseye sürülür. Ateşi düşürmeye birebirdir (KK1, KK29, KK46).

Sirke: Yüksek ateş olduğunda sıkça başvurulan tedavi yöntemi sirkedir. Vücudun her yerine sirke sürülüp sirkeye batırılmış çoraplar da o şekilde giydirilir. Sirkeli bez veya çoraplar ateş düşene kadar sürekli olarak değiştirilir (KK1, KK15, KK43, KK60, KK66).

Arpacık

Anne sütü: Gözdeki arpacığa anne sütünden damlatılır (KK60, KK66).

Ekmek: Gözdeki arpacığa ekmek sürülüp kediye atılır (KK16).

Öksürük

Ayva Yaprağı: Kurutulan ayva yaprakları kaynatılıp çay olarak içilir (KK1, KK29, KK46).

Bal, Sıvı Yağ ve Limon: Bal, sıvı yağ ve limon karışımı öksürüğe iyi gelir (KK50).

Karabiber: Çaya karabiber dökülüp içilir. Yoğurda karabiber dökülüp yenmesi de öksürüğe iyi gelir (KK60, KK66).

Nar Kabuğu: Kaynatılan nar kabukları çay olarak içilir (KK1, KK29, KK46).

Soğan: Kuru soğanın iç kısmı oyulup ortasına bal konur. Bütün gece bir kapta bekletilen soğan suyu ertesi gün içilir (KK50).

Süt *ve* Tereyağı: Kaynamış süte tereyağı katılarak sıcak içilir (KK29, KK42, KK57, KK60, KK66).

Şeker ve Su: Şeker ocakta yakılır (karamelize edilir) ardından biraz su katılarak kaynatılır. Çay haline gelen karışıma limon sıkılıp içilir (KK15).

Boğaz Ağrısı

Karanfil: Kavanoza koyulan kuru karanfillerin üzerine kaynar su dökülür ve birkaç gün bekletilir. Kavanozdaki karanfil suyu süzülüp içilir, boğaz ağrısı ve öksürüğe iyi gelir (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 54).

Karbonat ve Limon: Karbonata limon sıkılıp gargara yapılır. Boğazın hafif yanmaya başlaması ağrının daha çabuk geçmesine yardımcı olur (KK59).

Nişadır: Rendelenen nişadır külah şeklinde bükülmüş bir kâğıda dökülür ve direkt olarak boğaza üflenir. Nişadır çok tuzlu olduğundan anında boğazda bir yanma hissi belirir ancak kısa bir sürede boğaz ağrısını geçirir (KK13, KK66).

İç Hastalıkları (Dâhiliye) Tedavi Yöntemleri

Baş Ağrısı

Patates ve Kahve: Patatesler ince ince doğranıp taze kahve ile bulanır. Ardından patatesler bir beze dizilerek başa bağlanır (KK1, KK29, KK33, KK46).

Hazımsızlık

Sitliç (Setliç): Bir limon sıkıldıktan sonra içine bir çay kaşığı karbonat dökülüp karıştırılır. Bir anda köpürmeye başlayan limonata bir yudumda içilir. (KK22, KK43, KK57, KK60, KK66).

Septiç: Sirke mayası mide rahatsızlığına iyi gelir (KK33).

İshal (Amel)

Kahve ve Limon: Bir reçel kaşığı taze kahveye limon sıkılıp içilir. Etkisini kısa sürede gösterir (KK60, KK66).

Kaynamış Su: İshal olunduğunda normal su yerine kaynamış su içilmesi gerekir (KK66).

Leblebi: Bol bol leblebi yemek gerekir (KK1, KK29, KK33, KK43, KK60, KK66).

Muz: Bol bol muz yemek gerekir (KK43, KK66).

Pirinç Suyu: Bir avuç pirinç kaynatıldıktan sonra suyu içilir (KK57).

Yoğurt ve Nişasta: Bir kâse yoğurda nişasta eklenip yenir (KK43).

Kabızlık

Kaysı: Kurutulmuş kayısı veya incir kaynatılır ve içilir (KK33).

Zeytinyağı: Bir kaşık zeytinyağı yutulur (KK66).

Kızamık (Kızamlık)

Kırmız: Çocuk kızamık olduğunda vücuduna kırmız sürülür (KK33, KK66).

Kırmız Tozu: Bir kaşık kırmız tozu su ile içirilir (KK66).

Korku

Ekmek: Okutulan ekmek akşam ezanı okunurken kişiye yedirilir. (KK29, KK66).

Romatizma (Romatiz)

Lahana Yaprağı: Taze lahana yaprakları hafifçe ezilir ve naylon veya folyo ile sırta konur. İki saat bekledikten sonra sırttaki yapraklar atılır ve yerine yenileri konur. Etkisini birkaç gün içinde görmek mümkündür (KK1, KK29, KK46).

Sarılık (Sarilık)

İnek Ödü Tozu: İneğin ödü kurutulur ve dövülüp kahverengi bir toz elde edilir. Ardından toz limon suyuna katılır. Karışıma sarımsak da eklenebilir. Elde edilen karışımın kırk gün boyunca içilmesi gerekir (KK15).

Sarımsak: Sarılığa yakalanan kişinin alnının ortası çiğ sarımsakla üç defa kesilir (KK66).

Tansiyon

Sarımsak: Yüksek tansiyon için kabuğu soyulan birer diş sarımsaklar iki kulağa ve burna koyulur. Kısa bir süre sonra tansiyonun düştüğü görülür (KK50).

Yemeğin Fazla Kaçırılması (Krupa)

Soğan: Kuru soğanın ince kabukları soyulur ve kesilen soğan parçasıyla el bileğinin iç kısmına (nabız yerine) masaj yapılır. Bu uygulamayla hazmın kolaylaşmaya başladığı masaj sırasında kişinin geğirmeye başladığından anlaşılır. Aynı zamanda kişinin bol bol soğan yemesi de gerekir (KK22, KK66).

Cilt Hastalıkları Tedavi Yöntemleri

Arı Sokması

Çamur (Batak): Arı sokmasında cilde çamur sürülür (KK35, KK43, KK50, KK59, KK60).

Sirke: Arı sokmasında ağrılı yere sirke sürülür (KK43, KK59, KK60).

Çıban (Çiban)

Çıbanın kökü çıkmadan o yerin iyileşmesi mümkün olmadığından bunun daha hızlı bir şekilde yapılması için birtakım yöntemler uygulanmaktadır:

Domates*:* Çıbanın bir an önce patlaması için çıbanın üzerine domates konur.

Ekmek İçi: Kanı dışarı çevirmesi için ekmeğin iç kısmı ocakta ısıtılıp çıbanın üzerine konur.

Lokum: Çıbanın bir an önce patlaması için çıbanın üzerine şekerli lokum konur (KK33)

Kanama/Yara

Çürümüş Odun Tozu: Kurdun yediği, tamamen çürüyen odunun sarı tozu alınıp yaraya döküldüğünde kanama durur (KK1, KK29).

Gaz Yağı: Kanayan yere gaz yağı sürülür (KK50).

Kantaron: Zeytinyağında bekletilen kantaron yaraya sürüldüğünde yaranın hızlı bir şekilde iyileşmesine yardımcı olur (KK1, KK29, KK43, KK46, KK60).

Şeker: Yaraya şeker dökülür (KK46).

Tütün: Kanayan yere bir tutam taze tütün konduğunda kanama kesilir (KK1, KK15, KK9, KK35, KK43, KK60, KK66, KK68).

Saç Dökülmesi

Asma Dalı: Asma dalları kesildiğinde kesilen dalların suları toplanır ve saçlar o suyla yıkanır.

Uma ve Gaz: Saçlar uma adı verilen bir nevi sabun ile yıkanır. Bit tutmaması için de umaya lamba gazı konur (KK1, KK29, KK46, KK66).

Siğil (Tauk G.ti)

At Salyası: Atın ağzından akan salya ile tedavi edilir (KK44).

Çörek Otu: Eldeki siğillere çörek otu sürülür veya hoca üç kere tükürüp dua okur (KK53).

Çürük Elma: Çürük elma dörde bölünür ve dua okunduktan sonra elma siğilin üzerine sürülür. Ardından elma toprağa gömülür. Birkaç gün içinde siğillerin düştüğü görülür (KK29, KK46).

İncir Ağacı Yaprağı: İncir ağacının yaprağındaki süt siğil çıkan yere sürülür (KK29, KK46).

Meyyit Taşı: Meyyit taşı oluğunda biriken suyla tedavi edilir (KK74).

Taze Ceviz: Taze ceviz kabuğu kazınır ve siğil çıkan yere sürülür (KK1, KK29, KK46).

Tuz ve Eşek Salyası: Elini tuza sokup eşeğe yalatarak tedavi edilir (KK53).

Saçak Suyu: Yağmur yağdığında siğil çıkan yer saçaklardan damlayan suyla yıkanır ve siğillerin yok olması için niyet edilir. Bu uygulamanın üç defa yapılması gerekir (KK18, KK66).

Su Kabarcığı

Yabani Ot: Su kabarcığına yabani ot sürülür (KK43, KK60).

Vurulma

Çiğ Et: Bir parça çiğ et alınır ve vurulan yere konur (KK1, KK29, KK60, KK66).

Ekmek: Çiğnenmiş bir lokma ekmek vurulan yere konur (KK1, KK15, KK33, KK35, KK43, KK51, KK60, KK66).

Sıvı Yağ ve Ekmek: Ekmeğe sıvı yağ veya zeytinyağı dökülür ve vurulan yere konur (KK51).

Şarap ve Ekmek: Bir lokma ekmeğe şarap dökülüp vurulan yere konur (KK51, KK60, KK66).

Şeker ve Ekmek: Ekmeğe şeker dökülüp vurulan yere konur. (KK15).

Yanık

Patates ve Süt: Rendelenmiş patates soğuk sütün içine eklenir. Temiz bir bez parçası bu süte batırılıp yanmış olan bölgeye konarak pansuman yapılır. Belli aralıklara aynı uygulama birkaç defa tekrarlanır. Bu yöntem yanmış olan bölgenin ateşini alır (KK1, KK29, KK46).

Diş Macunu: Yanmış bölgedeki ateşi alması için anında yanan bölgeye diş macunu sürülür (KK1, KK9, KK15, KK35, KK43, KK57, KK60, KK66, KK68).

Yara İzi

Balmumu ve Zeytinyağı: Balmumu küçük küçük doğrandıktan sonra sıvı yağ veya zeytinyağıyla harmanlanır. Bu karışım temiz bir beze alınır ve yaranın olduğu yere konur. Yarada oluşan irinlerin akıp etin büyümesinde son derece faydalı bir yöntemdir (KK1, KK29, KK66).

Diş Hekimliği Tedavi Yöntemleri

Ağız İçinde Yara

Mürekkep: Yüksek ateşten ağız içinde beliren kabarcıkların giderilmesi için mürekkep sürülür (KK66).

Diş Ağrısı

Karbonat: Diş ağrısının geçmesi için dişe karbonat sürülür (KK60).

Lavanta (Levanta): Diş ağrısının geçmesi için dişe lavanta sürülür (KK66).

Rakı: Diş ağrısının geçmesi için rakı ile gargara yapılıp dişe rakı sürülür (KK66).

3.4.2. Halk İnanışları

Halk inancı, kişi ya da toplum tarafından bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesi anlamına gelmektedir. Halk inanışları kavramının Fransızca ve Almanca karşılıkları superstition Aberglaube olan kelimeler Türkçede bâtıl i'tikad, bâtıl inanış, yanlış inanış, boş inanış, hurafe gibi deyimlerle ifade edilmektedir.

Halkbilimi, belli bir toplumun eski dinlerinden miras alıp kendi çağındaki yeni dininde, yaşam şartlarının gerektirdiğince yeni biçimler, yeni içerikler ve anlatışlarla oluşturduğu inanışlarla ilgilenir. Halk inanışları din, ahlâk kurallarındaki kesinlik ve katılığı içinde barındırmaz ve bölgeden bölgeye, topluluktan topluluğa biçim ve içerik açısından birtakım değişiklikler gösterirler (Boratav, 1984: 7).

Halk inanışı, tabiatüstü, insanüstü bir gücün veya varlıkların mevcudiyetinde, bunlarla ilgili görev ve kaçınmalara riayet edildiğinde yarar görüleceğine, ihlal veya ihmal edildiğinde ise zarar görüleceğine inanmadır. Bir bölgede yaşayan halkın inanış ve uygulamaları eskiye dayanmaktadır. Bu inanış ve uygulamalar genellikle şifahi olarak aktarılan ve görme, duymayla yaygınlaşan inanışlardır (Ed. Eroğlu, 2017: 21-22).

İnsanoğlu yüzyıllardan beri mantık aramaksızın çok şeye inanma ihtiyacı duymuştur. O, gördüğüne, duyduğuna, yetişme sürecinde çevresinden edindiği halk kültüründen kopmayıp, inancından da ödün vermeyerek inanmıştır (Akt. Artun, 2005: 271).

İnsanların evreni algılayış biçimi, günlük hayatlarında karşılaştıkları sorunlara anlam katma, bireysel ve toplumsal ümit, beklenti, kaygı ve korkuları, yaptıkları eylemleri geçerli kılma, kutsallarını belirleme halk inanışlarının ortaya çıkmasında ve biçimlenmesinde önemli rol oynamaktadır (Ed. Eroğlu, 2017: 31).

Bu çerçevede derleme çalışmalarında elde edilen malzemelere istinaden Üsküp yöresindeki halk inanışlarını aşağıdaki başlıklar altında tasnif edebiliriz.

3.4.2.1. Geçiş Dönemleri

3.4.2.1.1. Doğum ile İlgili İnanışlar

Aş eren kadın istediği şeyi yiyemezse bebeğin başında leke çıkar (KK60, KK66).

Bebeğin çamaşırları güneş batmadan toplanmalı. Unutulursa tekrar yıkanmalı (KK39, KK66).

Bebeğin yalnız bırakılacağı zaman maşa, süpürge, kuran, su, tuz bırakılır (KK16, KK18, KK29, KK60, KK66).

Bebek uyurken yüzünün mendille örtülmesi büyüdüğünde utanmaz olmaması içindir (KK66).

Bebek yemezse komşudan gizlice bir lokma ekmek alınır bebeğe yedirilir (KK66).

Boş beşiğin sallanması iyi değildir, çocuğun karnı ağrır (KK18, KK29, KK66, KK74).

Boş beşik sallanmaz. Sallanırsa çocuğun kulağı ağrır (KK16).

Çocuğu olmayan kadınlar derenin (Kırnova) olduğu yerde mağaraya giderler orada bir taş bulunur, o taşla kendilerini sıkıştırırlar. Önce namaz kılınır sonra Allah'tan bir çocuk isterler ve adak adarlar, kurban keserler (KK20, KK32, KK39).

Çocuğu olmayanlar cenaze yıkandıktan sonra teneşirin altından üç defa geçirilir (KK65, KK66).

Çocuk sahibi olamayanların Aşağı Koliçan köyüne bir saat mesafede bulunan Spela mağarasına giderek oradan damla damla gelen sudan içerler (Koca, 2016: 547)

Düşen göbek, kesilen ilk saç saklanır (KK43, KK60)

Gözde arpacık çıkarsa tanıdık birinin doğum yapacağına inanılır (KK16, KK18, KK60, KK66).

Hamile bir kadın gizlice aldığı bir meyveyi yer ve vücudunun herhangi bir yerine dokunursa bebekte de aynı yerde yediği meyvenin şeklinde leke oluşur (KK29, KK60, KK66).

Hamile kadın cenazeye katılacaksa serçe parmağına kırmızı ip bağlaması gerekir. Yoksa çocuğun zarar göreceğine, ölebileceğine inanılır (KK66).

Hamile kadın ekşi yerse kız tatlı yerse erkek doğurur (KK16).

Hamile kadın imrendiği bir şeyi yiyemezse bebekte leke çıkar.

Hamile kadın kablo, hortum gibi eşyaların üzerinden atlarsa bebeğin göbek bağının boğazına dolanacağına inanılır (KK66).

Hamile kadın saçını keserse bebeğin ömrünün kısalacağına inanılır (KK66).

Hamile kadının çocuğunun güzel olması için ayva yemesi önerilir (KK60).

Hamile kadının karnı dikse erkek yayvan olursa kız (KK60).

Hamile kadının kedi veya köpeğe tekme atması iyi değildir, bebeği çok kıllı olur (KK66).

Hamile kadının kediye pis dememesi veya kediye vurmaması gerekir aksi takdirde bebekte kedi kılı çıkar (KK66).

İlk bebek görmeye gidildiğinde hediye haricinde kundağa demir para da sıkıştırılır. Bunun nedeni bebeğin demir gibi sağlam olması için yapılmaktadır (KK18, KK29, KK60, KK66).

İlk kesilen saçta bir tutam kuyumcuda ölçülür karşılığında altın alınıp fakirlere dağıtılır (KK43, KK60).

Kırk güne kadar bebeğin yüreği ağrırsa annenin ağrımaz, annenin ağrırsa bebeğin ağrımaz (KK43).

Kırkı dolmamış anne dışarı çıkmamalıdır (KK18, KK43, KK60, KK66).

Kırkı yeni çıkmış bir bebekle ziyarete gelindiğinde ev sahibi anneye yumurta, soğan, ekmek verilip bebeğin alnına un sürülür (KK18, KK43, KK57, KK60, KK66).

Kırkıncı gün banyo suyuna yumurta ve altın lira veya para konur (KK66).

Kırkında bebek eşikte süpürgeye işetilir. Tuvaleti geldiğinde kendi söylesin diye üç defa "Ben süleyim kırkını sen süle tırtını." denir (KK66).

Lohusa herhangi bir ikramda bulunmaz. Elinden bir şey alınmaz alınırsa sütünün kesileceğine inanılır (KK60, KK66).

Lohusa kadının gelen misafirler evden giderken "Güle güle." dememesi gerekir aksi takdirde sütünün kaçacağına inanılır (KK66).

Sarılık tutmasın diye bebeğin alnına kırmızı ip konur (KK43, KK60).

Temiz olmayan, adetli olan kadın kırkı çıkmamış bebeği kucağına alamaz (KK66).

Yeni doğan bebeğin sağlıklı olması için banyo yapıldığında suya kırk gün boyunca yumurta konur (KK18, KK43, KK57, KK60).

Yeni doğan bir bebekle misafirliğe gidildiğinde ev sahibi tarafından bebeğe sağlıklı olması için yumurta, yaşlılığa erişmesi için un ve tatlı olması için şeker vb. verilir (KK15, KK29, KK43, KK54, KK57).

Yeni doğmuş bir çocuğu adetli olan bir kadın ziyaret ediyorsa kadın eteğinin ucuyla bebeğin yüzüne üç defa sürmesi gerekir aksi takdirde bebeğin cildinin sivilcelerle dolacağına inanılır (KK66).

Yolda yürürken hamile bir kadına rastlanıldığında yanındaki çimdiklenir ve dilek dilenir (KK59).

Yürümesi geciken çocuğun çorapları üç Cuma camiye götürülür ve ardından çocuğa giydirilir. Bu uygulamadan sonra çocuğun yürümeye başlayacağına inanılır (KK66). Yürümesi için aynı zamanda kurşun da döktürülür (KK18).

3.4.2.1.2. Evlenme ile İlgili İnanışlar

Ayağının bereketli olması için gelin arabadan indirilirken sağ ayağı ile bakır tepsiye basar (KK60, KK66).

Bardaktaki içecek bitmeden üstüne içecek dökülmesi iki evlilik yaşanacağına inanılır (KK66).

Erkek çocuk sahibi olmak için gelinin kucağına erkek çocuk oturtulur (KK18, KK58, KK66, KK73, KK74).

Eve bereket getirmesi için gelinin sağ koltuğunun altına ekmek verilir (KK43, KK60, KK66, KK74).

Evliliğinin bereketli olması için damat elindeki bakır tasla saçı atar ardından boş bakır tas da atılır ve bekârlar tarafından yakalanmaya çalışılır (KK9, KK17, KK43, KK60, KK66).

Gelin baba evinden çıkarken bereketi götürmemesi için gelinin ailesinden birisi arabaya üç defa vurur (KK35).

Gelinin yatağına erkek çocuk yuvarlatıldığı takdirde gelinin erkek çocuk doğuracağına inanılır (KK18, KK43, KK60, KK66).

Kızın ayağındaki ikinci parmağı birinci parmaktan uzun olduğu takdirde evlilikte kızın sözünün geçeceğine inanılır (KK43, KK66).

Tatlı bir hayat sürmeleri için gelin evin kapısının iç ve dış kısmına şerbet sürer (KK43, KK57, KK60, KK66).

Tencerenin dibini sıyıran kızların düğün gününde yağmur yağar (KK29, KK43, KK46, KK60, KK66).

3.4.2.1.3. Ölüm ile İlgili İnanışlar

Aynalar ters çevrilir (KK39).

Büyü yapılmasın diye ölünün yüzüğünden cenazeye bakılır. Ölünün yüzüğü yoksa başka bir yüzükten bakılır (KK65, KK66).

Cenaze kelimesi zikredildiğinde "Evlere şenlik." denir (KK66).

Cenaze yıkanmadan yanında Kuran okunmaz. O evde yenilmez, içilmez (KK60, KK66).

Cenazenin suyu ile en ağır büyüyü yaparlar (KK65).

Defin işlemi bitene kadar evde banyo yapılmaz, yapılırsa kişide ölü kemiğinin çıkacağına inanılır (KK16, KK58).

Definden sonra çeşmeye gidilir üç defa arkaya su atılır eve gelince banyo yapılır (KK20, KK45).

Definden sonra ve taziyeden döndükten sonra muhakkak el ve yüz yıkanır (KK66).

Definden sonra ve ziyaretlerde mezara su dökülür (KK17, KK18, KK23, KK25, KK27, KK35, KK37, KK39, KK51, KK44, KK47, KK48, KK58, KK71, KK73, KK74).

Kapı açık bırakılır (KK39).

Kişi ölmüşleri görmeye başladıysa öleceğine işarettir (KK66).

Kulak çınladığında da yaşıtının öldüğüne inanılır (KK32).

Mezara da su dökülür ki cinler toplanmasın (KK8).

Mezarlıktaki ağaçlar kesilmez (KK16, KK20, KK74).

Mezarlık parmakla gösterilmez (KK16, KK58).

Ölenin eşyaları en kısa zamanda dağıtılmalı, evde tutulmamalıdır (KK1, KK29).

Ölüm döşeğinde olan birini ziyarete gidildiğinde bazen ziyaretlerden dolayı ölmediği, ölümü bir şekilde ertelendiği inancı oluşmuştur (KK58).

Ölüm haberi duyulduğunda evdeki sular dökülür (KK32).

Tavuğun güneşe doğru ötmesi ölüme işarettir (KK39).

Vefat eden birinin evinde kırk gün ışık söndürülmez, ruhun ailesini görmek için eve geldiğine inanılır (KK43, KK60, KK66).

3.4.2.2. Türbe ile İlgili İnanışlar

Çocuğun atleti karı koca türbesine götürülür. Bir gece orada bırakılır ve ardından atlet çocuğa giydirilir. Çocuğun korkudan kurtulacağına inanılır (KK1, KK29, KK46).

Üsküp- Meddah Baba (Paşa Yiğit) Türbesi

Yiğit Paşa Üsküp'ü fetheden komutandır. Fetih sırasında da yanında Meddah Baba vardır. Meddah Baba, İstanbul'un fethinde Fatih Sultan Mehmed' in yanında olan Akşemsettin ile bir tutulmakta. Türbe girişinin sol tarafında ayazma bulunmaktadır. Bu ayazmada gözleri iyi görmeyen çocuklar yüzlerini yıkarlarmış, kekeleyen çocuklar bu sudan şifa niyetine içerlermiş. Ziyaret için muayyen bir zaman bulunmamakta. Türbede iki mezar bulunmaktadır. Rivayete göre ikinci mezar Paşa Yiğit Bey'in oğlu Turhan Bey'e ait. Üsküp'ün aynı zamanda ilk cami olarak biliniyor. Daha sonra İsa Bey ve Alaca camiinin yapıldığı söyleniyor (KK11).

Üsküp Rufai Tekkesi

Tekkeye nazar, kısmet, şefaat için gelenler oluyor. Kestanelerden yapılmış vefat eden derviş ve şeyhler kullandığı kocaman tespihlerdeki maneviyattan faydalanmak için o tespihlerden geçiyorlar. Mum yakanlar olduğu gibi su bırakıp su alanlar da oluyor. Şifa için çeşitli elbise (atlet) bırakıyorlar. Havlu, şeker, limon bırakıyorlar. Hamile kalamayan, çocuğu olmayan, geç yürüyen veya geç konuşan çocuklar için de geliyorlar. Çocuğu olmayanlar kurban keserler.

Konuşamayan çocuklar için "Taha suresinin ikinci sayfası" okunur ve orada bulunan sulardan su içirilir, yüzü yıkanır (KK38).

3.4.2.3. İnsan Bedeni ile İlgili İnanışlar

Aynı gün el ve ayak tırnakları kesilmez, aynı gün hem düğün hem ölüm olacağına inanılır (Sulooca, 2019: 12, K4, K5, K9 K13, K16).

Birinin ayaklarından atlanmaz, atlanırsa kişinin boyu kısa kalır (KK60, KK66).

Burnu kaşınırsa kişi biriyle kavga eder (K7, K16, K18).

Düşen ilk diş kiremitler üstüne çatıya atılır. Yeni dişin sağlam olması için yapılır (KK18).

Gece tırnak kesilmesi günahtır, kötü bir şeyin olacağına inanılır (KK66, KK74).

İki kişi aynı anda eline bakarsa birilerinin onların gıybetini yaptığı anlamına gelir (KK66).

Kaş kaşınırsa kişinin utanacağına inanılır. (KK42, KK66).

Kişi dilini ısırdığında et veya tatlı yiyeceği anlamına gelir (KK43, KK66).

Kulağın kaşınması o gün yağmur yağacağı anlamına gelir (K13, K18).

Sağ elin kaşınması para verileceği, sol elin kaşınması ise para alınacağına inanılır (KK7, KK9, KK43, KK60, KK66, KK74).

Sağ kulak çınladığında kişinin hakkında iyi konuşuluyor, sol kulak çınladığında ise kötü konuşuluyor anlamına gelir (KK59).

Kulak çınlaması yaşıtının öldüğü anlamına gelir (KK32).

Topuğu kaşınırsa kişinin yolculuğa çıkacağına inanılır (KK1, KK29, KK43, KK60, KK66).

Yanağın kaşınması misafir geleceği anlamı taşır (KK66).

3.4.2.4. Haftanın Günleri ile İlgili Halk İnanışları

Pazartesi: Kız isteme için hayırlı bir gün olduğuna inanılır. (KK66)

Her türlü işe pazartesi günü başlanmasının hayırlı olacağına inanılır (KK74).

Salı: Çamaşır yıkamak uğursuzluktur. (Sulooca, 2019: 12, KK66)

Salı günü banyo yapmak birtakım musibetlere sebebiyet verir. (KK60, KK66)

Çarşamba: Hayırlı gün olarak bilinir (KK29).

Uzun yola çıkılmaz (Sulooca, 2019: 12).

Perşembe: Dikiş dikilmez. (KK66)

Taziyeye gidilmez, bunun yeni ölümlere yol açabileceğine inanılır (Sulooca, 2019: 12).

Cuma: Çamaşır yıkanmaz (Sulooca, 2019: 12, KK16, KK42).

Dikiş dikilmez. (KK16, KK43, KK57, KK60, KK66)

Kuru fasulye pişirilmez, fakirlik olur. (KK66)

Tırnak kesilmez fakirlik olur. (KK60)

Cumartesi: Kıyametin cumartesi günü kopacağına inanılır. (KK66)

Taziyeye gidilmez, bunun yeni ölümlere yol açabileceğine inanılır (Sulooca, 2019: 12).

Pazar: Tırnak kesilirse zengin olunur. (KK66)

Pazar günü tırnak kesilirse zengin olunur. Tırnaklar kesildikten sonra kâğıda sarılır ve çöpe atıldığında üç defa: "Bu dünyada kül, arette gül; ne sen beni arayasın ne ben seni." denir ve çöpe atılır (KK13, KK43, KK66).

3.4.2.5. Uğur/Uğursuzluk ve Bereketle İlgili İnanışlar

Akşam ezanından sonra kimseden soğan istenmez, bunun bereketsizlik getireceğine inanılır (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 56).

Bereketi kaçmasın diye çanta yere bırakılmaz (KK46).

Çorapla uyunmaz, bu şekilde ölen birinin imansız gideceğine inanılır (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 56).

Çöplerin etrafında üç harflilerin dolaştığına inanılır bu yüzden akşam çöp atılmaz (KK39).

Deterjanlı suya basılmaz (KK29, KK46)

Ekmek ters bırakılmaz (KK66)

Evde karınca varsa onların eve nafaka getirdiğine inanılır (KK1, KK29)

Evin bereketinin kaçmaması için evde mutlaka tuz bulundurulmalıdır (KK66)

Evin bereketli olması ve kötülüklerden korunması için evin temelleri atıldığında kurban kesilir (KK16, KK20, KK45).

Farkında olmadan atlet veya tişört ters giyildiğinde kişinin bir şeye sevineceğine inanılır (KK66).

Gece baykuş sesi duymak uğursuzluk demektir (KK20, KK39, KK45).

Gece masa örtüsü silkilmez (KK18)

Kişi ekmeğin kırıntılarını yerse zengin olur (KK66).

Kişinin üzerinde dikiş yapılırsa kişinin kısmeti kapanır (KK60)

Makas boş yere açıp kapatılmaz, kavga olur (KK66)

Soğan kabuğuna basılmaz, kişinin çapılacağına inanılır (KK60, KK66)

Son lokma bırakılmaz, kuvvetini bırakmak anlamına gelir (KK43, KK60).

Üzerinden örümcek geçen kişi uzakta olan sevdiğinin geleceği ve mutlu bir haber alacağına inanılır (KK60, KK66)

Yeni açılmış bir dükkân veya ofise ilk girildiğinde bol kazanç getireceğine inanıldığı için yere demir para atılır (KK66).

3.4.2.6. Nazar ile İlgili Halk İnanışlar

Bebekten/yetişkinden nazar çıkarma: Kibrit yakılır "Kem göz, kem nazar." deyip başta gezdirilir suya batırılır. Bu üç defa tekrarlanır. Su basılmayacak yere atılır. Kibrit çöpleri gömülür (KK66).

Beşiğe nazar boncuğu, muska bağlanır (KK18, KK39, KK74).

Çocuğa nazar değmesin diye başına demir para konur (KK16).

Çocuk çok ağlıyorsa tekkeye götürülüp dua okutulur (KK16, KK58).

Göbek bağı sandıkta saklanır. Çocuğa nazar değdiğinde veya korktuğunda göbek bağı parçası suya konur ve o su çocuğa içirilir (KK16).

Nazar değmesin diye bebeğe çamaşırı ters giydirilir (Sulooca, 2019: 13, KK66)

Nazar değmesin diye bebeğe nazar boncuğu takılır (Sulooca, 2019: 12, KK18, KK74).

Nazar değmesin diye çocuğun beresine demir para dikilir (KK16, KK54).

Nazar değmiş çocuk ve yetişkinler çıplak olarak ağaç kökünün altından üç defa geçirilir (KK47).

Nazara gelen çocuk yaşlı bir kadın tarafından mezarlığa götürülür. Bilinmeyen bir mezar başına tek başına bırakılır ve herkes saklanılır. Çocuk ağlarsa nazar çıkar ağlamazsa öleceğine inanılır (KK16).

Nazara gelen kişinin kurşun döktürmesi gerekir (KK60).

Nazara karşı tütsü yapılır, nazar değen kişiden saç veya iplik alınıp yakılır ve dumanı ile çocuk tütsülenir (KK6, KK16).

Nazara karşı nişadır kullanılır. Yedi kat beze sarılıp bebeğin elbisesine takılır (KK74).

Saçaklar altında durulmaz, nazar değer (KK37).

Yeni doğan bebeğin nazara gelmemesi için yüzü örtülür (KK66).

3.4.2.7. Cansız Varlıklarla İlgili İnanışlar

Bardağındaki içeceği bitirmeden üstüne içecek konulmaz. Kişi iki evlilik yaşar (KK66)

Eşikte oturulmaz fakirlik olur (KK16, KK54).

Eşikte durulmaz, cin çarpar (Sulooca, 2019: 11, KK39).

Gece ıslık çalmak üç harflileri çağırmak anlamına gelir (KK66).

Gelen misafirin bir an önce gitmesi istendiğinde ayakkabısına tuz serpilir (KK43, KK66).

Kapı eşiğinde duran iftiraya uğrar (KK66).

Saç telleri yere atılmaz, üstüne basıldığında kişinin başı ağrır (KK60, KK66).

3.4.2.8. Diğer İnanışlar

Ağzı açık su yemek bırakılmaz yoksa içine cin, şeytan gireceğine inanılır (KK74).

Beladan uzak durmak için kulak çekilir, tahtaya vurulur (KK16).

Çöplerin olduğu yerden geçilirken üç defa yere tükürülür. Çöplerin etrafında üç harflilerin olabileceğine inanılır (KK66).

Elin suyu serpilmez, fakirlik olur (KK66).

Hamur işi yapılırken parmak hamura batarsa, terlik ters dönerse misafir gelecek demektir (KK60, KK66).

Kişi hıçkırmaya başladığına birinin onu andığı anlamına gelir, kişinin ismini zikrederse hıçkırık durur (KK5, KK29, KK43)

Konuşma esnasında birinin hapşırması söylenenin gerçek olduğuna inanılır (KK59).

Sofrada lokma unutulursa aileden birinin aç olduğuna inanılır (KK66).

Soğan kabuğuna basılmasının üç harflilerin kişiye musallat olacağına veya çarpılacağına inanılır (KK59, KK60, KK66).

Yemek yendikten sonra mutlaka masanın altı süpürülür çünkü her ekmek kırıntısını kırk meleğin koruduğuna inanılır (KK66).

Yeni bir işe veya sınava girecek olanın arkasından su dökülür. (KK60, KK66).

Askere gidenin arkasından su dökülür (KK48, KK73).

3.4.2.9. Hayvanlarla İlgili İnanışlar

***Baykuş*:** Gece baykuş sesi duymak uğursuzluk demektir.

Evin çatısında gece baykuş öterse oradan biri ölecek demektir (Sulooca, 2019: 7, KK20, KK39, KK45, KK53).

İnanışa göre baykuş kimin evinin önünde öterse veya konarsa o evden bir ölüm olacaktır (Koca, 2016: 549).

Fare: Bir eve farenin girmesi uğursuzluk getireceğine inanılır. Fare aynı zamanda fakirlik de getirmektedir (Sulooca, 2019: 8).

Geyik: Uğurlu bereketli bir hayvan olduğuna inanılır (Koca, 2016: 871).

Güvercin: Güvercin kişinin üzerini pislettiğinde uğur getireceğine veya yeni bir şey alacağına inanılır (KK59, KK43, KK60, KK66).

Horoz: Horozun vakitsiz ötmesi uğursuzluk sayılır. Havanın değişeceğine işarettir, yağmur yağacaksa horoz öter (Koca, 2016: 871).

***Karga*:** Evin çatısında karga öttüğünde birinin ölüm haberinin alınacağına inanılır (Sulooca, 2019: 7, KK60).

Kedi: İnanışa göre bir yere gündüz vakti giderken önünden kedi geçerse bir kötülüğün, bir kazanın olacağına inanılır. Bu ölümü çağrıştırır (Koca, 2016: 547).

***Kırlangıç*:** Kırlangıçların yuva yaptıkları eve bereket gelir bu yüzden yuvaları bozulmaz (KK60, KK66).

***Köpek*:** Gece köpek uluması, ezan sırasında uluması ölümün olacağına inanılır (KK6, KK20, KK39, KK45, KK58).

Köpeklerin gece uluması depremin habercisidir (KK16, KK58).

Normal dönemde köpek havlar. Köpeğin uluması normal görülmez ve ölün olacağına yorumlanır (Koca, 2016: 549).

***Örümcek*:** Üzerinden örümcek geçen kişinin uzakta olan sevdiğinden mutlu bir haber alacağına veya misafir geleceğine inanılır (KK66).

***Saksağan*:** Misafir getirir.

***Sansar*:** Uğursuzdur.

***Tavşan*:** İnanışa göre bir yere gece vakti giderken önünden tavşan geçerse bir kötülüğün, bir kazanın olacağına inanılır. Bu ölümü çağrıştırır (Koca, 2016: 871).

Tavuk: Tavuğun güneşe doğru ötmesi ölüme işarettir (KK39).

Tavuğun horoz gibi uzun süreli ötüşü, kötülüğün alameti olarak algılanmaktadır (Sulooca, 2019: 8).

3.4.2.10. Tabiat ile İlgili İnanışlar

Çocukken hava yağmurluysa yere güneş çizilir, güneşliyse yere bulut ve yağmur çizilirdi (KK20).

Dolunay kırmızımsı ise birileri büyü yapıyor demektir (KK60).

Dolunaya bakıldıktan sonra birinin yüzüne doğrudan bakılmaz eğer bakarsa yüzüne bakılan kişi bakan kişiden nefret eder (KK59).

Doluyu durdurmak için evin ilk (erkek) çocuğu doluyu yer (KK53, KK74).

Doluyu ve yağmuru kesmek için ezan okunur. Yağmaması için dışarı saçak altına oklava atılır. Böylece dolunun duracağına inanılır (KK16, KK18, KK53, KK58).

Dolunay zamanında ekilen ekinin daha bereketli olacağına inanılır (KK7).

Dolunun durması için balta dışarıya dik konur (KK53).

Gök gürlemesinde saçak altında, ceviz ağacının altında durulursa şimşek çakar (KK59).

Gök gürlemesinde şimşek çakmasın diye çocukların başına metal bir şeyle üç defa dokundurulur (KK53).

Gök gürültüsünde taş başa dokundurularak ambara vurulur (KK15).

Gökkuşağı altından geçen cinsiyetini değiştirir (KK20).

Gökyüzü kızılsa ertesi gün hava rüzgârlı olur (KK16, KK66).

İlk gök gürlemesi duyulduğunda bereket için ekmekliğe veya buzdolabına üç defa vurulur (KK66).

Kargaların topluca uçması hava değişikliğine işarettir (KK15).

Nisan yağmurunun şifası vardır (KK15).

Saçaktaki su ile el yıkanmaz siğil yapar (KK66).

Şimşek çaktığında eşiğe balta ile vurulur (KK7).

Yağmur yağarken saçak altında durulmaz çünkü cinler orada durur (KK37).

Yazın sinekler çok ısırırsa fırtına ve yağmur olacak demektir (KK16, KK58).

Yıldırım düşerse toprağa gömülür (KK39, KK45).

Yıldız kayması birinin öldüğüne işarettir (KK39, KK45, KK58).

Yıldız kaydığını gören biri kendisiyle aynı tarihte doğan birinin öldüğüne inanılır (KK53).

3.4.2.11. Rüya ile İlgili İnanışlar

At murattır (KK43, KK60, KK66).

Altın görmek kimine göre murattır, kimine göre sıkıntıdır (KK60).

Birinin öldüğünü görmek kişinin ömrünün uzayacağına inanılır (KK60).

Kişinin kendinin yeşillik olan bir yerde olduğunu görmesi çok mutlu olacağına inanılır (KK66).

Kişinin vücudunda tüy çıktığını görmesi sıkıntı yaşayacağı anlamına gelir (KK60, KK66).

Rüyada altın görmek iyidir (KK5, KK60).

Rüyada at görmek tez vakitte güzel bir şeyin olacağına inanılır (KK5).

Rüyada canlı balık görmek ölüme işarettir (KK60).

Rüyada bebek görmek tez vakitte güzel haber alınacağına inanılır (KK66).

Rüyada beyaz elbise sıkıntıya işarettir (KK66).

Rüyada bulanık su görmek iyi değildir (KK43, KK60).

Rüyada diş çekilmesi birinin öleceğine inanılır (Sulooca, 2019: 8, KK59, KK60, KK66).

Rüyada fare görmek evin bereketinin kaçacağına inanılır (KK66).

Rüyada kedi görmek ikiyüzlü birinin kişiyi zarara uğratacağına inanılır (KK60).

Rüyada köpek görmek düşmana işarettir (KK66).

Rüyada ölü birini görmek eve misafir geleceği anlamına gelir (KK60).

Rüyada ölünün üzerinde siyah kefen görmek o kişinin başına felaket geleceğine inanılır çünkü siyah renk hastalığın sembolüdür (Sulooca, 2019: 8).

Rüyada pislik görmek para anlamına gelir (KK5).

Rüyada temiz su iyi, bulanık su kötüye yorumlanır (KK66).

Rüyada yağmur veya karın yağdığını görmek kişinin üzüleceği anlamına gelir (KK66).

Rüyada yılan görmek düşman tarafından zarara uğranılacağına inanılır (KK43, KK60, KK66).

Yeşil ağaç murattır (KK13, KK60).

3.4.3. Halk Takvimi

Takvim, "kavm" ve "kıyam" sözcüklerinden türetilmiş, eğriyi, yanlışı düzeltmek, işleri düzene koymak anlamları taşımaktadır. Yanlışların düzeltilmesi ve işlerin yoluna konulması için zamana ihtiyaç duyulmaktadır. Takvimler soyut olarak bilinen zamanı insan yaşamında somut olarak şekillendirmek amacıyla geliştirilmiştir. (Halk Takvimi https://aregem.ktb.gov.tr/ 19.02. 2022)

Takvim kelimesi Türk Dil Kurumu Sözlüğünde ise şu şekilde tanımlanmıştır:

1. Zamanı yıllara, aylara ve günlere ayıran yöntem,

2. Bir yılın günlerini, aylarını, sayılı günlerini gösteren, değişik biçimlerde yapılmış çizelge veya defter,

3. Yapılacak bir işin türlü evrelerini zamana bağlı olarak gösteren program. (https://sozluk.gov.tr/ 19.02.2022).

Erginer, hak takvimini yöre insanının temelde kültürel miras olarak edinmiş olduğu uzun süreli deneyimlere dayanan zaman-hayat ikilisinin bir dizgesi olarak tanımlanmaktadır. Halk takvimi yerel özellikleri, takvimlerdeki gün veya dönemler ise ülke genelinde kabul edilen fakat yerele göre farklılaşan durumları ifade etmektedir. Halk takviminin şekillenmesinde en önemli etkenlerden birinin de iklim koşulları olduğunu belirtmektedir (Akt. Koç - Keskin, 2001: 2).

Doğal koşullar ve kültürel nedenlerle takvimlerde birtakım benzerlikler kendini gösterse de her toplumun kendine özgü yerel takvimi vardır. Günlerin, ayların adlandırılmasıyla yılın bölümlenmesinde birtakım farklar ortaya çıkmaktadır (Akt. Artun, 2005: 211).

Bugün çoğunluğu Müslüman olan memleketimizde iki takvim kullanılır:

1. Bir yılı ayın 29-30 ünlük dönem içindeki değişmelerine göre 12 bölüme ayıran yani 354-355 gün sayan ay takvimi veya kameri takvim.

2. Dünyanın güneş etrafında 365-366 günlük hareketi esasına dayanan batı ülkelerinin de kullandığı güneş takvimi veya şemsi takvim (Boratav, 1984: 131).

Gece ve gündüz, güneşin batması ile doğması arasındaki zaman bölümleridir. Batı geleneğinden farklı olarak bizde gün, akşam güneşin batmasından başlar. Örneğin: perşembe günü güneş battıktan sonra ertesi gün güneş batmasına kadar cuma sayılmaktadır.

Haftanın günleri herkesçe "resmi" adlarıyla bilinmekle birlikte bölgelere, kasabalara göre özel adlar taşıyan günler vardır (Boratav, 1984: 132-133).

Eskiden kimsede takvim mevcut olmadığından günler hilalin aldığı şekillere göre sayılır, Cemreler hesaplanırdı. Erbain 40 gün, hamsin 50 gün. *"Erbainin sonu, hamsinin onu, meşhurdur donu: 21 Mart Nevruz."* (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 37). "Yeni yılda horoz eşiği atlar" denmesi günlerin horozun attığı adım kadar azıcık uzamaya başladı anlamı taşırdı (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 37, KK60).

20 Aralık Erbain gecesinde kışın güzel geçmesi için de tatlı yapılırdı (İlimsever - Ağanoğlu, 2010: 37).

Haftanın günleri Üsküp Türkleri tarafından şu şekilde söylenmektedir:

Yerli gün adları	*Resmi gün adları*
Pazartesi	Pazartesi
Salli	Salı
Çarşamba	Çarşamba
Perşembe	Perşembe
Cuma	Cuma
Dernek	Cumartesi
Eski Pazar (KK35, KK60, KK66, KK68).	Pazar

Cuma dinlik niteliği nedeniyle hiçbir yerde ad değiştirmez.

Yaşamlarını çiftçilik ve hayvancılık ile sürdüren toplulukların takvimleri, mevsimlerin ve her mevsim içindeki bölümlerin yıl içinde her defasında aynı hava şartlarına rastladığı bir düzende olur ancak bu çevrelerin halk takvimleri güneş takviminden pek farklı olmayıp aynı ilkeye dayanır. Ayarın adlarında ve bölünmelerinde türlü etkenlerden gelme çeşitlenmeler görülür (Boratav, 1984: 133).

Üsküp yöresinde eskiden şu şekilde adlandırılmıştır:

Ocak	Kara Kış
Şubat	Zemeri
Mart	Kocakari souklari
Nisan	Rasat zamani
Mayıs	Erik zamani
Haziran	Erik zamani
Temmuz	Orak zamani. Ekinlerin biçildiği dönem.
Ağustos	Tereke zamani. Buğday toplanır. Bostan zamani. Karpuz yetişir.
Eylül	Bag zamani. Üzümlerin toplandığı dönem.
Ekim	Ekin zamani
Kasım	
Aralık	Kara Kış (KK60, KK66, KK68).

Karakış: (11-12 Aralık) Aralık ayında yaşanan, genelde yağışlı geçen ve don görülebilen on-on bir günlük bir süredir (Akt. Veren, 2020: 74).

Mevsimler ise şu şekilde adlandırılır:

İlkyaz (KK60, KK66, KK68)	İlkbahar
Yaz	Yaz
Sonbaar	Sonbahar
Kış	Kış

Yılın mevsimlere bölünmesinde değişmeyen bazı ilkelerin en tutarlısı ve yaygını yılı Kasım ve Hıdrellez diye ikiye bölme kuralıdır. Kasım, resmi takvimde de kasım dediğimiz ayın başlarında girer, Hıdrellez ise 06 Mayıs'tan başlar (Boratav, 1984: 137).

3.5. Üsküp'te El Sanatları Geleneği

3.5.1. Geleneksel Meslekler

El sanatları insanoğlu var olduğundan beri tabiat şartlarına bağlı olarak ortaya çıkmıştır. İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak, örtünmek ve korunmak amacı ile ilk örneklerini vermiştir. Daha sonra gelişerek çevre şartlarına göre değişimler gösteren el sanatları, ortaya çıktığı toplumun duygularını, sanatsal beğenilerini ve kültürel özelliklerini yansıtır hâle gelerek "geleneksel" özelliğe sahip olmuştur (MEB, 2012: 3).

Mesleki ölçütler bir zanaatın icrası ile ilgili ortam, üretim süreci, hammadde, mesleki aktarım, ürün özellikleri, kültürel ve etnografik özellikleri içermektedir. Bakanlık uzmanları ve akademisyenler tarafından listelenen ölçütler on dokuz maddeden oluşmaktadır:

a. Mesleğin geleneğe bağlı olması (etnografik değerinin olması)

b. Örf, adet ve ananelerimizde kullanım yeri olan eşyaları üreten bir meslek olması.

c. Geçmiş ve süregelen günlük yaşam kültürümüzde bir ihtiyacı karşılıyor olması.

d. Doğum, evlenme, ölüm, asker uğurlama, sünnet vb. törenlerle ilgili geleneğe dayalı eşyaları üreten bir meslek olması.

e. Belirli bir tarihi geçmişe sahip olması.

f. Mesleğin usta-çırak ilişkisi ile günümüze aktarılıyor olması.

g. Mesleğin geçimin sağlanacağı kadar ekonomik getirisinin olması.

h. Mesleğin sanat/zanaat özelliği taşıyor olması.

i. Geleneği olan süsleme motiflerini taşıyor olması.

j. Süsleme içeren üretim tekniğinin olması.

k. Geleneksel modele göre üretiliyor olması.

l. Kişiye özel tasarım ve üretimin yapılıyor olması.

m. Meslekte üretim ve satışın aynı ortamda gerçekleştiriliyor olması (mesleğin zanaat niteliği taşıması).

n. Üretimde yerli ve doğal malzeme kullanılıyor olması.

o. Meslekte gelenekli üretim tekniğine sadık kalınarak üretim yapılıyor olması (el işçiliği

(basit araç gereçler) ile üretiliyor olması ve sadece makine üretimi olmaması).

p. Yabancı kültürden aktarılan bir meslek olmaması.

q. Mesleğin gerekliliklerine uygun koşullarda üretim yapılıyor olması.

r. Geleneksel kültüre bağlı kalınarak üretim yapılması.

s. Ürün yapımında kullanılan ana hammaddenin Türkiye içinde üretilen, kültürel ürün olması (Ticaret Bakanlığı, 2021).

Üsküp Türk Çarşısındaki zanaatçılarla yapmış olduğumuz görüşmelerde ustaların mesleklerine dair bilgi ve deneyimleri hakkındaki veriler alan araştırması ile derlenmiştir.

3.5.1.1. Berberlik

En eski zanaatlardan biri olan berberlik canlılığını günümüzde de muhafaza etmektedir. Üsküp'te ezelden beri bu zanaatla uğraşan tanınmış berberler arasında Üsküplü Mendo Berber yer almaktadır. Asıl adı Mendu olan usta herkes tarafından Mendo diye bilinir. Kendisiyle yapmış olduğumuz görüşmede berberlik zanaatının dededen kalma bir meslek olduğunu ifade etti. Kendi doğum günü için babasının ısmarlamış olduğu pantolonu almaya gittiği dükkânda yetmiş yıldır bu mesleği icra etmektedir. Berberlik zanaatının kendi içinde birkaç dalı olduğunu ifade eden Mendo Berber, eskiden berberlerin diş çıkarma, boynuzla kan alma, saç kıran, bardak vurma, mayasil (egzama), sünnet gibi berberlik dallarıyla da uğraştıklarını belirtti. Kerpetenle diş çıkarma, boynuzla kan alma gibi meslek sırlarını babasından öğrendiğini söyledi.

Berberlikte kullanılan malzemeler arasında bir tek tarak ve makasın değişmediğini ifade edip eskiden tıraş etmede el makinesi kullanılırken günümüzde bataryalı veya elektrikli makinelerin kullanıldığını sözlerine ekledi. Berberin tıraş ederken bıyıkların düz olmasına ve zülüflerin eşit olmasına dikkat etmesinin önemli olduğunu vurguladı. Tıraş esnasında herhangi bir kanama olduğunda kan taşı ile kanı durdurduklarını söyledi.

Saç kesiminin müşterinin isteğine göre yapıldığını ve modern hayata ayak uydurarak yeni saç modelleri de yaptıklarını belirtti. Kendi çıraklarını da yetiştiren usta, ilk başta ustura ve makasın nasıl tutulması gerektiğini ve tıraşın sırasıyla nasıl olması gerektiğini öğrettiğini ifade etti. İki üç senede çırağın artık usta olabileceğinin altını çizdi. Mendo Berber, aynı zamanda sünnetlikle de uğraştığını ve sünnetliğe on dört yaşlarındayken başladığını belirtti.

Üsküp'ün en tanınmış eski berberler arasında babası Sabri Berber, Aki Berber, Maka Berber, Hulusi Berber, Sezai Berber ve İdriz Berber gibi isimlerin yer aldığını ifade etti (KK33).

Resim 92. Mendu Ali (Berber)

Resim 93. Boynuz

Resim 94. Kan Taşi

Mendo Berber'in çıraklarından biri olan Eyüp, zanaatı küçük yaşlarda kendisinden öğrendiğini belirtti. Sakal tıraşı ve saç kesimiyle ilgili birtakım bilgiler verdi.

Sakal tıraşı için ustra kullanılır. Eskiden ustralar jiletsizmiş onlar kayışta bilenirmiş. Sünnette de jilet değil kayışta bilenen ustra kullanılır. Sünnetten sonra sari pudra kullanılır. Günümüzde kullanılan ustraların eski jileti çıkarılır ustraya yeni jilet konur. Tıraş fırçası yardımıyla sakala konan sabun köpürtülür ve yüzün sağ tarafından zülüflerin alt kısmından sakala doğru tıraş edilir. Yüzün ortasına kadar tıraş edildikten sonra sol tarafın aynı kısımları da tıraş edilir. Tıraş bittikten sonra yüz su ile yıkanır ve kolonya dökülür. Yüze yüz kremi sürülerek müşterinin isteğine bağlı olarak yüz masajı da yapılır. Kaşı çok uzun olanlar kaşlarının da hafif kısaltılmasını ister.

Saç kesiminde yine müşterinin isteği dikkate alınarak ya sadece tarak ve makasla ya da makineyle saç kesilir. Saçlar ön kısımdan ardına yanlardan kesildikten sonra ensedeki saçlar kimi makineyle kimi ise ustrayla kesilmesini ister. Ardından müşterinin saçı yıkanarak "Saatler (Sıhhatler) olsun." denir (KK22).

Resim 95. Berberlik Aletleri

3.5.1.2. Çömlekçilik

Eski el sanatları arasında unutulmaya yüz tutmuş mesleklerden birinin çömlekçilik olduğunu derlemeler esnasında farkına vardık. Bu zanaatı icra eden ustaları bulmakta zorlanırken Üsküp'ün Bit Pazarı semtinde 1955 yılından itibaren çömlekçi dükkânları olan Mitevski ailesine rastladık. Yirmi beş yıldır bu mesleğin içinde olan Makedon Mitevska Hanım ile görüşüp çömlekçilik ile ilgili bilgi almaya çalıştık. Çömlekçiliğin zor ve uğraş gerektiren bir meslek olmasının yanı sıra ülkenin ekonomi durumu el işçiliğinin karşılığının alınmasına engel teşkil etmektedir. Dolayısıyla gençlerin bu meslekle uğraşmak istemediğini ve kendisinden sonra zanaatı devam edecek birinin olmadığını sözlerine ekledi.

Dede ve babadan edinmiş olduğu bu zanaata kış mevsiminde ara verildiğini belirtti. Öncelikle çömlekçilik için toprağın beş metre derin kazınması gerekir. Usta, her toprağın işlenmek için uygun olmadığı sadece kırmızı killi toprağın kullanılabileceğini ifade etti. Toprağın yüzeysel değil de dikey olarak derinlemesine kazınmasının önem taşıdığını vurguladı. Ardından killi toprak küçük taşlardan arınarak betondan yapılan küçük yalaklarda su ile yoğrulur. Toprak suyu iyice çekmesi için iki hafta bekletilir. Ondan sonra killi toprağa kum eklenir ve makinede öğütülür. Elde edilen koca parçalar elde yoğrularak hamur üretilecek olan her malzemenin miktarına göre bölünür. Hamur çarkta döndürülerek malzemeye göre şekillenir. Şekil vermenin kolaylaşması için çark döndüğünde mutlaka hafifçe su serpilir. Büyük çömlekler yapıldığında bir kısmı yapıldıktan sonra iki üç hafta kurutulmaya bırakılır ardından diğer kısmı yapılır. Çömlekler kurutulduktan bir hafta sonra boyanır. Hava şartlarına bağlı olarak bazen bir bazen iki hafta kurutulmaya bırakılır. Çömlekteki desenler ustanın el becerisi ve yeteneğine göre boyanır. Ondan sonra 800 – 1000 derecelik fırınlarda kayın odununda iki kez pişirilir. Piştikten sonra cilalanır ve yeniden fırında pişirilir. Genelde çömlek, tava, küp, süs eşyası ürettiklerini ifade eden usta, eskiye nazaran satışlarda düşüş yaşandığını ifade etti. Bunun sebebinin de eskiden insanların küplerde et sakladığı, yoğurt mayaladığı ve turşu kurduğu için küplere daha çok rağbet gösterdiklerini belirtti (KK12).

Resim 96. Çömlekçilik Ürünleri

3.5.1.3. Dericilik

Dericilik ile 1978 yılından itibaren uğraşan Yovo Usta ailenin damadı olarak bu zanaatı yaşatmaya çalışıyor. Pirlepe' deki deri fabrikasından sonra 1963 yılında

Üsküp Türk çarşısında dericilik dükkânı açarak kuzu ve av hayvanı derisi ile işlemeye başlıyor. Tilki, sansar, av hayvanı derisinden yaka, şapka, eldiven üretmeye başlıyor. Yugoslavya döneminde fuarlara da katılarak kürkçülükle de uğraşmaya başlıyor.

Deri kullanılır hale gelmesi için birtakım işlemlere tabi tutulur. Deri kasaptan alındıktan sonra tabaklanır yani tuzlanıp bir gün bekletilir. Ertesi gün deri yıkanır, üzerindeki yağlar temizlenir. Yıkama su ve şampuan ile olur. Cinsine göre deri tıraşlanır ve zırnıklama 7-9 gün arasında değişiklik gösterir. Yeniden su ile yıkanır, kurutulur ve tıraşlanır. Tıraş bıçakları ile istenilen inceliğe ulaşana kadar bu işlem tekrarlanır.

Yıkama esnasında derinin yumuşaması için yumuşatıcı kullanılır. Tıraşlama ve zırnıklamada derinin yağı yok edildiği için derinin yumuşak olması için yağlanması gerekir. Deri kullanılacağı ürüne göre işlenir örneğin, post, yaka, şapka, eldiven vs. Ardından deri istenilen modele göre biçilir ve dikilir. Modelci kalem etek, kloş etek, verev etek veya çift kollu, tek kollu, kolsuz ceket modeli çizer. Sadece şapkalar kalıba konur ve işlenir. Kürk, pantufla, tilki yaka kürkü, eldiven üretilen ürünler arasında yer almaktadır.

Ustanın herkesin sağlık için has deri kullanmasını tavsiye ediyor. Av hayvanı derileri Avcılık Derneklerinden, kuzu derisi kasaptan, manjet, yaka, çinçila süsleri ise yurt dışından temin ediliyor.

Eskiden her kadın daha güzel olmak için paltosuna süs eşya olarak has deri kullanırdı. Günümüzde de kadınlar güzel görünmek istiyor ancak daha ucuz olan yerlere yöneliyorlar. Kısacası, ekonomi piyasayı belirliyor. Son olarak da her işin aşkla yapılması gerektiğini vurgulayarak sözlerine son veriyor (KK72).

Resim 97. Deri Ürünleri

3.5.1.3.1. Ayakkabıcılık (Kundracilik)

Küçük yaşta çırak olarak başladığı ayakkabıcılık zanaatını babadan aldığını ifade eden Sedat Usta, ayakkabı üretimi hakkında birtakım bilgiler verdi. Çırakken önce saya dikmeye başladığını belirtirken ayakkabının kalıba çekilmeden önceki ön yüzüne saya denildiğini de sözlerine ekledi. Deri önce biçilir, modelin çıkması için kalıba ihtiyaç olduğunu bu yüzden sayaların kalıba çekilmesi gerektiğini söylüyor.

Yugoslavya döneminde derilerin Sırbistan ve Slovenya'dan ithal edildiğini ve genelde dana derisi kullanıldığını ifade ediyor. Günümüzde deriler Türkiye'den alınır. Sayalar kalıptan çıkarıldıktan sonra silgi ile temizlenir ve ardından sünger içliği konur. Ayakkabı bağları için oktsalar zımba ile açılır, ştepler makinede olur. Ayakkabı bağları konur, temiz ve parlak görünmesi için de cilalanır. Bu işlemlerden geçtikten sonra ayakkabı paketlenir.

El işçiliği olduğu için günde 16-32 çift ayakkabı üretilebildiğini ileri sürüyor. Öncelikle modelin uygun olup olmadığı incelendiği için bir çift üretilir, denenir, modelde herhangi bir sorun olmadığı takdirde seri üretime geçilir. Bazen kalıp uymayabilir, bazen de ayakkabının lastiği patlayabilir. Suni deri kullanıldığında riskler de artar. Kısacası kalıbın iyi çıkması için malzemelerin iyi ve sağlam yani güzel olması gerekiyor.

Ayakkabı üretiminde birtakım risklerin var olduğundan bahsederken her üretilen modelin satılmama ihtimalinin olduğu ve artık kullanılan malzemelerin geri dönüşümü olmadığından zarara girilebileceğinin altını çiziyor. Bunun yanı sıra ayakkabıcılığın sağlık açısından da risk taşıdığını, örneğin tabanların temizlenmesinde kullanılan kimyasal maddeler ve yapıştırıcıların zanaatçının sağlığını tehdit etiğini belirtmektedir. Dolayısıyla buna benzer nedenler ve sanayileşmenin de etkisiyle bu yörede ayakkabıcılığın devam edecek bir meslek olmayacağını vurgulamaktadır.

Ayakkabı üretiminde kullanılan malzemeler arasında deri (dana veya suni deri) çekiç, kısaç, ekseri, bombe, fort, ştans (pres), ayakkabı makinesi, lepak (yapıştırıcı) yer almaktadır.

Ayakkabı modelleri arasında ise mokasinka, elegant ayakkabi, ekspadrila, sivri burun ayakkabi, şatka (ördek) burun ayakkabi, püsküllü ayakkabi gibi isimleri saymaktadır (KK55).

Resim 98. Erkek Ayakkabı Modelleri

Baba ve amcadan geçen ayakkabıcılık mesleğinde ayakkabı üretimi hakkında bilgi veren Ruşid, ayakkabıcılıkta başta modelin seçiminin oldukça önem taşıdığını vurgulamaktadır. Model seçildikten sonra kalıp üzerine örnek çıkarılır, kalıbın üzerine

model çizilir ve ardından skalperle kesilir. Kesilen kısım beyaz bir Amer kâğıdına yapıştırılır. Kalıbın yarısı çıkarılır ki onun kâğıdı ikiye katlandığında saya tam olarak çıksın. Daha sonra orta bir numara seçilir, örneğin kadın ayakkabısında 36 – 40 numaralar arasından 37 numara seçilir. Model çıkarıldıktan sonra ister deri ister kumaşta genelde dana derisi kullanılır. Deri kalitesi çok önemlidir, daha ucuza mal olması için suni deri kullanılır. Örnek çıkarıldıktan sonra taban biçilir-taban daha kalın kartondan yapılır. Taban biçilip saya yapıldıktan sonra yüz için bıçak yapılır, pres makinesinde kesilip biçilir. Biçildikten sonra sayalar dikilir. Yüzün dış kısmı deri ise iç kısmının astarı ya deri ya da dokuma olabilir. Onlar biçildikten sonra makinede dikilir, toka, süs, zımba var ise, delikli ise zımbalanır. Oksa – kapsül denilen şey konur. Yüz biter, saya biter taban biçilir, kalıba ilk önce taban mullanır (mıhlanır). Sayanın iç kısmına yaklaşık 1 santimetre genişliğinde yapıştırıcı sürülür, el veya makinede kalıba çekilir, çekme makinesi var elde de olur. Eskiden ayakkabıcılar her yarım santimetrede birer ekseri mullayarak (mıhlayarak) kalıba çekerlerdi içindeki astarı bıçakla keser, içerdeki deriye lepak (yapıştırıcı) sürer ardından dövüştürüp yapıştırırlardı. Yapıştırıcının daha iyi tutması için kalıba yapıştırılan saya frezlenir (zımparalanır). Tabanlar yağlanır, deri ilaç ikortin zehriyle yıkanır ve biraz kurumaya bırakılır. Kurutulma işlemi tabanın ilk kısmının eritilip yapıştırıcı sürüldüğünde deri ve tabanın iyice yapışması için yapılmaktadır. Yapıştırıcı sürüldüğünde 15 dakika kurtulur ondan sonra reşoda (tek göz ocakta) ısıtılarak hem taban hem yüz kalıpla birlikte yapıştırılıp prese konulur. Böylece yapıştırma işlemi tamamlanır. Ayakkabının şekil alması için bir gece kalıpta bekletilir ancak ertesi gün çıkarılır. Bu işlem de ayakkabının kalıba göre şekil alması için yapılır. Ayakkabının ön ve arka kısmının daha kuvvetli ve şekilli olması için saya yapıldığı zaman ön ve arka kısmına bombe veya altsa denilen şeyler konur. Dokumadan üretilen ayakkabılara kıyasen deri ayakkabıların daha maliyetli olması deri fiyatının yanı sıra daha meşakkatli ve titiz bir işçilik gerektirdiğinden kaynaklanmaktadır. Kadın ayakkabısında ökçeler kullanılır. Ayakkabının ön kısmına pluta (platform) konur, eskiden pluta malzemeyle sarılır ve aynı işlemlerden geçer. Dana derisinin yanı sıra deve derisi de kullanılır çünkü deve derisi çok dayanıklı bir deridir. Kadın ayakkabı modelleri arasında mambo topuk, ekspadrila, şampany topuk, baletanka (babet), rogan, kastor (süet) ayakkabılar yer almaktadır (KK13).

Resim 99. Kadın Ayakkabı Modelleri (1980)

Resim 100. Ayakkabı İmalathanesi

3.5.1.3.2. Çantacılık

En eski çantacı ustalarından olan çantacı Sabahattin yaklaşık elli yıldır bu zanaatla uğraştığını ifade ediyor. Çantacılık zanaatının eskiye nazaran çok geride kaldığını ifade etmektedir. Eskiden modele bağlı olarak günde 30 ila 50 çanta ürettiklerini söylüyor. Çanta yapımında genellikle suni deri kullandıklarını ve derinin ülke sınırları içinden temin edildiğini ifade etti. Günümüzde ise Türkiye'den temin etmektedirler.

Çanta yapımında gerekli olan malzemeler deri, çekiç, bıçak, zımba, dikiş makinesi, iplik ve yapıştırıcıdır (lepak). Üretime geçildiğinde önce çantanın modeli çıkarılır ardından kalıba verilir. Ürün kalıptan çıktıktan sonra kesilip biçilir ve yapıştırıcı ile yapıştırılır. Ardından dikişe verilir. Dikişten sonra çanta kolunun takılması için zımba ile belirlenen yerler delinir. İlk ürün deneme amaçlı olduğundan ilk başta sadece bir çanta kalıptan çıkarılır. Çanta modele uygun bir şekilde çıktığı ve

herhangi bir sorun olmadığı takdirde çantanın seri üretimine geçilir. Usta, eskiden yoğun bir şekilde çalıştıklarını dolayısıyla üç kalfa ve yedi - sekiz çırakla birlikte her gün seri bir şekilde çanta ürettiklerini ileri sürdü (KK51).

Resim 101. Zımba

Resim 102. Çanta Modelleri

3.1.1.4. Demircilik

Çocuk yaşta zanaatı dedesinden sonra babasından öğrenen demirci ustası İbraim, yaklaşık yetmiş bir yıldır mesleğin içinde olduğunu ifade etti. Bu mesleği kendisinden sonra devam ettirecek yegâne insanoğlu olduğunu sözlerine ekliyor. Baba oğul kendi imkânları dâhilinde 1921 yılına ait dükkânda bu zanaatla uğraşmaya devam etmektedir. Dede – baba- usta – oğul olmak üzere dört zanaatın dört nesle aktarıldığını vurgulamaktadır. Usta, dede ve babasının yanında dura dura öğrenmiş olduğu zanaatta daha çok köylülerle iş yaptıklarını belirtiyor.

İstenilen ürünün elde edilmesi için öncelikle demir sıcak kömürde iyice ısıtılır.

Resim 103. Demirin Isıtılması

Isıtıldıktan sonra kalıp üzerinde birinin kısaçla tutuğu demir iki kişi tarafından art arda dövülür. Ürünün şekline göre demirin düz veya yuvarlak hal alması için bu işlem birkaç defa tekrarlanabilir.

Resim 104. Demirin Dövülmesi

Ardından demirin sertleşmesi için dövülmüş kızgın suya konur.

Resim 105. Demirin Sertleştirilmesi

Demircilikte kullanılan malzemeler demir, çekiç, kısaç, kalıp, kömür vs.

Resim 106. Demircilik Aletleri

Genellikle tarım araçları üretilmesinin yanı sıra el maşası, at nalı gibi ürünler de işlenmektedir. Nal büyük demir çivi ve çekiç yardımıyla delinir.

Resim 107. Nal Yapımı

Demircilik zanaatının çok zor bir zanaat olduğu ve bunun için oldukça güç sarf etmek gerektiğini vurgulayan usta ne yazık ki bu zanaatın da ölmek üzere olduğunu belirtmektedir. Dükkânın bulunduğu sokağın tamamının demirci dükkânı olduğu ancak günümüzde sadece iki dükkânın ayakta kalabildiğini sözlerine ekliyor (KK24, KK41).

3.1.1.5. Kuyumculuk

Kuyumculuğun tarihine bakıldığında makinelerin icadından önce altının ilk önce elde, daha sonra da toprak kalıplarda işlendiğini belirten Ahmet Usta, bu tür bilgileri ustasından öğrendiğini aktarmaktadır. Toprak kalıplarda seri üretime geçilip 20-30 adet ürün çıkarılırmış. Örneğin bir küpe yapımı için toprak kalıplar kullanıldığında altın bütün gün bükülüp şekil verilir, törpü ile törpülenip pamuk iplikle cilalanırmış. Taşların yuvasını açmak ve içerideki boşlukları kesmek için el matkabı kullanılırmış.

İkinci Dünya Savaşından sonra 1941'li yıllarda altın krizi yaşandığından o dönemde altın işlemek yasak olduğundan altın yerine mesing (pirinç alaşım) kullanılmış. Altını yapıştırmak – kaynak yapmak için gaz, eritmek için de kömür kullanılmış. Altın motifleri elde kalemle çizilirmiş. Bir yüzük 2-3 gün elde işlenirmiş.

Dolayısıyla o dönemlerde el aki (el işçiliği) çok değerli olduğundan örneğin bir badem yüzük için 3 lira verilip 7 gram alınır, ancak 30 gram olarak verilirmiş. Günümüzde ise genellikle makineler kullanıldığından el işçiliğinin değeri de düşmüş vaziyettedir.

Üsküp'te genelde 14 karat üretim yapılmıştır. En çok tercih edilen modeller arasından menekşe, badem, elmas küpe, broş, dal (tavuz kuşu modeli), Ali Baba yüzüğü, Debre modeli yüzük, taşlı – taşsız yüzük, düz nagışli, burgili kolluklar, el yapımı değişik modeller sayılabilir (KK2).

Resim 108. Badem Yüzügi

Resim 109. Taşli Yüzük

Resim 110. Gülli Pantatif

Resim 111. Gül Küpesi

Resim 112. Elmas Küpe

Resim 113. Menekşe Dali

Resim 114. Burgili Kolluk

Usta Olgun'dan almış olduğu zanaata 9 yaşındayken başladığını ifade eden Cengiz Usta, kuyumculuk hakkında birtakım teknik bilgiler vermektedir. Kuyumculuğa çırak olarak başlandığında çırağa ilk başta altının cilalama işi verilir. Altın özel fırçalar ve cila makinelerinde parlatılır. Ardından zamanla kalfalığa doğru ilerlerken diğer işlemler de yapılıp ustalığa kadar erişilir.

Üretimin ilk aşamasında eritilecek olan altın potaya (pota yüksek ateşe dayanıklı bardak şeklindeki kap) konur ve altın 1064 derecede eritilir. Ardından takozu yapılır ve vals makinesine koyulup istenilen kalınlığa göre valaklardan (varaklardan) geçirilir. El işçiliği yapılacağı takdirde şablona göre motifleri çizilir.

Diğer aşama olan dökümde, öncelikle model çıkarılır mum hale getirilerek alçıya konur, ardından da altına. Altın dürpüleme (törpüleme), zımparalama, cilalama gibi işlemlerden geçer. En son aşama yıkamadır ki bu eskiden bulaşık deterjanı ile yapılırdı. Bir yüzüğün yapımı 15 aşamadan geçer.

Kuyumculukta kullanılan malzemeler pota, tüp, zımpara, pense, çeşitli kıskaçlar, cila macunu, matkap, kıl testere, motiflerde gravür yapmak ve motiflerin içini kesmek için kalem, taş mıhlama için kalem yer almaktadır.

Resim 115. Pota

Resim 116. Kuyumculuk Aletleri

Çeşitli bilezik, döküm ve pres yüzükler, kolye uçları, zincir çocuk bileziği en çok üretilen ürünler olarak sayılabilir. Döküm yüzük takoza dökülmeden doğrudan kalıba konulan yüzük; pres yüzük ise dökümde değil preste yapılan yüzüktür.

40 çeşit lira vardır. Reşadiyelerin (Reşat altın) arka kısmında Konstantiniye yazısı durur. Sultan Reşat Balkanları ziyarete geldiğinde Kosova, Manastır ve Selanik Vilayetlerinden Kosova Vilayetine vardığında 500 adet yarım lira; 100 adet tam lira; 50 adet beşibiryerde basılmasını emretmiştir. Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethettiğinde Konstantin'e son arzusunun ne olduğunu sorduğunda "Siz bu topraklarda olduğunuz sürece tüm altın paraların arkasında Konstantiniye yazısı dursun." dileğinde bulunduğundan Cumhuriyet Dönemine kadar verilen söz tutulmuş ve İstanbul'da basılan tüm altın paraların arkasında Konstantiniye yazısı durmuştur. Dolayısıyla bu altınlar tarih açısından da büyük bir önem ve değere sahiptir.

Resim 117. Reşadiye Altını (Reşat Altın)

Kuyumculuk çok ince titiz bir iştir. Dışarıdan bakıldığında her ne kadar temiz bir iş olarak gözükse de kirli ve riskli bir meslektir. Kimyasal maddelerle çalışıldığından zehirlenme riski, tüple çalışıldığından tüp patlama riski, kaynak esnasında da yanma riski taşımaktadır. Bunların yanı sıra güvenlik riski de son derece önemlidir.

Ancak bunlara karşın altının en avantajlı tarafının üretim esnasında herhangi bir sıkıntı çıktığı takdirde altının eritilip yeniden üretilebilmesidir. Üretim esnasında % 3'lük bir fire verilmesine rağmen ki günümüzde teknolojinin gelişmesiyle işler hem daha kolay hal almış durumda hem de fire oranı % 1'e düşmektedir.

Diğer mesleklerin sahip olamadığı ancak kuyumculukta altının modası geçse dahi yeniden % 97'lik bir oranla değerlendirilebilmesi bir avantaj sayılmaktadır (KK11).

3.1.1.6. Marangozluk

Dededen kalma zanaatı 50 yıldır devam ettiren Hacı Ali Usta, bu mesleğe 10 yaşındayken başlamış. Zanaatı dört oğluna da aktarmanın gurunu yaşayan usta bu zanaatın ailede 87 yıldır icra edildiğini ifade etmektedir. Bu mesleğe gönül verdiğini ve mesleğini sağlığının elverdiği sürece son nefesine kadar sürdüreceğini de sözlerine eklemektedir.

Marangozlukta genelde meşe, çam ve kayın ağacı kullanılır. Üretilen malzemeler arasında giriş kapıları, cami kapıları, ahşap tavan süslemeleri, pencere, masa, sandalye, gelender (korkuluk) vs. yer almaktadır.

Bu işte en önemli şey tahtanın kuru olmasıdır. Bundan dolayı tahtaların havalanması için tahtalar öncelikle 4-5 gün cereyanda bırakılır. Ardından kuruluğun geldiği yüzdelik incelenir, nemli kaldığı takdirde zamanla mutlaka çatlaklar oluşacağı için nem oranı %8'den daha çok ise o tahtayla çalışılmaz. Tahtalar havalandırıldıktan sonra suyu iyice çekmesi için tahtalar 48 saat havuzlarda bekletilir. Sudaki kimyasal maddeleri emer ve büyük bölmelere koyulur, her şey ölür bir tek kimyasal maddeler kalır. Bu da tahtanın % 4,5 oranında kuruduğu anlamına gelir. %8'lik nem oranı ile çalışılabilir. Günümüzde bu oran % 4,5'e indirilebilmektedir ve bu da tahtanın %100 kuru olduğu anlamına gelir.

Ürünlerin dayanaklığı kullanılan malzemeye bağlı olduğu için ucuz malzemenin garantisi yoktur ancak pahalı malzemenin garantisi uzun yıllara dayanır.

Müşterinin verdiği ölçülere göre tahtalar makinede kesilir, düzeltme yapılıp kalınlığı ayarlanır ve elde edilen parçalar diğer aşamaya geçer. Parçalar mengenede sabitleştirilip şekil verilir. Üründeki oymalar müşterinin isteğine göre elde oyulur. Model öncelikle kâğıda çizilir ardından tahtanın üzerine çizilerek elde oyulmaya başlanır.

Marangozlukta kullanılan aletlerden kesme makinesi, bıçak, freze bıçağı, testere, tornavida, gözlük, kulaklık, eldiveni sayabiliriz.

Eskiden herhangi bir makine kullanılmayıp sadece kalıp bıçaklar kullanılıp bütün işlemler elde yapıldığından bir kapının yapımı için bir haftaya ihtiyaç duyulurdu. Tahtanın kesimi için iki kişinin testere ile karşılıklı olarak bütün gün uğraşması gerekirken günümüzde bu iş dakikalar içinde hallediliyor.

Eskiden ürünlerin ulaşımı için at arabaları kullanılırmış ancak daha sonra 1943'lerde ulaşım küçük kamyonetlerle sağlanmaya başlamış.

Marangozluk işi çok büyük riskler taşımaktadır. Bir anlık dikkatsizlikte kişinin el, parmak veya göz sakatlığı yaşaması olağandır. Dolayısıyla her daim işe besmele ile başlayıp tedbirli davranmak gerekir. Risk taşıyan bir meslek olmasına rağmen aynı zamanda sürekli kendini yenileyen bir meslektir. Yıllarca bu işin içinde olmasına rağmen hâlâ her şeyi kavradığını söyleyemeyen usta, odunda sürekli yeni bir şeylerin keşfedildiğini ifade etmektedir (KK4).

Resim 118. Marangoz Kapı ve Süsleme Modelleri

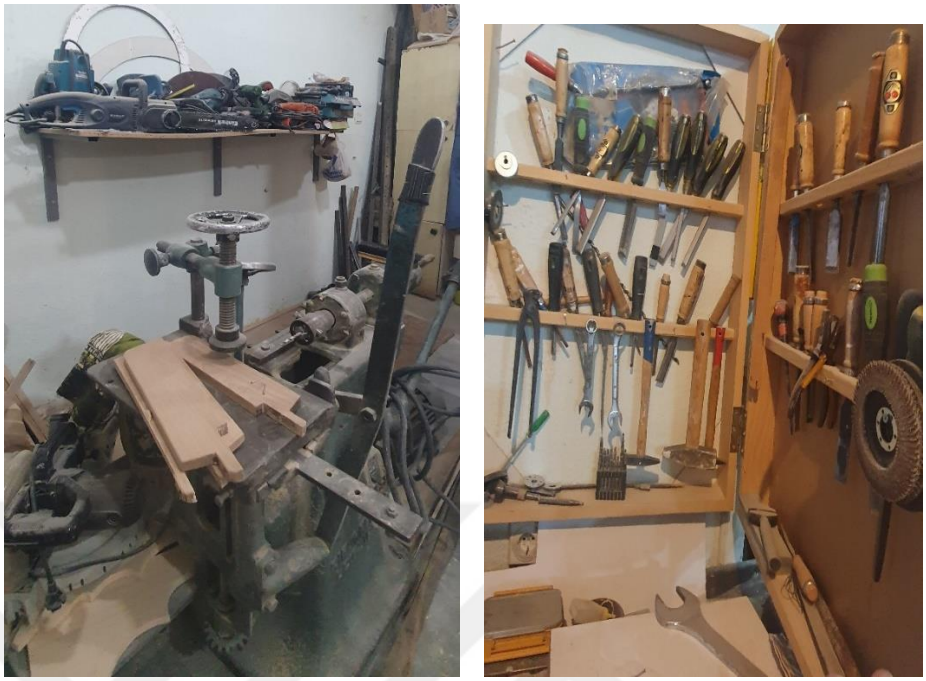

Resim 119. Marangoz Aletleri

Resim 120. Freze Bıçakları

3.1.1.7. Oyacılık

Süslemek anlamında kullanılan oya sözcüğü, 11.yy. Türklerinde “ev bezendi”, Memluk Türklerinde “Oyu”, Kırgız Türklerinde “Oyuma” şeklinde söylenmiştir. Oya sözcüğünün başka dillerde karşılığının bulunmaması bu sanatın Türklere, özellikle Türk kadınına özgü bir sanat olduğunu ortaya koymaktadır.

İğne oyaları, Osmanlı döneminde olduğu gibi günümüzde de aynı temel teknikleriyle (zürafa, üçgen ilmek, kare ilmek, piko (fiskil, çirtik) işlenmektedir (Özgen vd, 2016: 3-4).

İğne üzerine iplikle ilmik atarak ve iğneyle ipliği bu ilmik içinden çekerek yapılan iğne oyalarının, kare ve üçgen olmak üzere iki ilmek çeşidi vardır. Tekli sarma veya çiftli sarma biçiminde yapılabilen iğne oyalarının, tekli sarmasında, önce kumaşa batırılan iğnenin üstüne ipliğin sağdan sola doğru çevrilmesiyle bir halka oluşturulur. İlmekler belli aralarla tekrar edilerek, zürafa adı verilen birinci sıra tamamlanır. Dönüş sırasında aynı ilmek soldan sağa doğru yönlendirilen halka içinden geçirilerek yapılmaktadır. İkinci sıra ise ya birinci sıradaki ilmeklerin birleşme noktalarına ya da ilmeğin ortasına iğneyi batırarak aynı işlemler sürdürülerek kök, kaya ve ana oya gibi bordürü oluşturacak motifler meydana getirilerek yapılmaktadır. İğne oyalarında bir çiçek, bir yaprak başlı başına bir örnek sayılmaktadır (Özgen vd, 2016: 9).

Üsküp yöresinde naylon iplikle yapılan igne oyasi için öncelikle zürefler yapılır sonra etrafı çok ince dikiş iğnesi ile işlenir. Oyalar genelde şami (yemeni), namaz bezi, yorgan, yatak kılıfları, yastık kılıfları, masa örtüsü, peçetelerde işlenmektedir. Çok zor ve titiz iş olduğundan örneğin bir şaminin (yemeni) işlenmesi için bir hafta gibi süreye ihtiyaç duyulmaktadır. Bir şamide yetmiş oyanın olması gerekir. İgne oyasi örnekleri arasında menekşe çiçegi, küpe çiçegi, adamciklar, üç yaprakli oya, karanfil çiçegi, Türkan Şoray kirpiği modelleri yer almaktadır.

İgne oyasında naylon iplik, iğne, makas, pul veya boncuk gibi malzemeler kullanılır (KK57).

Resim 121. İğne Oyasi Şamilar (Yemeniler)

Resim 122. Türkan Şoray Kirpigi

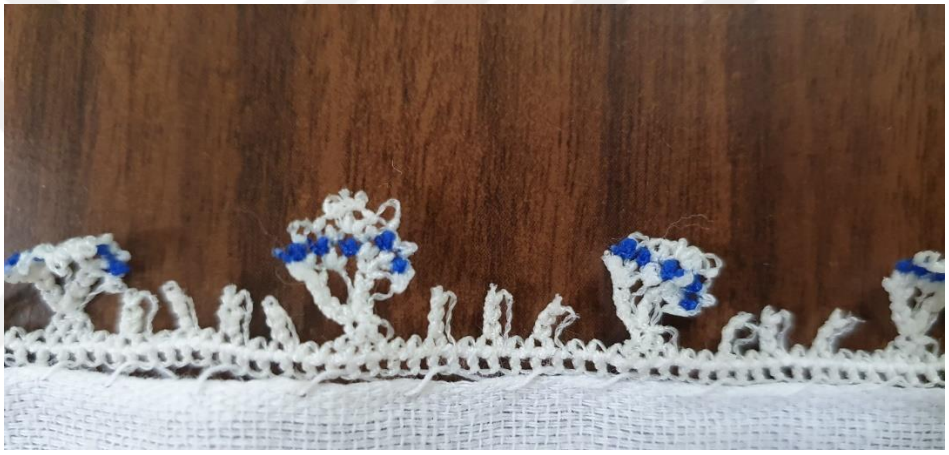

Resim 123. Karanfil

Resim 124. Üç Yaprakli Çiçek

Resim 125. Boncukli İgne Oyasi

Resim 126. Üzüm Salkımi

Resim 127. Adamciklar

Resim 128. Üzüm Salkımi

3.1.1.8. Terlikçilik

1975 yılında hem okul hem zanaatı bir arada yürüten Cavit Usta, yaklaşık 45 senedir baba mesleğini sürdürmektedir. Makedonya'da nakışlı pabuç üreten tek zanaatçı olarak önde gelen ustalar arasında yer almaktadır. Terlik yapımı tekniklerine gelince en evvela pabucun yüzleri biçilir, tabanları, topukları hazırlanır. Terliğin yüzleri biçildikten sonra dikişe verilir ve ardından kalıpta gerilir. Kalıplardan sonra topuk lepakla (yapıştırıcı ile) yapıştırılır. Terliğin altı kısmı suni deri üstü kumaştan oluşmaktadır. Mesela lame kumaştan terlikler eskiden beri üretilmektedir.

Terlikleri süslemede toka, püskül, el nagışi (nakış) desenler kullanılır. Kalıplar var desen çizilir ve kadınlar evde nagışını işler ardından usta yüzleri yapıştırır ve diker. İç kısımdaki malzeme her ne kadar karton görünümündeyse de karton değildir. Kesinlikle sökülmez, kopmaz sadece kesilebilir. Bu da terliklerin ne denli sağlam üretildiğinin bir göstergesidir. Kalıplar standart olduğundan herhangi bir deneme yapılmadan seri üretime geçilir. Malzemeler Makedonya veya Türkiye'den temin edilmektedir.

Terlikler Makedonya'ya özgü modellere sahiptir. En çok rağbet gören "Vezeni" terlikler, ortoped pabuç, çocuk pabuci, tüvli pabuç vs. Gelin pabucu olan "Tüvli" pabuçlar gelinin sabahlıkla birlikte sabah ev işlerini yaparken giydiği pabuçtur ve genelde bohçalığa koyulur. Bunların yanı sıra kroko, ilan, zebra, leopar desenli pabuçlar da raflarda yerini almaktadır. Topuk olarak da alçak ve yüksek topuk

kullanılmaktadır. Otantik pabuçlar daha çok satılır. Son yıllarda satışlarda düşüş yaşandığı için 1-2 model üretilmektedir ancak eskiden 7-8 model üretilirdi. Piyasaya çıkarılan modellerin satışına göre üretime devam edilir.

Zanaatı oğluna da öğreten Cavit Usta, işlerin daha iyiye gideceğini düşünerek bu zanaatın devam etmesini temenni etmektedir (KK10).

Resim 129. Kalıba Çekilen Terlik

Resim 130. Vezeni Pabuçlar

Resim 131. Tüvli Pabuç

Resim 132. Nagışli Pabuç

Resim 133. Üsküp Terlikleri Vitrini

3.1.1.9. Saatçilik

Saatçilik mesleğiyle 1970'li yıllarda tanışan Fadil Usta çırak olarak başladığı mesleği yaklaşık 50 yıldır icra etmektedir. Saatçiliğin tüm püf noktalarını Makedon bir ustadan almış olduğunu belirten usta, bu zanaatta en önemli şeyin çok sabırlı olması gerektiğini vurgulamaktadır. Eskiden daha çok antika ve otomatik saatlerden oluşan duvar saatleri, çalar saatler, cep ve kol saatlerini tamir eden usta, son 20-30 yıldır elektronik saatlerin tamiriyle uğraşmaktadır. Cep saati gereğinden fazla kurulursa yayı

kırılabilir, saat temizlenirken küçük bir parça yerinden çıkabilir, saat yere düşerse iç kısmı kırılabilir. Bu gibi durumlar saatin tamir edilmesini gerektiren unsurlardır.

Tamire getirilen saatin öncelikle arıza tespit edilir ardından gerektiği takdirde saat sökülerek sıkıntı giderilir. Saatin çarkı bozulmuşsa yenisi takılır, iğnesi kırık ise yenisiyle değiştirilir.

Saatçilikte kullanılan aletler arasında küçük tornavidalar, pense, bıçak, anahtar vs.

Saatçilikte eskiye nazaran % 80 civarında bir düşüş görülmektedir. Bundan dolayı son 15-20 yıldır çırağa ihtiyaç olup olmadığı dahi sorulmamaktadır. Ancak mesleği herkesin yapamayacağını ileri süren usta, saatçilikte son derece sabırlı ve titiz olunması gerektiğinin altını çizmektedir. Bunun yanı sıra saatçiliği sevmenin de çok önemli olduğunu söyleyen usta, saatçiliği çok sevdiğini vurgulamaktadır. “Bana yeniden genç olma fırsatı verilmiş olsaydı yine bu mesleği seçerdim.” diyerek mesleğe gönül verdiğini kanıtlar niteliktedir (KK14).

Resim 134. Eski Kol Saati Modelleri

Resim 135. Masa Saati Modelleri

10 yaşındayken Selim Usta'nın yanında yedi sene çırak olarak çalışan ardından da kalfa olan Şakiri, ustasının tüm işleri kendisine devretmesiyle birlikte ustalığa erişmiş bulunmaktadır. Çırakken duvar, masa ve çalar saatlerle bu zanaata adım attığını ifade etmektedir. Kol saatinden önce cep saatleri kullanılırdı. Saatçiliğin son derece dikkat gerektiren bir meslek olduğunu ifade ederken küçücük bir toz parçasının bile saatin çalışmasını etkileyebileceğini vurgulamaktadır.

Yeni saatleri tamir edebilmek için mutlaka eski saatlerin çalışma sistemine hâkim olmak gerektiğini belirtmektedir. Ustanın öncelikle tamire getirilen saatin tam olarak hangi noktasında sıkıntı yaşandığını tespit etmesi gerekir. Sorun, çarkta, çarkın dişinde, akreplerde veya anahtarda olabilir. Saat sökülüp sorun tespit edilir. Çark kırılmışsa yenisiyle değiştirilmelidir çünkü çarkın tek bir dişi kırık ise diğer çarkın dönmesini engeller. Saatin anahtarı kırık ise saat kurulamaz, yenisiyle değiştirilir. Çarkta toz varsa çark o dişe geldiğinde durur veya geri kalır, bu yüzden titizlikle temizlenmesi gerekir.

Kol saati kordonunun derisinde pahalı olmasına rağmen timsah derisi tercih edilir çünkü en kaliteli deridir. Mesleğini severek icra eden usta, saatçilik zanaatını oğluna da aktarmayı düşünmekte ayrıca oğlunun bu zanaatın eğitimini de alıp profesyonel bir saatçi olmasını temenni etmektedir (KK34).

Resim 136. Antika Duvar ve Cep Saati (1902)

Resim 137. Saatçilik Aletleri

3.1.1.10. Süpürgecilik

35 yıldır süpürgecilikle uğraşan Yakup Usta, zanaatı babasından aldığını söylüyor. 8 yaşındayken babasının yanında çırak olarak başladığı süpürgecilik zanaatını halen sürdürmektedir. Süpürgenin yapımı için gereken malzemeler arasında başta süpürge oti (otu) yer almaktadır. Süpürge otu eskiden Sırbistan'dan, günümüzde ise Türkiye Edirne'deki Bostan Pazarı'ndan alınmaktadır. Süpürge otu süpürge yapımı için özel olarak ekilir.

Süpürge yapımının ilk aşamasında süpürge otunun yumuşaması için otlar önce suya konur. Ardından kapalı bir alanda kükürt yakılır. Yakılan kükürt buharlaşınca duman meydan gelir ve ot böylece yumuşar. Süpürge otunun yumuşaması için bir saat dumanda kalması gerekir. Bu işlemlerden sonra süpürge yapımına geçilir.

Süpürge yapımının ikinci aşamasında öncelikle süpürgenin iç kısmını oluşturan içlık ve dış kısmını oluşturan kapak denilen bölüm için otlar ikiye ayrılır. Süpürgenin düzgün görünmesi için daha temiz otlar dış kısma getirilerek iç kısım örtülür. En temiz

kısım süpürgenin baş kısmını oluşturan tepedir. Ayrılan tutam tutam otlar iple bağlanıp küçük demetler oluşturulur. İkinci aşamada süpürgenin başı makinede demir telle bağlanır.

Süpürgenin başı bağlandıktan sonra kalıba koyularak naylon iple dikilir. Son aşamada süpürgenin uçları makasla düzeltilir.

Resim 138. Kalıpta Dikilen Süpürge

El süpürgesi ve sopali (sopalı) süpürge olmak üzere iki çeşit süpürge vardır.

Sopali süpürgenin yapımında sopa makineye yerleştirilir, etrafındaki samanlar makinede dönerek demir telle sarılır. Süpürge sopaya bağlandıktan sonra kalıba koyulur ve iple dikilerek uçları düzeltilir.

Resim 139. Sopali Süpürge Yapımı

Süpürge yapımı için süpürge oti, iplik, demir tel, kalıp, bıçak, iğne, makas ve dikişte iğnenin ele batmaması için kullanılan eldiven gibi malzemeler gerekmektedir.

Resim 140. Süpürgecilik Aletleri

Toprağın bu tür süpürgelerle süprülmesi daha kolay olduğu için süpürgeler daha çok köylerde kullanılmaktadır. Şehirde de bahçeli evlerde el ve sopali süpürgeler tercih edilmektedir. Günümüzde günde 50 adet süpürge üretilirken eskiden bu sayı 200'ü bulmaktaymış.

Süpürgeciliğin zorlukları arasında kükürt kokusu ve toz yer almaktadır. Süpürgecilikte kazancın az olması ve kükürt, toz gibi sağlığı tehdit eden etkenler genç neslin bu zanaata ilgi göstermemesinin başlıca kaynaklarıdır. Süpürgeciliğe ilgi gösterilmediğinden maalesef çırak yetiştirilmiyor (KK70).

3.1.1.11. Yorgancılık

Ailede geleneksel bir hal alan yorgancılığın üçüncü nesli olan Ali Usta, çocukluğundan itibaren bu mesleğe aşina olduğunu belirtmektedir. Ona göre, zanaatçı emekliye ayrılmak zorunda değildir, sağlığı elverdiği sürece bu mesleği icra eder. Zanaatın öğrenilmesi için çocuk her gün okuldan sonra dükkâna gelir çıraklık yapar akabinde eve gidip ödevlerini tamamlar. Zanaatın da eğitim sistemi gibi birtakım evrelerden geçtiğini ve çıraklığın ilkokul; kalfalığın-lise ve ustalığın da fakülte eğitimi sayıldığını ifade etmektedir. Fakültede teori, burada ise pratik öğrenilir. Ancak bunların en önemlisi esnaf olmaktır ki bu öyle basit bir şey değildir. Esnaf olmak için her şeyden önce dürüst olunması gibi müşteriyi karşılama ve uğurlama adabına da iyice vakıf olunması gerekir.

Eskiden yorgan yapımında pamuk ve yün kullanılırken son 30 yıldır günümüzde pamuk ve polyester (lio) kullanılmaktadır. İki çeşit yorgan vardır suni ve doğal pamuktan yapılan. Eskiden polyester olmadığı için doğal pamuk ve yün tercih edilmekteymiş, günümüzde ise yorganların %90' ı silikonlu polyesterden oluşmaktadır. Dermatoloji açısından da suni malzemeden yapılan ürünler sağlıksızdır. Dünyanın en iyi pamuğu Mısır'da üretilmektedir.

Yorganın kumaşı alttan dikilir iç kısmı belli bir miktarda doğal pamukla doldurulup en az iki saat sopa ile dövülür. Üst kısmı iyice dövüldükten sonra dümdüz bir hal alması için yorganın alt kısmı da aynı şekilde dövülür. Ardından iplikle tutturulur ve çubuklar dikilir. İpliğin çok kuvvetli olmasına özen gösterilir. İşlenilecek yorgan modeline göre mukavvadaki örnek tebeşir ile yorgana çizilir. Dikiş şablona göre yapılır, düz dikiş veya baklava şekilleri verilir. Eskiden şablon yerine iplik tebeşir ile yağlanır iplik iki taraftan dümdüz tutulup yorganın üzerine bastırılıp düz çizgi oluşturulup dikiş atılırdı.

Yorgancılıkta ustalık gerektiren bir işçilik hâkimdir çünkü sadece kumaş dikiş makinesinde dikilir, geri kalan her şey elde yapılır. Ustanın yaşına bağlı olarak genç usta günde bir yorgan yapabilirken daha yaşlı usta iki günde bir yorgan yapabilir. Gerçek usta için zor diye bir şey yoktur, teknikler vardır ki onları bildikten sonra herhangi bir sıkıntı olmaz.

Çırak, tabiri caizse "parmakları kırılsın" diye düz dikişi öğrenmek için öncelikle bebek yorganlarını dikmekle zanaata başlar. Düz dikişi öğrendikten sonra daha büyük yorganları işlemeye başlar. Usta, bebek yorganı aldıklarında müşterilere kesinlikle doğal pamuktan almalarını tavsiye etmektedir. Yorganların yanı sıra yastık, kol yastığı da yapmaktadır. Yorgan ve yastıklar doğum, çeyiz, düğün ve ölüm için alınmaktadır.

Eski yorganların çok ağır olmalarının nedeni eskiden kalorifer olmadığı için insanların ısınmak için 7 kiloluk yorganları tercih etmeleridir. Hâlbuki kalın yorgan bükülemez ve dümdüz bir şekil alır. Şimdiki yorganlar ise 5 kilodan ibarettir.

Yorgan yılda 2-3 defa güneşe karşı bırakılarak temizlenir. Güneş, pamuğu dezenfekte ettiği gibi pamuğun açılmasına da yardımcı olur. Pamuk kesinlikle yıkanmamalıdır. Elyaf ve polyester yıkanabilir ancak pamuk yıkanırsa onu çöpe atmak gerekir.

Kaliteli bir yorganın ömrü en az 50 yıldır. Doğal ve kaliteli olan her şey uzun vadelidir.

Yorgan modelleri olarak Türk modellerinden bardak, baklava, çelenk, kalp, parke ve palmiyeyi sayabiliriz.

Sanayileşmenin de etkisiyle yorgancılığın artık ölmeye yüz tuttuğunu belirten usta, zanaatçının işçiliği ve el emeğinin değerinin bilinmediğinden yakınmaktadır. Bu durumda zanaatçının ayakta kalmasının mümkün olmadığının altını çizmektedir.

Dükkânın bulunduğu sokağa Yorgancılar Sokağı adının verilmesi eskiden burada 20 yorgancı dükkânının olmasından kaynaklanmaktadır. Bugün ise tek yorgancı olarak mesleği devam ettirmekte ve bu mesleği icra etmek için kimsenin ilgi duymadığını belirtmektedir (KK3, KK31).

Resim 141. El İşi Yorgan Modelleri

SONUÇ

Millî kimliğin temel taşı ve ana unsurunu oluşturan kültürel varlıklar somut olmayan kültürel miras olgusunu ortaya koymaktadır. Kültürel miras, yüzyıllar boyunca edinilen birikimin kuşaktan kuşağa aktarıak günümüze ulaşan bir değerler bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kültürün tarihsel değişim süreç ve biçimlerini izlemek açısından kültürel her varlık, ilke olarak millî miras kavramı içine alınmalıdır. Milli miras algısı ile hareket edilmediği taktire bu mirasın korunması, yaşatılması ve yaygınlaştırılması bir sorun olarak karşımıza çıkacaktır. Bir ilke olarak milli miras fikri toplumun uygulanabilir zeminlere oturtulmalıdır. Aksi taktirde geçmişe ait her millî miras toplum tarafından yaşatılarak korunacaksa yeniyi nasıl ve nerede inşa edeceğiz sorusu kendiliğinden meydana çıkmaktadır (Oğuz, 2013: 15).

UNESCO'nun Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesindeki kültürü koruma düşüncesi, yerel kültürü müzede, arşivde veya yayımlanmış derleme kitapları arasında dondurmadan yaşatan ve canlı bir mekanizma olarak algılayan yaklaşımlarla yorumlanırken, tek biçimli hale gelen küresel kültüre daha fazla yerel unsur kazandıracak açılımlara yer verilmelidir (Oğuz, 2013: 37). Bu durum bizi uygulamalı halk bilimine doğrudan yönlendirecektir.

Sözleşme, dünyamızın yerel renklerini, yerel zenginliklerini, yerel kültür ve dillerini kaybederek ve giderek tek biçimli hale gelmesi karşısında iyi niyetli bir çözüm yolu bulma arayışıdır (Oğuz, 2013: 35). Bu arayıştan hareketle unutulmaya yüz tutmuş değerlerin gün yüzüne çıkarılarak var olan kültürel değerlerle beraber günlük hayatta toplum tarafından yaşayarak aktarılması önemlidir.

Çalışmamızda Üsküp Türklerinin yaşamı ana hatlar çerçevesinde verilerek kuşaktan kuşağa aktarılan kültürel miras unsurları SOKÜM Sözleşmesinin belirlemiş olduğu alanlar doğrultusunda sınıflandırılıp değerlendirilmiştir.

Bu çalışma, somut olmayan kültürel miras ürünleri Üsküp şehri ve yöresinde yaşayan Türklerin kültürü esas alınarak alan araştırması ile elde edilen verilerin sınıflandırılması ve sentezlenerek yorumlanması ile ortaya çıkmıştır.

Yaptığımız araştırma ve incelemeler, Üsküp ve yöresinde yaşayan Türklerin tüm zorluklara ve modernleşme çağına rağmen dillerine, inanç ve inanışlarına, kültürlerine, gelenek ve göreneklerine sahip çıkarak millî benliklerini muhafaza ettiklerini ortaya koymaktadır. Türk'ün temel özelliklerinden biri olan sözlü aktarım burada da kendisini göstermiş ve geleneğe bağlı kalarak Üsküp Türklerinin geçmişinden kopmadan zamana dayanabilen öz değerlerinin günümüze kadar taşımasını sağlamıştır.

Kültürel değerler çevrenin getirmiş olduğu sosyo – ekonomik duruma göre şekillenir. Türklerin ortak duygu ve düşüncelerini dile getirip canlı kalmasını sağlama açısından Balkanlardaki Türk halk kültürü ürünleri önemli bir rol oynamaktadır. Söz konusu ürünler aynı zamanda Balkanlarda yaşayan Türk halkının sosyal tarihini ve toplumun değer yargılarını yansıtmaktadır.

Ancak toplumda meydana gelen sosyolojik ve kültürel olaylar, gelişen teknoloji, sanayileşme, küreselleşme, göç olayları gibi etkenler halk kültürünün değişmesini ve gelişmesini sağlamaktadır. Bu tür değişim ve gelişimler yeni bir boyut kazanırken ne yazık ki ihtiyaçla şekillenen hayatta mevcut olan kimi zenginliklerin de yavaş yavaş yitirilmesine sebep olmaktadır.

Dolayısıyla, Üsküp Türklerinin somut olmayan kültürel mirasının ele alındığı bu çalışma uzun zamandır gün yüzüne çıkmamış birçok kültürel değeri kayıt altına alarak ve var olanları canlı tutarak kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılmasında fayda sağlayacağı muhakkaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde araştırma alanı hakkında genel bilgiler verilmiştir. Bu bölümde öncelikle Makedonya ve Üsküp şehrinin tarihi süreci ve coğrafi özellikleri ile ilgili birtakım bilgiler verildikten sonra Üsküp şehrinin coğrafi özellikleri, nüfusu, dini ve etnik yapısı, ekonomik yapısı ile sosyo kültürel yapısına değinilmiştir. Ardından Üsküp'te Türkler isimli başlık altında IV. yüzyılın ikinci yarısından günümüze kadar Balkan coğrafyasındaki Türk varlığından kısaca bahsedilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, dilbilimciler ve UNESCO tarafından düzenlenen Dünya Kültür Politikaları Konferansı Sonuç Bildirgesi'ndeki kültür kavramının tanımına değinildi. Kültürel miras kavramı, UNESCO'nun Dünya Mirası Sözleşmesi'ndeki (1972) tanıma göre ele alındı. Somut olan kültürel miras başlığı

altında kültürel varlıkları benimsemek, tanıtmak ve gelecek kuşaklara aktarma amacıyla UNESCO'nun 1972 yılında Paris'te toplanan 17. Genel Konferansında kabul edilen "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme" ye yer verildi. Somut olmayan kültürel miras başlığı altında UNESCO tarafından 17 Ekim 2003 tarihinde kabul edilen SOKÜM'ün korunması sözleşmesine ve sözleşmenin temel amacına değinildi.

Çalışmanın üçüncü bölümü aynı zamanda ana bölüm olarak değerlendirildiğinden konular birkaç alt başlıkta verilmiştir. Bölümün birinci başlığında Üsküp'teki Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar yer almaktadır. Yazılı kaynaklar ve alan araştırması esnasında kaynak kişilerden derlenip yazıya geçirilen sözlü anlatımların sayısı memnun edicidir. Çalışmamızda Üsküp'teki halk edebi ürünlerinden 28 masal; 26 efsane; 440 atasözü; 409 deyim; 61 türkü, 21 ninni; 484 mâni; 125 bilmece; 98 tekerleme yerini almıştır.

Yukarıda verilen sayılardan da anlaşılacağı üzere Üsküp'te yaşayan Türklerin duygu ve düşüncelerini ifade etmek için kısa ve özlü sözlere başvurması, bu gibi kültürel değerleri yaşatmaya devam edeceklerinin bir göstergesidir. Ancak araştırma esansında ne yazık ki bu durumun sözlü anlatımların tamamı için geçerli olmadığı da tespit edilmiştir. Örnek vermek gerekirse Hıdrellez'de yapılan martufal geleneğinin günümüzde canlılığını yitirmiş olması mânilerin artık sadece yazılı kaynaklarda kalmasını sağlamaktadır. Masal anlatma geleneğinin yerini de internetteki ses kayıtları ve çizgi filmler aldığından eskiden söylenen masalların yeni nesillere aktarımında kopukluk yaşandığı da gözlemlenmektedir. Teknolojinin getirmiş olduğu yenilikler sözlü gelenek ve anlatımları oldukça etkilediği görülmektedir. Ancak, her şeye rağmen var olanları bir çatı altında toplamak ve araştırma esnasında yazılı kaynaklarda rastlamadığımız birçok yeni edebi ürünün de gün yüzüne çıkmasına gayret edilmiştir.

Bölümün ikinci alt başlığında gösteri sanatları yerini almıştır. Bu bölümde öncelikle Üsküp halk oyunlarına değinilerek kadın ve erkek halk oyunları ile giydikleri giysiler hakkında bilgi verilmiştir. Makedonya'nın sanat hayatının can damarını oluşturan "Yeni Yol" Derneği ve Üsküp Türk Tiyatrosunun tarihçesine kısaca değinilmiştir.

Üçüncü alt başlıkta Üsküp Türklerinin giyim, kuşam ve süslenmesi aktarılmaya çalışılmış ve günümüz giyim tarzı ile kıyaslandığında çok büyük bir farkın

olmadığı tespit edilmiştir. Özellikle Üsküp Türk hanımlarının ezelden beri giyim kuşam ve süslenmesine düşkün olduğu görülmektedir. Ancak şehir ve köy giyim tarzında birtakım farklılıkların görülmesi ise olağan bir durumdur.

Türk somut olmayan kültürel mirasının en zengin ve görkemli örnekleri, insan gruplarının belli kurallar etrafından bir araya geldiği ve eğlendiği bayram, festival ve düğünlerde baş gösterir (Oğuz, 2013: 108).

Üsküp'te toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler ile ilgili yapılan incelemeler kapsamında insan hayatının önemli safhalarından biri olan geçiş dönemleri doğum, evlenme ve ölüm olmak üzere uygulamalar, adetler, gelenek ve görenekler yazıya geçirilmiştir. Dinî bayramlar, baharı karşılama uygulamalarından Hıdrellez ve Sultan Nevruz kutlamaları hakkında bilgi verilmiştir.

Üsküp Türklerinin mutfak kültürü davet ve tören yemekleri; Ramazan ve Kurban bayramı yemekleri ve geleneksel yemekler olarak değerlendirilmiştir. Yemekler kahvaltılık, ana yemekler, börekler ve tatlılar olarak sınıflandırılıp tarifeleriyle birlikte verilmiştir. Yemek tariflerinin tamamı alan araştırması esnasında kaynak kişilerden elde edilen verilere dayanarak yazıya geçirilmiştir.

Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar bölümünde halk hekimliği, halk inanışları ve halk takvimi incelenmiştir. Üsküp'teki Türklerin tedavi yöntemi olarak birçok hastalıkta pratik uygulamalara başvurması halk hekimliği konusunda da mahir olduklarının bir göstergesidir. Halk inanışları birkaç başlık altında ele alınarak incelenmiş, halk takvimi konusunda da birtakım bilgiler verilmiştir.

Ö. Oğuz, demirciler, bakırcılar, urgancılar, yorgancılar, semercilerin...bizim kültürümüzü el sanatına dönüştürerek yaşattığını ifade ederek, günümüzde Türk kimliği tanımlandığında ne giyime ne mimariye ne de el sanatlarımıza vurgu yapılmadığını ifade etmektedir. Kısacası, giyimde, iç ve dış mimaride olduğu gibi mutfakta, sanatta küresel bir tutumun egemen olduğunu vurgulamaktadır (Oğuz, 2013: 30).

Çalışmada yer alan Üsküp'te el sanatları geleneği başlığı altında değerlendirilen geleneksel meslekler ile ilgili yapmış olduğumuz inceleme sonucunda küreselleşme ve sanayileşmenin de etkisiyle bazı mesleklerin unutulduğu, bazılarının ise bitme noktasına geldiği söylenebilir. Yapılan görüşmeler esnasında mevcut el sanatları geleneğinin son demleri olduğu, eski cazibesini yitirdiğinden usta – çırak

ilişkilerinin de geçmişte kaldığı tespit edilmiştir. Bu bölümde 13 geleneksel mesleğe yer verilirken eskiden çarşı sokağının tamamını kapsayan fakat günümüzde tek birine rastlayamadığımız meslekler arasında bakırcılık ve kilimciliği örnek olarak verebiliriz.

Çalışmanın son bölümünde sonuç ve önerilerin yanı sıra kaynakça, kaynak kişiler ve metinlerde kullanılan yerel kelimeler ve ağız özellikleri bakımından Türkiye Türkçesinden farklılık gösteren kelimeler dikkate alınarak bir sözlük çalışması da yerini almıştır. Sözlükte kelimelerin Türkiye Türkçesi karşılıkları metin içerisinde yüklenen anlamlar dikkate alınarak verilmiştir.

Çalışma, Üsküp yöresinde incelenen somut olmayan kültürler unsurların önemine değinip unutulmaya yüz tutmuş manevi değerlerin gün yüzüne çıkarılması ve arşivlenerek, belgelenerek, geleceğe yaşatılarak taşınacak millî miras anlayışını oluşturmak açısından önem arz etmektedir.

Bölgede bu muhtevada ve bu kapsamda yapılan ilk çalışma olması sebebiyle amaca ulaşma noktasında dikkatlerden kaçmış olabilecek bazı eksiklikler bulunabilir. Bunlara rağmen çalışmanın Türk halkbilimi sahasına bir nebze katkı sağlaması dahi bizi mutlu edecektir.

Türk Dünyasının ayrılmaz bir parçası olan Kuzey Makedonya içerisinde yer alan Üsküp Türklerinin somut olmayan kültürel mirasının zenginliğinin ortaya konmaya çalışıldığı bu tez, alana ilgi duyan araştırmacılar için de bir kaynak olabilecek durumdadır. Elde edilen verilerin alanın uzmanlar tarafından çeşitli yönleri ile ele alınarak yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılmasına da fayda sağlayacağı kanaatindeyiz. Kültür yaşadıkça milletler varlıklarını devam ettirir. Üsküp Türkleri azınlık olmalarına rağmen kültürel zenginlikleri ile geleceğe umutla bakmaktadırlar.

KAYNAKLAR

Adana Ticaret Odası, (2018). *Makedonya Ülke Raporu*, 23.

Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri, Deyimler*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten-1962, Ankara: TDK Yayınları, 217.

Albayrak, N. (2009). *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*, (Birinci Baskı), İstanbul: Kapı Yayınları.

Altunsabak, E. (2016). *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Kuşaktan Kuşağa Aktarımı ve Gençlik; Kars İli Örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ameti, B. (2008). *Makedonya'da Hadis Çalışmaları*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Ar, H. (2015). *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasında Turist Rehberlerinin Rolü*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Arıcı, A. F. (2004). *Tür Özellikleri ve Tarihlerine Göre Türk ve Dünya Masalları*, Erzurum: A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 26, 159-169.

Arık, D., Eroğlu, A. H. vd., (2017). *Halk İnanışları El Kitabı*, (Birinci Baskı), Ankara: Grafiker Yayınları, 236.

Artun, E. (2005). *Türk Halkbilimi*, (İkinci Baskı), İstanbul: Kitabevi, 268.

Aslan, F. (2012). *Halk Bilmsel Bir Terim Olarak "Efsane" Üzerine Bazı Dikkatler*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 5, Sayı 23, 81-90.

Atasagun, G. (2006). *Ziyaret Fenomeni*. Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 21, 33-60.

Bakırcılar, N. A. (2010). *Makedonya Coğrafasında Sosyo Kültürel Hayat (XIX. Yüzyıl öncesi)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Baysan, M. (2016). *Kütahya ve Yakın Çevresinde Halk Hekimliği ile Ocak Kültü*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Berger, A. A. (2014). *Kültür Eleştirisi Kültürel Kavramlara Giriş*, (Çev. Özgür Emir), (İkinci Baskı), İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Bilgin, Ö. (2019). *Türkiye – Makedonya İlişkileri ve Makedonya Türklerinin Durumu (1991 – 2018)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Bingöl, B. (2013). *Makedonya Türklerinin Türküleri Üzerine Bir Araştırma*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Bolver, M. (2014). *Üsküp'te Yaşayan Türklerin Dil Durumu*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayız Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Boratav, P. N. (1969). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, (Birinci Baskı), İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Boratav, P. N. (1984). *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)*, (İkinci Baskı), İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Boratav, P. N. (2000). *Tekerleme*, İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

Çatıkkaş, A. (Haz.) (1996). *Mâniler (Kilisli Rifat Bilge)*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2926.

Çavuşoğlu, H. (2007). *"Yugoslavya – Makedonya" Topraklarından Türkiye'ye Göçler ve Nedenleri*, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı, bilig, Sayı 41, 123 – 154.

Çayırlı, N. (2013). *Makedonya Türkleri*, Ankara: Yeni Türkiye Dergisi, Sayı 53-54.

Çelepi, M. S. (2016). *Somut Olmayan Kültürel Miras ve Üniversite Gençliği,* Adnan Menderes Ünivsersitesi Sosoyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 3, Sayı 3, 15-35.

Çoşkun, N. Ç. (2013). Türk Ninnilerine İşlevsel Yaklaşım, Ankara: Turkish Studies, Cilt 8, 499-513.

Dalkılıç, M. (2017). *Ohri Çerçeve Anlaşması Sonrası Makedonya'da Etnik Ayrımcılık ve Kalıcı Barışın Tesisinde Türkiye'nin Rolü*, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 6, İstanbul.

Demir, N. (2013). *Türk Mânileri,* Ankara: Gazi Kitabevi.

Demirelma, B. (2021). *Geleneksel Türk Halk Bayramları Üzerine Bir Araştırma*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Deniz, E. (2019). *Kültürlerarası Evlilik Yapanlarda Evlilik Yaşamı ve Çift Uyumunun İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lefkoşa.

Destanov, E. (2016). *Doğu Makedonya Sözlü Geleneğinde Masallar Üzerine Bir İnceleme*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Dönmez, C., Yeşilbursa, C. C. (2014). *Kültürel Miras Eğitiminin Öğrencilerin Somut Kültürel Mirasa Yönelik Tutumlarına Etkisi*, İlköğretim Online, 13 (2), 425-442.

Durmaz, L. K. (2019). *Kadın Halk Giyim-Kuşam Özelliklerindeki Değişimlerde Kadınların Rolünün Nitel Araştırma Yöntemi İle İncelenmesi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Elçin, Ş. (1990). *Türkiye Türkçesinde Mâniler*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 115, Seri IV, Sayı A. 32.

Elçin, Ş. (2004). *Halk Edebiyatına Giriş*, (Sekizinci Baskı), Ankara: Akçağ Yayınları, 94.

Emeksiz, A. (2003). *İstanbul Mânileri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Eren, İ. (1984). *Üsküp'te Hedırellez Adetleri,* Sesler Aylık Toplum Sanat Dergisi, Yıl XX, Sayı 190, 105-110.

Eroğlu, E. (2008). *Prizren Türk Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Eroğlu, T. (2017). *Türkiye'deki Halk Oyunlarının Temel Özellikleri*, Tür ve Dağılım Bakımından İncelenmesi, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl 5, Sayı 42, 67-78.

Erol, Ş. S. (2012). *Türkmen Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma (İnceleme-Metinler),* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Feyzulai, A. (2019). *Makedonya Üsküp Hanları ve Kurşunlu Han Koruma Önerisi,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi FEN Bilimleri Enstitüsü, Edirne.

Gjul, R. (2019). *Avrupa Birliği Entegrasyon Sürecinde Kuzey Makedonya Cumhuriyeti*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Gülbeyaz, K. (2018). *Hareket Bilimi ve Kültürel Açıdan Türk Halk Oyunlarının İncelenmesi (Türkiye Örneği)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gülçin, Y. (2014). *II. Philoppos ve III. Aleksandros Döneminde Makedonya Krallığı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Güleç, H. (2012). *Türk Halk Edebiyatı*, (İkinci Baskı), İstanbul. Kriter Yayınları, 67.

Güler, S. (2010). *Türk Mutfak Kültürü ve Yeme İçme Alışkanlıkları*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 26, 24-30.

Hafız, N. (1989). *Makedonya Türk Halk Edebiyatı Metinleri*, İstanbul: Anadolu Sanat Yayınları, 17.

Hamzaoğlu, Y. (2010). *Balkan Türklüğü (Makedonya, Hırvatistan Osmanlı Öncesi Balkan Müslümanlığı)*, Cilt I, Üsküp: Logos A Yayınevi.

Hamzaoğlu, Y. (2010). *Balkan Türklüğü (Makedonya, Bulgaristan, Slovenya)*, Cilt II, Üsküp: Logos A Yayınevi.

Hasan, H. (1997). *Makedonya ve Kosova Türklerince Kullanılan Atasözleri ve Deyimler*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 685.

Hasan, H. (2005). *Makedonya Türklerince Söylenen Bilmeceler ve Tekerlemeler*, (Birinci Baskı), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 335.

Hasan, H. (2008). *Makedonya Türklerince Söylenen Türküler*, (Birinci Baskı), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını: 352.

Hufford, D. J. (2007). *Halk Hekimleri*, (Çev. M. Sever), Millî Folklor, Yıl 19, Sayı 73, 73-80.

Hydaverdi, E. (2018). *Kosova'da Yaşayan Türklerin Somut Olmayan Kültürel Mirası Üzerine Bir Çalışma*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

İbrahimgil, A. (2018). *Makedonya Üsküp'ün Tarihi Kent Dokusunun İncelenmesi ve Koruma Önerisi*, Gazi Üniversitesi FEN Bilimleri Enstitüsü.

İdriz, E. (2007). *Üsküp'te Yaşayan Müslüman Toplulukların Değerler Dünyası Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

İlimsever, H., Ağanoğlu, H. Y. (2010). *Arka Bahçemiz Üsküp (Örf, âdet, gelenek, dil, deyimler, atasözleri, tekerlemeler, mâniler hatıralar)*, (Birinci Baskı), İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayını, 374.

İnternet:http://www.makedonyauniversiteleri.com/makedonya-halk-oyunlari.html, 31.05.2022.

İnternet:https://aregem.ktb.gov.tr/TR-12757/geleneksel-giyim-kusam-suslenme.html, 22.04.2022.

İnternet: https://insamer.com/tr/makedonya-muslumanlari_150.html, 31.03.2020.

İnternet: https://www.google.com/maps/ 07 Temmuz 2022

İnternet:https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kuzey-makedonya-devlet-televizyonunda-turkce-yayinlarin-suresi-artirildi/1807803, 16.05.2020.

İnternet: https://www.nbrm.mk/content/Годишен извештај за 2018, 07.04.2020.

İnternet:https://www.ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/avrupa/makedonya/ulke-profili/genel-ekonomik-durum, 07.04.2020.

İnternet:https://www.ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/avrupa/makedonya/ulke-profili/genel-ekonomik-durum, 07.04.2020.

İnternet: https://macedonia-timeless.com/tur/ehirlerveblgeler/ehirler/ohrid/ 31.03.2020.

İnternet: http://www.stat.gov.mk/OblastOpsto.aspx?id=31, 02.04.2020.

İnternet: https://www.stat.gov.mk/Publikacii/knigaX.pdf Popis na Naselenieto, Domakinstvata i Stanovite vo Republika Makedonija, 2002, Kniga X, 02.04.2020).

İnternet: http://www.kovz.gov.mk/pocetna/pregled.nspx, 07.04.2020.

İnternet: https://www.uskup.com/uskup-taskopru.html, 02.04.2020.

İnternet: https://islamansiklopedisi.org.tr/kiyafet, 22.04.2022.

İnternet: https://sozluk.gov.tr/ 23.01.2021.

İnternet: https://www.unesco.org.tr/ 05.12.2021.

İnternet: https://aregem.ktb.gov.tr/ 19.02. 2022.

İnternet: https://tr.wikipedia.org/wiki/Vardar Nehri, 31.03.2020.

İnternet: http://koto.org.tr/files/MakedonyaRapor.pdf, 07.04.2020.

İnternet: http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2863.pdf, 01.09.2020.

Kalaycı, M. (2019). *Osmanlı Sonrası Makedonya'nın Demografik Yapısındaki Değişim*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Kaya, C. (2011). *Makedonya Sorununun Tarihsel Gelişimi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kaya, F. (2001). *Makedonya'da Türk Kültürünün Dünü, Bugünü ve Yarını*, Aylık Kültür Sanat Degisi Sesler, Sayı 328, Yıl XXXVI, Üsküp: GYBM Hissedarlar Şirketi Nova Makedoniya, 5-16.

Kaya, N. S. (2017). *Somut Olan ve Somut Olmayan Kültürel Mirasın Yalvaç Hisarardı Köyü Üzerinden İncelenmesi ve Koruma Önerilerinin Geliştirilmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.

Kayacıklı, T., Sakınmaz, A. (Haz.), (1999). *Makedonya Ülke Etüdü*, İstanbul Ticaret Odası, 44.

Kayadibi, N. (2016). *Makedonya'da İlköğretim Okullarında Türkçe Eğitimi (7. Sınıf Örneği)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Keskin, A. (2017). *Türk Dünyası Folklorunda Ortak Bir Ritüel Türü: Alkışlar*, IV. Uluslararası Türk Dünyası Araşatırmaları Sempozyumu, Cilt 3, Niğde.

Kılıç, Y. (2016). *Ağrı Efsanelerinde Yer Alan Eğitsel Unsurlar*, International Journal of Social Science, Sayı 46, 247-258.

Kızıldemir, Ö., Öztürk, E., Sarıışık, M. (2014). *Türk Mutfak Kültürünün Tarihsel Gelişiminde Yaşanan Değişimler*, AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2014, Cilt14, Yıl14, Sayı 3, (14) 191-210.

Koca, S. K. (2016). *Makedonya Üsküp Aşağı Koliçan Köyünde Yaşayan Türklerde İnanç ve İnanışlar,* Bansko, Bulgaristan: Eleventh İnternational Scientific Conference Knowledge İn Priactice, 869 – 873.

Koca, S. K. (2016). *Makedonya Türklerinin Geçiş Dönemi Uygulamalarında Tespit Edilen Maddi ve Manevi Unsurlar "Aşağı Koliçan Köyü Örneği"*, Ankara: Türk Eğitim – Sen genel Merkezi Yayınları, 545 – 552.

Koca, S. K. (2017). *Türk Kültürünün gelecek Kuşaklara Aktarılmasında Sembollerin Önemi (Doğum Geçiş Dönemi Örneği)*, Türük Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi, Sayı 11, 530-554.

Koç, T., Keskin, N. (2001). *Uzunköprü'de Halk Takvimi ve Sıcaklık İlişkisi*, Balıkkesir Ünivrsitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 5, 1-15.

Koçak, B., Can, H. (2018). *Kültürel Mirasın Korunmasında Belediye Birliklerinin Rolü: Koca Yusuf Projesi Örneği*, Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 7, Sayı 14, 148-164.

Koyuncu, A. (2013). *1877 – 1878 Osmanlı – Rus Harbi Öncesinde Şarkî Rumeli Nüfusu,* T.C. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Avrasya Etüdleri, 177 – 208.

Köktan, Y. (2008). *Gilan Türk Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kurt, H., Alaydın, N. N. (2015). *Ohri Gölü Çevresinde (Makedonya) Osmanlı İzleri*, İstanbul: Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı: 32, 120-146.

Ljuşi, B. (2011). *Turizm Sektörünün Makedonya Ekonomisindeki Yeri ve Önemi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Loçi, E. (2017). *Bağımsızlık Sonrası Makedonya Ekonomisini Belirleyen Faktörler ve Bu Faktörlerin Doğu Makedonya Ekonomisi Üzerindeki Etkisi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Morkoç, K. (2018). *İzmir'de Yaşayan Balkan Türkleri ve Müslümanlarının (Arnavutluk, Bulgaristan, Kosova, Makedonya, Yunanistan) Geçiş Dönemleri Üzerine Bir İnceleme*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Murati, Ü. (2015). *Makedonya'da Müslüman Toplumun Örgün ve Yaygın Din Eğitimi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Murtezan, F. (2007). *Makedonya'da Yönetsel Değişim ve Yerel Yönetimler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Nuredini, M. (2007). *Makedonya'daki Müslümanlarda Doğum, Evlenme ve Ölüm ile İlgili İnanışlar ve Uygulamalar*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Nureski, Dj. (2016). *Osmanlı'dan Günümüze Makedonya'daki Türk Kültürü ve Makedonya'nın Türk Kültür Tarihindeki Yeri ve Önemi*, T.C. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Avrasya Etüdleri, 351- 388.

Nuş, A. (1988). *Rumeli Türküleri*, Priştine: Tan Yayınevi.

Oğuz, E. S. (2011). *Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı*, Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 28, Sayı 2.

Oğuz, M. Ö. (2009). *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?*, Ankara: Geleneksel Yayınları, 10.

Oğuz, M. Ö. (2013). *Küreselleşme ve Uygulamalı Halkbilimi*, (İkinci Baskı), Ankara: Akçağ Yayınları, 439.

Oğuz, M. Ö. (2013). *Terim Olarak Somut Olmayan Kültürel Miras*, Millî Folklor, Yıl 25, Sayı 100, 5 -13.

Oğuz, M. Ö. (Ed.), (2008). *Masallar*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

Oğuz, M. Ö. vd., (2014). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, (On Birinci Baskı), Ankara: Grafiker Yayınları, 18.

Oruç, Z. (2011). *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk Çerçevesinde Balkan Türklerinin Kimlik ve Yönetim Sorunları (Kosova ve Makedonya Örneği)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özgen, Ş., Ünlü, O., Durmuş, N., Kankal, L., Yavuz, B. G., Yazar, L. S. (2011). *İğne Oyası Araştırması*, Bursa Olgunlaşma Enstitüsü, Bursa.

Öztürk, Ü. (2018). *Balkanlaşma ve Balkanlarda Türk Kimliği (Makedonya ve Kosova Örneği)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Rahman, R. (2012). *Makedonya'da Türk Azınlık ve Makedonya – Türkiye İlişkileri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Sakaoğlu, S. (1980). *Anadolu – Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*, Ankara: Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.

Sakaoğlu, S., Karadavut, Z. (2013). *Halk Masalları*, (İkinci Baskı), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 2389.

Sevim, M. (2015). *Halk Oyunlarının Müzikal ve Geleneksel Giyim Kuşam Bakımından Analizi: Afyonkarahisar Örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Sipahi, İ. H. (2015). *Batı Makedonya'da Maddi Olmayan Kültür Mirası*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Sönmez, M. (1993). *Üsküp'te Yaşayan Türklerin Sosyal Hayattaki Durumları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Söylemez, O., Yuldashev, M., Çengel, H. K., Kalkan, Ş. M., Uygur, C. V., Özşahin, M., Tavkul, U., Durmuş, O., Arıkoğlu, E. (2013). *Çağdaş Türk Edebiyatları II*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 2753.

Stefanovski, R. (2009). *Türk Tiyatrosu Monografi*, Üsküp: Milli Kurum Türk Tiyatrosu.

Sulooca, M. (2019). *Müslüman ve Hristiyanlarda Ölüm ile İlgili İnanç ve Uygulamalar*, Üsküp: Yeni Balkan Yayınevi, 45.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2014). *Dünya Mirasında Türkiye*, Ankara.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, (2012). *Geleneksel El Süsleme Sanatları*, Ankara.

T.C. Ticaret Bakanlığı, (2021). *Geleneksel Meslekler Ansiklopedisi*, Cilt 1, Ankara.

Timcheva, E. (2017). *Kültürlerarası İletişim: Makedonya'da Yaşayan Türkler ve Makedonlar Arasındaki İletişim*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskilehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Ülker, Ç. (1995). *Üsküp'te Düğün Adetleri*, Milli Folklor, Cilt 4, Yıl 7, Sayı 27, 73-74.

Vardar, H. (1992). *Üsküp'te Bayramların Kutlanması Geleneği*, Sesler Aylık Toplum Sanat Dergisi, Yıl XXVIII 266/267, 13-15.

Veren, E. (2020). *Anadolu Halk Takvimi' ne Göre Kasım Günleri*, Türkay Dergi, Yıl 4, Sayı 39, 73-77.

Yalçınkaya, F. (2019). *Halk Hekimliğinde Sağaltma Yöntem ve Teknikleri*, Uluslararası Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 2.

Yatman, E. (2005). *Türk Halk Oyunlarının Kökeni*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yayın, N. (2009). *Oyun Tekerlemeleri Üzerinde Bir İnceleme*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 157.

Yeşil, Y. (2014). *Türk Dünyası'nda Geçiş Dönemi Ritüelleri Üzerine Tespitler*, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, Cilt 3, Sayı 9, 117-136.

Yiğit, N. H. (2018). *Türk Dünyası Efsanelerinde Hayvanlarla İlgili Motifler Üzerine*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 11 Sayı 59, 278-288.

Zeynullah, S. (1987). *Üsküp ve Çevresindeki Düğün Adetleri*, Sesler Aylık Toplumsal Sanat Dergisi, Yıl XXIII, Sayı 213, 78-84.

KAYNAK KİŞİLER

KK1: Adı Soyadı: **Adnan SELİM**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 17.11.1963**
Mesleği: **Elektrikçi**

KK2: Adı Soyadı: **Ahmet MÜRTEZAN**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 13.12.1971**
Mesleği: **Kuyumcu**

KK 3: Adı Soyadı**: Ali HALİLİ**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 02.08.1956**
Mesleği: **Yorgancı**

KK4: Adı Soyadı: **Ali YAHYA**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 12.04.1963**
Mesleği: **Marangoz**

KK5: Adı Soyadı: **Aliya SALİH**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Aşağı Koliçan Köyü, 1956**
Mesleği: **Memur**

KK6: Adı Soyadı: **Amir BEKTEŞ**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Cvetovo Köyü, 10.03.1998**

KK7: Adı Soyadı: **Arifka ŞEREFOVSKA**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Cvetovo Köyü, 1968**
Mesleği: **Ev Hanımı**

KK8: Adı Soyadı: **Bayram YUSUFOVSKİ**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Cvetovo, 17.06.1959**

KK9: Adı Soyadı: **Bekir İBİŞ**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 25.01.1988**
Mesleği: **Memur**

KK10: Adı Soyadı: **Cavit ŞABAN**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 26.08.1964**
Mesleği: **Terlikçi**

KK11: Adı Soyadı: **Cengiz MÜRTEZAN**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 04.08.1976**
Mesleği: **Kuyumcu**

KK12: Adı Soyadı: **Drina Maniç MİTKOVSKA**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Kiçevo, 30.05.1973**
Mesleği: **Çömlekçi**

KK13: Adı Soyadı: **Engin RUŞİD**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 01.11. 1971**
Mesleği: **Ayakkabıcı**

KK14: Adı Soyadı: **Fadil İDRİZ**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 04.05.1960**
Mesleği: **Saatçi**

KK15: Adı Soyadı: **Fatime MUSLİ**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 11.01.1940**
Mesleği: **Ev Hanımı**

KK16: Adı Soyadı: **Gülsüm BEKTEŞ**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Cvetovo, 1940**
Mesleği: **Ev Hanımı**

KK17: Adı Soyadı: **Gülşah DESTAN**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Cvetovo, 1944**
Mesleği: **Ev Hanımı**

KK18: Adı Soyadı: **Gülten ZEKİROSKA**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Güreler Köyü, 1967**

KK19: Adı Soyadı: **Halil ALUŞ**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 21.01.1974**
Mesleği: **Dernek Başkanı**

KK20: Adı Soyadı: **Halim ARSLAN**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Pagaruşa Köyü, 02.05.1994**
Mesleği: **Çitçi**

KK21: Adı Soyadı: **Hülya KUŞ**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 13.04.1967**
Mesleği: **Öğretim Görevlisi**

KK22: Adı Soyadı: **İbrahim EYÜP**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 16.08.1982**
Mesleği: **Berber**

KK23: Adı Soyadı: **İbrahim MUSLİOVSKİ**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Cvetovo, 07.02.1991**
Mesleği: **Memur**

KK24: Adı Soyadı: **İbraim ZEKİR**
Doğum Yeri ve Tarihi: Üsküp, 24.02.1951
Mesleği: **Demirci**

KK25: Adı Soyadı: **İdris MUSTAFOVSKİ**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Drzilovo Köyü, 20.09.1958**
Mesleği: Memur

KK26: Adı Soyadı: **İlmiya SEYFULOSKA**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Aşağı Koliçan Köyü, 1940**
Mesleği: **Ev Hanımı**

KK27: Adı Soyadı: **İrfan MURAT**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 09.01.1970**
Mesleği: **Esnaf**

KK28: Adı Soyadı: **İsmail RUŞİD**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 01. 11. 1941**
Mesleği: **Zanaatçı**

KK29: Adı Soyadı: **Kadriye SELİM**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 12.01.1936**
Mesleği: **Ev Hanımı**

KK30: Adı Soyadı: **Kevser ŞENTÜRK**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 01.07.1948**
Mesleği: **Ev Hanımı**

KK31: Adı Soyadı: **Mazlum HALİLİ**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 1951**
Mesleği: **Yorgancı**

KK32: Adı Soyadı: **Melek ARSLANOVSKA**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Pagaruşa Köyü, 14.08.1973**
Mesleği: **Ev Hanımı**

KK33: Adı Soyadı: **Mendu ALİ**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 28.08.1946**
Mesleği: **Berber**

KK34: Adı Soyadı: **Metin ŞAKİRİ**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 20.10.1992**
Mesleği: **Saatçi**

KK35: Adı Soyadı: **Muamed RIZA**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 08.03.1974**
Mesleği: **Camcı**

KK36: Adı Soyadı: **Muhsin İSMAİL**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Pagaruşa Köyü, 03.01.1984**
Mesleği: Çiftçi

KK37: Adı Soyadı: **Muhtar ARSLAN**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Pagaruşa Köyü, 06.14.1957**
Mesleği: Çiftçi

KK38: Adı Soyadı: **Murtezan MURTEZA**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 12.02.1982**
Mesleği: Memur

KK39: Adı Soyadı: **Mürvet ARSLANOVSKA**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Pagaruşa Köyü, 1955**
Mesleği: **Ev Hanımı**

KK40: Adı Soyadı: **Nazir DURAKOVSKİ**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Aşağı Koliçan Köyü, 1942**
Mesleği: Çiftçi

KK41: Adı Soyadı: **Nead ZEKİR**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 07.07.1973**
Mesleği: **Demirci**

KK42: Adı Soyadı: **Nermin DEMİRİ**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 18.07.1951**
Mesleği: **Ev Hanımı**

KK43: Adı Soyadı: **Neşe ŞABAN**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 20.06.1983**
Mesleği: **İdari Personel**

KK44: Adı Soyadı: **Nuredin DEMİROVSKİ**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Drzilovo Köyü, 01.04.1941**
Mesleği: Memur

KK45: Adı Soyadı: **Osman ARSLAN**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Pagaruşa Köyü, 15.02.1948**
Mesleği: Çiftçi

KK46: Adı Soyadı: **Perihan RAMADAN**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 01.05.1965**
Mesleği: **Ev Hanımı**

KK47: Adı Soyadı: **Ramadan EMİNOVSKİ**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Drzilovo Köyü, 26.06.1958**
Mesleği: **Çiftçi**

KK48: Adı Soyadı: **Ramadan MEFAİL**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Aşağı Koliçan Köyü, 12.12.1940**
Mesleği: **Çiftçi**

KK49: Adı Soyadı: **Reşat ŞENTÜRK**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 01.07. 1942**
Mesleği: **Esnaf**

KK50: Adı Soyadı: **Reyhan BAYRAM**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 22.01.1977**
Mesleği: **Ev Hanımı**

KK51: Adı Soyadı: **Sabahattin SEYFULLAH**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 27.09.1947**
Mesleği: **Çantacı**

KK52: Adı Soyadı: **Saffet SELMAN**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Pagaruşa Köyü, 17.03.1964**
Mesleği: **Memur**

KK53: Adı Soyadı: **Sali ŞERİFOVSKİ**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Ellovo Köyü, 20.07.1969**
Mesleği: **Memur**

KK54: Adı Soyadı: **Saniya BEKTEŞ**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Cvetovo Köyü, 1974**
Mesleği: **Ev Hanımı**

KK55: Adı Soyadı: **Sedat RAMADAN**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 11.06.1973**
Mesleği: **Ayakkabıcı**

KK56: Adı Soyadı: **Sefedin ASAN**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Pagaruşa Köyü, 1939**
Mesleği: **Tamirci**

KK57: Adı Soyadı: **Semiha EYÜP**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 11.06.1963**
Mesleği: **Ev Hanımı**

KK58: Adı Soyadı: **Süleyman BEKTEŞ**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Cvetovo Köyü, 23.02.1970**
Mesleği: **Cami İmamı**

KK59: Adı Soyadı: **Süleyman GİNA**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 18.05.1987**
Mesleği: **Türkçe Öğretmeni**

KK60: Adı Soyadı: **Şenay RUŞİD**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 05.11.1959**
Mesleği: **Ev Hanımı**

KK61: Adı Soyadı: **Şennur MÜRTEZAN**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 02.01.1973**
Mesleği: **Ev Hanımı**

KK62: Adı Soyadı: **Şenol RAHİM**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 15.07.1963**
Mesleği: **Halk Oyunları Eğitmeni**

KK63: Adı Soyadı: **Tasim FERATOVSKİ**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Aşağı Koliçan Köyü, 1968**
Mesleği: Memur

KK64: Adı Soyadı: **Tülay ZÜBER**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 11.01.1966**
Mesleği: **Ev Hanımı**

KK65: Adı Soyadı: **Ümran MÜRTEZAN**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 02.05.1949**
Mesleği: **Ev Hanımı**

KK66: Adı Soyadı: **Ümran RUŞİD**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 28.05. 1953**
Mesleği: **Ev Hanımı**

KK67: Adı Soyadı: **Vildan DEMİRİ**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 01. 08. 1974**
Mesleği: **Ev Hanımı**

KK68: Adı Soyadı: **Yakup BAYRAM**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 02.11.1968**
Mesleği: **Memur**

KK69: Adı Soyadı: **Yakup EYÜP**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 01.08.1959**
Mesleği: **Memur**

KK70: Adı Soyadı: **Yakup SÜLEYMAN**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Üsküp, 05.06.1965**
Mesleği**: Süpürgeci**

KK71: Adı Soyadı: **Yasin NEBİ**
Doğum Yeri ve Tarihi**: Aşağı Koliçan Köyü, 27.02.2000**
Mesleği: **Öğrenci**

KK72: Adı Soyadı: **Yovo KOÇOV**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Veles, 13.09.1952**
Mesleği: **Derici**

KK73: Adı Soyadı: **Yusuf ABDİ**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Aşağı Koliçan Köyü, 03.10.1951**
Mesleği**: Memur**

KK74: Adı Soyadı: **Yusuf SÜLEYMAN**
Doğum Yeri ve Tarihi: **Güreler Köyü, 29.12.1936**
Mesleği: **Çiftçi**

EKLER

Araştırma Alanına Ait Haritalar

Üsküp Merkez

Üsküp Şehri, idari sınırları kırmızı renktedir.

Aşağı Koliçan Köyü

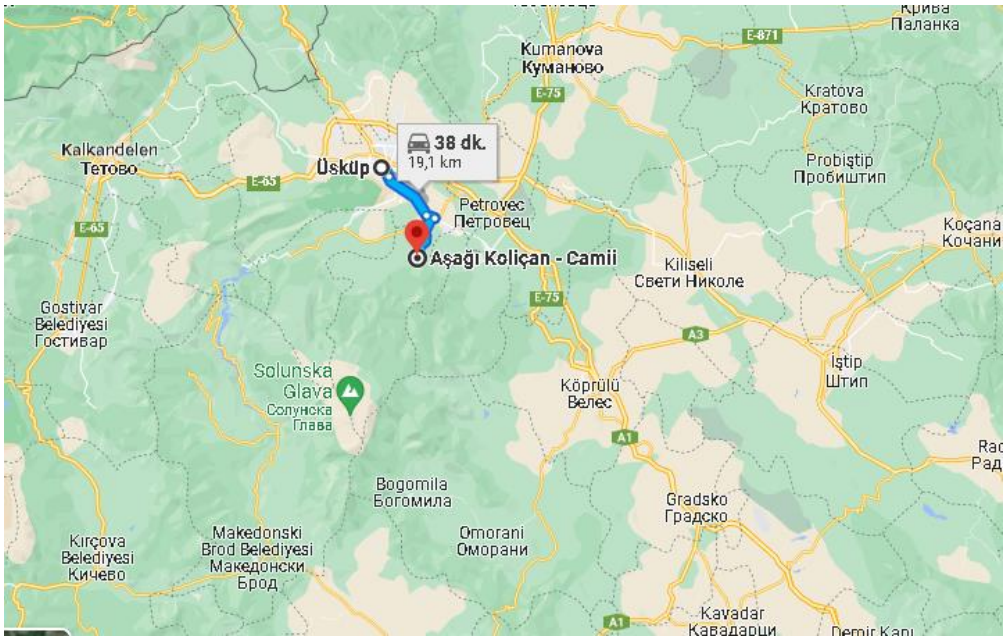

Cvetovo Köyü

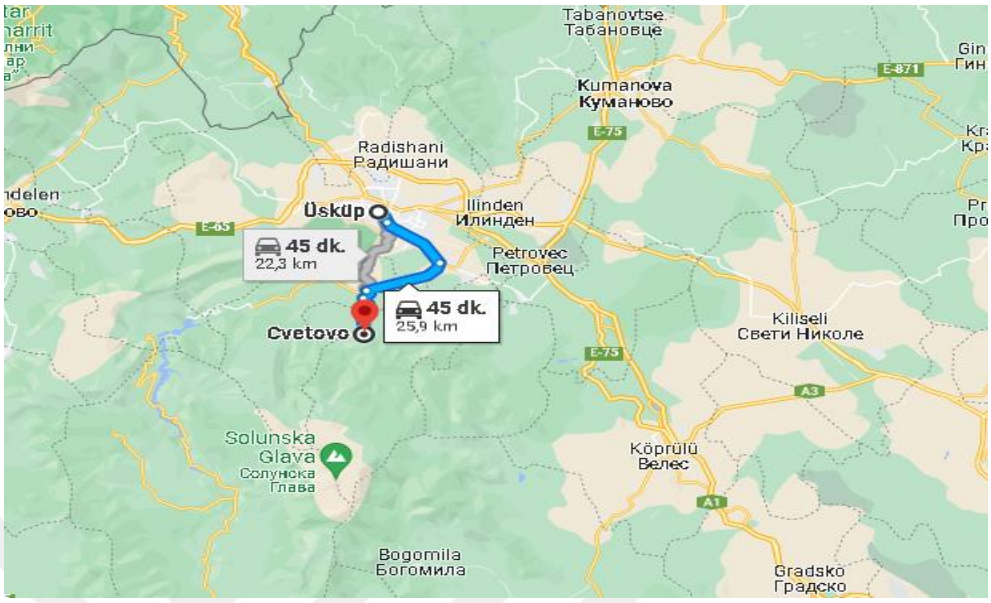

Dırjilovo Köyü

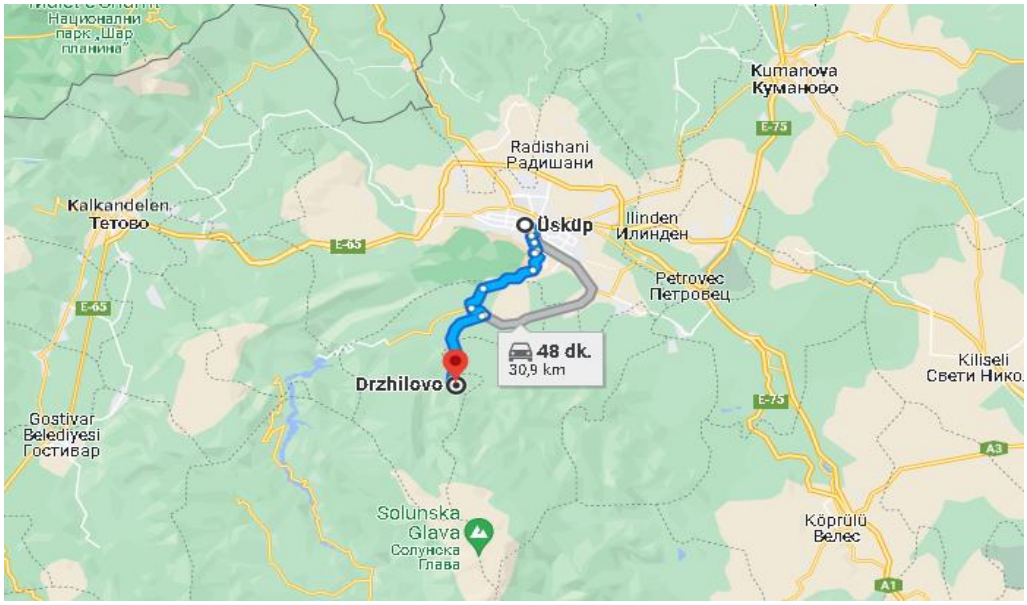

Ellovo Köyü

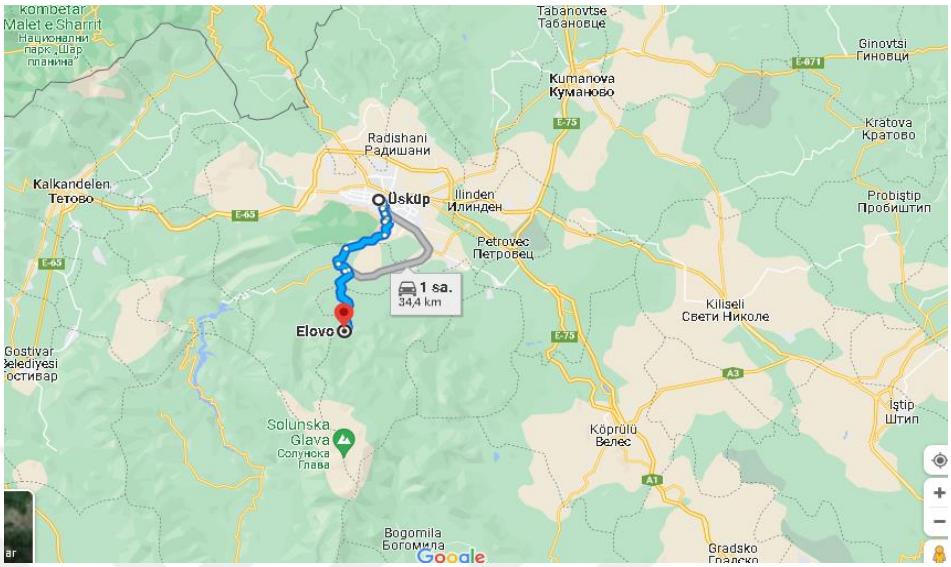

Güreler Köyü (Dolno Konjari)

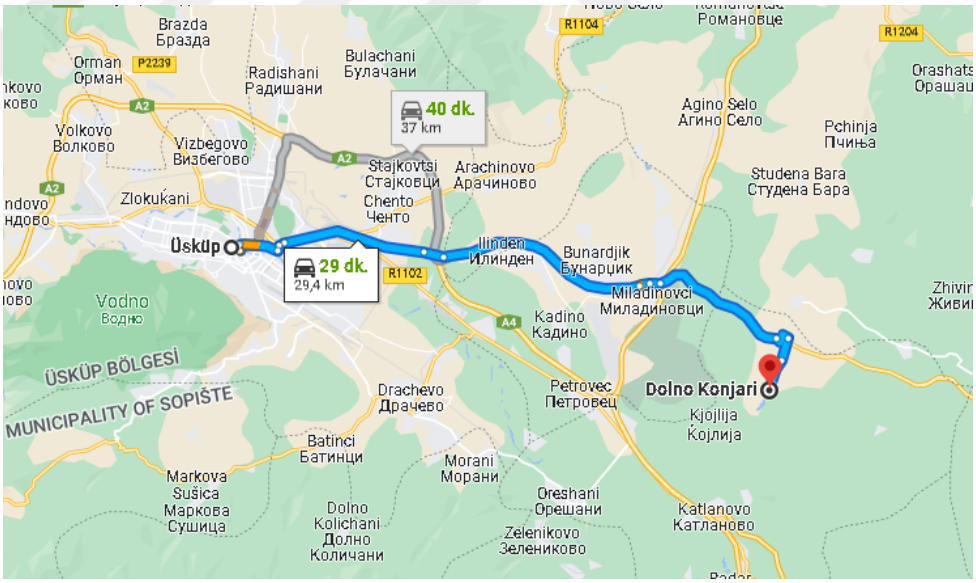

Pagaruşa Köyü

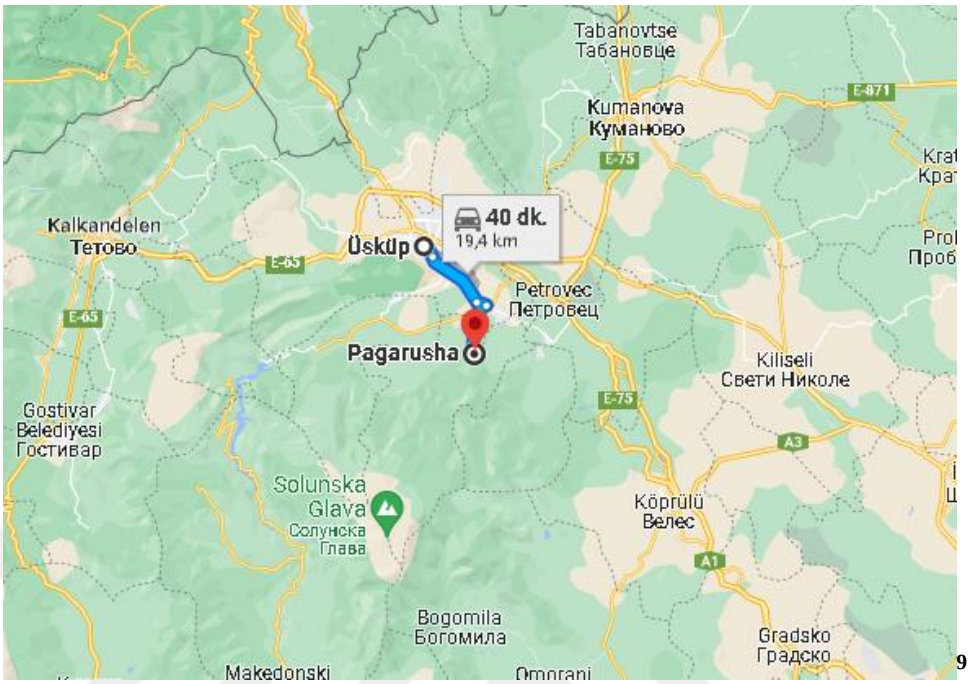

[9]

[9] https://www.google.com/maps/ (07 Temmuz 2022).

Sözlük

A

abdes: abdest

aber: haber

abey: ağabey

aceb: acep, acaba

aci: acı

acimak: acımak

açan: zarf fiil eki – DIğIndA; IncA

açılmak: acıkmak

açolmak: acıkmak

adi: adı

adices: adıyla

afif: hafif

aga: ağa

agaç: ağaç

agarmak: ağarmak

agır: ağır

agız: ağız

aglamak: ağlamak

aglaşmak: ağlaşmak

agom: ağam

agrına gitmek: ağrına gitmek

agri: ağrı

ah: hak

akınci: akıncı

aklık: düzgün, fondöten

akşam üsti: akşamüstü, akşamüzeri

al: hâl

alayli: alaylı

Alep: Halep

âli: halı

alk: halk

Alla: Allah

alma: elma

alti: altı

altin: altın

alva: helva

amam: hamam

amıca: amca

amile: hamile

amlamak: havlamak

ane: hani

angi: herhangi, herhangi biri

anım: hanım

anımteze: hanım teyze

anlatırmak: anlatmak

arabaci: arabacı

arani: haranı, büyük tencere

Arapka: Arap kadını

araretlenmek: hararetlenmek

ardi sıra: ardı sıra

aret: ahret, ahiret

argovan: erguvan

ari. arı

armud: armut

arşuâlâ: arşıâlâ

askerlık: askerlik

asta: hasta

astalanmak: hastalanmak, hasta olmak

astalatmak: hastalandırmak, hasta etmek
astalık: hastalık
astane: hastane
aşagi: aşağı
aşaya: aşağıya
aşçibaşi: aşçıbaşı
aşıgi: aşığı
aşik: aşık, sevdalı
aşlamak: haşlamak
aşlanmak: haşlanmak
atık: artık
atri kalmak: hatırı kalmak
ava: hava
avlamak: havlamak
avli: avlu
ayag: ayak
ayagaltına almak: ayakaltına almak
ayakkabi: ayakkabı
ayat: hayat
ayde: haydi
ayırli: hayırlı
ayi: ayı
ayip: ayıp
ayirmak: ayırmak
aykırmak: şarkı söylemek
ayni: aynı
ayri: ayrı
ayt ayt: yürü anlamında kullanılan bir seslenme sözü
ayvan: hayvan
azgın: korkusuz, yürekli, cesur
azır: hazır
azırlanmak: hazırlanmak
azne: hazne, depo

B

Babo (Mk.): nine
bacag: bacak
baçe: bahçe
badiyava: bedava, boşuna, boş yere, nafile
bag: bağ
bagım: bağcık
bagırmak: bağırmak
bagırsak: bağırsak
bagışlamak: bağışlamak
bagışlanmak: bağışlanmak
baglamak: bağlamak
baglanmak: bağlanmak
baglanti: bağlantı
bakırci: bakırcı
bakşiş: bahşiş, hediye
baletanka: babet
balıg: balık
barem: bari
başkasi: başkası
bat: baht
batak: çamur
batakçi: batakçı
bayilmak: bayılmak
bayir: bayır
bazisi: bazısı
beane: bahane
bedova: beddua

beg ogli: beyoğlu
beg: bey
begenmek: beğenmek
begir: beygir
benım: benim
beretka: bere
beyane etme: belli etmek
beyüt: beyit (şiir parçası)
biçag: bıçak
biçaklamak: bıçaklamak
biçılmek: biçilmek
bindırmek: bindirmek
biraçik: birazcık, azıcık
birangi: herhangi
birkerekten: birdenbire, aniden
birlık: birlik
bitevi: bütün
bitırmek: bitirmek
bitışmek: bitişmek
bluza: bluz
boçalık: bohçalık
bogaz: boğaz
bogday: buğday
bogmak: boğmak
bogulmak: boğulmak
boi: boyu
borçli: borçlu
borozan: borazan
bostanci: bostancı
boşadmak: boşaltmak
bragmak: bırakmak
brakmak: bırakmak
bugday: buğday
buka: bu kadar
bunar: kuyu
buni: bunu
bureye: buraya
burgili: burgulu
burma: alyans, evlilik yüzüğü
bustan: bostan
butin: ayran kabı
buzagi: buzağı
büber: biber
büle şüle: böyle şöyle
büle: böyle
büük: büyük
büyle: böyle
büzik: büzük

C

canli: canlı
cemat: cemaat
cemper: kazak
Cenabuak: Cenabıhak
cevis: ceviz
cian: cihan
cici: yenge

Ç

çagırmak: çağırmak
çaglamak: çağlamak
çagrılmak: çağrılmak
çakşir: çakşır
çalgi: çalgı
çalımci: çalımcı
çanag: çanak

çarşi: çarşı
çayir: çayır
çaylamak: çağlamak
çekılmek: çekilmek
çektırmek: çektirmek
çevırmek: çevirmek
çevrilmek: çevrilmek, dönmek
çıgırmak: çağırmak
çiçeg: çiçek
çigırmak: çağırmak
çikarmak: çıkarmak
çikmak: çıkmak
çinar: çınar
çintan: şalvar
çitlik: çalılık
çocug: çocuk
çogi: çoğu
çubug: çubuk
çukulata: çikolata
çüp: çöp
çüzmek: çözmek

D

da: daha
daa: daha
da da: daha da
dag: dağ
dagıtmak: dağıtmak
dari: darı
darlıg: darlık
daul: davul
daulci. davulcu
dayi: dayı
dayre: tef
degdırmek: değdirmek
degırmen: değirmen
degışmek: değişmek
degıştırmek: değiştirmek
degil: değil
degmek: değmek
delig: delik
derd: dert
devrılmek: devrilmek
deyıl: değil
dil: değil
dilencilıg: dilencilik
dilınci: dilenci
dimi: değil mi, madem
dinsız: dinsiz
direg: direk
dişarda: dışarıda
dişarisi: dışarısı
div: dev
dizge: bir iki metrelik kalın kuşak
dogali: doğalı
dogma: doğma
dogmak: doğmak
dogri: doğru
dogurmak: doğurmak
dokanmak: dokunmak
dolab: dolap
doli: dolu
dort: dört
dova: dua
durdutmak: durdurmak

duşman: düşman
duvag: duvak
düdüg: düdük
dügme: düğme
dügün: düğün
dügüşmek: dövüşmek
dükmek: dökmek
dükmek: dökmek
dükülmek: dökülmek
dünem: dönem
dünmek: dönmek
dürbün : dürbin
düşek: döşek
düşeklig: döşeklik

E

edie: hediye
Edrene: Edirne
eger: eğer
egıtmak: eğmek
eglenmek: eğlenmek
egrılmek: eğrilmek
egri bugri: eğri büğrü
egri: eğri
ekmeg: ekmek
em: hem
emen: yaklaşık, çabucak
emende: neredeyse
emır: emir
emretırmek: emretmek
endırmek: indirmek
enmek: inmek
ep: hep
episi: hepsi
eppisını: hepsini
er: her
eralde: herhalde
erbir: her bir
ercai: hercai menekşe
erıdmek: eritmek
erımek. erimek
erif: herif, adam
erkeg: erkek
erkes: herkes
erkez: herkes
eşeg: eşek
ett: heyt
eteg: etek
evel: evvel
evlad: evlat
evlendırmek: evlendirmek
ey: iyi
eyal: hayal
eylık: iyilik
eymek: eğmek
eyva: eyvah

F

fakfun: fakfon
feryad: feryat
fesligen: fesleğen
fetedılmek: fethedilmek
fiçi: fıçı
fırak: firak
fırınci: fırıncı
filkin: filânınki, filânın

firakli: firaklı
frezlemek: zımparalamak
futa: önlük
fürun: fırın

G

gamli: gamlı
garg: gark
garib: garip
gaur: gâvur
gayle: sıkıntı, üzüntü
geçım: geçim
geçme tulum: bebek tulumu
gelender: korkuluk
gemig: kemik
gene: yine
gerdanlık: kolye
gerdeg: gerdek
gerılmek: gerilmek
getırmek: getirmek
gırnata: klarnet
gice: gece
gicelik: gecelik
gidırmek: giydirmek
giyınık: giyinik
gonce: gonca
gönce: gonca
gra: fasulye
gübrelık: gübrelik
güç etmek: göç etmek
gügüzlük: bebek önlüğü
gük: gök
güksi: göğsü
güksüni: göğsünü
gülge: gölge
gümlek: gömlek
gümmek: gömmek
gümülmek: gömülmek
güna: günah
günalıktan: zavallı
gündermek: göndermek
günül: gönül
güre: göre
güren: gören
gürmek: görmek
gürülti: gürültü
gürünmek: görünmek
gürüşmek: görüşmek
güs: göz
güstermek: göstermek
gütürmek: götürmek
güvegi: güvey,-i
güvegilık: güveylik
güz: göz
güzellıg: güzellik
güzellık: güzellik
güzlük: gözlük
güzügmek: gözükmek
güzyaşi: gözyaşı

H

haci: hacı
haktala: allahutaala
halallaşmak: helalleşmek
halsız: halsiz
hane: hani

hasi: has
hayırli: hayırlı
hayin: hain
hazmolmak: hazmedilmek
hepısi: hepsi
hırlamak: horlamak
hoka: hokka
horo: halay

I

ırmık: irmik
ırsız: hırsız
ışlamak: ışıldamak
ızli: hızlı

İ

icran: hicran
iç: hiç
içbir: hiçbir
içın: için
idrişa: idrişah, çiçek türü
igbal: ikbal
igne: iğne
ikamak: yıkamak
ikanmag: yıkanmak
ikanmak: yıkanmak
ilan: yılan
imalci: ihmalci
indırmek: indirmek
ineg: inek
inışmek: inmek işi
irak: ırak, uzak
irmek: ürümek
isınmak: ısınmak
isırmak: ısırmak
isicak: sıcak
isla: iyi, ıslah
İstanbol: İstanbul
istigbal: istikbal
işalla: inşallah
işidmek: işitmek
işlemek: çalışmak
işletırmek: çalıştırmak
işta: iştah
itiyar: ihtiyar
itiyarlamak: ihtiyarlamak, yaşlanmak
iyilık: iyilik
izmekârlık: hizmetkarlık
izmetçi: hizmetçi

K

kaltakçi: kaltakçı
kâad: kâğıt
kâat: kâğıt
kabaat: kabahat
kabadai: kabadayı
kabug: kabuk
kabze: kabza, sap
kadaif: kadayıf
kadır: kadir
kadi: kadı
kaip: kayıp
kalâ: kale
kalayci: kalaycı
kalb: kalp
kaleş: kalleş
kancik: kancık

kapag: kapak
kapi: kapı
kaptırmak: çarpmak, vurmak
kapud: kaput, palto
kapuşmak: kapışmak, kavgaya tutuşmak
karabüber: karabiber
karali: karalı
karanca: karınca
kardaş: kardeş
kari: karı, kadın, hanım
karpus: karpuz
karşi: karşı
kasti: kasten, kasıtla
kastor: süet
kaşik: kaşık
kaun: kavun
kauşturmak: kavuşturmak
kave: kahve
kâya: kâhya
kaymag: kaymak
kaymekam: kaymakam
kaynag: kaynak
kaza: ilçe
kazak: hırka
kazanmag: kazanmak
kelfeten: kelef: yün ya da pamuk iplik çilesi, benek
kemlık: kemlik
keremit: kiremit
kıragi: kırağı
kırmizılık: ruj
kıs kardaş: kız kardeş
kızçaz: kızcağız
kızkanmak: kıskanmak
kibrid: kibrit
kiki-ri-ku: horoz ötüşü
kires: kiraz
kirez: kiraz
kirpig: kirpik
kis: kız
klabdan: kılabdan
klise: kilise
kob: uğursuzluk
kocakari: kocakarı
kocameti: kocaman
kolan: kemer
koliba: kulübe
kolluk: bilezik
komşi: komşu
konag: konak
kopriva: ısırgan otu
kôr: kör
kordela: kurdele
korse: güya, sanki
kostim: kostüm
kovaç: bakırcı
kovermek: bırakmak
koyşi: komşu
koyvermek: koyuvermek, salmak
köpri: köprü
krupa: aşırı yemek yenmesi sonucunda meydana gelen hastalık

kubura: kubur (bir çeşit tabanca, dolma tabanca)
kuçka: dişi köpek
kuk: kalça
kulag: kulak
kundra: kundura, ayakkabı
kupa: bir sürü, sürü
kurbaga: kurbağa
kuri: kuru
kursag: kursak
kurşum: kurşun
kurum: ocak başlarında biriken kalın is/kömür
kusur: küsur
kuşlug: kuşluk
kuti: kutu
kuto: (Mk. kutre) yavru köpek
kuuşmak: kavuşmak
kuved: kuvvet
kuvetli: kuvvetli
kuyi: kuyu
kuyrug: kuyruk
kuzi: kuzu
küçügiken: küçükken
kük: kök
kümbed: soba
kümür: kömür
küpek: köpek
küski: küskü
küstek: köstek
küşçaz: kuşçağız
küşe: köşe
küşk: köşk
kütek: kötek
kütülük: kötülük
küv: köy
küvli: köylü
küy: köy

L

lana: lahana
legen: leğen
lepak: yapıştırıcı
limın: limon

M

maale: mahalle
mabet: muhabbet
maçka: kedi
mada: maada, -den başka, gayri
maf olmak: mahvolmak
mafetmek: mahvetmek
mahle: mahalle
makaz: makas
Makedonli: Makedonyalı
maksım: küçük çocuk, masum
male: mahalle
malebiye: muhallebi
manzer: mavzer
mari: bk. mori
martifal: mani (halk şiiri)
maşalla: maşallah
maşrafa: maşrapa
matso: kedi
mayasil: mayasıl, egzama

mazi: mazı, dipten dallanan bir süsü bitkisi
mazun: mahzun
mefta: mevta
megerım: meğer
meko (mk. mleko): süt
mekteb: mektep, okul
mektüb: mektup
melayke: melek
mesing: pirinç alaşım
mesud: mesut
metro: metre
mezarlıg: mezarlık
mınafık: nifak
mırdlamak: kıpırdamak
mıre: bk. mori
midie: midye
mintan: gömlek
momoroz: mısır
more: hey, yahu (erkeğe sesleniş)
mori: hey, yahu (kadına sesleniş)
mullamak: mıhlamak
mürad: murat
mürekkeb: mürekkep

N

nagış: nakış
nalin: nalın
namuz: namus
nasiyat: nasihat
nazli: nazlı
nedır: nedir
nerde: nerede
netekim: nitekim
ni.. ni..: ne.. ne..
niçın: niçin
nikab: nikap, yüz örtüsü, peçe
nout: nohut

O

obiri: öbürü
oca: hoca
ocag: ocak
oglan: oğlan
ogul: oğul
oka: o kadar
oklagi: oklava
oktsa: ayakkabı bağcığın geçtiği çentik
on alti: on altı
oni: onu
onniçin: onun için, o yüzden
opaa : hopalla
orda: orada
ordi: ordu
oreye: oraya
oro oynamak: halay çekmek
oro: halay
oroz: horoz
orta kış: kışın ortası
ortalıg: ortalık
ortoped: ortopedik
oşaf: hoşaf
ovarda: hovarda
oyanmak: uyanmak

Ö

öbir: öbür

P

pabi: bebek ayakkabısı

pabuç: terlik

paça biberi: kırmızı toz biber

padişa: padişah

pantol: pantolon

parçelemek: parçalamak

pare: para

pareylen: parayla

parmag: parmak

patlican: patlıcan

payıklamak: temizlemek

payton: fayton

pazarlıg: pazarlık

pazi: ıspanak

pelena: yıkanabilir bebek bezi

penbe: pembe

peşkeş: armağan

pite: börek, pide

pogaça: poğaça

popara: ekmeğin küçük parçalara bölünüp yoğurt; çay veya çorba ile karıştırılan yiyecek

poştaci: postacı

pösteki: tüylü hayvan derisi

puplin: bir çeşit kumaş türü

puruncuk: bürümcük

pürüncük: bürümcük, ham ipekten dokunmuş giysi kumaşı

R

raat brakmak: rahatsızlık vermek

raat olmak: rahatlamak

raat. rahat

ragbetli: rağbetli

raki: rakı

ramet yağmak: yağmur yağmak

ramet: rahmet

rât: rahat

razi: razı

resım: resim

reşo: tek göz ocak

rısk: rızık

ristiyan: hristiyan

rogan: rugan

ruba: giysi, giyecek

ruya: rüya

S

saad: saat

saatlık: saatlik

saat kaç: anlamak, farkına varmak

saba: sabah

sabalamak: sabahlamak

sabalık: sabahlık

sabaya karşi: sabaha doğru

sabayle: sabah

sag: sağ

sagıltırmak: iyileştirmek

sagır: sağır:

saglam: sağlam

saglık: sağlık

sağuk: soğuk

saib: sahip

saksi: saksı

sal: sadece

salış: saldırı, hamle
salte: salt, sadece
samar: semer
sanci: sancı
sandıg: sandık
sanetmek: zannetmek
sari: sarı
saroş: sarhoş
say: sahi, gerçekten
saybi: sahibi
saydan: gerçekten, cidden
saygi yap: saygı göstermek, hürmet etmek
saygisız: saygısız
sayıli: sayılı
sefte: ilk defa
semırmek: semirmek
setre: ceket
sevdali: sevdalı
sevışmek: birbirini sevmek
sevk: zevk
sezınmek: sezinmek
sıganmak: bir işe başlamak
sıraylen: sırayla
skalper: neşter
soba: oda
sogan: soğan
sokag: sokak
sora: sonra
souk: soğuk
stroynik: görücü
suli: sulu
süfli: tembel
sügüt: söğüt
sülemek: söylemek
sülenmek: söylenmek
sülenti: söylenti
sünbül: sümbül
sünmek: sönmek
sünük: sönük
süri: sürü
sürme: göz kalemi
sürpülmek: süzülmek
süsli: süslü
sütliaç: sütlaç
süyleşmek: söyleşmek
süz: söz

Ş

şadet: şahadet
şait: şahit
şami: tülbent, yazma
şarki: şarkı
şarpa: kravat
şatka: ördek
şifali: şifalı
şindi: şimdi
ştans: pres
ştep: düz dikiş
şurub: şurup
şüle: şöyle

T

ta: a/e kadar edatı, dek, değin
ta: da
tabib: tabip

tac: taç
taksist: taksici
tal: tahıl
tanmak: tanımak
tanılmak: tanınmak
tapşin: iki elin birbirine vurması
tarana: tarhana
tari: tarih
tata: bebek başlığı, şapkası
tata: namaz takkesi
tata: tahta
tatli: tatlı
tauk: tavuk
tavuz kuşu: tavus kuşu
te: işte
tegana: işte burada
tekırlemek: tekerlemek, yuvarlamak
tekırlenmek:tekerlenmek, yuvarlanmak
tekne: leğen
teligraf: telgraf
temizlıg: temizlik
tentene: dantel
tersıne: tersine
tete: işte
tetikli: titiz
tırnag: tırnak
ticaretçi: tüccar
tiganitsa: pişi
tiken: diken
tiren: tren
tiyare: tayyare, uçak
toplanti: toplantı
toplilıg: topluluk
trup: turp
tuaf: tuhaf
tupan: davul
tübbeden gelmek: tövbe etmek
tüfeg: tüfek
türli: türlü
tüv: tüy
tüvlenmek: tüylenmek

U

ugur: uğur
ugurli: uğurlu
ulice: yaşlı kadın/erkek
uma: saç bakım karışımı
usli: uslu
usra: ustura
ustra: ustura
uvuşturmak: ovuşturmak
uy: huy
uyki: uyku

Ü

üd: öd
üfke: öfke
üge: üvey
ügretmek: öğretmek
ügünmek: övünmek
ügütmek: öğütmek
üksüz: öksüz
üküz: öküz
ülçmek: ölçmek
üldürmek: öldürmek

üle: öyle
ülema: ulema
ülmek: ölmek
ülüm: ölüm
ümür: ömür
ün bezi: önlük
ün: ön
ünlük: önlük
ününe: önüne
üpmek: öpmek
ürbetli: hürmetli
ürme: örme
ürmek: örmek
ürnek: örnek
ürtmek: örtmek
ütede: ötede
üteki: öteki
üteye: öteye
ütmek: ötmek
ütüşmek: ötüşmek
ütüvermek: itmek
üzgünci: yüzücü
üzük: yüzük
üzür dilemek: özür dilemek

V

vad: vaat
vakıt: vakit
vallai: vallahi
vampir: hortlak
vapor: vapur
varlıg: varlık
vegeta: kurutulmuş sebze, baharat ve tuz karışımı markası
velâ, velâm: bile
verılmek: verilmek
vezeni (mk.): nakışlı
virmek: vermek

Y

yabanci: yabancı
yag: yağ
yaglıg: mendil
yagmak: yağmak
yagmur: yağmur
yagli: yağlı
yalanci: yalancı
yanag: yanak
yani: yahni
yapagi: yapağı, yün
yapi: yapı
yaptırıci: yaptıran
yapuşmak: yapışmak
yapuşturma: yüze yapıştırlan süs
yarali: yaralı
yarındasi: ertesi gün
yari: yarı
yastıg: yastık
yaş: ıslak
yaşladmak: ıslatmak
yatag: yatak
yatan: yatır
yatsi: yatsı
yavaşlen: yavaşça
yavri: yavru

yavrilamak: yavrulamak
yau: yahu
yazi: yazı
yegid: yiğit, kahraman
yegit: yiğit, kahraman
yemeg: yemek
yenlik: hafif
yerleştırmek: yerleştirmek
yetışmek: yetişmek, ulaşmak
yıldiz: yıldız
yigit: yiğit
yilan: yılan
yir: yer
yog imiş: yokmuş
yogise: yok ise
yogurt: yoğurt
yolci: yolcu
yorolmak: yorulmak
yugo: yugoslavya döneminde üretilen araba markası
yulunmak: yolunmak
yükseg: yüksek
yüreg: yürek
yürek: karın
yüzüg: yüzük

Z

zalım: zalim
zamet çektırmek: zahmet vermek, sıkıntı vermek
zamet: zahmet
zanetmek: zannetmek
zare: zira
zefk: zevk
zenbil: zembil
zencir: zincir
zenginlık: zenginlik
zından: zindan
zinnet: ziynet
zivra: uzun don, içlik
zorle: zorla
zorlen: zorla
zulumci: zulmeden, zalim
zulumkâr: zulmeden, zalim
zurnaci: zurnacı

Öz Geçmiş

Makedonya'nın başkenti Üsküp'te dünyaya geldi. Eğitim hayatına Tefeyyüz ilköğretim okulunda başladı. 2003 yılında Üsküp Aziz Kiril ve Metodiy Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne yazıldı ve aynı bölümden 2007 yılında mezun oldu. 2014 yılında Üsküp Aziz Kiril ve Metodiy Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Halk Edebiyatı ana bilim dalı yüksek lisans programından mezun oldu.

2006-2010 yılları arasında Üsküp Aziz Kiril ve Metodiy Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde asistan olarak çalıştı. 2007-2010 yılları arasında Köprü Derneğinde Türkçe öğretmenliği, 2009 yılında TİKA aracılığı ile Kültür Evinde Türkçe öğretmenliği yaptı.

Mayıs 2010 yılında Üsküp Yunus Emre Enstitüsünde Öğretim Elemanı ve Eğitim Koordinatörü olarak çalışmaya başladı. Mayıs 2011 yılında Makedonya Cumhuriyeti Üsküp I ve Üsküp II Asliye Mahkemesi Makedonca - Türkçe / Türkçe - Makedonca Yeminli Tercüman unvanına sahip oldu.

2017 yılında T.C. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Balkan Çalışmaları bölümünde doktora eğitimine başladı. Alanıyla ilgili birçok yurt içi ve yurt dışı kuruluşlardan eğitim sertifikasına sahip olmasının yanı sıra Makedonya okullarında Türk çocukları için hazırlanan çok sayıda kitabın da tashihini yaptı. Halen Üsküp Yunus Emre Enstitüsünde Öğretim Elemanı ve Eğitim Koordinatörü olarak çalışmaya devam etmektedir.

Yayınları

Kitap: Resimli Türk Atasözleri Sözlüğü, Yeni Balkan Yayınları, Üsküp, 2020.

Makale: Makedonya'da Türkçe Öğretimi, Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri, Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Yöntem ve Uygulamalar 2, Ortak yayın, Ankara, 2016.

- *Makedonya Türk Atasözleri ile Makedon Atasözleri Arasındaki Ortaklıklar,* TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, 2017, Yıl 5, Sayı 9, s. 293-308.
- *Üsküp Halk İnanışları,* TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, 2022, Yıl 10, Sayı 29, s. 150-163.